

16 10
1987 85

საქართველოს
საბავშვო ლიტერატურის
საქართველოს

ტ

ყ

მედიუმი,
მ.
ჩი

რ

ფ

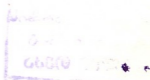
საქართველოს წიგნის მოყვარულთა საზოგადოება

„მნიშვნელოვანი“ მოგვითხრობს
ნიგნებსა და ნიგნის შემქმნელებზე,
ბიბლიოთეკებსა და ბიბლიოფილებზე,
ქიბებზე ნიგნის სამყაროში,
ქველ ნიგნებზე,
სხვადასხვა ქვეყნისა და მხარის
ნიგნისმოყვარულებზე.

პეიზაჟი

85

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
თბილისი — 1987

090.1 + 002

002/
76/11
002
3 979

სამეცნიერო

მთავარი რედაქტორი
ირაკლი აბაშიძე

სარედაქციო საბჭო
გუხნიკაშვილი გურამ
გვახარია ალექსანდრე
ინანიშვილი რამაზ
მაჭავარიანი ელენე
მიქაძე გივი
მინაგაძე ლევან
სიხარულიძე ედუარდ
სტურუა ზაირა
ღვლიშვილი პელო (პ/მგ. მდივანი)
ღლონტი ცისანა
ქიქიშური აკაკი
ხუნდაძე ვენერა
ხუციშვილი სოლომონ
ჯავახიძე ვახტანგ

11 199-983

საქართველოს
საგარეო
მართავი

მხატვარი
სპარტაკ ცინცაძე

სსრკ-2000
განმანათლებლო

955h

20 ს

-65

**2. ი. ლენინის „სოციალ-დემოკრატიის“ ორი ტაქტიკა
დემოკრატიულ რევოლუციაში“**

ვ. ი. ლენინის ცენტრალური მუზეუმის თბილისის ფილიალის ექსპოზიციას ამშვენებს ვ. ი. ლენინის ნაშრომის „სოციალ-დემოკრატიის ორი ტაქტიკა დემოკრატიულ რევოლუციაში“ უნიკალური პირველი გამოცემა, რომელიც 1905 წ. აგვისტოში დაიბეჭდა ყენე-ვაში 10.000 ეგზემპლარი ტირაჟით.

დიდა ვ. ი. ლენინის ამ წიგნის მსოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობა. „სოციალ-დემოკრატიის ორ ტაქტიკაში“ დასაბუთებული ბოლშევიკური პარტიის ტაქტიკური დებულებები ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულ რევოლუციაში შემოქმედებითად გამოიყენეს ევროპის მთელსა და კომუნისტურმა პარტიებმა, აზიისა და ლათინური ამერიკის ქვეყნებმა, რომლებიც განვითარების ახალ გზას დაადგნენ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ.

ნაშრომის შექმნას წინ უსწრებდა მღელვარე რევოლუციური დღეები. რუსეთში 1905 წლის იანვარში დაწყებული რევოლუცია სწრაფად იზრდებოდა. მეფის თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ ბრძოლაში პროლეტარიატის მეთაურობით თანდათანობით ებმებოდა მასების ახალ-ახალი ფენები.

ბოლშევიკებისა და მენშევიკების უთანხმოებას ორგანიზაციულ საკითხში დაემატა უთანხმოება ტაქტიკურ საკითხებზე ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულ რევოლუციაში. მათი თვალსაზრისი რევოლუციაში რუსეთის პროლეტარიატის, მისი პარტიის ამოცანებსა და საქმიანობაზე პრინციპულად განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან, რაც ნათლად გამოვლინდა რსდმპ III ყრილობისა (ბოლშევიკების შემადგენლობით) და მენშევიკების კონფერენციის დაწყებით დღეებში.

რსდმპ III ყრილობამ მიიღო ვ. ი. ლენინის მიერ შემუშავებული რეზოლუცია, რომელიც გულისხმობდა რევოლუციაში მასების რევოლუციურ ინიციატივას. პროლეტარიატის პეგემონიას,

288

საქართველოს
საგარეო ურთიერთობების
სამსახური

მუშათა კლასისა და გლეხობის კავშირს, ცარიზმის დამხობას, რადეზული აჯანყების გზით, ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის გამარჯვებას და მის გადაზრდას სოციალისტურ რევოლუციაში.

სრულიად საწინააღმდეგო ხასიათის რეზოლუცია მიიღო გამთიშული ნაწილის — მენშევიკების კონფერენციამ. იგი რევოლუციაში ჰეგემონად მიიჩნევდა არა პროლეტარიატს, არამედ ლიბერალურ ბურჟუაზიას, დემოკრატიული რესპუბლიკის დამყარებას არა შეიარაღებული აჯანყების, არამედ ბურჟუაზიული რეფორმების გზით, არ სცნობდნენ გლეხობის რევოლუციურ როლს, მუშათა კლასისა და გლეხობის კავშირს, წინააღმდეგი იყვნენ სოციალ-დემოკრატიული პარტიის მონაწილეობისა დროებით რევოლუციურ მთავრობაში.

ამ პერიოდში გამოქვეყნდა ვ. ი. ლენინის სტატიების სერია: „პროლეტარიატის რევოლუციური დიქტატურა და გლეხობა“, „რევოლუციური არმია და რევოლუციური მთავრობა“, „სოციალ-დემოკრატია და დროებითი რევოლუციური მთავრობა“, „დროებითი რევოლუციური მთავრობის შესახებ“, რომლებშიც გადმოცემული იყო პარტიის სტრატეგიული გეგმის ძირითადი დებულებანი.

1905 წლის 20 ივნისს (3 ივლისს) გაზეთ „პროლეტარში“ (№ 6) გამოქვეყნდა ვ. ი. ლენინის სტატია „მესამე ნაბიჯი უკან“, რომელშიც ტაქტიკურ საკითხებზე მენშევიკების ოპორტუნიზმის მითითებასთან დაკავშირებით აღნიშნავდა, რომ დაწვრილებით ეს ნაჩვენები იქნება ცალკე ბროშურაში, რომელიც უკვე იბეჭდება და გამოვა უმოკლეს დროში.

მაგრამ, ვიდრე აღნიშნული ბროშურა გამოქვეყნდებოდა, დაიბეჭდა ვ. ი. ლენინის სტატიები: „მესამე ყრილობა“, „რევოლუციური პროლეტარიატის დემოკრატიული ამოცანები“, „სოფლის დარიბებს“, „პროლეტარიატისა და გლეხობის რევოლუციურ-დემოკრატიული დიქტატურა“, „სამი კონსტიტუცია, ანუ სამი წესი სახელმწიფო წყობილებისა“. „რსდმპ III ყრილობის რეზოლუციის პროექტი კავკასიის ამბების გამო“, „ცნობა რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის III ყრილობის შესახებ“ და სხვ.

1905 წლის ივნის-ივლისში, რსდმპ III ყრილობის შემდეგ ვ. ი. ლენინმა მუშაობა დაიწყო წიგნზე „სოციალ-დემოკრატიის ორი ტაქტიკა დემოკრატიულ რევოლუციაში“.

N. Lenin. Deux tactiques.

Prix: 1 fr. 25 cts — 1 mk. — 48 ch. — 25 cent.

Российская Социалъдемократическая Рабочая Партия.

ПРОЛЕТАРИИ ВСЕХЪ СТРАНЪ СЪЕДИНЯЙТЕСЬ!

Н. ЛЕНИНЪ.

**ДВѢ ТАКТИКИ
СОЦІАЛЬДЕМОКРАТІИ
ВЪ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ
РЕВОЛЮЦІИ.**

Изданіе Центр. Ком. Р. С. Д. Р. П.

ЖЕНЕВА

Типографія Партия. 3, rue de la Solvay 3.

1905.

წიგნის პირველი გამოცემა

წიგნის დაწერას წინ უსწრებდა დიდი მოსამზადებელი მუშაობა. ვ. ი. ლენინს მიაჩნდა, რომ რევოლუციური აღმავლობის პირობებში აუცილებელი იყო მოქმედების მწყობრი რეკომენდაციები, დაფუძნებული წინა რევოლუციების გამოცდილებაზე, რუსეთის რევოლუციის თავისებურებათა გათვალისწინებით. თავდაპირველად ლენინმა მოხაზა წიგნის დასათაურების პირველდაწყებითი ვარიანტი, წიგნის გეგმა, კონსპექტები და ნასალები, შენიშვნები ცალკეულ საკითხებზე. მოიფიქრა წიგნის დასათაურების შემდეგი პროექტი:

„1. დამფუძნებელი კრების მოწვევის საკითხის სამი მიმართულება, 1—2 გვ.“

2. როგორ განსაზღვრავენ სოციალ-დემოკრატები მომენტის ამოცანებს? რა საკითხებს აყენებენ სოციალ-დემოკრატები დამფუძნებელი კრების წინაშე. 3—6 გვ.“

3. მესამე ყრილობის რეზოლუციები. მისი თემა და ა. შ. 6—20 გვ. სათაური 6—7 გვ.“

დროებითი მთავრობის საკითხის მნიშვნელობის შესახებ 7—11 გვ. მისი მიზანი 11—16 გვ. მასში მონაწილეობა 16—19 გვ. ქვემოდან 19—20 გვ.“

4. კონფერენციის რეზოლუციები. საკითხის დაყენება. 1—2 გვ. I ნაწილი — 3—15 გვ.“

რას ნიშნავს ცარიზმზე რევოლუციის გადამწყვეტი გამარჯვება 3—15 გვ.“

5. რეზოლუციის მეორე ნაწილი. რეზოლუცია და მებრძოლი სული. 15—20 გვ.“

ურთიერთბრძოლის პროცესი 23—25. მონარქიზმის ლიკვიდაცია 25—26 გვ. დროებითი მთავრობის ამოცანები 26—31 გვ.“

6. როგორ წაეწიოთ რევოლუცია წინ. 31—40 გვ. დავიდეთ „ვობოთყდენიელობამდე“, დავრავნოთ გლეხობა.

დასუსტდება თუ არა დემოკრატიული რევოლუციის გაქანება, თუ მას ჩამოსცილდება ბურჟუაზია? 133—156 გვ.“

დასკვნა. შეეძლებოთ თუ არა გამარჯვებას? 157—182 გვ.“

ვ. ი. ლენინმა თავდაპირველად ამ ძირითად ქვესათაურებს დაუმატა ქვესათაური: „აზრები და შენიშვნები რსდმპ III ყრილობისა და გამოთიშული სოციალ-დემოკრატების კონფერენციის შესახებ“. მოგვიანებით ეს ქვესათაური მოხსნა, მაგრამ ამას წიგნის შინაარსი არ შეუცვლია.

ვ. ი. ლენინი წიგნის წინასიტყვაობაში აღნიშნავდა, რომ მკაცრად უჭირავს იყო მესამე ყრილობისა და კონფერენციის რეზოლუციების შესწავლა და სწორი დასკვნების გაკეთება. ტაქტიკის შემოწმება მარქსიზმის პრინციპების თვალსაზრისით¹.

ეს პრინციპები ვ. ი. ლენინმა ჯერ კიდევ რსდმპ III ყრილობის რეზოლუციაში ჩამოაყალიბა, მაგრამ უფრო განავითარა ამ ნაშრომში. ეს იყო მარქსისტული მოძღვრების განვითარების ახალი ეტაპი.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებაში „რუსეთის 1905—1907 წლების რევოლუციის 80 წლისთავის შესახებ“ ვკითხულობთ: „რევოლუციის წლებში გამოვლინდა ვ. ი. ლენინის, როგორც დიდი თეორეტიკოსის და პროლეტარიატის ბელადის შემოქმედებითი გენია, რევინიონიზმისა და ოპორტუნიზმის წინააღმდეგ უკომპრომისო ბრძოლაში დაიცვა და განავითარა მან მარქსიზმი ახალი რევოლუციური პირობების შესაბამისად... იმპერიალიზმის ეპოქაში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის თავისებურებების, მისი მამოძრავებელი ძალებისა და სოციალისტურ რევოლუციად მისი გადაზრდის, პროლეტარიატის ჰეგემონიისა და კლასობრივი კავშირების სტრატეგიის, პროლეტარიატისა და გლეხობის რევოლუციურ-დემოკრატიული დიქტატურის, დროებითი რევოლუციური მთავრობის შექმნის, აგრარული და ეროვნული საკითხების გადაწყვეტის გზების, ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიის ხელმძღვანელი როლის, როგორც რევოლუციის გამარჯვების უმნიშვნელოვანესი პირობის შესახებ ლენინის იდეები მოასწავებდა მარქსისტული მოძღვრების განვითარების ახალ ეტაპს“².

1905 წლის აგვისტოში გაზეთ „პროლეტარში“ (№ 11) გამოქვეყნდა ცნობა, რომელიც იუწყებოდა, რომ ყენენაში გამოვიდა ლენინის ახალი ბროშურა „სოციალ-დემოკრატიის ორი ტაქტიკა დემოკრატიულ რევოლუციაში“. იგი არალეგალურად გავრცელდა მოსკოვსა და პეტერბურგში, პერმსა და ყაზანში, თბილისში, ბაქოში.

გამოჩენილი პროფესიული რევოლუციონერი, რსდმპ ოდესის კომიტეტის მდივანი ს. ი. გუსევი ვ. ი. ლენინს სწერდა: „თქვენი ბროშურა, ჩემის აზრით, თუ ეპოქას არ შექმნის, ყოველ შემთხვევაში ითამაშებს დიდ როლს. განსაკუთრებით მათთვის რევოლუციუ-

¹ ვ. ი. ლენინი. თხზ. ტ. 9, გვ. 7.

² ვაზ. „პრავდა“, 1935 წ. 3. იანვარი.

რი სულისკვეთება, რომლითაც ის არის გაყენებული და საოცარად გარკვეულობა და პოპულარობა“³.

ვ. ი. ლენინის წიგნზე ძალიან დიდი მოთხოვნა იყო. ამიტომ იგი რუსეთში 1905 წლის ბოლომდე ორჯერ გამოიცა: პეტერბურგში — რსდმპ ცკ-ისა და მოსკოვში — რსდმპ მოსკოვის კომიტეტის მიერ. 1907 წლის თებერვალში ბეჰდვითი სიტყვის პეტერბურგის კომიტეტმა წიგნი აკრძალა, ხოლო წლის ბოლოს, დეკემბერში სასამართლომ გამოიტანა დადგენილება ამ წიგნის განადგურების შესახებ. ასეთივე დადგენილება გამოიტანა მოსკოვის სასამართლო პალატამაც.

1907 წელს ლეგალურმა პარტიულმა გამომცემლობამ „ზერნომ“ პეტერბურგის პარტიული ორგანიზაციის დაეალებით გადაწყვიტა გამოეცა ვ. ი. ლენინის თხზულებათა კრებული სამ ტომად საერთო სათაურით „12 წლის მანძილზე“, პირველ ტომში შევიდა „ორი ტაქტიკა“, რომელსაც ლენინმა დაურთო ტექსტქვეშა შენიშვნები. ეს შენიშვნები შემდეგ შევიდა ვ. ი. ლენინის XV—XVI კრებულში. ტომი 1600 ეგზ. ტირაჟით დაიბეჭდა, მაგრამ ბეჰდვითი სიტყვის პეტერბურგის კომიტეტმა და ცენზურის მთავარმა სამმართველომ აღძრეს საკითხი ამ გამოცემის აკრძალვის შესახებ. წიგნს ყადაღა დაადეს. გამომცემლობამ კრებულის ყველა ეგზემპლარი გადაიტანა არალეგალურ საწყობში და აქედან გაავრცელა მთელ რუსეთში.

1905—1907 წლების რუსეთის პირველი რევოლუციის პერიოდში ვ. ი. ლენინი უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა პარტიული ლიტერატურის გამოცემას. აგრეთვე მიუთითებდა, რომ ადგილობრივ პარტიულ ორგანიზაციებში ფართოდ გაშლილიყო პოლიტიკური ლიტერატურის თარგმნის, გამოცემისა და გავრცელების საქმე.

ვ. ი. ლენინი წერდა: „პარტიის ხელმძღვანელობა მოძრაობის ახლანდელი გიგანტური, უმაგალითო ზრდის დროს მხოლოდ პრესის საშუალებით შეიძლება“⁴.

ვ. ი. ლენინის ამ მოთხოვნას გამოეხმაურა რსდმპ კავკასიის კავშირის კომიტეტი. ჯერ კიდევ რსდმპ III ყრილობაზე მ. ცხაკაიამ და ა. ჯაფარიძემ აღნიშნეს რსდმპ კავკასიის კავშირის ლიტერატურულ-საგამომცემლო მუშაობის შესახებ, ყრილობის ოქმებში მოხსენიებულია ავღაბრის არალეგალური სტამბის მუშაობა.

³ ეჭრ. „პროლეტარსკაია რევოლუცია“, № 12, 1985 წ.

⁴ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 34. გვ. 403.

რსდმპ III ყრილობაზე მიღებული თითქმის ყველა რეზოლუცია და პროექტი, რომელიც ვ. ი. ლენინის მიერ იყო დაწერილი, დაიბეჭდა ქართულ ენაზე ბოლშევიკურ პერიოდულ პრესაში.

როგორც ცნობილია, რსდმპ მესამე ყრილობისა და მენშევიკების კონფერენციის შემდეგ, ყრილობის გადაწყვეტილებათა წინააღმდეგ აშკარა ბრძოლა გააჩაღეს მენშევიკებმა, მათ შორის ქართველმა მენშევიკებმაც. ამიტომ ვ. ი. ლენინმა წიგნში „სოციალ-დემოკრატიის ორი ტაქტიკა დემოკრატიულ რევოლუციაში“ სპეციალური თავი მიუძღვნა ქართველი მენშევიკების ტაქტიკური შეხედულებების კრიტიკას.

საერთოდ, ქართული ლენინიანა მდიდარია ვ. ი. ლენინის თეორიული მემკვიდრეობით.

ვ. ი. ლენინის მეცნიერული შრომების ქართულ ენაზე გამოცემას ჯერ კიდევ საუკუნის დასაწყისში ჩაეყარა საფუძველი. ვ. ი. ლენინის პირველი ნაშრომი ქართულ ენაზე მკითხველმა 1903 წელს იხილა.

ვ. ი. ლენინის შრომების პირველი მთარგმნელები იყვნენ გამოჩენილი ქართველი პროფესიული რევოლუციონერები მ. ცხაკაია, ი. სტალინი, ფ. მახარაძე, მ. ტოროშელიძე და სხვები.

„რსდმპ კავკასიის კავშირის კომიტეტს განზრახული ჰქონდა ეთარგმნა და გამოეცა ქართულ და რუსულ ენებზე აღნიშნული წიგნი, მაგრამ ეს ვერ განხორციელდა. სამაგიეროდ კომიტეტმა შეძლო ლენინის დასახელებული წიგნი ფართოდ გაეცნო პარტიულ მუშაკებისათვის“⁵.

1905—1907 წლების რუსეთის პირველი რევოლუციის პერიოდში ბოლშევიკური პარტიის სტრატეგიისა და ტაქტიკის პრობაგანდის საქმეში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა ბოლშევიკურ ლიტერატურას.

რსდმპ კავკასიის კავშირის ლიტერატურული ჯგუფის მიერ მარტო 1905 წლის იანვარ-ნოემბერში საქართველოს ბოლშევიკებმა გამოუშვეს 280 ათასამდე სააგიტაციო ფურცელი და პროკლამაცია. სადაც პოპულარიზებული იყო ბოლშევიკური ტაქტიკური დებულებები რევოლუციაში.

⁵ საქართველოს კომპარტიის ისტორიის საკითხები, შრომების კრებული, № 16.

ავლაბრის არალეგალური სტამბის ჩხრეკის დროს ნაპოვნად მოხერხდა სალემის გასიჩქვეის ოქმში აღნიშნულია, რომ 1906 წელს სხვა პარტიულ ლიტერატურასა და დოკუმენტებთან ერთად აღმოჩნდა რუსულ ენაზე დაბეჭდილი ბროშურები, მათ შორის ვ. ი. ლენინის შრომა „სოციალ-დემოკრატიის ორი ტაქტიკა დემოკრატიულ რევოლუციაში“, რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის ცენტრალური კომიტეტის გამოცემა, 17 ეგზემპლარი⁶.

ვ. ი. ლენინი 1905—1907 წლებში თვალყურს ადევნებდა კავკასიაში საგამომცემლო მუშაობას. იგი 1905 წელს რუსულ ენაზე გაზეთ „ბორბა პროლეტარიატას“ პირველი ნომრის გამოსვლის გამო მხურვალედ მიესალმა კავკასიის კავშირის საგამომცემლო მოღვაწეობის გაფართოებას და უსურვა მას შემდგომი წარმატებები კავკასიაში პარტიულობის აღდგენის საქმეში.

ავლაბრის არალეგალურ სტამბაში ქართულ, სომხურ და რუსულ ენებზე იბეჭდებოდა რსდმპ კავკასიის კავშირის ორგანო — გაზეთი „პროლეტარიატის ბრძოლა“, და ვ. ი. ლენინის ამ პერიოდში დაწერილი ნაშრომები: „მესამე ყრილობა“, „რევოლუციური პროლეტარიატის დემოკრატიული ამოცანები“, „სოფლის ღარიბებს“, „პროლეტარიატისა და გლეხობის რევოლუციურ-დემოკრატიული ლიტერატურა“, „სამი კონსტიტუცია ანუ სამი წესი სახელმწიფო წყობილებისა“, „რსდმპ III ყრილობის რეზოლუცია კავკასიის ამბების გამო“, „ცნობა რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის III ყრილობის შესახებ“. მათი პირველი გამოცემები ვ. ი. ლენინის მუზეუმშია ექსპონირებული, რომლებიც ვ. ი. ლენინის შრომის დედააზრს, რევოლუციაში მოქმედების მთავარი ტაქტიკური მოქმედების პროგრამას წარმოადგენს. აქვე საბატიო ადგილი უჭირავს ვ. ი. ლენინის წიგნის „სოციალ-დემოკრატიის ორი ტაქტიკა დემოკრატიულ რევოლუციაში“ პირველ გამოცემას, რომელიც სასწაულით გადაურჩა მრავალ მძვინვარე ქარტეხილს.

1918—1984 წლებში „ორი ტაქტიკა“ გამოიცა 230-ჯერ 11975,9 ათასი ტირაჟით რუსულ და სსრ კავშირის ხალხთა 63 ენაზე. ქართულად გამოიცა 5-ჯერ 34,0 ათასი ეგზემპლარი ტირაჟით.

⁶ ავლაბრის არალეგალური სტამბა. მასალებისა და დოკუმენტების კრებული. სახელგამო. 1955, გვ. 88.

წიგნი
დ
სსსსსსსსსსსს

წიგნი ცოცხლის ლამაზარია, ალაგინანის
ერთგული მგზობარი და მრჩეველია.

ა ნ ა ტ ო ლ ფ რ ა ნ ს ი

რა უნდა მისცეს წიგნმა იმას, ვისაც
საკუთარი შტუა არა აქვს, განა სარკი
ბრმას დაეხმარება?

ჩ ი ნ უ რ ი ა ნ დ ა ჯ ა

„ამბავი იგორის ლაშქრობისა“

„ამბავი იგორის ლაშქრობისა“ სრულიად განსაკუთრებული ძეგლია კიევის რუსეთის ლიტერატურაში. როგორც ბ. ბელინსკი აღნიშნავდა, „ამბავი“ არის მშვენიერი, სურნელოვანი ყვავილი სლავური ხალხური პოეზიისა, ყურადღების, ხსოვნისა და პატივისცემის ღირსი“.

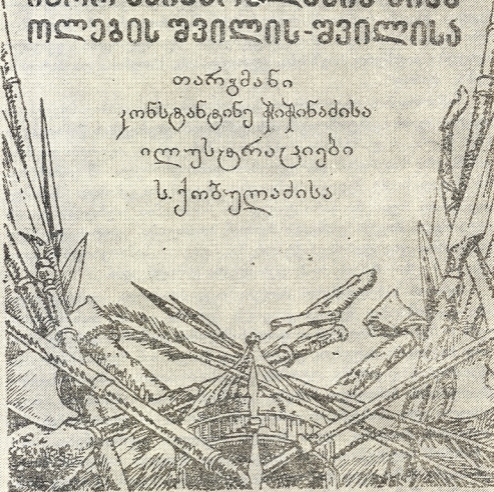
ნაწარმოების ისტორიული საფუძველია ნოვგოროდ-სევერსკის მთავრის იგორ სვიატოსლავის ძის ლაშქრობა ყივჩაყების წინააღმდეგ 1185 წელს. ეს ლაშქრობა რუსების დამარცხებით, იგორისა და მისი თანხლები მთავრების დატყვევებით დამთავრებულა. ამ დამარცხებას მეტად მძიმე შედეგი მოჰყოლია. მატთანეთა ცნობით მანამდე არც ერთი რუსი მთავარი ტყვედ არ ჩავარდნია ყივჩაყებს და არ დაუკარგავს მთელი ლაშქარი მათთან ბრძოლაში. იგორის უიღბლო ლაშქრობას ყივჩაყების გააქტიურება, რუსეთის სამთავროებში მათი შესევა, ხალხის რბევა და ხოცვა-ჟლეტა გამოუწვევია.

იგორის საბედისწერო მარცხი რუს მთავართა განცალკევებისა და ქიშპობის შედეგი ყოფილა. იგორსა და მის თანამებრძოლებს ლაშქრობა მოუწყვიათ დიდი სამხედრო კავშირის გარეშე, მხოლოდ საკუთარი ძალებით, კიევის დიდ მთავართან შეუთანხმებლად. ნაწარმოების უცნობმა ავტორმა კიევის რუსეთის იმდროინდელი უბედურების ნამდვილი მიზეზი გვაჩვენა: მისი სამშობლო მოკლებული იყო სიმტკიცის უმთავრეს პირობას — ერთიანობას. ნაწარმოების მთავარი იდეაა მთელი რუსეთის გაერთიანება, ანუ კ. მარქსის სიტყვებით რომ ვთქვათ, იგი შეიცავს რუსეთის მთავრებისადმი მიმართულ მოწოდებას გაერთიანებისაკენ, სწორედ მონღოლების შემოსევის წინ.

რუსეთის სიძველეთა მოყვარულმა და კოლექციონერმა, ეკატერინე II-ის დროინდელმა დიდებულმა, გრაფმა ა. ი. მუსინ-პუშკინმა XVIII საუკუნის 90-იან წლებში ქ. იაროსლავის მონასტერში

ავტორი
იგორის ლაშქრობისა
იგორ სვიატოსლავის პისა
ოლეგის უვილის-უვილისა

თარგმანი
კონსტანტინე შიშინაძისა
ილუსტრაციები
ს. ქობულაძისა

პ-ქრ
თბილისი
იოსებ

შეიძინა ხელნაწერი კრებული, რომელშიც სხვა ძველ ტექსტებთან ერთად აღმოჩნდა „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“. ეს იყო, როგორც ვარაუდობენ, XVI საუკუნის ნუსხა. ერთადერთი ხელნაწერი, ასე შემთხვევით ნაპოვნი, შემთხვევითვე დაიღუპა. 1812 წლის მოსკოვის ხანძრის დროს დაიწვა მუსინ-პუშკინის მდიდარი ბიბლიოთეკა და სხვა ხელნაწერებს შორის „ამბავის“ ტექსტიც.

არსებობს ამ ხელნაწერის 1800 წლის გამოცემა, რომელიც ნოამხადა მუსინ-პუშკინმა თავისი მეცნიერი თანამშრომლების ნ. ნ. ბანტიშ-კამენსკისა და ა. თ. მალინოვსკის დახმარებით. მაგრამ უნდა გავითვალისწინოთ, რომ XVIII საუკუნის დასასრულს ტექსტოლოგიური მეცნიერება მხოლოდ იწყებდა არსებობას, არც ძველი ტექსტების ზეკვეთს მეთოდთა იყო შემუშავებული. ამას ისიც უნდა დავმატოვოთ, რომ ნუსხა, რომელიც საფუძვლად დედო გამოცემას, სამი საუკუნით იყო დაცლებული ორიგინალის შექმნის პერიოდს და შეიცავდა არა ერთი სავარაუდებელი გადაწერის შედეგად წარმოშობილ შეცდომებს. XIX საუკუნის 60-იან წლებში ეკატერინე II-ის ბრძანებით აღმოჩნდა მუსინ-პუშკინისეული ხელნაწერის პირი. მათი შედარებით შესაძლებელი გახდა რამდენიმე გაურკვეველი ადგილის აღდგენა.

ნაწარმოების აღმოჩენის შემდეგ ვიდრე დაიღუპებოდა ერთადერთი ნუსხა, „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“ რამდენჯერმე ითარგმნა თანამედროვე რუსულ ენაზე პოეზიად და ლექსად. მისი შესწავლა მაშინ ზოგიერთი გაუგებარი ადგილის კომენტარებით განისაზღვრებოდა. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ძველის გამოქვეყნების შემდეგ გამოჩნდნენ სკეპტიკოსები, რომლებიც უარყოფდნენ ამ თხზულების კიევის პერიოდში შექმნის შესაძლებლობას და აცხადებდნენ, რომ იგი ყალბადგმნილი იყო. ზოგი ურწმუნო იმასაც ეჭვობდა, თვით მუსინ-პუშკინი ან კარამზინი ზომ არ არიან ყალბისმკენილი.

უნდობლობა არც იმის შემდეგ დამცხრალა, როცა მკვლევარმა კ. კალიდოვიჩმა 1813 წელს ფსკოვის ერთ-ერთ ხელნაწერზე იპოვა 1307 წლის მიწაწერი, რომელიც „ამბავის“ ციტატი თუ არა, მისი ერთი ადგილის უშუალო გველენით შექმნილი ტექსტი იყო. ეს მიწაწერი ქართულად ასე იკითხება: „ამ მთავრების დროს ითესებოდა და იზრდებოდა ქიშპობანი, იღუპებოდა ცხოვრება ჩვენი ამ მთავრების ხელში და აღამიანთა წლები მცირდებოდა“. შესატყ-

საქ სსრ კ მარქსის
საბ, საბ რესპუბ.
ბიბლიოთეკა

ვისი ადგილი „იგორის ლაშქრობის ამბავში“ ასეთია: „ითესებოდა და იზრდებოდა ქიშპობა, იღუპებოდა დაჟდ-ბოგის მოდგმის (რუსების) სამკვიდრო; მთავართა შფოთში ხალხს სიცოცხლე უმცირდებოდა“. ფსკოვის ხელნაწერის მინაწერში, რომელიც სასულიერო პირს ეკუთვნოდა, ცხადია არაა წარმართული „დაჟდ-ბოგის“ ხსენება; სხვა მხრით, უბრალო შედარებიდანაც ჩანს, რომ მის ავტორს უნდა სცოდნოდა „ამბავის“ ტექსტი: ორივე ნაწყვეტის შინაარსი ერთია, გრამატიკული ფორმები — მსგავსი.

კ. კალიდოვიჩმა „ამბავის“ აღმომჩენს — მუსინ-პუშკინს წერილით მიმართა: „მე მსურს ვიცოდე, — წერდა იგი, — ყველა

წვრილმანი იგორის შეუღარბელი სიმღერის შესახებ. რაზე, როგორ და როდის არის დაწერილი? სად არის ნაპოვნი? ვინ მოწოდებდა გამოცემაში? რამდენი ეგზამპლარია დაბეჭდილი? აგრეთვე მის პირველ თარგმანებზე, რომელთა შესახებ ა. მალინოვსკისაგან მსმენია“.

მუსინ-პუშკინის პასუხი ამ შეკითხვებზე დღემდე ითვლება ყველაზე მნიშვნელოვან დოკუმენტად ნაწარმოების აღმოჩენისა და გამოქვეყნების საკითხებზე შექმნილ კამათში. სამწუხაროდ, ეს პასუხი არ არის ამომწურავი და ბოლომდე ნათელი:

„რაზე და როდისაა დაწერილი? — დაწერილია გაპრიალებულ ქალღღზე. მატიანის ბოლოს, საკმაოდ სუფთა ხელით. ხელისა და ქალღღის მიხედვით უნდა მიეკუთვნოს XIV საუკუნის ბოლოს ან XV საუკუნის დასაწყისს. სადაა ნაპოვნი? — სპასო-იაროსლავის მონასტერს, არქიერის სახლად გადაქცევამდე, მართავდა არქიმანდრიტი იოილი, კაცი განათლებული და სიტყვიერების მოყვარული; შტატის გაუქმების შემდეგ, პირობის თამახმად, იგი მონასტერში დარჩა სიკვდილამდე. უკანასკნელ წლებში გაჭირვებაში იმყოფებოდა, და ამ გარემოების გამო ჩემმა კომისიონერმა შეიძინა მისგან ყველა რუსული წიგნი, რომელთა რიცხვში ერთი, 323 ნომრით, სახელწოდებით ქრონოგრაფი, შეიცავდა ამბავს იგორის ლაშქრობაზე. პირველ თარგმანებზე და ვინ მოწოდებდა გამოცემაში? — ს. პეტერბურგში ჩემი სამსახურის დროს რამდენიმე წლის განმავლობაში ვარჩევდი ამ სიმღერას და ვთარგმნიდი ახლანდელ ენაზე; დედანში იგი თუმცა ნათლად იყო დაწერილი, მაგრამ გარჩევა მეტად ძნელი გახდა იმიტომ, რომ არ ჰქონდა არც პუკარის ნიშნები... არც სიტყვათა დაყოფა, და სიტყვებს შორის მრავალი იყო ისეთი, რომელიც უცნობია და ხმარებიდან გამოსული; უპირველეს ყოვლისა საჭირო იყო მისი პერიოდებად დაყოფა, შემდეგ აზრის გამოტანა. რაც ძლიერ გაძირთულდა; მიუხედავად იმისა, რომ ყველაფერი გავარჩიე, მაინც ვერ გავებდე მისი დაბეჭდვა... მოსკოვში გადმოსვლის შემდეგ, ჩემდა გასაკვირველად, ა. თ. მალინოვსკისთან აღმოჩნდა, რომ თარგმანი მეტად გაუმართავი იყო და მისი და ჩემი მეგობრის ნ. ნ. ბანტიშ-კამენსკის დაბეჯითებითი რჩევით, გადაწყვიტე, მათთან ერთად შემედარებინა ეს თარგმანი დედანთან. საერთო რჩევით შევასწორე, რაც საჭირო იყო და მივეც დასაბეჭდად“.

ამ პასუხით უკმაყოფილო კალიდოვიჩის კვლავ მიუძღვნა მუსინ-პუშკინისათვის. მაგრამ მუსინ-პუშკინმა ვერ გაიგო კალიდოვიჩის შეკითხვების უაღრესად მეცნიერული მნიშვნელობა, თავი შეუტარაცხოფილად იგარძნო და ღუმელი არჩია.

იმ პერიოდში „ამბავი იგორის ლაშქრობისას“ ექვით მიღება არ წარმოადგენდა კერძო მოვლენას. იყო ჯგუფი ისტორიკოსებისა და კრიტიკოსებისა, რომლებიც სკეპტიკურად უყურებდნენ საერთოდ ძველი რუსეთის ისტორიას (მაშინ ჯერ კიდევ სათანადოდ შეუსწავლელს) და თვლიდნენ, რომ კულტურის მხრივ იგი ძლიერ ღარიბი იყო. რაც შეეხება ამ ნაწარმოებს, აღნიშნავდნენ, რომ ძველ რუსულ ძეგლებში არ მოიპოვება ლიტერატურული ძეგლი, რომელიც მხატვრული ღირსებებით რამდენადმე მაინც მიუახლოვდებოდა მას. ხოლო, მეორე მხრივ, „ამბავის“ ენის თავისებურებანი თითქოს ვერ პოულობდა პარალელს ძველი რუსული ძეგლების ენაში (რომელიც მაშინ აგრეთვე არ იყო სათანადოდ შესწავლილი). მოწინააღმდეგეთა ამგვარმა დამოკიდებულებამ სტიმული მისცა ნაწარმოების მრავალრიცხოვან მომხრეებს, რომლებმაც მუშაობა გააჩაღეს ძველი ძეგლებისა და ენის შესასწავლად, რის შედეგად გასული საუკუნის 40-იანი წლებისათვის სავსებით ნათელი გახდა მოწინააღმდეგეთა შეხედულებების უსაფუძვლობა. ეს განსაკუთრებით გამოაშკარავდა მაშინ, როცა აღმოაჩინეს „ხადონშჩინა“, რომელიც დაწერილია „ამბავის“ ძლიერი გავლენით და XIV საუკუნით თარიღდება.

პირველ ხანებში მეცნიერული მუშაობა ძირითადად ნაწარმოების ენის საკითხებზე წარმოებდა. იბეჭდებოდა შესწორებული ტექსტები, თარგმანები, გამოკვლევები. მათ რიცხვს მიეკუთვნება ი. პოჟარსკის (1819), პ. ბუტკოვის (1821), ნ. გრამატიჩის (1823) და სხვათა ნაშრომები, რომლებმაც საფუძველი ჩაუყარეს ძეგლის შემდგომ კვლევას. XIX საუკუნის 30-იანი წლებიდან იწყება „ამბავის“ შესწავლა ხალხურ შემოქმედებასთან კავშირში (მ. მაქსიმოვიჩი).

1836 წელს ნაწარმოებით დაინტერესდა ა. ს. პუშკინი. მან განიხილა ძეგლის ეტიმოლოგიური თარგმანი და შეუდგა გამოკვლევების წერას, რომელშიც ილაშქრებდა სკეპტიკოსების წინააღმდეგ. პოეტის ნაადრევმა სიკვდილმა შეწყვიტა ეს საქმე.

1844 წელს დ. დუბენსკიმ გამოსცა ძველი მწერლობის ძეგლთა მიხედვით განმარტებული „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“. ეს გამოცემა ვარდა „ამბავის“ ტექსტისა და თარგმანისა, შეიცავს დაწვრილებით გრამატიკულ და ისტორიულ-ლიტერატურულ კომენტარს. დუბენსკის მიზანი იყო დაემტკიცებინა, რომ ნაწარმოები ჭეშმარიტი ლიტერატურული ძეგლია და არა ყალბადქმნილი ხელნაწერი. 1866 და 1868 წლებში იგი ორჯერ გამოსცა ნ. ტიხონრაგოვმა, რომელმაც შეაჯერა ტექსტი მაშინ ახალდმოჩენილ ეკატერინესეულ ნუსხას და მრავალი საყურადღებო დასკვნა გააკეთა. მისი აზრით, დაღუპული ხელნაწერი XVI საუკუნის დასასრულს უნდა გადაწერილიყო.

1875 და 1877 წლებში გამოვიდა პ. ვიანემსკისა და ვს. მილერის შრომები, რომლებშიც ავტორები ცდილობდნენ მოეძებნათ „ამბავში“ ბიზანტიური და ბულგარული ლიტერატურის გავლენის კვალი. ეს შეხედულება ნაწილობრივ ა. ვესელოვსკიმაც გაიზიარა. მათ საპასუხოდ გამოიკა ა. პოტებნიას წიგნი „ამბავი იგორის ლაშქრობისა. ტექსტი და შენიშვნები“. პოტებნია ამტკიცებდა, რომ ნაწარმოები შექმნილია არა ბულგარული ან ბიზანტიური შაბლონის მიხედვით, არამედ დამოუკიდებლად. ავტორი ეცადა ნაწარმოების მითოლოგიური ელემენტების ახსნასაც, იგი თვლიდა, რომ ტექსტი მოდის შავი ხელნაწერიდან, რომელიც თვით ავტორის მიერ ან მისი კარნახით იყო დაწერილი, შეიცავდა მრავალ მინაწერსა და შესწორებას, რაც აბნევდა შემდგომ გადამწერებს. ამ მოსაზრებათა გამო მეცნიერი ახდენდა ტექსტის ნაწყვეტების გადაადგილებას, რაც, მიუხედავად ზოგიერთი საინტერესო მოსაზრებისა, სუბიექტური იყო.

რევოლუციამდელ მკვლევართა შორის უნდა აღინიშნოს აგრეთვე ო. ოგანოვსკის, ა. სმირნოვის, ვ. ბარსოვისა და სხვათა ნაშრომები.

საბჭოთა პერიოდში „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“ კვლავ დეტალური ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიების საგანია. ამ მხრივ საინტერესოა ვ. პერეტცის, ა. შამბინაგოს, ვ. რეივას და მრავალ სხვათა გამოკვლევები. საინტერესო შრომა გასწიეს მთარგმნელებმა: ს. შერვინსკიმ, გ. შტორმმა, ნ. ზაბოლოცკიმ და სხვ. განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია აკად. ა. ს. ორლოვის წიგნი „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“, რომელშიც დადგენილია ძეგლის უახლესი ტექსტი, მოცემულია როგორც ენობრივი, ისე ისტორიულ-ლიტერატურული კომენტარი. მნიშვნელოვანია აგრეთვე ნ. გუძის და განსაკუთრებით

დ. ლიხაჩოვის უკანასკნელ დროს გამოსული გამოკვლევებში მოცემის შესახებ.

დღესდღეობით ძეგლის შესწავლის ისეთი დონეა მიღწეული, რომელიც საშუალებას გვაძლევს გავარკვიოთ მისი ლიტერატურული, ენობრივი და ისტორიული ხასიათი, თუმცა ზოგიერთი დაუზუსტებელი და საკამათო საკითხი ჯერ კიდევ რჩება.

იგორის 1185 წლის ლაშქრობის შესახებ შემონახულია მემათიანის ორი ჩანაწერი. ერთი მათგანი — უფრო ვრცელი — მოთავსებულია იბატის მათიანეში, ხოლო მეორე — შედარებით მოკლე — ლავრენტის მათიანეში. ამ ჩანაწერთა საშუალებით შესაძლებელია ადვადგინოთ ის ისტორიული სურათი, რომელიც საფუძვლად დაედო „ამბავს იგორის ლაშქრობაზე“. აი, როგორ შეიძლება წარმოვიდგინოთ მათიანეთა მიხედვით იგორის ლაშქრობა:

1185 წლის 23 აპრილს, სამშაბათს, ნოვგოროდ-სევერსკის მთავარმა იგორ სვიატოსლავის ძემ, მისმა შვილმა ვლადიმერმა პუტიელიდან, მთავარმა სვიატოსლავმა რილსკიდან, ჩერნიგოვიდან გამოგზავნილი კოვუების რაზმით („კოვუები“ — ადგილზე დასახლებული მომთაბარენი) დაიწყო ლაშქრობა შორეული ველებისაკენ, ყივჩაყების წინააღმდეგ, კიევის მთავარ სვიატოსლავთან წინასწარი შეთანხმების გარეშე. ლაშქრობის დროს მდ. დონეის ნაპირებთან 7 მაისს მათ მოუსწრო მზის დაბნელებამ, რაც ძველ რუსეთში უბედურების მომასწავებელ ნიშნად ითვლებოდა. მაგრამ იგორმა განაგრძო ლაშქრობა. ქ. ოსკოლთან იგორი ორ დღეს ელოდა ძმას — ვსევოლოდს, რომელიც კურსკიდან მოდიოდა მასთან შესაერთებლად.

უეცარი თავდასხმა ყივჩაყებზე, რასაც იგორი ვარაუდობდა, არ მოხერხდა. რუსმა მზვერავებმა მოულოდნელად აცნობეს მას, რომ ყივჩაყები შეიარაღებულნი და ბრძოლისათვის მზად არიან. იგორს გაბრუნებას ურჩევდნენ, მაგრამ მთავარმა ეს არ ისურვა. პირველი შეტაკება რუსებსა და ყივჩაყებს შორის მოხდა მდ. სალნიცთან, იგორის ჯარი დაეწყო ექვს პოლკად, რომელთაც წინ მშვილდმოსიარნი დაუყენეს. მაშინდელი ჩვეულების თანახმად, ბრძოლის დაწყების წინ, იგორმა ჯარს მიმართა სიტყვით: „ძმებო! ჩვენ თვითონ ვეძიებდით ამას, მაშ გავსწიოთ!“ ბრძოლა რუსების გა-

მარჯვებით დამთავრდა, ყივჩაყნი უკუიქცნენ, იგორის ლაშქარმა დაეცა და ტყვეები იგდო ხელთ.

მეორე დღით (იპატის მატიანის მიხედვით — სამი დღის შემდეგ) უეცრად გამოჩნდა ყივჩაყთა „ტყესავით ხშირი“ ლაშქარი, იგორის მცირე ჯარი დიდი საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა, მაგრამ მთავარმა არც ახლა დაიხია უკან. მან კვლავ მიმართა სიტყვით თავის მეომრებს და ბრძოლა გაჩაღდა. სამ დღეს გრძელდებოდა სისხლისმღვრელი შეტაკება. იგორი ბრძოლაში დაიჭრა. ვზამოჭრილი მეომრები საშინელ წყურვილს განიცდიდნენ, კვირას, დილაადრიან, ჩერნიგოველი კოვუების რაზმი შედრკა და აირია. იგორმა ცხენი გააჰენა მათ მოსაბრუნებლად, ჩაჩქანიც გადაიძრო, რომ ეცნოთ რაზმელებს, მაგრამ მათი შეჩერება არ მოხერხდა. უკან დაბრუნებისას ისრის სატყორცნ მანძილზე თავისი პოლკისაგან იგორი დაატყვევეს ყივჩაყებმა. მტრის მიერ შებოჭილი მთავარი ხედავდა, თუ რა გამწარებით იბრძოდა მისი ძმა ვსევოლოდი. იგორი ღმერთს სიკვდილს სთხოვდა, რომ ძმის დაღუპვა არ ენახა.

ტყვეობაში იგორი შედარებით თავისუფლად იყო და პატივისცემით სარგებლობდა. ყივჩაყმა ლავორმა მას გაქცევა შესთავაზა. იგორმა რაინდული პირდაპირობით თქვა უარი ამ „სამარცხენო გზის“ არჩევანზე, მაგრამ, საბოლოოდ, გარემოებამ აიძულა გაქცეულიყო: ლაშქრობიდან მობრუნებული ყივჩაყთა ჯარი რუსი ტყვეების გაწყვეტას აპირებდა. გაქცევის დროდ საღამო ხანი აირჩიეს. იგორმა ლავორთან კაცი გაგზავნა, რათა მას ცხენები დაეხვედრებინა მდინარის გაღმა. ყივჩაყები, რომლებიც იგორს დარაჯობდნენ, სმითა და მხიარულებით იყვნენ გართულნი.

იგორმა ილოცა, შემდეგ ფრთხილად ასწია ყივჩაყური კარვის კიდე და გარეთ გავიდა, გადალახა მდინარე, შეჯდა ცხენზე და გაუჩინარდა. თერთმეტ დღეს გაურბოდა იგორი მღვეარს სასაზღვრო რუსულ ქალაქამდე. ნოვეგოროდ-სევერსკში ჩასვლის შემდეგ იგორმა ჩერნიგოვი და კიევი მოიარა. იგი ყველგან დიდი სიხარულით მიიღეს.

ამგვარია ის ისტორიული საფუძველი, რომელზედაც აღმოცენდა პოეტური „ამბავი“.

დამარცხება იგორისა და მისი მეომრებისა, რომლებმაც დიდი სამხედრო კავშირის გარეშე წამოიწყეს ეს უიღბლო ლაშქრობა, რუსი მთავრების განცალკევებისა და მტრობის აშკარა შედეგი იყო.

რუსეთის ძალთა გაერთიანებისაკენ მოწოდება „ამბავი“
 ისმის არა დამპყრობლური მიზნებისათვის, არამედ ხალხის მშვი-
 დობიანი შრომის დასაცავად მთავართა დამღუპველი ქიშპობისა
 და გარეშე მტრების თავდასხმებისაგან. მთელი ხალხის უბედურე-
 ბასთან შედარებით წვრილმანად და უბადრუკად მიიჩნია ავტორს
 მთავართა ურთიერთბრეტენაიები. აღშფოთებით ლაპარაკობს იგი
 იმ მთავრებზე, რომლებიც თვით „უედდნენ თავიანთი ხალხის უბე-
 დურებას“. ამიტომ მომთაბარეთა თავდასხმებისაგან და მთავართა
 ურთიერთმეტოქეობით გამოწვეული ნგრევისა და გაპარტახების
 სურათები ნაწარმოებში კონტრასტულად იცვლება მშვიდობიანი
 გლეხური შრომის სურათებით.

ნაწარმოების ძირითადი მხატვრული სახეა „რუსთა მიწა“. ავ-
 ტორს იგი წარმოდგენილი აქვს როგორც ცოცხალი არსება მისი
 ისტორიული და სივრცობრივი სიდიდის შარავანდედით. იგორის
 მამაცი პოლკები „რუსთა მიწისათვის“ იბრძვიან. და სამშობლოსა-
 გან დაშორებულნი მწარედ გოდებენ: „ჰოი, შენ, რუსთა მიწავ,
 მამულო, მთების გადაღმა ხარ დარჩენილი!“ იგორის განთქმულმა
 პაპამ ოლეგმა ავტორისაგან მიიღო საყვედურის გამომხატველი სა-
 ხელი „გორისლავეჩი“ — „უბედურების ძე“, ნაცვლად მამის სა-
 ხელის — სვიატოსლავის ძისა, იმიტომ, რომ შინაურ ბრძოლებში
 მთავრების წინააღმდეგ მან გვამებით მოაფინა მშობლიური მიწა და
 მშვიდობიანი ცხოვრება დაურღვია ხალხს. მთავრების ქიშპობის შე-
 დეგად უამრავი მტერი შეესია „რუსთა მიწას“. სწორედ ამ მთავ-
 რებს მოუწოდებს ავტორი გაერთიანებისა და „რუსთა მიწის“ და-
 ვისაკენ.

ამრიგად, „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“ „რუსთა მიწას“ ეძღე-
 ნება. იგი ცენტრალური სახეა ნაწარმოებში. როგორც მკვლევარები
 აღნიშნავენ, ცოტაა მსოფლიო ლიტერატურაში ნაწარმოები, რომ-
 ლის სამოქმედო ასპარეზში ერთდროულად ყოფილიყოს მოქცე-
 ული ასეთი უზარმაზარი გეოგრაფიული სივრცეები: ყივჩაყთა ვე-
 ლი („უცნობი ქვეყანა“), დონი, შავი და აზოვის ზღვები, ვოლგა,
 როსი და სულა, დნეპრი, დონეცი, დუნაი, დასავლეთის დვინა,
 სტუგნა, ნემიგა, ქალაქები — კორსუნ, თმუთარაყანი, კიევი, პო-
 ლოცკი, ჩერნიგოვი, კურსკი, პერეიასლავლი, ბელგოროდი, ნოვგო-
 როდი, გალიჩი, პუტივლი, რიმოვი და სხვ. ამავდროს ავტორი არ
 გამოყოფს რუსეთის მისი გარემომცველი ხალხებისაგან. გერმანე-

ლები და ვენეციელები, ბერძნები და მორავეები რუსეთში მომხდარი ამბების მოწმენი და მეთვალყურენი ხდებიან, ხოლო ლიტველები და ფინელები, ყივჩაყები და სხვები რუსეთის ისტორიის მსვლელობასთან არიან დაკავშირებულნი.

მოცულობით მომცრო „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“ (მასში სულ 2875 სიტყვაა, რაც მცირედით მეტია ნაბეჭდი თაბახის ერთ მეოთხედზე) მეტად ფართოა თემატიკით და იდეებით, მდიდარია პერსონაჟებით, და მხატვრული სახეებით.

ნაწარმოების მთავარი გმირი იგორი დახასიათებულია როგორც შესანიშნავი მებრძოლი, უშიშარი მეთაური. მისი დევიზია: „უმჯობესია აგვჩეხონ, ვიდრე შეპყრობილ ვიქნეთ“. ამასთანავე ავტორი გმობს იგორის სეპარატიზმს, მის ცალმხრივ მოქმედებას, რომელმაც რუსეთი ცუდ დღეში ჩააგდო. მიუხედავად ამისა, ავტორი მაინც თანაუგრძნობს იგორს. აღფრთოვანებული ტონითაა გადმოცემული იგორის ტყვეობიდან გაქცევის ამბავი, სამშობლოში დაბრუნებული მთავარი მზესთან არის შედარებული.

ნაწარმოების ცენტრში დგას კიევის მთავარი სვიატოსლავიც, მასთანაა დაკავშირებული ავტორის იმედი რუსეთის გაერთიანებისა. ნაწარმოებში არაერთხელაა ხაზგასმული სვიატოსლავის ავტორიტეტი. მიუხედავად იმისა, რომ იგი იგორსა და ვსევოლოდს ბიძაშვილიდ ეკუთვნოდა, მათ მამად არის დასახელებული. თითქოს მშობლის მწარე საყვედური გაისმის სვიატოსლავის სიტყვებში:

„ო, საყვარელნო ძმანო ჩემნო და შვილნო ჩემნო, ბოიარნო მიწა-წყლისა რუსეთისანო! ღმერთი შემადლებინებდა იმ ბილწების დამარცხებას, მაგრამ თქვენ ვერ დააცხრეთ ახალგაზრდობა თქვენი და გაუღეთ მათ კარნი მიწაწყლისანი; დაე იყოს ნება უფლისა; რამდენადაც წინად ვჯავრობდი იგორზე, იმდენად ახლა მებრალვის იგი“... ეპითეტები „მრისხანე“, „დიდი“ ხშირადაა დაკავშირებული სვიატოსლავის სახელთან, თუმცა სინამდვილეში იგი ერთ-ერთი რიგითი მთავარი იყო. მის სიტყვას ავტორი „ოქროს სიტყვას“ არქმევს და უშუალოდ მის შემდეგ გამოთქვამს მთავრებისადმი მიმართულ პატრიოტულ მოწოდებებს.

სხვა მთავრები ნაწარმოებში დახასიათებულნი არიან იმის მიხედვით, თუ რა მნიშვნელობა ენიჭებათ მათ საერთო-სახალხო საქმეში. ზოგს ავტორი გვიხატავს როგორც გმირს რუსთა მიწისა, ჰიპერბოლურად აზვიადებს მის ძალას და ვაჟყავიბას, ხოლო სხვებს,

რომლებიც არ იცავდნენ საერთო სახელმწიფოებრივ ინტერესებს, მეტად მკაცრად აფასებს.

შესანიშნავადაა წარმოდგენილი ნაწარმოებში იაროსლავნა, მეუღლე იგორისა. ეს არის ნაზი და ღრმა გრძნობების მქონე ქალი. დიდა მისი სიყვარული იგორისადმი, უსაზღვრო სევდა მოისმის მის გოდებაში იგორზე. იაროსლავნა მიმართავს მზეს, ქარს, ღნებრს და ყველას ვეფდრება, მფარველობა გაუწიონ მის საყვარელ მეუღლეს.

ნაწარმოებში, რუსი ხალხის მტრებს — ყივჩაყებს არ შორდებათ ეპითეტი „ბილწნი“ (ისე, როგორც შემდგომ თათარ-მონღოლებს).

„ამბავის“ ყველა პერსონაჟი (დაწყებული ძველი დროის მგოსან ბოიანიდან, დამთავრებული მოლაშქრეებით) ლირიკული გრძნობითაა დახატული. მთელი ნაწარმოები, ყოველი სტრიქონი, ავტორის მღელვარე სულითაა გამსჭვალული. მისი ამოცანა სავსებით ნათელია: როგორმე ჩააგონოს რუს მთავრებს გაერთიანების აუცილებლობა და ამით გადაარჩინოს სამშობლო გაპარტახებასა და განადგურებას.

„ამბავის“ ავტორი უცნობია. თვით ნაწარმოების მიხედვით შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ იგი იყო ერის კაცი, დაახლოებული მთავრების სამხედრო გარემოსთან. და, შესაძლებელია, ლაშქრის წევრიც. მან კარგად იცის რუს მთავართა ურთიერთდამოკიდებულება, აწმყო და წარსული, ახსოვს მრავალ მთავართა სახელები, მათი კარგი და ცუდი საქმეები. მთავრების დახასიათებისას და ბრძოლების აღწერისას ავტორში იგრძნობა მეგრძოლის, მეომრის ფსიქოლოგია. იგი თანაუგრძნობს იგორს მის სურვილში „შესვას დონის წყალი“ და „გატეხოს შუბი ყივჩაყთა მინდვრის ბოლოს“. მართალია, ავტორი იგორს უსაყვედურებს სეპარატიზმს, მაგრამ მაინც აღტაცებულია მისი ვაჟკაცობით. შესაძლებელია, იგი თვით ყოფილა მონაწილე ყივჩაყთა ველებზე ლაშქრობისა, რადგან შესანიშნავად იცნობს ველის ბუნებას, ბრწყინვალედ გადმოსცემს „დიდი მინდვრის“ პოეზიას. მაგრამ ის ნაწარმოებში აღწერილი ლაშქრობის მონაწილე არ უნდა იყოს: ძლიერ ხშირად უხვევს მათიანეთა თხრობის თანმიმდევრობას, არ გადმოსცემს ლაშქრობის დეტალებს. ავტორი იყო კიევის მთავრის — სვიატოსლავის ლაშქრის წევრი,

რაც იმით მტკიცდება, რომ ნაწარმოებში სვიატოსლავს დიდგვარაძის
 აღვლილი უჭირავს. ავტორი იზიარებს სვიატოსლავის დამოკიდებუ-
 ლებას იგორისადმი: სვიატოსლავი განაწყენებული იყო იგორის
 თავდაიმიედებულობით და ებრალებოდა კიდევ იგი. თუ დავუშვებთ,
 რომ ავტორი ერთ-ერთი მოლაშქრეთაგანაა, ამით ჯერ კიდევ ვერ გა-
 ვარკვევთ ზუსტად მის სოციალურ მდგომარეობას, რადგან XII სა-
 უკუნეში ლაშქრის წევრებად შეიძლებოდა ყოფილიყვნენ მთავრები,
 ბოიარები და ზებრალო გლეხები — „სმერდებიც“ კი.

მაგრამ, ვინც უნდა ყოფილიყო „ამბავის“ ავტორი, ცხადია,
 რომ იგი ჰუმანური აღმიანია, რომელიც თანაუგრძნობს მშობლიურ
 ხალხს ყველა უბედურებასა და გაჭირვებაში, კარგად იცის ხალხუ-
 რი ზებირსიტყვიერება და განათლებული ლიტერატორია. იგი უნ-
 და ყოფილიყო პროგრესულად მოაზროვნე ისტორიკოსი და პოლი-
 ტიკოსი, რომელსაც შეგნებული ჰქონდა სამშობლოს ინტერესები.

შეიძლება თუ არა დადგინდეს „ამბავის“ დაწერის ზუსტი თარი-
 ღი? როგორც მკვლევარნი ამტკიცებენ, შეიძლება. ისინი ასახელე-
 ბენ 1187 წელს. ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ამ წლის შემდეგ მომხდა-
 რი ამბები ნაწარმოებში სულ არ არის ასახული, მაშინ, როდესაც
 მატიანეები გადმოგვცემენ იგორის შემდგომ ცხოვრებას. 1190 წელს
 იგორი მთავრად დამკდარა ჩერნიგოვში და არაერთხელ ისევ ულაშ-
 ქრია ყიფჩაყების წინააღმდეგ. მეორე, ნაწარმოებში „ჩვენი მთავ-
 რების“ ცოცხალთა რიცხვში მოხსენიებულია იაროსლავ ოსმომისლი,
 რომელიც გარდაიცვალა 1187 წელს, ამდენად „ამბავი“ 1187 წელ-
 ზე გვიან არ უნდა დაწერილიყო. მკვლევართა აზრით, არც ამ წელ-
 ზე ადრე შეიძლება დაწერილიყო ნაწარმოები, რადგან იგი მთავრ-
 დება ახალგაზრდა მთავრების დიდებით. მათ შორის კი მოხსენიებუ-
 ლია ვლადიმერ იგორის ძე, რომელიც მხოლოდ 1187 წელს დაბრუნ-
 და ტყვეობიდან. ამრიგად, მკვლევართა დასკვნით, „ამბავი იგორის
 ლაშქრობისა“ დაიწერა 1187 წელს.

თვით „ამბავის“ ავტორი სხვადასხვა სახელს უწოდებს თავის
 ქმნილებას: ხან „მოთხრობას“, ხან „სიმღერას“, ხან „ამბავს“, ძვე-
 ლად არც ერთ ამ ტერმინს არ ჰქონია ზუსტი მნიშვნელობა, ამიტო-
 მაც წინააღმდეგობასთან არა გვაქვს საქმე. ავტორი მართალი იყო
 ყველა ამ შემთხვევაში, ისე, როგორც სხვა გენიალური ნაწარმოები,
 „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“ სცილდება თავისი დროის განსაზღვ-

რული ჟანრების ფარგლებს: ამიტომაც უნაყოფოა ცდები, როდ განისაზღვროს მისი ჟანრი. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ძველი რუსული ლიტერატურისა და თვით „ამბავის“ გამოჩენილი მკვლევარი აკად. ა. ს. ორლოვი მას გმირულ პოემას უწოდებდა.

ისტორიული თხრობა ნაწარმოებში შერწყმულია საგმირო ლირიკასთან. სამხედრო მოთხრობების სტილის ელემენტები და მატანეთა ტერმინები ხალხური ეპოსისა და ლირიკის მხატვრულ ხერხებთან არის გაერთიანებული. მატანეებსა და სამხედრო მოთხრობებს მიეკუთვნება სამხედრო ტერმინოლოგიაც. ნათლად არის გამოხატული აგრეთვე ორატორული სტილის ცალკეული ელემენტები. მეორე მხრივ, ნაწარმოებში ჰარბად ვლინდება ხალხური სტიქიაც. ამგვარი შეერთება ხალხური შემოქმედების ელემენტებისა მწიგნობრული ლიტერატურის ხერხებთან საუკეთესოდ შეფერადება ნაწარმოების ეროვნულ მნიშვნელობას, მის ხალხურ ხასიათს.

მკვლევარებს არაერთხელ უცდიათ დაესაბუთებინათ „ამბავის“ ლექსური ბუნება. ჯერ კიდევ პირველმა გამომცემლებმა უწოდეს მას „გმირული სიმღერა“, ხოლო მომდევნო მეცნიერებმა სცადეს მისი ლექსად დაყოფა. მართლაც, ნაწარმოებში იგრძნობა რიტმი, მასში არის რითმების, ალიტერაციებისა და ლექსისათვის დამახასიათებელი რეფრენების კვალი, იგრძნობა საერთო მუსიკალური ხმოვანებაც. შინაარსის დალაგებაც, კომპოზიციაც უფრო მეტად პოეტური ნაწარმოების ტრადიციას შეესატყვისება, ვიდრე პროზაულისას. მაგრამ ყველა ცდა — მიეკვლიათ „ამბავში“ ესა თუ ის სალექსო სისტემა — უშედეგოდ დამთავრდა. აქაც, ისე როგორც ჟანრის განსაზღვრაში, შედეგს ვერ მიაღწიეს.

ნაწარმოების მთლიანობაში განხილვისას, მკვლევარნი რწმუნდებიან, რომ მასში გაბატონებული ერთადერთი საწყისი ლირიკული საწყისია. ამიტომ „ამბავი“ უპირატესად ლირიკული თხზულებია, გრანდიოზული საზოგადოებრივი და ეპიკური თემა მასში ლირიკული ხერხების გამოყენებით არის გადაჭრილი. „რუსთა მიწისადმი“ მიმართული ავტორის მთელი პირადი ლირიკული გრძნობა და განცდა. და სწორედ ეს ლირიკული საწყისი აქცევს „ამბავს იგორის ლაშქრობისას“ პოეტურ ნაწარმოებად და არა რითმების, ალიტერაციებისა და სალექსო რიტმის ელემენტები.

რუს მკვლევართა არაერთი თაობა მუშაობდა „ამბავის“ პოეტური გემის, მისი კომპოზიციის გამოსარკვევად, საბოლოოდ შეიძლება

დადგენა ერთი კომპოზიციისა, რომელსაც ასე თუ ისე იზიარებენ თანამედროვე მეცნიერები.

„ამბავი იგორის ლაშქრობისა“ სამ ძირითად ნაწილად იყოფა: პირველში აღწერილია იგორის ლაშქრობა, მეორე ეძღვნება სვიატოსლავს და მესამე — იგორის დაბრუნებას ტყვეობიდან.

პირველ ნაწილს წინ უძღვის ავტორის ფიქრები იმაზე, თუ როგორ აღწეროს იგორის ლაშქრობა, ძველი მომღერლის, გრძნეული ბოიანის თუ „ახალი დროების ნამდვილი ამბის მიხედვით“. შემდეგ ავტორი პოეტურად ახასიათებს ბოიანის, ასე ვთქვათ, მხატვრულ ხერხებს, სტილს და გადაწყვეტს თავისი გზით წავიდეს „ბოიანის გეზის გარეშე“. შესავალს მოსდევს პირველი ნაწილი, რომელიც იწყება ყვიჩაყების წინააღმდეგ იგორის სალაშქროდ გამგზავრების აღწერით. მზის დაბნელება, რომელიც ლაშქრობის დასაწყისში მოხდა, ვერ ანელებს იგორის მეომრულ სულს, იგი უგულვებელყოფს ზეცის ამ ნიშანს.

ამის შემდეგ სურათები სწრაფად იცვლება, იგორს შეუერთდება ძმა ვსევოლოდი თავისი რაზმით. შემდეგ აღწერილია რუსთა ლაშქრის მსვლელობა ველზე, დაბნელებული მზის ჩრდილში, ღამით კი მხეცების ღმუილსა და ფრინველების ჩხავილში. ამავე დროს, დონთან თავს იყრიან ყვიჩაყთა რაზმები, რომლებიც „უსიერი გზებით“ მოდიან.

მეორდება ავისმომასწავებელი ნიშნები (ველზე ყმუიან მგლები, ყვიჩან არწივები, „მხეცებს იწვევენ ძვლებზე“), ავტორი წარმოსთქვამს: „ჰოი შენ რუსეთის მიწავ, მამულო, მთების გადაღმა ხარ დარჩენილი“!

გრძელი ღამეა, ნისლიანი დილა თენდება. რუსების წითელფარებიან ლაშქარს ველი შეუკრავს. პირველი შეტაკება ყვიჩაყებთან მთავრდება გამარჯვებით, რუსებმა ხელთ იგდეს დიდი ნადავლი, ლამაზი ქალები, ოქრო, აბრეშუმის ძვირფასი ტანსაცმელი:

„გათენების ხანს (მათ) გადათელეს (გაჰფანტეს) ყვიჩაყთა ბილწი პოლკები, გაიტაცეს (გააქროლეს) ყვიჩაყების ლამაზი ქალები, მათთან ერთად ოქრო, აბრეშუმის ქსოვილები, ძვირფასი ატლასი (ნადავლი იმდენად დიდი იყო, რომ) ჰკობიან და ჰკანჭრობ ადგილებზე ხიდებად დაჰყარეს ტანსაბურავები, ლაბადები და ტყაბუქები და ყვიჩაყთა სხვა მოქარგულები. წითელი დროშა თეთრი ბაი-

რადით და წითელი თული ვერცხლის ტარზე (მიართვეს) მამაც ნუკ-
ტოსლავიჩს (იგორს)!“.

ლაშე ბრძოლის შემდეგ, ფრთხილი ძილი, გაურკვეველი მო-
ლოდინი.

„ო, რუსთა მიწავ, მთების გადაღმა ხარ დარჩენილი!“

აი, ქარმა უკვე მიაყარა ისრები იგორის მამაც პოლკებს, ყივ-
ჩაყთა ურიცხვი ჯარი შეესია მათ. რუსი მეომრების გმირობა გამო-
ხატულია ვსევოლოდის მოქმედებაში:

„ფიცხელო ხარო, ვსევოლოდ! დგახარ შუა ბრძოლაში, სტყორ-
ცხნი მეომართ ისრებს, ფოლადის დაშნებს აგრგვინებ მუზარადებზე.
საითაც კი ვაჟენდები, ოქროს მუზარადით მოელვარე, იქით ყრია
ყივჩაყების ბილწი თავები. გაჩეხილია ნაწრთობი ხმლებით ავარიის
მუზარადები შენს მიერ, ფიცხელო ხარო, ვსევოლოდ!“

ბრძოლის აღწერისას ავტორი იგონებს წარსულს, როდესაც
„ქიშობა ითვისბოდა და იზრდებოდა, იყო შფოთი, ვარამი“, ნად-
გურდებოდა ხალხი. მაგრამ იმ დროსაც არავის უნახავს ასეთი სა-
შინელი ბრძოლა. პოეტი კვლავ უბრუნდება ბრძოლის აღწერას და
შესანიშნავი ექსპრესიული სურათით ამთავრებს მას:

„რა ხმა მესმის, რა რეკვა მესმის შორიდან აღრიან დილით?
იგორი აბრუნებს გაქცეულ პოლკებს, რადგან ებრალება საყვარელი
ძმა ვსევოლოდი. იბრძოდნენ ერთ დღეს, იბრძოდნენ მეორეს; შე-
სამე დღეს, შუადღისას, დაეცა იგორის დროშები. ორი ძმა განშორდა
ერთმანეთს სწრაფ კაილას ნაპირებზე. არ იკმარა სისხლიანმა ღვი-
ნომ, დაასრულეს ლხინი — ბრძოლა მამაცმა რუსებმა: დაათვრეს
მძახლები, თვით კი დაეცნენ რუსთა მიწისთვის. ბალახი ჭკნება მათი
საცოდაობით, ხეც კაეშნით მოსილი მიწაზე იხრება“.

კაილაზე დამარცხების სიმძიმეს ავტორი უკავშირებს მთავრების
უწინდელი ურთიერთობის რღვევის ნიშნებს. ეს დუხჭირი დრო გან-
სახიერებულია ქალწულში, რომელიც თავისი გედისებური ფრთების
ფარფატით აღვიძებს მოგონებებს უკეთესი, ბედნიერი დროის შე-
სახებ. მთავართა მეტოქეობამ შეასუსტა „რუსთა მიწის“ დაცვა
„ბილწთა“ შემოსევებისაგან. მთავრებმა-ძმებმა ერთმანეთს და-
უწყეს მტკიცება: „ეს ჩემია და ისიც ჩემია“, მცირე ამბებს აზვია-
დებდნენ, „ბილწნი“ კი ყოველი მხრით მოაწყდნენ სამშობლოს,
მაგრამ მომხდარს რა გამოასწორებს? იგორის მამაცი ლაშქარი
აღარ აღდგება, ტირიან რუსთა ცოლები, სევდამ და ნაღველმა და-
ფარა მთელი რუსეთი.

საერთო გოდება და ურვა მით უფრო მძიმეა, რომ სულ მცირე ხნის წინათ რუსეთი ყივჩაყებზე გამარჯვებას ზეიმობდა. ავტორი იხსენებს კიევის მთავრის სვიატოსლავის შარშანდელ ბრწყინვალე გამარჯვებას, როდესაც მისმა ლაშქარმა გადაასწორა ყივჩაყთა მთები და ზრამები, აამღვრია მდინარეები და ტბები, ხოლო „ბილწი“ ყობიაცი სასტიკად დაამარცხა. კონტრასტი წარსულ გამარჯვებასთან შედარებით კიდევ უფრო აღრმავებს იგორის დამარცხებით გამოწვეულ სირცხვილსა და ვარაშს. ყველა ქვეყნის ხალხები — ვენეციელებიც და გერმანელებიც, ბერძნებიცა და მორავიელებიც — ჰკიცხვენ იგორს, ხოლო თვით იგი, მთავარი, მონად იქცა.

ამით მთავრდება „ამბავის“ პირველი ნაწილი.

მეორე ნაწილი კიევის მთავარს სვიატოსლავს ეძღვნება. მას ჯერ კიდევ არ შეუტყვეია იგორის უბედურება, სიზმარშია, რომელიც კარგს არაფერს უქადის მთავრის სახელს. ესიზმრება, ვითომ შავი აბრეშუმის ქსოვილს აფარებენ, სთავაზობენ მოწამლულ ღვინოს „ბილწთა“ კაპარჭებიდან, მკერდზე აყრიან მარგალიტს — ცრემლის სიმბოლოს, მის სახლს კოჭი გამოსცლია, ხოლო მთელ ღამეს ყვავ-ყორნების ჩხავილი ისმის.

ბოიარები უხსნიან სვიატოსლავს ამ სიზმარს, ეუბნებიან, რომ მთავრები კაიალაზე ყივჩაყებთან ბრძოლაში დამარცხდებიან, რაც რუსეთისათვის ახალ უბედურებას, ყივჩაყების ახალ შემოსევას გამოიწვევს.

მაშინ დიდი სვიატოსლავი წარმოთქვამს „ოქროს სიტყვას“, როგორც უფროსი საგვარეულოში, საყვედურის სიტყვებით მიმართავს იგორსა და ესეველოდს მათი აჩქარებისათვის ყივჩაყთა წინააღმდეგ გალაშქრებაში, დიდების პატივმოყვარულ სურვილში. იგი ჯეროვნად აფასებს მათ უსაზღვრო მამაცობას, მაგრამ მით უფრო მძიმე ასატანია მისთვის დიდი მთავრის ავტორიტეტისადმი ამგვარი უპატივემეულობა. „რა უქმენით ჩემს ვერცხლის ჭაღარას?“ — წარმოთქვამს სვიატოსლავი სევდით. მაგრამ დამარცხებამ ვერ შეუწყია მთავარს ძლიერი სული, იგი ძალას იკრებს და „ახალგაზრდავდება, როგორც შავარდენი გაზაფხულზე“. „ეს კი არ არის უბედურება, — ამბობს სვიატოსლავი, — არამედ ის, რომ მე მთავრები არ გამოიმყვებიან“. აქ მთავრდება სვიატოსლავის „ოქროს სიტყვა“, მისი საუბარი ბოიარებთან, რომელიც გამოხატავს

საყვედურს ჩერნიგოვის მთავარ იაროსლავისადმი, რომ დაეხმარა იგორს, და აგრეთვე აღწერს ქალაქ რიმოვის უბედურებას, ყივჩაყთა მხრიდან დატეხილს.

ამას მოსდევს მგზნებარე მიმართვა რუსეთის სხვადასხვა მთავრებისადმი, რათა გაერთიანდნენ მტრების წინააღმდეგ, „რუსთა მიწის დამცირებისათვის, მთავარ იგორის კრილობებისათვის“. პასუხი ამ მოწოდებაზე ნაწარმოებში არ ჩანს. „რუსთა მიწას“ დარჩენია მხოლოდ მოგონებანი დიდებულ წარსულზე, დაუბრუნებელ დროზე „ძველი ვლადიმერისა“, რომლის შთამომავლები ცალ-ცალკე მიდიან, „მათი დროშები სხვადასხვა მხარეს მიფრიალებენ“.

მესამე ნაწილი „ამბავისა“ დაკავშირებულია იგორის ტყვეობიდან დაბრუნებასთან. სვიატოსლავის სიტყვამ არ გამოიღო შედეგი, ვერ გააერთიანა მთავრები იგორის დასახსნელად. იგორის ხსნა სხვა გზით ხდება. ამ ნაწილში წარმოგვიდგება იგორის ცოლის, იაროსლავნას, მაღალმხატვრული სახე.

ობლად ტირის იაროსლავნა ქალაქ პუტივლას გალავანზე. იგი დესტირის ქმარს და მიმართავს ბუნებას სტიქიურ ძალებს — ქარს, დნებარს (წყალს) და მზეს, სთხოვს მათ დაეხმარონ იგორს: „ქარო, ქარბორბალავ! რისთვის მძვინვარებ ასე, ბატონო, რისთვის მოაფრენ მტრების ისრებს შენი მსუბუქი ფრთებით ჩემი ტრფიალის მეომრებზე? ნუთუ არ კმაროდა, შენთვის გეჭროლა მაღლა დრუბლებში, გერწია გემები ცისფერ ზღვაზე? რისთვის გაანიავე, ბატონო. ჩემი სიამე ტრამალთა ბალახებში?...“ ასევე მიმართავს იაროსლავნა დნებარს, რომელსაც სთხოვს „ფრთხილად გამოარწიოს მასთან იგორი“, და მზეს. ბუნების სტიქიამ თითქოს უპასუხა იაროსლავნას ვედრებას.

შემდეგ აღწერილია იგორის გაქცევა, თავდაპირველად გამოცემულია მღვღვარება და შიში, რაც თანდათან სამშობლოში დაბრუნებით გამოწვეულ სიხარულში გადადის. დონეცს რომ მიადწევს, იგორი მიესალმება მდინარეს, რომელიც იფარავს მას გაქცევის დროს, დონეციც მისალმებით პასუხობს მთავარს. მთელი ბუნება თანაუგრძნობს და ეხმარება იგორს, ზოლო ყივჩაყების ხანებისადმი — გზაყისა და ყონჩალისადმი, რომლებიც იგორს მისდევენ, სრულიად გულგრილია. გზაყი და ყონჩალი იგორის შვილის, მათთან დარჩენილი ვლადიმერის ბედზე მსჯელობენ: მოკლან იგი თუ ყივჩაყი ქალისადმი სიყვარულით გადაიბირონ.

იგორი ბრუნდება სამშობლოში. „თავს უჭირს მხრების გარეშე, მაგრამ ტანსაც უჭირს უთავოდ“. — ამბობს ავტორი, რითაც გამოხატავს „რუსთა მიწის“ ტკივილს იგორთან განშორების გამო.

„მაგრამ ისევ ბრწყინავს მზე ცაზე, ხოლო მიწაზე — მთავარი იგორი. ქალიშვილთა სიმღერები დუნაიდან კიევამდე აღწევს. ქვეყნები ხარობენ, ქალაქები მხიარულობენ. თუ ძველ მთავრებს ვუმღერეთ, ახალგაზრდებსაც უნდა ვუმღეროთ. დიდება იგორს სვიატოსლავის ძეს, ფიცხელ ხარს ვსევლოდს, ვლადიმერ იგორის ძეს! დღეგრძელ იყვენ მთავრები და ლაშქარი ქრისტიანთა მოწინააღმდეგე ბილწებთან ბრძოლაში. დიდება მთავრებსა და ლაშქარს! ამინ“.

ეს სტრუქტურა „ამბავისა“, რომლის გადმოცემის დროს ჩვენ ვეცადეთ გვეჩვენებინა ძეგლის ზოგიერთი მხატვრული თავისებურება, გამოთქმა და ხერხი, მოწმობს ავტორის შესანიშნავ პოეტურ ოსტატობას...

ამრიგად, ნაწარმოების ყველა მხატვრული ელემენტი ერთ ორგანულ მთლიანობას წარმოადგენს. მისი პოეტური სტილი სავსებით შეფარდება ამ ძეგლის ხალხურ-პატრიოტულ და ისტორიულ-გმირულ შინაარსს. ქროგორც მხატვრული ფორმა, ისე შინაარსი ერთ მთლიან შთაბეჭდილებას ქმნის და მხოლოდ დეტალური ანალიზის შედეგად (ისიც არა ყოველთვის) შესაძლებელი ხდება გამოვაცალკევოთ ფოლკლორული ელემენტები მწიგნობრულისაგან, ლირიკული — ეპიკურისაგან და პოეტური — პროზაულისაგან.

როგორც აღნიშნული იყო, „ამბავს იგორის ლაშქრობისა“ განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ძველ რუსულ ლიტერატურაში.

მკვლევართა აღიარებით, მას ერთ-ერთი პირველი ადგილი აქვს გმირულ პოემებს შორის, რომლებიც ევროპაში შუა საუკუნეებში იქმნებოდა. ესაა სკანდინავური საგა, გერმანული „სიმღერა ნიბელუნგებზე“, ფრანგული „სიმღერა როლანდზე“ თუ სხვა.

„ამბავი“ ბევრით ემსგავსება ამ ნაწარმოებებს. რაინდული ღირსებებისა და სამხედრო ვაჟკაცობის კულტით, რომლითაც შემკულია ნაწარმოების ყველა გმირი; ფორმით, ხალხურ შემოქმედებასთან სიახლოვით, რომელმაც ეს პოემა მშობლიური ხალ-

ხის ხმად აქცია. მაგრამ მრავალი თვისებით „ამბავი“ გამოირჩევა მის მონათესავე ნაწარმოებთაგან. მაგალითად, „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“ გამსჭვალულია „ღირსების“ უაღრესად ჰუმანური გაგებით, ვიდრე, მაგალითად, „სიმღერა ნიბელუნგებზე“, სადაც სამხედრო ძალა და ვერაგობა იწვევს უმიზნო ხანძარებსა და სისხლის ღვრას. იგორის მოლაშქრენი კი, „ეძებენ რა თავისთვის ღირსებას და მთავრისათვის დიდებას“, ილაშქრებენ ყიფიანებზე წმინდა მიზნით — „რუსთა მიწისათვის“.

„ამბავის“ ავტორი ფეოდალურ-რაინდული ღირსების ვიწრო იდეალის მომღერალი კი არ არის, არამედ მთელი ხალხის ინტერესების გამომხატველია, ჭეშმარიტი სახალხო პოეტია. ისტორიულ-პოლიტიკური შინაარსი „ამბავში“ გამოხატულია გაცილებით უფრო ფართოდ და მთლიანად, ვიდრე აღნიშნულ პოემებში. „ამბავის“ ავტორის მიზანია შორეული და ახლობელი წარსულის სახეების საშუალებით მოუწოდოს ხალხთა ძალებს გაერთიანებისაკენ. ამგვარი მიზანი არ მდგარა სხვა პოემების ავტორების წინაშე.

დაბოლოს, „ამბავი“ გამოირჩევა სხვა შუა საუკუნეების პოემებისაგან რეალური ელემენტებით: მის სიუჟეტში არ მონაწილეობენ ციური ძაღნი, ჯადოქრული ხმლები, მოლაპარაკე ცხენები. მითოლოგიური სახეები და გასულიერებული ბუნება მხოლოდ პოეტური წარმოდგენებია და არა მოვლენათა მამოძრავებელი ძალა.

„ამბავის“ გავლენა ძველი რუსული ლიტერატურის განვითარებაზე უფრო ფართო და ღრმა იყო, ვიდრე ეს ჩვენამდე მოღწეული ძეგლებიდან ჩანს. ორასი წლის შემდეგ მან ძლიერი გავლენა მოახდინა „ხადონშიჩინაზე“, შემდეგ მისი საშუალებით ან, როგორც ვარაუდობენ, შეიძლება უშუალოდაც, — „თქმულებაზე მამაის ბრძოლაზე“ და სხვ.

„ამბავისადმი“ ინტერესი ცხოვლად იღვიძებს მისი პირველი ბეჭდური გამოცემის დროიდან. ძეგლი მაშინ წარმოიშვა, როცა ველიკორუსებიც, უკრაინელებიც და ბელორუსებიც გაერთიანებული იყვნენ საერთო სამშობლო — კიევის რუსეთში. ამიტომ იგი ამ სამივე მოქმე ხალხის კუთვნილებაა. 1803 წლიდან იწყება მისი თარგმნა ახალ რუსულ, უკრაინულ და ბელორუსულ ენებზე. ვ. ჟუკოვსკის ერთ-ერთი ადრეული თარგმანი ახლაც სა-

უკეთესოთაგანია. „ამბავის“ სათარგმნელად, როგორც აღვნიშნეთ, მასალას პუშკინიც ამზადებდა. საუცხოო თარგმანი ძეგლისა შესრულა ა. მაიკოვმა. XIX—XX საუკუნეებში „ამბავის“ მრავალი თარგმანი გამოქვეყნდა.

XIX საუკუნის დასაწყისიდან „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“ გავლენას ახდენდა ახალი რუსული ლიტერატურის განვითარებაზეც. ეს გავლენა ჩანს უკვე რადიშჩევის და შემდეგ, — XIX საუკუნის დასაწყისის მრავალი მწერლის შემოქმედებაში, რომლებიც ისტორიულ თემებზე წერდნენ, პუშკინისა და მისი თანამედროვეების ჭოგშიაში /ჩნდება ბოიანის სახე (მაგალითად, „რუსლახსა და ლიუდმილაში“). „ამბავის“ გავლენა ვლინდება ა. ოსტროვსკის პიესაში „თოვლის ქალი“, ა. ბლოკის („ახალი ამერიკა“), ე. ბაგრიცკის („ფიჭრი ათანასეს შესახებ“) და სხვათა შემოქმედებაში.

„ამბავის“ თარგმნა ადრე დაიწყეს სხვა სლავურ და დასავლეთ-ევროპულ ენებზე. ნაწარმოები თარგმნილია ფრანგულად, ინგლისურად, გერმანულად, პოლანდიურად, უნგრულად. იგი ითარგმნა აგრეთვე საბჭოთა კავშირის ხალხთა მრავალ ენაზე.

ქართველმა მკვლევარებმა არა ერთი წერილი უძღვნეს „ამბავს იგორის ლაშქრობაზე“. ამ წერილებს შორის უნდა აღვნიშნოს ს. დანელიას, ს. ჩიქოვანის, კ. კიკინაძის, გ. ნატროშვილის და სხვათა ნაშრომები. მათში დამტულია ზოგიერთი საინტერესო საკითხი ნაწარმოების როგორც იდეურ-მხატვრული შესწავლის, ისე მისი ქართულად თარგმნის თვალსაზრისით და საქართველოს წარსულთან დაკავშირებით.

პროფ. ს. დანელიას ოთხი წერილი — „ძველი რუსეთის უდიდესი პოეტური ძეგლი“, „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“ და მისი შესწავლის ისტორია“, „ამბავი იგორის ლაშქრობისა და ქართველი ხალხის წარსული“, „ამბავის“ ავტორის მსოფლმხედველობა“ — როგორც მათი სათაურებიდანაც ჩანს, შეიცავს მრავალ საინტერესო საკითხს. განვიხილოთ ზოგიერთი მათგანი.

წერილში „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“ და „საქართველოს წარსული“ ს. დანელია ეხება იმ ურთიერთკავშირს, რომელიც არსებობდა, ერთის მხრივ, ძველ საქართველოსა და კიევის რუსეთს შორის, ხოლო მეორეს მხრივ, მათსა და ყივჩაყებს შორის.

მკვლევარი დავით აღმაშენებლის მიერ საქართველოში ყივ-

ჩაყების გადმოყვანის ცნობილ ფაქტს უკავშირებს ვლადიმერ მო-
ნომახის მიერ ყივჩაყთა ხანის ოტროკის განდევნას „ობეზნიანოვსკის“
ნის კარებს იქით“. იგი თვლის, რომ რუსულ მატიანებში ნახსენ-
ები ოტროკი და შარუქანი და ქართული მატიანების ათრაქა
და შარადანი ერთიდაიგივე პირები არიან, „ხოლო მაშინ „იგორის
ლშქრობის ამბავში“ ნახსენები ყივჩაყთა ხანი ყონჩალი დევით
აღმაშენებლის ცოლისძმაა (გურანდუხტის ძმა). ამდენად, ასევე
მკვლევარი, საქართველოს დედოფალი გურანდუხტი ყოფილა
პუტევის მთავრის ვლადიმერის ცოლის მამიდა, რადგან იგო-
რის ვაჟმა ვლადიმერმა ყონჩალის ასული შეირთო“.

ს. დანელიას დასკვნით „ეს მატრიმონიალური კავშირი თა-
მაშობდა იმ დროს არაუმნიშვნელო როლს ხალხთა ურთიერთავა-
ნობისა და დაახლოების საქმეში. და თუ 1184 წელს, თამარ მეფეს
აბულ-ასანმა საქმროდ შესთავაზა რუსი თავადი გიორგი, ეს შე-
საძლებელი იყო ალბათ იმიტომაც, რომ რუსეთის მთავრები სა-
ქართველოს მეფეთათვის არ იყვნენ უცხო პირები უკვე დავით აღ-
მაშენებლის დროიდან მაინც“.

წერილში, რომელიც მიძღვნილია „ამბავის“ შესწავლის ის-
ტორიისადმი რუსეთში, ს. დანელია მოკლედ განიხილავს ნაწარმო-
ების აღმოჩენისა და გამოქვეყნების საკითხებს და მისი მეცნიერ-
ული შესწავლის ეტაპებს, ახასიათებს სხვადასხვა მკვლევართა
ღვაწლს ამ საქმეში, აკრიტიკებს იმ სკეპტიკოსთა შეხედულებ-
ებს, რომლებიც უარყოფდნენ ძეგლის ორიგინალურობას და
მას ყალბადქმნილად თვლიდნენ.

„ძველი რუსეთის უდიდეს პოეტურ ძეგლში“ ავტორი ახასი-
ათებს კიევის რუსეთის ისტორიულ-კულტურულ მდგომარეობას,
არჩევს ნაწარმოების იდეურ-მხატვრულ თავისებურებებს.

მეტად საინტერესოა ს. დანელიას წერილი, მიძღვნილი „ამ-
ბავის“ ავტორის მსოფლმხედველობის საკითხებისადმი.

მკვლევარი ძირითად ამოცანად ისახავს გარკვეოს, თუ ვინ
იყო რელიგიური რწმენით ნაწარმოების ავტორი — ქრისტიანი,
წარმართი თუ ქრისტიანი წარმართული თვისებებითა და ელემენ-
ტებით. სწორედ ამ სამი შეხედულების გარშემო ჯგუფდებოდნენ
ძირითადად ძეგლის მრავალრიცხოვანი მკვლევარები „ამბავის“ ავ-
ტორის რელიგიურ შეხედულებათა გარკვევისას.

ს. დანელია კატეგორიულად ამტკიცებს, რომ ნაწარმოების ავ-

ტორი ქრისტიანია, რადგან მისი ძირითადი შეხედულებანი ყველა საკითხზე, რომელსაც თავის პოეტურ ქმნილებაში ეხება, „საესე-ბით თავსდება ქრისტიანული მსოფლშეგარძნების კალაპოტში და არ შეიცავს წარმართობის ელემენტს“.

ამ ძირითადი თეზისის დასამტკიცებლად მკვლევარი შემდეგ-ნაირად მსჯელობს:

ნაწარმოების ავტორის მიერ წარმართული ღმერთების ყველა ხსენება და ბუნების მოვლენათა გასულიერება-განსახიერება აიხსნება არა მისი წარმართული რწმენის გამოვლინებით, არამედ იმ პოეტური ხერხებით, რომელთაც ნიჭიერი ავტორი მიმართავს.

სლავური მითოლოგია ნაწარმოებში გადადის მაღალ პოეზია-ში, ამიტომ კარგავს მითოლოგიის ნიშნებს. ამდენად, ნაწარმოე-ბის ავტორი, თავის ამოცანას ხედავს არა წარმართული მითების თხზვაში, არამედ მაღალპოეტურ შემოქმედებაში.

„იგორის ლაშქრობის“ ავტორის ქრისტიანული მსოფლმხედ-ველობა, ს. დანელიას აზრით, გამომდინარეობს არა ისეთი გარეგ-ნული ამბებიდან, როგორცაა პიროგოშეს ღვთისმშობლის ტაძრის ხსენება, რომლისკენაც მიემართება იგორი, რათა ილოცოს ტყვე-ობიდან თავის სასწაულებრივი გადარჩენის გამო, ან საეკლესიო ზარების გუგუნიდან, რომელიც გაისმის პოლოცკიდან კიევამდე. მკვლევარის აზრით „ამბაჲის“ ავტორის ქრისტიანობა გაცილე-ბით უფრო ღრმაა, ვიდრე ეს ამ დეტალებით ჩანს. იგი უნდა ვე-ძიოთ ავტორის მსოფლმხედველობის წყობაში, პოლიტიკური და ზნეობრივი ცხოვრების ძირითად პრობლემებთან მის თავისებურ დამოკიდებულებაში. ამ პრობლემებს მკვლევარი აკუთვნებს ისეთ საკითხებს, როგორცაა ავტორის დამოკიდებულება „ბილწ“ ყივ-ჩაყებთან, ე. ი. სწორედ წარმართებთან, და აგრეთვე „ღირსების“ ავტორისეულ გაგებას, რომელიც საესეებით ქრისტიანულია და მკვეთრად უპირისპირდება ქრისტიანობამდე გაბატონებულ წარ-მართულ გაგებას.

სხვა ქართულ ავტორთა წერილები „იგორის ლაშქრობის“ შესახებ ძირითადად პოპულარული ხასიათისაა და აშუქებენ მეც-ნიერებაში დადგენილ, ნაწარმოებთან დაკავშირებულ სხვადასხვა საკითხებს.

„ამბაჲი იგორის ლაშქრობისა“ იმ ნაწარმოებთა რიცხვს მიე-

კუთვნება, რომელნიც მთარგმნელებს მეტად რთული ამოცანის წინაშე აყენებს.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ის ნაწარმოები, რომელიც ყველაზე ძლიერად გამოხატავს ამა თუ იმ ხალხის ეროვნულ თავისებურებებს, და, საერთოდ, ეროვნულ თვისებათა პოეტური განსახიერებაა, დიდ მთარგმნელობით ოსტატობას მოითხოვს.

სწორედ ამგვარი ხასიათის ძეგლია „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“, რომელიც მკიდროდ არის დაკავშირებული რუსი ხალხის ძველ კულტურასთან, ყოფასთან, ენასთან, მსოფლმხედველობასთან.

ნაწარმოების ტექსტი მრავალ, მხოლოდ იმ ძველი დროისათვის დამახასიათებელ ნიშანთვისებას შეიცავს; მისი ზოგიერთი ადგილის სწორად წაკითხვა ჯერაც არ არის საბოლოოდ დადგენილი.

აქედან გასაგები უნდა იყოს, თუ რა რთული ამოცანის წინაშე იდგნენ მისი ქართველი მთარგმნელები.

ქართულად არსებობს ნაწარმოების ორი პოეტური თარგმანი: სიმონ ჩიქოვანისა და კონსტანტინე კიკინაძისა. ორივე თარგმანი მაღალი ღირსებისაა.

როგორც აღინიშნა, „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“ პროზითაა დაწერილი. მასში ნათლად იგრძნობა რაღაც რიტმული წყობა, რომლის მთლიანად აღდგენა დღემდე ვერ მოხერხდა. ახალ რუსულ ენაზე იგი, ჩვეულებრივ, ურითმო, თეთრი ლექსით ითარგმნება, თუმცა ხანდახან გვხვდება მაგალითები, როცა ტექსტი თარგმნილია სხვადასხვა ზომის გარითმული ლექსითაც. ურითმო ლექსით თარგმნეს ძეგლი ჯერ კიდევ ი. სერიაკოვმა (1802 წ.), ნ. იაზვიციმ (1812 წ.), ი. ლევიტსკიმ (1813 წ.), ვ. ჟუკოვსკიმ (1817 წ.), ნ. გრამატიჩმა (1823 წ.), მ. დელარიუმ (1839 წ.), დ. მინაევმა (1846 წ.), ლ. მეიმ (1850 წ.), ა. მაიკოვმა (1869 წ.), ნ. ალიაბეშმა (1873 წ.) და სხვებმა.

არსებობს რითმული ლექსითი თარგმანებიც: ა. პალიცინისა (1807 წ.), ი. კოზლოვისა (1821 წ.), ვ. ზაგორსკისა (1824 წ.), ნ. ბერვისა (1846 წ.), ნ. ბერგელისა (1854 წ.) და სხვ.

დიდი მუშაობა ჩაატარეს საბჭოთა პოეტებმაც ამ ძეგლის თანამედროვე ენაზე გადმოსაცემად. არსებობს ს. შერვინსკის, გ. შტორმის, ა. პროკოფიევის, ვ. სტელეცკის, ნ. ზაბოლოცკის და სხვების მაღალმხატვრული თარგმანები.

როგორც ვხედავთ, ქართველ მთარგმნელებს მდიდარი დამხმარე მასალა და ნაწარმოების ბევრი კარგად თარგმნილი ნიმუში ჰქონდათ თავის განკარგულებაში.

ჩვენი მთარგმნელების სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ქართული ტექსტი ახლოსაა ორიგინალთან, შენარჩუნებულია ძეგლის თითქმის ყველა პოეტური ხერხი და გადმოტანილია თითქმის ყველა სახე. ეს გარემოება ორივე თარგმანს ერთმანეთთან აახლოებს, ამგვანებს კიდევ. მაგრამ განსხვავება მათ შორის მაინც არსებობს როგორც პოეტური ხერხების, ისე სიტყვიერი მასალის გამოყენების მხრივ.

როგორც ს. ჩიქოვანს, ისე კ. ჭიჭინაძეს ორიგინალის გადმოსაცემად ათმარცვლიანი ურითმო ლექსი აურჩევიათ. პირველს ჩვეულებრივი ათმარცვლიანი, ხოლო მეორეს — რუსული ხალხური ლექსის რიტმული წყობის შესატყვისად ქართული ათმარცვლიანი ლექსისათვის ყველგან დაქტილური (სამმარცვლიანი) დაბოლოება მიუცია. თუ ეს გარემოება, მთარგმნელის აზრით, თარგმანს რუსული ხალხური პოეზიის ნიმუშებს უახლოებს, ჩვეულებრივ ათმარცვლიან ლექსს, ყოველ შემთხვევაში, მეტი მოქნილობა გააჩნია და მთარგმნელიც არ არის იმდენად შესწუდილი აუცილებელი დაქტილური დაბოლოებით.

თარგმანის შესავალში კ. ჭიჭინაძე აღნიშნავს: „ორი სიტყვა ამ ნაწარმოებში „დივი“ და „დრუჟინა“, რომლებიც წმინდა რუსული ცნებებია, უთარგმნელად მივიღეთ. დავტოვეთ აგრეთვე ზოგიერთ შემთხვევაში მამის სახელწოდების რუსული ფორმა — სეიატოსლავიჩი, ოლგოვიჩი, იაროსლავნა და სხვა, ვინაიდან ეს ფორმა, ერთის მხრივ, რუსულ კოლორიტს აძლევს თარგმანს, რაც მხატვრული თვალსაზრისით მნიშვნელოვან მომენტად უნდა ჩაითვალოს, და, მეორეს მხრივ, იგი, ჩვეულებრივ, სახელის მაგიერ იხმარება და ამიტომ უმართებულო იქნებოდა მისი შეცვლა ქართული „ძით“ ან „ასულით“.

საწინააღმდეგოდ ამისა, ს. ჩიქოვანი ყველგან წერს მამის სახელის ქართულ დაბოლოებებს „ძესა“ და „ასულს“, ხოლო „დრუჟინა“ „ლაშქრით“ შეუცვლია. ამ ფორმებისა და სიტყვების სხვადასხვაგვარ ხმარებას არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს. უფრო სწორია კ. ჭიჭინაძის მიერ ხმარებული ფორმები, გარდა

„დრუჟინასი“, რომლის შეცვლა ქართული შესატყვისით სებით კანონზომიერია.

ს. ჩიქოვანსაც და კ. ჭიჭინაძესაც კარგად დაუძლევიათ მრავალრიცხოვანი დაბრკოლებანი. მათ მოგვეცეს ქართული პოეტური ტექსტი, რომელიც ორიგინალის სტილისტურ თვისებებსაც შეიცავს და ქართულადაც ბუნებრივად ყფერს. ს. ჩიქოვანის თარგმანი უფრო ლალია და ხალხური სტიქიის მეტად შემცველი, მაგრამ კ. ჭიჭინაძის თარგმანსაც გააჩნია თავისებური ღირსებანი.

ამრიგად, ჩვენ ამ დიდმნიშვნელოვანი ძეგლის ისეთი პოეტური თარგმანები გვაქვს, რომლებშიც შეიძლება ვიგრძნოთ ორიგინალის თავისებურება და მაღალმხატვრულობა.

საჭიროა აღინიშნოს ისიც, რომ ეს თარგმანები მაინც ძეგლის პოეტურ გადამღერებას წარმოადგენენ და მიუხედავად მათი ღირსებებისა, ბუნებრივია, ცოტად თუ მეტად სცილდებიან ტექსტს და სავსებით გასაგები მიზეზების გამო, არ წარმოადგენენ ზუსტ თარგმანს. ზუსტი, შეცნიერული თარგმანის საჭიროება კი მეტად საგრძნობი იყო. ამგვარი თარგმანი ჩვენ შევასრულეთ და პირველად 1958 წელს გამოვაქვეყნეთ.

ბავშვებს — წიგნის ჯადოსნური სამყარო

ესაუბრა ითარ ხუციშვილი

— ჩვენს ქვეყანაში, სადაც ყველაფერი კეთდება ადამიანის ბედნიერებისა და კეთილდღეობისათვის, არაფერია იმაზე უფრო მნიშვნელოვანი საზრუნავი, ვიდრე ბავშვი — ჩვენი იმედი, ჩვენი მომავალი. ეს კიდევ ერთხელ თვალნათლივ გამოჩნდა 1985 წლის ივნისში თბილისში გამართულ სსრ კავშირის გამსახკომისა და სსრ კავშირის მწერალთა კავშირის საბავშვო და საყმაწვილო ლიტერატურის საბჭოების გაერთიანებულ სხდომაზე, რომელმაც დიდად შეუწყო ხელი საბავშვო ლიტერატურის განვითარების პროცესის გააქტიურებას, მოზარდი თაობის კომუნისტური აღზრდის ამოცანების გადაწყვეტას.

რესპუბლიკაში საბავშვო ლიტერატურის განვითარების, მის წინაშე მდგომი ამოცანების ასლო მომავალში გადაჭრის ბედი დიდად არის დამოკიდებული გამომცემლობა „ნაკადულზე“, სადაც თქვენ, ქალბატონო ნონა, ნაყოფიერ საგამომცემლო-შემოქმედებით საქმიანობას ეწევით. გთხოვთ „მწიგნობარის“ მკითხველებს მოუთხროთ „ნაკადულის“ მიერ საყმაწვილო ლიტერატურის გამოცემის ზრდისა და სრულყოფისათვის გაწეულ მუშაობაზე, მომავლის ამოცანებზე, ჯერ კიდევ გადაუჭრელ პრობლემებზე.

— საკავშირო სხდომის თბილისში ჩატარებამ მართლაც რომ ფრთები შეასხა რესპუბლიკის სამწერლო და საგამომცემლო საქმიანობას იმ ამოცანების წარმატებით გადაწყვეტისათვის, რომლებიც მათ წინაშეა დასახული საბავშვო ლიტერატურის გამოცემის სრულყოფისათვის, მისი ხარისხისა და შინაარსის, ნორჩ მკითხველებთან აღმზრდელობითი, პროპაგანდისტული მუშაობის გაუმჯობესებისათვის.

სხდომის მონაწილეთა გამოსვლებში ითქვა, რომ დღეს ძალზე საჭიროა საბავშვო ლიტერატურა გამოხატავდეს თავის

დამოკიდებულებას ნორჩების სოციალურ-საზოგადოებრივი ცხოვრების წარმოაჩენდეს პიონერული და კომკავშირული ორგანიზაციების როლს, არ ერიდებოდეს მწვავე პრობლემების გაშუქებას, მხატვრულად მკაფიოდ წარმოსახავდეს თანამედროვე ახალგაზრდობის ცხოვრებას, მთელ მის მრავალფეროვნებას.

შემოქმედებითი ძიების, საფუძვლიანი ანალიზის სულისკვეთება, თანამედროვე მოზარდის სულიერი სამყაროს ღრმა ცოდნა — ყოველივე ეს უნდა მოსავედეს ქვეყნის მწერლობის შრომითს საქმიანობას.

როგორც სხდომაზე აღინიშნა, ახლა 3 ათასზე მეტი დასახელების წიგნს 500 მილიონზე მეტი ტირაჟით იღებენ ყოველწლიურად ჩვენი ქვეყნის ნორჩი მოქალაქენი. მხატვრული და საბავშვო ლიტერატურის წილად მოდის გამოშვებული წიგნების პროდუქციის საერთო მოცულობის 50 პროცენტზე მეტი. ლიტერატურა ნორჩებისათვის საინტერესოდ და მკაფიოდ ვითარდება ყველა მოკავშირე რესპუბლიკაში. ბევრი საბჭოთა საბავშვო მწერლის წიგნი თარგმნილია რამდენიმე ათეულ უცხოურ ენაზე, მინიჭებული აქვს საერთაშორისო ჯილდოები.

რა მდგომარეობაა ამ მხრივ ჩვენს რესპუბლიკაში? გულახდილად უნდა ვთქვათ, რომ ჩვენთან არადაძაგძაყოფილებელია საბავშვო და საყმაწვილო ლიტერატურის გამოცემის საქმე. მაგალითად, 1983 წელს საქართველოში გამოშვებული წიგნადი პროდუქციის საერთო მოცულობის მხოლოდ 9,9 პროცენტი შეადგინა მოზარდი თაობისათვის განკუთვნილმა გამოცემებმა.

ახლა რესპუბლიკის ხელმძღვანელობა ბევრს ზრუნავს იმისათვის, რომ არსებითი გარდაქმნები მოხდეს საბავშვო და საყმაწვილო ლიტერატურის გამოცემის საქმეში. პროგრამული გახდა ჩვენთვის საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს 1984 წლის 30 ოქტომბრის დადგენილება „საბავშვო და საყმაწვილო ლიტერატურის გამოცემის შემდგომი გაუმჯობესების შესახებ“. ამ დადგენილების განხორციელება შესაძლებლობას მოგვცემს 1990 წელს საქართველოში საბავშვო გამოცემანი წიგნების საერთო რაოდენობის 20 პროცენტამდე გავზარდოთ. დღეისათვის უკვე მარტო „ნაკადული“ ყოველწლიურად უშვებს 150-მდე დასახელების წიგნს, რომელთა საერთო ტირაჟი 2 მილიონ 800 ათასს შეადგენს.

განსაკუთრებულ ყურადღებას მივაპყრობთ საბავშვო ლიტერატურის იდეურ-პოლიტიკურ და მხატვრულ დონეს.

საბავშვო და საყმაწვილო ლიტერატურა, რომელიც ახლა რესპუბლიკაში გამოდის, აქტიურად უწყობს ხელს ნორჩი მკითხველის გონებრივი ჰორიზონტის გაფართოებასა და ესთეტიკურ აღზრდას, მოზარდ თაობაში მაღალი კომუნისტური იდეალების ჩამოყალიბებას, ცოდნისადმი მისწრაფებას, უვითარებს მას აღმშენებლობით შრომაზე მოთხოვნილებას.

— მაგრამ წიგნიც არის და წიგნიც. კარგად მოგეხსენებათ, დღეს ყველა წიგნი როდი იზიდავს მოზარდს. სულ უფრო მეტად დგება იმის პრობლემა, თუ როგორი სახით მივაწოდოთ წიგნი მას, რომ ის იყოს ბავშვისათვის მრჩეველიც, მეგობარიც, სათამაშოც და სიხარულის მომგვრელიც.

— სწორედ ასეთი წიგნი — წიგნი მეგობარი, წიგნი მრჩეველი არ ყოფნიდათ ბავშვებს ჩვენს რესპუბლიკაში. მას შემდეგ, რაც პარტიამ და მთავრობამ მიიღეს ზემოთ აღნიშნული დადგენილება, ჩვენთან იგრძნობა სასიკეთო ძვრები. „ნაკადული“ და რესპუბლიკის სხვა გამომცემლობები აქტიურად ჩაებნენ მაღალმხატვრული საბავშვო წიგნადი პროდუქციის შესაქმნელად გაშლილ კეთილშობილურ მუშაობაში. ამ საქმეში ჩვენ აქტიურად გვიჭერენ მხარს და გვეხმარებიან სსრ კავშირისა და საქართველოს სსრ გამსახკომების ხელმძღვანელები, მოსკოვის, მინსკისა და როსტოვის პოლიგრაფისტები, რომლებიც ჩვენი შეკვეთით ამზადებენ ილუსტრირებულ წიგნებს ყველაზე პატარებისათვის, საბავშვო წიგნის კლასიკის განსაკუთრებულ მხატვრულ გამოცემებს — ოსკარ უაილდის, შარლ პეროს, მიხალკოვისა და სხვათა წიგნებს.

— აქ არ შეიძლება არ გავიხსენოთ ვაჟა-ფშაველას დიდი ზრუნვა და ყურადღება მოზარდი მკითხველისადმი. გენიოსი მწერალი თავის მოთხრობებში ნორჩებს გამართული ლიტერატურული ენით მოუთხრობდა ბუნებისა და ბუნების შვილთა ზღაპრულ თავგადასავალს. ურთულესი სტილის მწერლები, საოცრად ნათლად და გამჭვირვალედ წერდნენ, როცა ბავშვებს უძღვნიდნენ თავიანთ ქმნილებებს. ამის თაობაზე აკი დავით გურამიშვილიც გვაფრთხილებდა:

„ამისთვის მე არ შევსძევ, რაც დავრგე იგავთ ხე ველად, უფრო ადვილად აღვლიან ზედ ყრმანი დასარხვევლად“.

— დიდ წინაპართა რჩევებსა და მოსაზრებებს გულისყურით ეკიდებიან ჩვენი მწერლები და გამომცემლები და ითვისებენ კიდევ შემოქმედებით პროცესში. მწერლები ცდილობენ მაღალ-მხატვრული სახეების ძერწვით, ბავშვის მისწრაფებებსა და სულიერ სამყაროში წვდომით გადასცენ მკითხველს თავისი სანუკვარი სათქმელი. მათ მხარდამხარ შრომობენ მხატვრები და პოლიგრაფისტები, რომლებიც წიგნების მაღალმხატვრული გაფორმებით და ფერადი ილუსტრაციებით იზიდავენ ნორჩ მკითხველებს. მოზარდთა სულსა და გულს ახარებს წიგნები, რომლებიც გააფორმეს მხატვრებმა ჯემალ ლოლუამ, თენგიზ სამსონაძემ, გურამ ღლონტმა, პატარებს მოსწონთ ლამაზად დასურათბატებული წიგნები: მორის ფოცხიშვილის „ენკი-ბენკი სიკლისა“, ხუტა ბერულავას — „ალერსიანი მზე“, ქართული ხალხური ზღაპარი „ნახევარქათამა“ და სხვ.

პარტიისა და მთავრობის ყოველდღიური ზრუნვის ნაყოფია, რომ 1985 წელს ქალაქის ფონდი თელსაჩინოდ გაეზარდა გამომცემლობა „ნაკადულს“, ესე იგი ქართულ საბჭოთა საბავშვო მწერლობას. ოფსეტური ბეჭდვის ქალაქის ფონდი, მაგალითად, 160 ტონიდან გაიზარდა 300 ტონამდე, რამაც საშუალება მოგვცა საგრძნობლად გაგვეუმჯობესებინა ნაბეჭდი პროდუქციის ხარისხი, პირველად ჩვენს პრაქტიკაში გამოგვეცა ფერადი დასაკეცი წიგნები, ეგრეთწოდებული წიგნი-სათამაშოები, რაც ესოდენ იზიდავთ და მოსწონთ ჩვენს პატარა მკითხველებს.

— ყველასათვის კარგადაა ცნობილი, რომ ბავშვს დასაწყისიდანვე სჭირდება კეთილი წიგნი, თანამოსაუბრე და თანამოაზრე წიგნი, რომელიც აზიარებს მას ყველა ადამიანურ სიკეთეს, ჩაუნერგავს შრომის სიყვარულსა და პატივისცემას. მომავალში სულ უფრო მეტი როლი განეკუთვნება წიგნს სასკოლო რეფორმის განხორციელებაში, რათა, როგორც სკკპ ცენტრალური კომიტეტის 1985 წლის აპრილის პლენუმზე თქვა მ. ს. გორბაჩოვმა, „შინაარსიანად მივეუდგეთ ამოცანებს და კარდინალურად გავაუმჯობესოთ მოზარდი თაობის სწავლებისა და აღზრდის ხარისხი, მათი მომზადება საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომისათვის“.

ეს მოთხოვნები და ამოცანები სრულიად ბუნებრივად დგება დღეს წინა პლანზე და ჩვენც ყველაფერს ვაკეთებთ მათი რეალიზაციისათვის, ბავშვში შრომის სიყვარულის გაღვივება, მასში მშრომელი ადამიანის აღზრდა ყოველთვის აღელვებდათ და აღელვებთ

ჩვენი მრავალეროვნული საბავშვო ლიტერატურის წარმომადგენლებს. ათასგზის სწორი იყო სერგეი მიხალკოვი, როცა საბავშვო და ახალგაზრდული ლიტერატურის მთავარ ამოცანად მიაჩნდა მშრომელი ადამიანის ერთიანი და მრავალსახოვანი იდეალის შექმნა. ამ იდეალის შესაქმნელად ჩვენი მწერლები იყენებენ მრავალ უნარს. გამომცემლები კი ყველაფერს ვაკეთებთ იმისათვის, რომ ასეთი ნაწარმოებები რაც შეიძლება ხატოვნად და სახიერად მივაწოდოთ პატარებს. ასეთი წიგნები ბავშვს შთააგონებენ, რომ შრომა ადამიანის უზენაესი ბედნიერებაა, ხოლო უქნარობა და მცონარობა — ყველა უბედურების სათავე.

მხედველობიდან არ გვრჩება ისეთი წიგნების დაგეგმვა და გამოშვებაც, რომლებიც ეხებიან მოზარდის სამართლებრივი და ზნეობრივი აღზრდის პრობლემებს. მხატვრული ლიტერატურის მეშვეობით მიღებული მოქალაქეობრივი სიმწიფის გაკვეთილი ბავშვს ადრიდანვე უღვიძებს პასუხისმგებლობას, აღძრავს მასში სიბრალულისა თუ სიხარულის გრძნობებს. წიგნი მას სულიერად აღამაღლებს, ასწავლის სიმართლისათვის ბრძოლას, შთაუწერგავს გმირულ თვისებებს.

— მაგრამ, არის კიდევ ნორჩ მკითხველთან ურთიერთობის სხვა დიდმნიშვნელოვანი უბანი — ეს გახლავთ მათი მისწრაფებებისა და სურვილების, მოთხოვნილებათა და ინტერესების თქვენს მუშაობაში გათვალისწინება. ეს თუ არ კეთდება, წიგნი შეიძლება უინტერესო გამოვიდეს, პატარების სულსა და გულს ახლოსაც არ გაეკაროს. რა კეთდება იმისათვის, რომ მოზარდი ინტერესით მოელოდეს წიგნს?

— ეს მართლაც რომ მტკივნეული საკითხია და აკი ვითვალისწინებთ კიდევ მუშაობაში. ნორჩ მკითხველთა სურვილებისა და ინტერესების დაკმაყოფილების მიზნით საბავშვო წიგნის სახლში წინასწარ შედგენილი გეგმის მიხედვით ეწყობა ლიტერატურული დილა-საღამოები, შეხვედრები მწერლებთან, წიგნის ავტორებთან, გამომცემლებთან, საუბრები „მრგვალ მაგიდასთან“, წიგნის განხილვები, გამოფენები, შემოქმედებითი თათბირები, მკითხველთა კონფერენციები, ლექცია-საუბრები, საბავშვო წიგნის კვირეულები. ასეთ ღონისძიებებზე გამოთქმული ნორჩთა სურვილები, მოსაზრებები, წინადადებები, აგრეთვე წიგნის სახლში ფოსტით გამოგზავნი-

-ლი წერილები გულდასმით შეისწავლება და წარედგინება „ნაკადულის“ ხელმძღვანელობას. ისინი შემდგომ მთელი ჩვენი საჯამომცემლო საქმიანობის ორიენტირნი ხდებიან.

გარდა ამისა, საბავშვო წიგნის სახლს, რესპუბლიკის ყველა ქალაქსა და რაიონში შექმნილი აქვს საგუშაგოები, რომლებიც დაკომპლექტებულია პედაგოგებით, ბიბლიოთეკარებით, მეთოდისტებით. ისინი ადგილებზე აწყობენ მრავალ საინტერესო ღონისძიებას, სწავლობენ მკითხველთა გაზრდილ ინტერესებს, რასაც ჩვენ საჯამომცემლო გეგმების შემუშავებაში ვითვალისწინებთ.

შედგებიც გვაქვს. უკანასკნელ წლებში „ნაკადულმა“ მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა თემატიკური დაგეგმვა მკითხველთა ასაკობრივი კატეგორიების ინტერესთა გათვალისწინებით, დიდი ყურადღება ეთმობა ქართული და რუსული კლასიკის, თანამედროვე ლიტერატურის, მათ შორის სსრ კავშირის ხალხთა ლიტერატურის გამოშვებას. ჩვენთან ერთად გამომცემლობები „ალაშარა“ და „ირისთონი“ ყოველწლიურად გეგმავენ საბავშვო და საყმაწვილო ლიტერატურის გამოცემას აფხაზურ და ოსურ ენებზე.

— უკანასკნელ ხანს ბევრი სამეცნიერო-პოპულარული, შემეცნებითი ლიტერატურა გამოდის სერიებად, ალმანახებად, სხვა სახით, რაც მკითხველში დიდ დაინტერესებას იწვევს.

— დიან, საბავშვო წიგნის სახლი გამოსცემს თეორიულ-კრიტიკული და კვლევითი ხასიათის წიგნებს საბავშვო ლიტერატურის პრობლემურ საკითხებზე, მონოგრაფიებს, სერიულ გამოცემებს — „ნორჩი თაობის მოამბენი“, „გამოფენა სკოლაში“, „კლასიკოსები და თანამედროვენი“, „ისმინე, სწავლის მძებნელო“, ალმანახებს „ჯეჯილს“ და „ბუნების კარს“, ბიბლიოგრაფიებს, ალბომებს, პროსპექტებს, ბუკლეტებს, წიგნში ჩასადებ ფურცლებს. წიგნის სახლმა მოამზადა და გამოსცა ჩვენი სახელოვანი მწერლების, კრიტიკოსების, საყმაწვილო ლიტერატურის მკვლევარების წიგნები, რომლებმაც მკითხველთა მოწონება დაიმსახურეს.

ალმანახი „ჯეჯილი“, რომელიც ადრეულ წლებში იცემოდა „საყმაწვილო ლიტერატურის მოამბისა“ და „საყმაწვილო ლიტერატურის“ სახელწოდებით, 1968 წლიდან გამოდის. იგი აშუქებს ქართული, საბჭოთა კავშირის ხალხთა, უცხოეთის საბავშვო ლიტერატურის პრობლემებს, განიხილავს საბავშვო პოეზიის, პროზის, დრა-

მატურგის, ხელოვნების, მეცნიერებისა და სპორტის საკითხებს. ახლახან დაიწყო აღმანახ „ბუნების კარის“ გამოცემა და უკვე მკითხველთა მოწონება დაიმსახურა. ფერადი ილუსტრაციებით გაფორმებული ეს გამოცემა განკუთვნილია ნორჩი ნატურალისტებისათვის, ბუნებისმეტყველებით დაინტერესებული ახალგაზრდა მკითხველებისათვის.

სერით „ნორჩი თაობის მოამაგენი“ გამოდის მონოგრაფიები, კრიტიკული და კვლევითი ხასიათის წიგნები ქართველ მწერლებზე, ხოლო სერით „გამოფენა სკოლაში“ — ცალკეული მწერლებისა და მხატვრებისადმი მიძღვნილი ილუსტრირებული ალბომები, რომლებსაც თან ახლავს სასაუბრო ტექსტი.

აღმანახი „მთიები“, რომელშიც ბავშვებისათვის გასაგები ენით უშუქდება საკითხები, მეცნიერულ-ტექნიკური ხაზით ავითარებს ყმაწვილებს, ხოლო „ფრესკა“ ხელოვნების საკითხებს აშუქებს და დიდ უწყობს ხელს მოზარდთა ესთეტიკურ აღზრდას.

„ნაკადულმა“ მოამზადა და სხვადასხვა წლებში გამოსცა მეტად საჭირო ბიბლიოგრაფიული ლიტერატურა: „ქართული საბავშვო წიგნი 1823—1920 წლებში“, „ქართული საყმაწვილო წიგნი 1921—1945 წლებში“, „ქართული საბავშვო ჟურნალების ანალიტიკური ბიბლიოგრაფია 1924—1945 წლებში“. ასევე გამოვა „რევოლუციამდელი ქართული საბავშვო ჟურნალების ანალიტიკური ბიბლიოგრაფია“.

— მახსოვს, საყმაწვილო ლიტერატურის ნამდვილ ზეიმად იქცა თელავში გამართული საბავშვო წიგნის ფესტივალი. მოეწყო მწერლების გულახდილი საუბრები ნორჩ მკითხველებთან, გამოითქვა ბევრი გულწრფელი მოსაზრება, კეთილი სურვილები საბავშვო ლიტერატურის შემდგომი განვითარების თვალსაზრისით, იყო შენიშვნებიც.

— ეს მოსაზრებები და შენიშვნები ასახვას პოულობენ ჩვენს საგამომცემლო გეგმებში, მთელს ჩვენს საქმიანობაში. შენიშვნები და ნაკლოვანებები კი იმით იყო გამოწვეული, რომ, როგორც საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს დადგენილებაშია აღნიშნული, რესპუბლიკაში წლების მანძილზე მცირდებოდა საბავშვო ლიტერატურის გამოშვების მოცულობა, პოლიგრაფიული საწარმოები ვერ ითვისებდნენ გამომცემლობათა მიერ დაგეგმილ ლიმიტებს, დამა-

კმაყოფილებელი არ იყო საბავშვო წიგნის მხატვრული და მხატვრული შესრულება.

ამ მიმართულებით ბევრი რამ გაკეთდა. როგორც აღვნიშნე, მოპოვებულია თვალსაჩინო შედეგები, მაგრამ გასაკეთებელი და საზრუნავი კიდევ ბევრია. მომავალში გათვალისწინებულია საბავშვო და საყმაწვილო წიგნების მოცულობის ყოველწლიური გადიდება, მათ შორის ფერადი წიგნების გამოცემა, პოლიგრაფიული ბაზის ტექნიკური განახლება, „ნაკადულის“ საავტორო ჰონორარის ფონდის გადიდება, მთელი რიგი სხვა ღონისძიებანი.

საქართველოს სსრ გამსახკომი ქვეყნის ცენტრალურ გამომცემლობებში მოაწყობს რედაქტორთა, მხატვართა, პოლიგრაფისტთა, სხვა სპეციალისტთა სტაჟირებას. მომავალ ხუთწლიედში პიონერულ ქალაქ „მზიურის“ ტერიტორიაზე გამომცემლობა „ნაკადულისა“ და მისი საბავშვო წიგნის სახლისათვის აშენდება შენობა „საბავშვო წიგნის სასახლე“, აგრეთვე ფერადი ბეჭდვის სტამბა. ყოველივე ეს საშუალებას მოგვცემს არსებითად გარდავქმნათ მთელი ჩვენი საგამომცემლო საქმიანობა, ნორჩი მკითხველი გავახაროთ მათთვის სასურველი ახალ-ახალი წიგნებით.

— ვისურვებთ ამ ეროვნულსა და უაღრესად მამულიშვილურ საქმეში სასიკადალო წარმატებების მოპოვებას.

— გმადლობთ.

ესეც თავისებური ობელისკია

„...ცოცხლობს სიმღერა და ცოცხლობს სიყვარული“.

(გიორგი ნაფეტვარიძის ფრონტული დღიურებიდან)

წიგნის ყდიდან გულგაღვლილი, მაღალშუბლა, მტკიცე ნებისყოფის ბუნების მგზნებარე ჭაბუკის სურათი შემოგვეყურებს. ეს გიორგი ნაფეტვარიძეა, დიდ სამამულო ომში დაღუპული პოეტი, რომელსაც ქვეყნის სახსოვრად დარჩა მხოლოდ ლექსები, ჯარისკაცური დღიურები და ახლადშერთული მეუღლისადმი გამოგზავნილი, წმინდა სიყვარულის ცეცხლით და განშორების ტკივილით სავსე ბარათები.

წიგნის ავტორია გიორგი ნაფეტვარიძის ყოფილი მოწაფე („მშობლიურ ენასა და ლიტერატურას მასწავლიდა მეთექვსმეტე კლასში“, გვამცნობს იგი თავიდანვე), ამჟამად ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი ოთარ გიორგაძე. დიახ, ნამოწაფარი იგონებს საყვარელ მასწავლებელს, ომში დაღუპულ პოეტ-ჯარისკაცს და მისი ნაკალმარის სულსა და გულში გვახედებს.

არა, მე რეცენზიას არ ვწერ ამ წიგნზე, რომელსაც ჰქვია — „ბრძოლის სიმღერა დარჩა მარადის“. ინტერესით წავიკითხე იგი და, როცა დავხურე, მომესურვა ავტორთან გულითადი გასაუბრება, საჯაროდ ფიქრის განდობა, იმ ფიქრის, ამ წიგნმა რომ აღმიძრა.

სტატისტიკოსებმა გულმოდგინედ აღრიცხეს, მეორე მსოფლიო ომში რამდენი ფარაჯიანი თუ უფარაჯო ადამიანი დაიღუპა, რამდენი სოფელი თუ ქალაქი დაინგრა, რამდენი მატერიალური სიმდიდრე განადგურდა, ვის რამდენი ზარალი მიაყენა ომმა, მაგრამ ვერაინ აღრიცხავს იმ გარდასული ომის ჯოჯოხეთში რამდენი კეთილი ფიქრი დაიღუპა, რამდენი დაუწერელი ლექსი, მოუხრობა, რომანი თუ პიესა დაიწვა, რამდენი უთქმელი ნათელი აზრი, ხალასი სიბრძნე დაიმარხა უკვალოდ, რამდენი სულიერი განძი დაიფერფ-

ლა. არ არსებობს ამის აღმრიცხველი არავითარი გამომთვლელი მანქანა და მისი დადგენა მიახლოებითაც კი ყოველად შეუძლებელია. ამიტომაც ომში ყველას დალუბვა ძალზე საწყენია, მაგრამ მაინც სულ სხვაა, როცა ენერგიით აღსავსე, შთაგონებით დამუხტული ახალგაზრდა მწერალი იღუპება. ვინ იცის, რანდენი რამ კვდება იმ ჯარისკაცთან ერთად, მით უმეტეს, როცა უკვე ნათლად ჩანს, რომ ეს ახალგაზრდა შემოქმედი ნიჭიერია, დიდი იმედის მომცემი, ორიგინალური ჰერეტიკისა და აზროვნების მხატვარია, მახვილი მწერლური თვალით უყურებს ცხოვრების ავ-კარგს, ემზადება დიდი ტილოების შესაქმნელად. გიორგი ნაფეტვარიძეს „ფრიად თავისებური ტალანტი, დიდი მომავლის მქონე პოეტი და პროზაიკოსი“ უწოდა გამოჩენილმა მწერალმა გიორგი ნატრო-შვილმა და სავსებით სამართლიანად.

აი, ვინ დაგვედუბა ომში! რაც უფრო მეტად ვგრძნობთ გიორგი ნაფეტვარიძის ნიჭის ელვარებას, მით უფრო გეტკვა გული, რომ მისი ტალანტის შუქი ნაადრევად ჩააქრო ომის ნასროლმა ტყვიამ თუ ყუმბარამ.

მოგეხსენებათ, მავან მწერალს ცხოვრებაში არასდროს შეეხვედრივართ პირადად, მაგრამ როდესაც მის წიგნს წავიკითხავთ, იგი ზოგჯერ ნაცნობი და ახლობელი ხდება იმაზე მეტად, ვიდრე, ვთქვათ, შენს სახლშივე მცხოვრები ესა თუ ის მეზობელი.

ჩემთვის ამგვარი ნაცნობ-ახლობელია გიორგი ნაფეტვარიძე.

ამის მიზეზ-საფუძველი, ალბათ, ისიც არის, რომ ჩემი უფროსი ძმა, ვასილი, სწორედ გიორგი ნაფეტვარიძის ტოლი იყო, მისი კბილა. ჩემს უფროს ძმასაც შემოქმედის სული დაჰყვა. წერდა ლექსებსა და მოთხრობებს, ხატავდა კიდევაც. დასაფრცი რა არის, ომიდან შინ დაბრუნება რომ ღირსებოდა, ალბათ, ჩემზე მეტის გაკეთებას შეძლებდა, როგორც შემოქმედი. ჰოდა, მე თანაბარი გრძნობით განვიცდი ჩემი უფროსი ძმისა და გიორგი ნაფეტვარიძის დაღუპვას.

გიორგი ნაფეტვარიძეს აქვს ლექსი „ბოშები“. ეს ლექსი მოსწონს ოთარ გიორგაძეს და მეც მომწონს, ჭეშმარიტად ჩინებულია (სამწუხაროდ, ეს ლექსი ბოლო ხანს გამოცემულ წიგნში არ არის). ამ ლექსთან დაკავშირებით უნდა ვთქვა, რომ როდესაც იგი დაწერა პოეტმა, ცხრამეტი წლისა იყო მხოლოდ და ეს სიყრმის ლექსი საოცრად ღრმაა. თანაც მაღალია აქ როგორც პოეტური აზროვნე-

მის დვრიტა, ასევე ლექსის წერის კულტურა, აი, ნიმუშად თუნდაც
სამი სტროფი:

სად არ დადგმულა მათი კარავი,
რა არ უნახავთ ძმობის ტარიგებს,
სევდა, წუხილი გულშემზარავი
რომელ მთებში არ ჩამოარჩევს!..
ჰკითხეთ ბინდისას ცას და ვარსკვლავებს!..
ჰკითხეთ დუნაის! ჰკითხეთ ტაიგებს!..
ჰკითხეთ დაკარგულ, ობოლ საფლავებს
და მათი ტანჯვის მიზეზს გაიგებთ!
უსამშობლონი ბინას ეძებდნენ...
ბინას ეძებდნენ დაისრულები,
და უცნობ გზებზე, შორეულ მთებზე
მიმოდიოდნენ დაუსრულებლივ...

განა ამ სიყრმისდროინდელი ლექსითაც არ ჩანს, რა პოეტუ-
რი ენერჯითაც შემოაბიჯა მან ქართულ მწერლობაში? მერე კი,
მერე ხომ კიდევ უფრო გაიზრდებოდა, გაღრმავდებოდა და დაოს-
ტატდებოდა! ხედავთ, რა პოტენციის შემოქმედი დაილუპა ომში?!

გიორგი ნაფეტვარიძე ფრონტზე უკვე საკუთარი თვალთახედ-
ვის, მრწამსისა და სულის მწერალი წავიდა, ამიტომაც იგი ომის
სულსაც თავიდანვე მწერლის სულის თვალით ხედავდა. შემთხვე-
ვითი არ არის, რომ ჯარისკაცი ფრონტის ჯოჯოხეთურ ორომტრი-
ალშიც ახერხებს უბის წიგნაკში ჩაინიშნოს მეომრული ცხოვრების
დეტალები:

„ძილი ფეხად. იცი, რას ნიშნავს ძილი სიარულის დროს
მწკრივში? არა, არავინ არ იცის ეს. იცის მხოლოდ მან, ვისაც უძი-
ნია ასე. სიმღერა გზაზე, მანქანა, ცეცხლი, კოცონი, არმიელები.
ძილი ისე, მინდვრად“.

იქვე ინიშნავს თავისი მომავალი მოთხრობებისა თუ რომანების
გმირთა პორტრეტებსა და ბუნება-ხასიათს:

„მიშჩენკო. თუ გადავრჩი, ჩემი ნაწარმოების შესანიშნავი გმი-
რი გახდება“.

„პოლიტხელს მივესალმე ორიგინალურად: დამავიწყდა, რა
უნდა მეთქვა და თითი გავატაკაუნე. გაეცინა, მანაც გაატაკაუნა
თითი, ეს რააო!“

„უკრაინელმა თავისი ცოლ-შვილის სურათი გვიჩვენა, ქალაქი
დარჩა მტერს, ცოლ-შვილი დარჩა მტერს, მებრძოლი მოხალისედ

წავიდა არმიაში და ახლა ჯიბით ატარებს მთელ ოჯახს. ძალიან მჩა-
ტე არ უნდა იყოს, თუმცა რამდენიმე გრამი თუ იქნება“.

„ჩემს ჯიბეში ყოველთვის შეიძლება პოვნა ხახვის, შაქრის,
თუთუნის და შენიშვნების. აი, მთელი სიმდიდრე“.

ამჟამად დაბეჯითებით ძნელია თქმა, გიორგი ნაფეტვარიძე
რა ადგილს დაიჭერდა არა მარტო ქართულ, მთელ ჩვენს მრავალ-
ეროვნულ ლიტერატურაში როგორც პოეტი, მაგრამ იმის მიხედვით,
რა მოთხრობები, ჩანაწერები და დღიურებიც დატოვა ოცდაოთხი
წლის ჯარისკაცმა, ძნელი მისახვედრი არ არის, რომ იმ ომმა ქარ-
თულ მწერლობას დაუკარგა მომავალი დიდი პროზაიკოსი.

როდესაც ოთარ გიორგაძე აანალიზებს გიორგი ნაფეტვარიძის
შემოქმედებას, წარმოაჩენს, რა მართალია იგი, რა შთამბეჭდავი,
რა ზუსტი... უკვე ჩამოყალიბებული, თითქმის დასრულებული
მწერალია.

მე აქვე თამამად შემიძლია დავუმატო, რომ გიორგი ნაფეტვა-
რიძე დღიურებსა, მოთხრობებსა და ფრონტიდან გამოგზავნილ ბა-
რათებში იმდენად მართალია, აქ იმდენად უშუალო და ფიქრიანი
კაცის ხედვაა, ადამიანის მზიან-ჩრდილიანი სულის იმდენად ღრმა
ჭკრეტაა, უნებლიეთ ეკზიუპერი გვაგონდება და... იქვე გურამ
რჩეულიშვილიც დგება. თითქოს გიორგი ნაფეტვარიძე მისთვის
სრულიად უცნობი ფრანგი მფრინავის — ეკზიუპერის აზრთა მო-
ზიარე-მონათესავეცაა და ამავე დროს ქართველი გურამ რჩეული-
შვილის წინამორბედიც — ისეთივე შეუბოვარი, თამამი, მაძიებე-
ლი, მოვლენათა ახლებურად ნათელმხილველი. თითქოს მათ შორის
უხილავი სულიერი ხიდი ძევს, დრო-ყამისა და სივრცის მიჯნების
დამარღვეველი.

ამიტომაც იქნებოდა უფრო ძვირფასი გიორგი ნაფეტვარიძის
გადარჩენა, რომ ფრონტზე ნანახ-განცდილი, შემდგომ შემოქმედის
სულის ქურაში ეწროთ და ისე დაეწერა. შინ დაბრუნებული გი-
ორგი ნაფეტვარიძე, მწამს, ნამდვილად შექმნიდა დიდ რომანს ომ-
ზე, გაამდიდრებდა ჩვენს ლიტერატურას.

„დრობიშჩევს მოგონება არა აქვს, საერთოდ მას არაფრის და-
მახსოვრება არ შეუძლია. სამაგიეროდ აქვს სამართებელი, იპარ-
სავს პირს, აქვს ოდეკოლონი და პუდრი, ისვამს სახეზე, იცის გა-
ცინება თავისებური, უაზრო, პრიშიმბევეური.

ზემდეგი ხლებნიკოვი მოკლა დენმა.

მე ჰამლეტივით ვიღებ ხელში ზემდეგ ხლებნიკოვის დევ თბილ, ბალნიან თითსა და ვფიქრობ:

აი, აღარ არის კაცი. იგი მოკლა ტექნიკამ, რომელსაც ვერ მოსთხოვ პასუხს. აღარ ისმის მისი ხმა, სადილის მაუწყებელი: კოლონა, პო ჩეტირე სტანოვის!

დევს იატაკზე, ჩუმად, უხმოდ, გაშავებული. შეიძლება აშინებდა ფრონტი, ან ფიქრობდა ომის შემდეგ შინ დაბრუნებაზე. ვინ იცის, საუბარი ძალიან დიდხანს შეიძლება ასეთ საგნებზე, მე ყველაფერს ვივიწყებ მის გარშემო, ვაქცევ მას ზურგს და ვინებები წინ, მაგრამ, აი უცნაურობა! წინაც ხლებნიკოვის ლანდი წამომეპიმა. ვხედავ, კაპიტანს როგორ აძლევს პატაკს და მიუხედავად იმისა, რომ სულითა და გულით უნდა აუღელვებელი იყოს, ხმა და შეაწეული ხელის ცერი მაინც უკანკალებს“.

„მე უზარმაზარი ვარ ჩემს სიმცირეში. მუდამ იამაყებს ჯარისკაცის ფარაჯა, რომელიც ინახავს ჩემს გულსა და გონებას“.

„ამბობენ, შავი ზღვა პატარააო. საჩოთ ერთეულად რას მიიჩნევენ, არ ვიცი. მე რომ მკითხოთ, დიდი და უძირო ყოფილა წყალი, რომელსაც შეუძლია დაახრჩოს კაცი“.

„მატროსები ისე ჰგვანან ერთმანეთს, როგორც წყლის წვეთები“.

გიორგი ნაფეტვარიძის ფრონტულ ჩანაწერებში ამგვარი ადგილების ძებნა მკითხველს სულაც არ სჭირდება, მრავლად არის.

პოეტ-ჯარისკაცს სძულს ადამიანის მტერი — ომი, მაგრამ მან ისიც ჩინებულად იცის, რომ მარტოოდენ სიძულვილით ომს ვერ აუგებ ანდერძს, ვერ მოსპობ. ჯერ თოფ-იარაღით უნდა დაამარცხო ის, ვინც შენს ქვეყანას ჯოჯოხეთური ომი მოახვია თავს.

ვიბრძვით, რომ ასეთი აღარ განმეორდეს, ვიბრძოლებთ, დავიხობოცებით და შემდეგი თაობა, როგორც იტყვიან, გავვიხსენებს, აღარ გაიმეორებს ამ სისაძაგელს.

მებრძოლი გიორგი ნაფეტვარიძისათვის შემთხვევითი არც ის უნდა იყოს, ყირიმში „სევასტოპოლის მოთხრობებისა“ და „ომისა და მშვიდობის“ ავტორი რომ მოელანდა.

„საოცარია — ევროპის კულტურა! განა განადგურებისათვის იქმნებოდა ყველაფერი? უცნაურია ბედი კაცობრიობის. მსოფლიო ომის შემდეგ ნუთუ კიდევ უნდა დაეწყო კაცობრიობას ომი? “

არაფერი არ მესმის, არაფერი არ ვიცი. საწყალი ტოლსტოი რას იტყოდა ნეტა, 1914 წელს რომ მოსწრებოდა და ახლაც ცოცხალი ყოფილიყო“?

თითქოს ახლაც ჩვენს გვერდით დგას გიორგი ნაფეტვარიძე და თანამედროვე ადამიანებთან ერთად სწუხს, რომ მსოფლიოს ომის ახალი საფრთხე ემუქრება.

ომი ბევრ სიკეთეს ემტერება, წვავს, ანადგურებს, ყველაზე მეტად კი სიყვარულს ედუშმანება. მას ხომ სიძულვილის იარაღი უჭირავს ხელში, მაგრამ ომზე ძლიერია სიყვარული, საბოლოოდ ომი ვერ ანადგურებს, ვერ კლავს სიყვარულს, თუშცა მოსიყვარულე წყვილს კი ხშირად აცალკევებს და აქვრივებს კიდევაც.

ოთარ გიორგაძის ნარკვევის ერთ-ერთი ღირსება ისიც არის, რომ აქ სწორედ ამგვარი ნაადრევად დაქვრივებული, მაგრამ დაუმარცხებელი, ბოლომდე წმინდად შენახული სიყვარულის ხსოვნის ამბავია წარმოჩენილი.

„არ შეიძლება არ მოიხიბლოთ და თან გულიც არ ჩაგწყდეთ, როდესაც პოეტისა და მისი მშვენიერი, „ტოლუპოვარი მეგობრის“ (ნათელა არჯევანიძის—ა. გ.) ხანმოკლე რომანს ეცნობით. მათი წმინდა სიყვარული ოჯახის შექმნით დაგვირგვინდა, მაგრამ ეს ბედნიერება მალე გაქრა. მათ ქოხში ცეცხლი კარგად არც კი დანთებულა, შთამომავლობა არ წარმოქმნილა, სიყვარულის ნექტარით სავსე თასი დაუცლელი დარჩა... აღსანიშნავია, რომ პოეტის ნაწერებში ხშირად მიმოქრის სული პერსონიფიციკრებული მეუღლისა, რომელიც ჩირაღდანით უნათებს გზას მებრძოლ შემოქმედს... ეს ხილვანი სულის სწორისა წარმოშობს იმ სასწაულებრივ ძალას, რომელსაც მფარველ ანგელოზად სახავენ ფარაჯებში გახვეული „მიწის ნაშობნი და მიწის ღვიძლი“, მათ შორის პოეტიც. ამიტომაც არის, რომ გ. ნაფეტვარიძის პროზა და ლექსი დიდებული ჰომნია სიყვარულზე საერთოდ, და განსაკუთრებით მაინც ისეთზე, რომელსაც არამც თუ ომის ქარიშხალი, არამედ თვით სიკვდილიც ვერაფერს აკლებს“.

ღიახ, ეს არის წყვილის მიერ ერთად გატარებული ხანმოკლე, უძეოდ გადაგებული სიყვარულის წიგნიც, იმ სიყვარულის, რომელსაც ომმა ტყვია ესროლა, მაგრამ ვერ მოკლა. ომი კლავს მართლ და პატიოსან ადამიანებს, მაგრამ მათ წმინდა სიყვარულს კი — ვერა.

მე ყველას ვცემ პატივს, ვინც ომში დაღუპულ ჯარისკაცს არ ივიწყებს, მით უმეტეს, ფარაჯიან მწერალს.

გიორგი ნაფეტვარიძე ახლა 70 წლისაც არ იქნებოდა, იგი კი 24 წლის ჰაბუკად დარჩა და... ამ ჰაბუკზე წიგნი დაწერა მისივე მოწაფემ, ამჟამად ჰარმაგმა მოწაფემ.

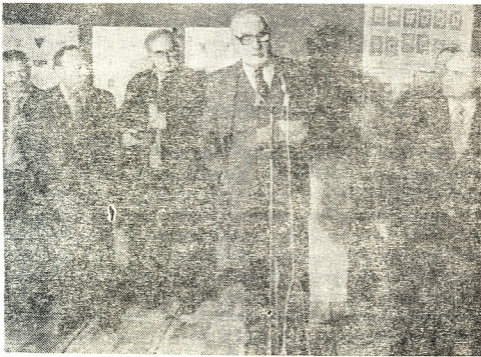
1942 წელს ყირიმში მზესაც კი სისხლი სდიოდა, ხშირად მთელი ბატალიონი, პოლკიც კი, ისე იღუპებოდა მოზღვავებულ მტერთან ბრძოლაში, ომის ჯოჯოხეთური ცეცხლის ორომტრიალში, მთაშებეც კი არავინ რჩებოდა. მაშინ ბევრს საფლავიც კი არ ელირსა. ეტყობა, იმ ჯოჯოხეთური ცეცხლის ორომტრიალში დაიღუპა გიორგი ნაფეტვარიძეც, განიგმირა ისე, რომ დღემდე ისიც ვერ გავიგეთ, სად მარხია მისი ძვლები. მარტოოდენ ომში დაღუპულ კალმოსანთა იმ საძმო მემორიალურ დაფაზე არგუნა ბედმა ადგილი, საქართველოს მწერალთა კავშირის ბაღთან რომ არის გამოკრული.

დიახ, ჩვენ არ ვიცით გიორგი ნაფეტვარიძის საფლავი, მაგრამ თუ მიწა ინახავს ადამიანის სხეულს, მის სულს ხალხის ხსოვნა ინახავს და... ოთარ გიორგაძის წიგნი ფრონტზე დაღუპული პოეტ-ჯარისკაცის თავისებური ობელისკია, მისი სახელის ხსოვნის ობელისკი... თავისებური რეკვიემიცაა დაუწერელ ლექსებსა, მოთხრობებსა და რომანებზე... ამავე დროს — 24 წლის ასაკში შეწყვეტილი შემოქმედი კაცის სიცოცხლის მრავალყამიერიცაა კალმით თქმული... წმინდა სიყვარულის სადღეგრძელოცაა.

რითი შეგვიძლია ცოცხლებმა პატივი ვცეთ ფრონტზე დაღუპულებს, ომიდან შინმოუსვლელებს? დატირებით? არა! ცრემლი მათ არ უხდებათ. პატივი უნდა მივაგოთ მხოლოდ გახსენებით და მათი პატარა თუ დიდი დეაწლის წარმოჩენითა და დაფასებით. სწორედ ასეთია ოთარ გიორგაძის წიგნი — „ბრძოლის სიმღერა დარჩა მარადის“.

გაცხადდა პოეტის ფრონტზე დაწერილი სტრიქონები: „ცოცხლობს სიმღერა და ცოცხლობს სიყვარული“.

1985 წლის 25 დეკემბერს თბილისის მხატვრის სახლში გაიხსნა ამიერკავკასიის რესპუბლიკების — ქართველი, სომეხი, აზერბაიჯანელი მხატვრების ექსლიბრისების მეორე რეგიონალური გამოფენა. აქვე იყო წარმოდგენილი ჩრდილოეთ კავკასიის, მოსკოვის, ლენინგრადისა და სხვა მხატვართა ნამუშევრები.

გამოფენა გახსნა და შესავალი სიტყვა წარმოთქვა საქართველოს სსრ წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების რესპუბლიკური გამგეობის თავმჯდომარემ, პოეტმა-აკადემიკოსმა ირაკლი აბაშიძემ, სიტყვით გამოვიდა აკადემიკოსი ვახტანგ ბერიძე.

დამთვალეირებელთა ყურადღებას იქცევდა უძველესი ქართული ექსლიბრისი, რომელიც XVIII საუკუნით თარიღდება. იგი ნიკოლოზ ჩაჩიაშვილის ხელნაწერ წიგნებზე ახლახან აღმოაჩინა მეცნიერებათა კანდიდატმა ია გაჩეჩილაძემ.

დამთვალეირებელთა დიდი ინტერესი გამოიწვია გამოფენაზე წარმოდგენილმა პირველმა სომხურმა ექსლიბრისმა, რომელიც XIX საუკუნის დასაწყისშია შექმნილი.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების შემდეგ ქართველი მხატვრების — ლაღო წილოსანისა და ლაღო გრიგოლიას ექსლიბრისებმა მსოფლიო აღიარება მოიპოვა.

ექსლიბრისით ახალგაზრდა მხატვრების განსაკუთრებული დაინტერესება შეინიშნება უკანასკნელ წლებში. აქ მრავლად იყო წარმოდგენილი მათი ნიმუშები.

მკითხველებს ვთავაზობთ რსფსრ მხატვართა კავშირის წევრის, ხელოვნებათმცოდნეობის კანდიდატის ი. გ. მიამლინის (ლენინგრადი) წერილს:

ფიგურაჲი მასლიბრისჲა

ექსლიბრისზე — წიგნის ნიშანზე დღეს კამათობენ წიგნის-მოყვარულნი და ამ წარმტაცი გრაფიკის თაყვანისმცემლები. ექსლიბრისის ქმნიან მხატვრები და პოლიგრაფისტები, იგი მეცნიერთა შესწავლის საგანი გახდა. ყველანი მიდიან ერთ დასკვანდე, რომ ექსლიბრისი მხოლოდ წიგნის დაცვის სიგელი კი არაა (მასზე აღნიშნულია მფლობელის გვარი), არამედ ხალხის მაღალი კულტურის მაჩვენებელია. ამ მაღალი კულტურით განსაკუთრებით გამოირჩევა ჩვენი ქვეყანა, რომელიც „იუნესკოს“ მონაცემებით, ყველაზე მკითხველი სახელმწიფოა მსოფლიოში. აი, ამიტომ იმსახურებს მოწონებას საქართველოს სსრ წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების ინიციატივა ექსლიბრისების II რეგიონალური გამოფენის მოწყობისა და მხატვართა და წიგნის მოყვარულთა სემინარის ჩატარებისა. სემინარზე, გარდა ქართველი, სომეხი და აზერბაიჯანელი მხატვრებისა, მოწვეულნი იყვნენ სპეციალისტები მოსკოვიდან და ლენინგრადიდან. აქ საინტერესო საუბარი გაიმართა გრაფიკის ამ მომხიბლავი სახეობის კოლოსალურ იდეურ-აღმზრდელობით და კულტურულ მნიშვნელობაზე.

ეს გულახდილი და გულთბილი საუბარი დროული და საჭირო იყო, იმიტომ რომ ჩვენმა ქვეყანამ კულტურის ამ დარგშიც მოკლე დროში მოიპოვა ავტორიტეტი, რასაც მოწმობს ჩვენი ქვეყნის მხატვართა მონაწილეობა წიგნის ნიშნის მსოფლიო კონკურსებში და მოპოვებული გამარჯვებები. საბჭოთა მხატვრების წარმატებები განპირობებულია იმით, რომ ისინი გვიჩვენებენ ჰუმანური, მრავალეროვნული ხელოვნების, ექსლიბრისის განვითარების ნათელ სურათს, რაც დაკავშირებულია წიგნთან. უძველესია წიგნის ნიშანს თავისთავადი მხატვრული ღირებულება აქვს. როგორც დიდი საბჭოთა გრაფიკოსი ე. ა. ფავორსკი ამბობდა — „ესაა მხატვრის ხელოვნების სასინჯი ქვა“.

20—30-იანი წლების ექსლიბრისისტთა წარმატებები დაკავშირებულია ლ. გრიგოლიას, ლ. წილოსანის, დ. ციციშვილის (საქართველო), რ. ბედროსიანის, პ. კუზანიანის (სომხეთი) და მთელ რიგ სხვა ხელოვანთა სახელებთან, მაგრამ მათ თავდადებას ობიექტური მიზეზების გამო ყოველთვის არ უჭერდნენ მხარს. ამიტომ ექსლიბრისის ახალი აღმავლობის პერიოდი 60-იან წლებზე მოდის. ახლა ამ საქმეში ებმება ენერგიული, ექსლიბრისით გატაცებული ახალგაზრდობა, მაგრამ... ამ ახალგაზრდობას ჯერ კიდევ ხშირად აკლია ცოდნა, გამოცდილება, დაოსტატება. კერძოდ, ამაზე მეტყველებს გამოფენის ბევრი ექსპონატი: ზოგიერთ ექსლიბრისს აშკარად ატყვია იდეური გაურკვევლობის, ანდა ჩვეული ბანალურობის კვალი, ზოგიერთი ექსლიბრისის კომპოზიცია დაუხვეწავია, ნახატი სუსტია, კარგად ვერაა შერჩეული შრიფტი, სტილისტურად არაა ერთიანი. ზედმეტად მკაცრად ხომ არა ვსჯით? არა, ნამდვილად არა, რამდენადაც ახალგაზრდულ ენთუზიაზმსა და ამოცანის სწორად გაგებას სასწაულების მოხდენა შეუძლია. მაგრამ ამისათვის მათ ბევრი და სერიოზულად უნდა იმუშაონ. ეძიონ, თუ საჭიროა, ეწამონ კიდევ. ეს რომ შესაძლებელია, ამაზე უდავოდ მეტყველებს როგორც ახალგაზრდა, ასევე საშუალო თაობის გამოცდილ მხატვართა ნაწარმოებები. მაგალითად, კახი კახიანის ექსლიბრისზე (მ. ბუდელოვის ნამუშევარი, ლითოგრაფია) თიხის ვაზის და ფუნჯების მოტივი ნათლად მეტყველებს მისი მფლობელის ინტერესებზე. უბრალოდ და ელეგანტურად აღვიქვამთ მუსიკის თემას უ. ჰაჯიბეკოვის სახლ-მუზეუმის ექსლიბრისზე (ა. ნ. მამედოვის ნამუშევრები). პ. მ. კუზანიანის ნამუშევრები (ს. გუდოვიჩისა და

ლ. ჟიტომირსკის ექსლიბრისები) ცხადყოფს, რა ბევრი რამა შეიძლება აილოს მხატვარმა ლამაზად დაწერილი ტექსტიდან. ქართული და სომხური დამწერლობის ძეგლები იმდენად თავისებური, ელემენტური და ლამაზია, რომ მხატვრებს შესაძლებლობას აძლევს მუსიკალური გამომსახველობა მიანიჭონ მათ. მით უფრო საწყენია, რომ ამ შესაძლებლობებს სათანადოდ არ იყენებენ.

ამასთანავე, უნდა შევნიშნოთ, რომ ექსლიბრისის შექმნაში მხატვრის გემოვნებას უდიდესი როლი ენიჭება, რომ აღარაფერი ვთქვათ იმაზე, რომ ექსლიბრისი ვერ ეგუება ბანალურობას. ასეთმა ექსლიბრისმა შეიძლება დაამახინჯოს თვით მნიშვნელოვანი თემაც კი. მაგალითად, ზოგიერთი ახალგაზრდა ავტორი (ყველაზე

საუკეთესო სურვილებით!) თავის ექსლიბრისს უძღვნის კონკრეტულ პიროვნებას, უცნობი ჯარისკაცის ხსოვნას, დიდ სამამულო ომში გამარჯვებას და ა. შ. მაგრამ ყოველი ჩანაფიქრი უნდა იყოს კომპოზიციურად სწორი და მხატვრულად მიგნებული. მაგალითისათვის ავიღოთ ანა ახმატოვას ექსლიბრისი მიძღვნილი დიდ სამამულო ომში გამარჯვების 40 წლისთავისადმი, პოეტი კი 1966 წელს გარდაიცვალა. მათ გვერდით რამდენად ბუნებრივად გამოიყურება ექსლიბრისი, რომელიც ჩაფიქრებულია ბავშვებისათვის — „ოლია და ნინა ჭინჭარაძეების წიგნებიდან“ (ავტორი ნ. ფოფხაძე) ან ექსლიბრისი საქართველოს ლიტერატურული მუზეუმისათვის, რომელიც გეორგიევსკის ტრაქტატის 200 წლისთავისადმია მიძღვნილი (ავტორი ნ. კანდელაკი).

როდესაც ექსლიბრისის ლაკონიზმზე, სიზუსტეზე და მკაფიო-ბაზე ვლაპარაკობთ, ამან არ უნდა შეგვაშინოს: კარგი ექსლიბრისი შეიძლება იყოს ლაკონურიც, და, პირიქით, ექსლიბრისში შეიძლება ასახული იყოს მთელი ამბავი, იყოს სიუჟეტური. დ. მ. მუფიტზადე თავის ოფორტში დაკმაყოფილდა წიგნითა და ორად-ორი ასოთი (ტ. სალახოვას ექსლიბრისი), მაშინ როდესაც ო. ბესედოვმა ვ. ენგერის ექსლიბრისში მოგვითხრო მთელი ნოველა თეატრის დღე-სასწაულზე, სადაც ყველაფერი — თეატრალური ნიღაბი, ყვავილები, მსახიობთა ხელები — ექვემდებარება მხატვრულ გადაწყვეტას.

არის კიდევ ერთი ელემენტი, რომელიც ჩვენ ყველამ უნდა ვისწავლოთ ბალტიისპირელი და ბელორუსი მხატვრებისაგან. რომელთა ექსლიბრისები აქ გამოფენილია გამოცდილების გაზიარების მიზნით. ლაპარაკია ექსლიბრისების ბეჭდვის ხარისხსა და ტექნიკის არჩევაზე. ფერადი ოფორტი, აქვატინატა, ორ-სამ ფერ-ში ბეჭდვა (ფერადი) ძალიან მდიდრულ იერს აძლევს წიგნის ნიშანს.

ყოველივე ეს მართა სპეციალისტებს არ ეხება. ხელოვნებას რომ ეზიარო — გონება, სული და გული უნდა ჩააქსოვო, რაიმე რომ გაიგო, გარკვეული ნაბიჯიც უნდა გადადგა წინ. ამიტომ მე ვისურვევბდი ამ გამოფენაზე გვენახსა სტუდენტებიც. მოსწავლეებიც და ყველა, ვისაც უყვარს წიგნი და წიგნის შემოქმედნი. „წიგნმა გაფანტა უკუნი ირგვლივ, წიგნს კი დარაჯობს ნიშანი წიგნის“. — ამბობს პოეტი. ჩვენი მხრით კი დავუმატებთ, რომ წიგნს ექსლიბრისი კიდევაც ამშვენებს და პრობაგანდასაც უწევს.

ამიტომ გამოფენამ, რომელიც ჩაფიქრებული იყო, როგორც
 ამიერკავკასიის მხატვართა ნამუშევრების დათვალიერება, ვასტა
 თავის საზღვრებს და მეგობრულად დაუთმო ადგილი თავის გერ-
 დით მოსკოველი და ლენინგრადელი, უკრაინელი და მოლდაველი,
 ყაზახი და ბალტიისპირელი, უზბეკი და ბელორუსი ექსლიბრისის
 ოსტატთა ნამუშევრებს. ეს გამოფენა საზეიმო ღონისძიება კი არა,
 უფრო გამოცდილების, შემოქმედებითი მეგობრობისა და ურთიერ-
 თობის ნაყოფისმომცემი სკოლა იყო. იგი კარგად იყო ორგანიზე-
 ბული და ჩვენ ყველანი მადლობას ვწირავთ მასპინძლებს, რომლებ-
 მაც ქართული სტუმართმოყვარეობა და საქმიანი, სამუშაო ატმო-
 სფერო კარგად შეუხამეს ერთმანეთს. ეს კი ახალ ძიებათა და
 მიღწევათა საწინდარია, რომელსაც ჩვენ აუცილებლად ვიხილავთ
 :987 წელს ბაქოში ამიერკავკასიის შესაძე რეგიონალურ გამოფენაზე.

გიგლიოთეკები

და

გიგლიო,
ფილები

ბალერაჟში მიტანილი ყოველი
სურათი და ბიბლიოთეკაში მოხვედ-
რილი ყოველი რიგინი წიგნი, რა
მცირეც უნდა იყოს, დიდ საქმეს —
ქვეყანაში სიმდიდრის დაბრუნებას
ემსახურება.

ა. ჩ ე ხ მ ვ ი

ნაციონალური ბიბლიოთეკა

62

ქართული
ნაციონალური

62

თელაველი მწიგნობარი ქალები

აკაკი წერეთელი ამბობდა: „თუ რომელიმე ხალხის გაცნობა გინდა, იმ ქვეყნის ქალები უნდა გაიცნო, შეისწავლო, ისინი არიან თავისი ქვეყნისა და ხალხის მაჩვენებელი, როგორც ბარომეტრი ტაროსისა“. ამ ჭეშმარიტების დადასტურებაა დიდი ისტორიის მქონე თელავში სხვადასხვა დროს მოღვაწეობა ქალებისა, რომლებიც მართლაც იყვნენ „ქვეყნისა და ხალხის მაჩვენებელი“.

თელავი ყოველთვის განთქმული იყო მამულიშვილი ქალებით, მაგრამ მათ შესახებ ცოტა რამ ვიცით. განსაკუთრებით საინტერესოა ერეკლე მეორის დროს თელავში მოღვაწე ქალების ცხოვრება. ზოგი მათგანი სახელმწიფო საქმიანობაშიც იყო ჩაბმული.

ცნობილია XVII—XVIII საუკუნეების მიჯნაზე მოღვაწე მარიამ-მაკრინეს შემოქმედებითი ცხოვრება. პოეტი-პიმნოგრაფი ქალის ერთი ნაწარმოები „მოწოდება კახელებისადმი სარწმუნოების მტკიცედ დაცვის შესახებ“ მე-20 საუკუნის დასაწყისში ხელთ ჰქონიათ, რომელიც შემდეგ დაკარგულა. სავარაუდოა, რომ თელავშივე ქმნიდნენ თავიანთ ნაწარმოებებს მარიამ ერეკლეს ასული (მეუღლე დავით ციციშვილისა), ქეთევანი — იოანე მუხრან ბატონის მეუღლე და თეკლე ბატონიშვილი, რომლებიც იყვნენ „ჩინებული მელექსეები“. თელავშივეა საძიებელი XVIII საუკუნის ქალი მთარგმნელების, გადამწერ-კალიგრაფების, ბიბლიოფილების, მომღერლების თუ მსახიობების სახელები. თელაველი ქალების, ისე როგორც სხვა ქართველი ქალების, მზითვის სიებში ხშირად იხსენიება დედა-წიგნები: „ვეფხისტყაოსანი“, „ქართლის ცხოვრება“ და სხვა.

XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან საზოგადოებრივი საქმიანობისადმი განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენენ როგორც თავადაზნა-

ურთა, ისე დაბალი სოციალური წრიდან გამოსული თელაველი ქალები.

1865 წელს თელავში გაიხსნა წმინდა ნინოს ქალთა სასწავლებელი, რომლის მოთავეც იყო პოეტ ალექსანდრე ჭავჭავაძის რძალი ანა ბაგრატიონ-ჭავჭავაძისა. მისთვის ამ საქმეში დახმარება გაუწევია გრიგოლ ორბელიანს.

თელავის წმინდა ნინოს ქალთა სასწავლებელში ეზიარა მამულიწვილურ სიყვარულს ბევრი კახელი ქალი. როგორც რ. საყვარელიძე შენიშნავს „თითქმის ყველა ქართველ ქალს, რომელთაც საშუალო განათლება ჰქონდათ მიღებული, თელავის წმინდა ნინოს სასწავლებელი ჰქონდა დამთავრებული“.¹

1882 წლის აგვისტოში აკაკი წერეთელმა კახეთში პირველად იმოგზაურა და, როცა ქალთა აღნიშნული სასწავლებელი დაათვალიერა, შთაბეჭდილებებში ჩაიწერა: „სწავლება კარგად არის დაყენებული. ეტყობა, რომ მოვლა და ყურადღება არ აკლია“.²

1884 წელს ელისაბედ ჩოლოყაშვილმა და ივანე როსტომაშვილმა დააარსეს გლეხ ქალთა სახალხო სკოლა, სადაც, როგორც გაზეთი „დროება“ აღნიშნავს, „მეჭურჭლეების, მებაღეების, მელუქნეების, ბაზაზების, და ერთი სიტყვით, ყველა ხელობის და წოდების კაცთა შვილები“ სწავლობდნენ³.

1895 წელს თელავში შეიქმნა „ქართველ ქალთა ამხანაგობა“. მასში შედიოდნენ: ბ. სულხანიშვილი (კომპოზიტორ ნ. სულხანიშვილის და), ქ. ზარათიშვილი, ა. და თ. პაატაშვილები, თ. ჩუბინაშვილი, ა. გურჯიძე და სხვ. მათ ხელმძღვანელობდა თვალსაჩინო პედაგოგი და საზოგადო მოღვაწე ილია ზარათიშვილი. როგორც ივანე პაატაშვილის მოგონებებშია აღნიშნული: „ქალთა ამხანაგობაში შესვლა ყველას შეეძლო, რაკი გადასახადი არ იყო დაწესებული. იგი სულ მალე გაიზარდა. მასში შედიოდნენ როგორც „არისტოკრატები“, ისე ე. წ. „მოსახვევიანები“ (გლეხები)“⁴. ამხანაგობის შესახებ გაზეთმა „ივერიამ“ გამოაქვეყნა ბ. სულხანიშვილის სა-

¹ რ. საყვარელიძე, ქალთა პედაგოგიური განათლება XIX საუკუნის საქართველოში, თბ. 1958, გვ. 54.

² 4. წერეთელი, თხზულებანი, ტ. 13, 1961, გვ. 313.

³ გაზ. „დროება“, 1884, № 178.

⁴ გაზ. „ქოლმეურნის ხმა“, 1956, № 1.

ინტერესო წერილი, რომელშიც ასახულია ქალთა ამხანაგობის მნიშვნელობა და სამოქმედო პროგრამა.⁵

ქალთა ამხანაგობის წევრები ბევრ კარგ საქმეს აკეთებდნენ. მათ გახსნეს წიგნსაცავი, კრა-კერვის სახელოსნო.

ქალთა ერთმა ნაწილმა კი თელავში, „ძველ გალავანში“, გახსნა კრა-კერვის უფასო სკოლა ღარიბი მოსახლეობისათვის. მართალია, ამხანაგობამ 5 წლამდის გაატანა, მაგრამ მნიშვნელოვანი კვალი დააჩნია თელავის კულტურულ ცხოვრებას.

თელაველი ქალები საქველმოქმედო მიზნით მრავალ მუსიკალურ-ლიტერატურულ საღამოს მართავდნენ. შემოსავალი კი ხმარდებოდა ღარიბ მოსწავლეებს. წიგნსაცავის გამდიდრებას, ხელმოკლე სტუდენტებს.

თელავში მწიგნობრობით პოპულარული ყოფილა ივანე შიუკაშვილის ოჯახი. ამ საგვარეულოს ერთ-ერთი ფუძემდებელი ხოდაშენელი შიუკა ლალიაშვილი განთქმული ბერიკა-მესალამურე ყოფილა. ერთხელ ბერიკაობას შესწრებია მეფე ერეკლე და უკითხავს სალამურზე საუკეთესო დამკვრელის ეინაობა. შიუკა თავისთან მიუხშია, კიდევ დაუკვრევინებია სალამური და ისე მოსწონებია, რომ სასახლეში წაუყვანია ეკლესიის მგალობლად და სასულიერო სასწავლებელშიც მიუბარებია. ქვემო ხოდაშენელი ლალიანები ასე გამხდარან შიუკაშვილები.

შიუკაშვილების ერთ-ერთი შთამომავალი — ივანე, ცნობილი პედაგოგი და მწიგნობარი ყოფილა. მას ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ექვთიმე თაყაიშვილთან, და ხელნაწერი წიგნების შეკრებაში დიდი დახმარებაც გაუწევია. დიდი მეცნიერის არქივში დაცულია წერილი: „დიდად პატივცემულო ექვთიმე! ამ წერილის მომტანი გახლავთ ის მღვდელი, რომელმაც ჩემის შეგონებით დაგითმით უფასოდ პატარა ტანის ქართული შესანიშნავი ხელთნაწერი სახარება ამ ორი წლის წინათ ზემოთ ნათქვამი იმისთვის დაშვირდა, რომ დღეს ამ წერილის მომტანს სკირდება თქვენი შემწეობა“...“.

(1916 წლის 26 მარტი).

ივანე შიუკაშვილის შთამომავლები ჩვენი ეროვნული კულტურის სხვადასხვა სფეროში მოღვაწეობდნენ. მაგალითად, ცნო-

⁵ გაზ. „ივერია“, 1895, № 255.

⁶ საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ე. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ე. თაყაიშვილის ფონდი, № 1458.

ბილი ქართველი პედაგოგი და დრამატურგი ნიკო შიუკაშვილი დაგოგები თამარ და ეკატერინე შიუკაშვილები, თბილისის ვ. სარაჯიშვილის სახელობის სახელმწიფო კონსერვატორიის პროფესორები ვანდა და ლეო შიუკაშვილები და სხვ.

ამ გვარის ერთ-ერთი გამოჩენილი მწიგნობარი ქალი იყო თამარ შიუკაშვილი (1876—1954). მას დაუმთავრებია თელავის წმინდა ნინოს სასწავლებელი. 1903 წელს კი ჩარიცხულა პრაქტიკანტად თელავის სასულიერო სასწავლებელში, სადაც იგი 1904 წელს იღებს მასწავლებლის წოდებას.

თამარ შიუკაშვილი

თამარ შიუკაშვილი 50 წლის მანძილზე ასწავლიდა თელავის სკოლების დაწყებით კლასებში. იგი იყო დაწყებითი და საშუალო სკოლების სახელმწიფო სამეცნიერო კომიტეტის მეცნიერ-კონსულტანტი. მისი საინტერესო ნაშრომი თემაზე: „ანბანის წინა პერიოდი“ დაიბეჭდა 1941 წელს. თამარს, თელავში ერთ-ერთ პირველს, 1939 წელს, მიენიჭა საქართველოს სსრ დამსახურებული მასწავლებლის წოდება და ლენინის ორდენით დაჯილდოვდა.

თამარს თეატრის მშფოთვარე ცხოვრებაც იტაცებდა. მას ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ლადო მესხიშვილთან, ვალერიან გუნიასთან,

ალექსანდრე სუმბათაშვილთან, მიხეილ ჯავახიშვილთან და სხვ. თელავის რაიონის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის არქივში დაცულია მისი. ჯავახიშვილის ოთხი წერილი, რომლის ადრესატი „მოდბიკის“ საზოგადოების თელაველი რწმუნებული თამარ შიუკაშვილია.

„მოდბიკის აგენტს ქ. თელავში ქალბ. თამარ შიუკაშვილს!

ამასთან ერთად გიგზავნით ქართველთა დრამატურგებისა და კომპოზიტორთა საზოგადოების წევრთა სიას და გაუწყებთ, რომ მოდბიკის გამგეობის თანხმობით მათი ინტერესების დაცვა მინდობილი გვაქვს მე და თქვენ — მოდბიკის აგენტებს.

დაცვის ფორმაც და შინაარსიც ისეთივეა, როგორც მოდბიკში, ოღონდ ერთი განსხვავებით: ქართული საზოგადოების ანგარიშები უნდა ცალკე შეადგინოთ.

მოდბიკის რწმუნებული მის. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი

„ქალბატონო თამარ!

გაუწყებთ, რომ თარგმანი პიესისა „ქარიანი ქალაქი...“ (კირ-შონის), „სამი მსუქანი“ (ოლეშასი) და „პროტესტს ვაცხადებ“ (სლავინსკის) ეკუთვნის მოდბიკის წევრს ა. ბოკერიას, ამიტომ გათხოვთ იგი წევრთა სიაში აღნიშნით.

პატივისცემით მოდბიკის რწმუნებული მის. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი.⁷

12. X. 29

მართალია, ზემოთ მოტანილი წერილები ერთ საქმეს ეხება, მაგრამ კარგად ჩანს, მის. ჯავახიშვილი როგორი ნდობითა და პატივისცემით ეპყრობოდა თამარ შიუკაშვილს.

აქვეა დაცული ვალერიან გუნიას ერთი წერილი, რომელშიც ვკითხულობთ: „ქალბატონო თამარ! ეს არის ეხლა ჩამოველ ქუთაისიდან და ვესწრაფი გიპასუხოთ თქვენს წერილზე. დიდად დამავალბებთ, თუ შემატყობინებთ — ვის ვიშოვნით მანდ მოთამაშეთ „მეგობრობისათვის“. ამას წინ, აქ კოტე ჰელიძე იყო და მირჩია, რომ თელავში მარტო ჩამოდიო.

ეხლა თქვენი რჩევა მეჭირვება — მართლა მარტო ჩამოვიდე თუ სხვა ვინმე ჩამოვიყვანო. ამას გარდა ერთი წარმოდგენა იქმარებს თუ მეტი!

რა თქმა უნდა, მე უფრო მესიამოვნება ჩამოსვლა მაშინ როცა თქვენი ძმა მანდ იქნება ჩამოსული.

⁷ თელავის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ხელნაწერები, № 6973.

დათიკო აწყურელს და კოტე ჭელიძეს რომ ნახავდეთ, თქვენც რომ მოელაპარაკებოდეთ და საერთოდ გადაწყვეტავდეთ რასმე, უკეთესი იქნება. იქნებ თვითონ მანდაურ სცენისმოყვარეებმა იკისრონ საქმის მოწყობა.

ყოველივე ამის გადაწყვეტა თქვენთვის მომინდვია და მიტომ ძლიერ დამავალებთ თუ დროით შემატყობინებთ თქვენს დასტურს და რჩევას.

მიიღეთ ჩემი გულწრფელი სალამი და უღრმესი პატივისცემა:

ვალერიან გუნია, 1909 წ. 22 ივნისი.⁸

ეკატერინე შიუკაშვილმა დაამთავრა ჟენევის უნივერსიტეტის სოციალურ-ეკონომიური ფაკულტეტი. ჟენევაში კადე „პანდვინგ-ში“ იგი ხშირად დასწრებია პაექრობას, სადაც გამოდიოდნენ ვ. ი. ლენინი, გ. ვ. პლენანოვი, ა. ვ. ლუნაჩარსკი და სხვ. ახლო ურთიერთობა ჰქონდა მიხეილ ჯავახიშვილთან, დავით სულიაშვილთან და სხვ.

სტუდენტობის პერიოდში 1916 წელს, მოსკოვში ეკატერინეს და თამარს გაუცენიათ ალ. სუმბათაშვილი. იმ დროს მოსკოვის მცირე თეატრში „Ночной туман“-ის პრემიერა იყო. „ბილეთები არსად არ იშოვებოდა — გადმოგვეცემს ეკატერინე, — მე და ჩემი და იძულებული გავხდით მივსულიყავით ალ. სუმბათაშვილთან და დახმარება გვეთხოვა. მივედით კიდევ კარგად მიგვიღო და დიდხანს გვესაუბრა. როდესაც გაიგო, რომ მე ევროპაში ვსწავლობდი, ვიცოდი ფრანგული ენა, შემეკითხა — შეგიძლიათ თუ არა ფრანგულიდან თარგმნათ და გადმომცა ყიულ ლემეტრეს წიგნი თეატრზე“.

ეკ. შიუკაშვილს აღნიშნული წიგნი უთარგმნია რუსულ ენაზე, რისთვისაც „ლალატის“ ავტორს დიდი მადლობა გადაუხდია და მალე მისგან ასეთი წერილიც მიუღია: „დიდად პატივცემულო ეკატერინე ივანეს ასულო, ძლიერ ნადლობელი ვარ თქვენი, ჩემი და ვალეების თანახმად ყიულ ლემეტრეს თეატრის საკითხებზე დაწერილ ფრანგული სტატიების თარგმნისათვის. ეს შრომა გადმოთარგმნილია ჩინებულად, მშვენიერი რუსული ენით ზედმიწევ“.

⁸ თელავის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ხელნაწერები, № 6973.

ნით სწორად. მე იმედი მაქვს, თქვენ უარს არ იტყვით შემდეგშიც ასეთივე თარგმანები გააკეთოთ ჩემი თხოვნით.

გულწრფელად თქვენი პატივისცემელი იუჟინი თავ. ს უ მ ბ ა თ ო ვ ი.

24 დეკემბერი, 1916 წ. მოსკოვი⁹

ეკატერინე შიუკაშვილი, როგორც ევროპული ენების საუკეთესო მცოდნე, კონსულტანტობას უწევდა უცხო ენებით დაინტერესებულ ახალგაზრდობას. აქტიურად თანამშრომლობდა საქართველოში დაბეჭდილ ინგლისურ და ფრანგულ პრესაში. ინგლისურ გაზეთში „THE GEORGIAN MESSINGER“ 1919 წელს (№ 5) დაიბეჭდა მისი საყურადღებო წერილი სათაურით: „საქართველოს ქალები“. მომდევნო ნომერში კი იბეჭდება მიმართვა ინგლისელი ქალებისადმი.

ეკატერინე ინგლისელ ქალებს სწერს: „თქვენ ბრიტანეთის კუნძულის ქალებო, გიგზავნით სალამს კავკასიონის მწვერვალებიდან, ნაზი იების სურნელს შავი ზღვის დაფნის გვირგვინოვანი სანაპიროებიდან“... წერილი დიდი პათოსით არის დაწერილი და კარგად ჩანს მიზანდასახულობაც.

ეს ის დრო იყო, როცა ჯერ კიდევ არ იყვნენ დამცხრალნი იმპერიალისტური წრეები და ახალი საშიშროების წინაშე აყენებდნენ მსოფლიოს. ამიტომ წერი-

ეკატერინე შიუკაშვილი

⁹ წერილი ჩვენ გამოვაქვეყნეთ 1967 წ. გაზეთში „ალანის განთიადი“ (№ 67).

ლის ავტორი ინგლისელ ქალებს ახსენებს: „დაიმახსოვრეთ, რომ ომი როგორც ფიზიკური ძალდატანების უმაღლესი ფორმა, სამარეა ქალთა უფლებებისა, ჩვენ ვერ ვიქნებით იმათ გვერდით, ვისაც ომი სჭირდება. დიდი ომების პერიოდში ქალი შეფასებული იყო როგორც ჯარისკაცთა წარმოშობის წყარო“.

სწორედ იმჟამად, როცა ეკ. შიუკაშვილის წერილი გამოაქვეყნეს, პარიზში მიმდინარეობდა საზავო კონფერენცია. ამიტომ ურჩევს იგი წერილში ინგლისელ ქალებს: „ჩვენთვის, ქალებისათვის უფრო შესაფერისი ხომ არ იქნებოდა მიგვემართა თხოვნით მშვიდობის კონფერენციისათვის, შეიმუშაონ და დაიცვან პრინციპები, რომლებიც მომავალში ბოლოს მოუღებენ ომის ყოველგვარ შესაძლებლობას“. უფრო მეტიც, ეკ. შიუკაშვილი მოითხოვს, რომ აღნიშნულ კონფერენციაზე ქალებს დაეთმოთ საგანგებო ადგილი.

პროგრესულად მოაზროვნე ქართველი ქალი მართალია, როცა წერს, რომ კონფერენციაზე: „ძლიერნი ამა ქვეყნისანი იქ ომზე კი არ უნდა მსჯელობდნენ, თუ ვის ეკუთვნის დედამიწის ორი ნახევარსფეროს ჰეგემონობა, არამედ იმაზე, რომ ანგარიში გაუწიონ პატარა ერებს და მისცენ მათ შესაძლებლობა თავისი საკუთარი წარმომადგენლობით ამცნონ ქვეყანას სატიკვარი, მისცენ შესაძლებლობა აღიდგინონ დაკარგული, ფეხქვეშგათელილი უფლებები და ამ გზით საფუძველი ჩაუყარონ ხალხთა ნამდვილ ღირსებას საზოგადო განიარაღებისა და მშვიდობისათვის მთელს მსოფლიოში“.¹⁰

ეკატერინე შიუკაშვილის სახელთან არის დაკავშირებული თელავში საბავშვო თეატრალური დასის ჩამოყალიბება. მას ეკუთვნის რამდენიმე წერილი თეატრის საკითხებზე და პიესები, რომელთა გარკვეული ნაწილი იდგმებოდა თელავის თეატრში. საქართველოს სახალხო არტისტმა მარინე თბილელმა 1972 წლის 29 მაისს თელავში თავის შემოქმედების საღამოზე განაცხადა: „ყოველთვის სიამოვნების გრძნობით ვიგონებ ჩემს საყვარელ შიუკაშვილების ოჯახს, სადაც პირველად ვიგრძენი ხელოვნებისადმი სწრაფვა, სიყვარული. 8 წლისა ვიყავი, როდესაც თელავის თეატრის სცენაზე ქალბატონ ეკატერინეს დაწერილ პიესაში „ბებია ზამთრის გასამართლება“, ციყვის როლი შევასრულე. მას მოჰყვა პიესა „ყაბილონა“ და ასე გავხდი „ცნობილი“ მსახიობი.

¹⁰ „ცისკარი“, 1979, № 7, გვ. 136.

მე სცენაზე ფეხი ამადგმევიწინეს დებმა თამარ და ეკატერინე შიუკაშვილებმა. შიუკაშვილების შესანიშნავი ოჯახის წარმომადგენელი დრამატურგი ნიკო შიუკაშვილი კი შემდეგში მასწავლიდა სამწლიან სამსახიობო სასწავლებელში. მადლობა მათ, ვინც მე მაპოვნინა თეატრისაკენ მიმავალი გზა“.

ეკ. შიუკაშვილი მრავალმხრივ ლიტერატურულ მოღვაწეობას ეწეოდა. წერდა პიესებს, მოთხრობებს, ნოველებს, ლიბრეტოებს, ნაკვესებს, ასცენირებდა ზოგიერთ პოპულარულ თხზულებას და სხვ. მის კალამს ეკუთვნის ოთხმოქმედებიანი პიესა „ატომის მეფე“, „ყაფლანის განძი“, „ოცნება“, „ყაბახი“ (ნ. ბარათაშვილის ცხოვრება), კომედიები „მთვარე და მისი ჩრდილი“, „კონკურსი“, „უკანასკნელი მაკენდორფი“, „ძალად გმირი“, „ბუნების იდუმალება“, „ჩვენი დროის გმირები“ (დიდი სამამულო ომის თემაზე) და სხვა. პიესად გადააკეთა ლ. ტოლსტოის ცნობილი რომანი „ანა კარენინა“, დაწერა პასტორალი „მზე გვიცინის“, „ყვავილნარში“. საბავშვო პიესები: „მართას შვილიშვილები“, „ყაბიდონა“, „ბებიია ზამთრის გასამართლება“, ნოველები: „მარიკოს ოინი“, „ქობულეთში“, „ჯიბგირი“, „ღალატი“, „ვაი-ორატორი“ და სხვები. გამოქვეყნებული აქვს რამდენიმე პუბლიცისტური წერილი. განსაკუთრებული სიყვარულით წერდა თეატრზე.

1964-65 წლებში ეკ. შიუკაშვილისაგან ჩვენ ჩავიწერეთ მოგონებები, აქედან მკითხველს გთავაზობთ სამ ეპიზოდს:

„ჩვენი საუკუნის დასაწყისში ყენევის უნივერსიტეტში ვსწავლობდი. ჩემთან ერთად ლექციებს ისმენდნენ შემდეგში ცნობილი მწერლები მიხ. ჯავახიშვილი, დავით სულიაშვილი, გიორგი პლენანოვის ქალიშვილები და სხვები.

არასოდეს დამავიწყდება 1909 წლის გაზაფხული, როდესაც აღინიშნა ყენევის უნივერსიტეტის დაარსების 350 წლისთავი. ყველა ერის სტუდენტთა ჯგუფს, ვინც კი აქ სწავლობდა, თავიანთი ეროვნული ცეკვები თუ სიმღერები უნდა წარმოედგინა. საუკეთესო პროგრამით წარვსდგეით ქართველი სტუდენტები. მაშინ აქ სწავლობდა დაახლოებით 100-მდე ქართველი. ზეიმს განსაკუთრებული ელფერი მისცა ქართველთა საჩუქარმა. ეს იყო ქართველიშვილისეული მდიდრულად გამოცემული „ვეფხისტყაოსანი“, რომელიც უნივერსიტეტის რექტორს პროფ. შოდას გადაეცით. სხვათა შორის, ეს წიგნი მე მქონდა წაღებული თელავიდან. მოვილაპარაკეთ ამხანა-

გებმა და ასეთი კარგი შემთხვევისათვის გამოვიყენეთ ეს ფასი წიგნი.

სტუდენტები ხშირად ვიკრიბებოდით კაფე „ჰანდვინგის“ დარბაზში, სადაც ხშირად იმართებოდა შინაარსიანი საღამოები. მახსოვს საღამოებზე მონაწილეობდნენ ვ. ი. ლენინი, ა. ვ. ლუნაჩარსკი, ვ. ვ. პლესხანოვი, ქართველი ანარქისტი კომანდო გოგელია და სხვა.

იხილეთ კარგად მახსოვს, რომ (მგონი 1908 წელს) ლენინმა საუბარი ჩამოაგდო მარქსისტული ლიტერატურის გავრცელების საკითხებზე და მაგალითისათვის დაასახელა ქართველი კომუნისტების საქმიანობა. ლენინმა დავით სულიაშვილისაგან გადაცემული ორი წიგნი აჩვენა საზოგადოებას, რომელიც როგორც შემდეგ შევიტყვევებ, ბათუმში იყო დაბეჭდილი. მე სწორედ მაშინ გავიგე, რომ ბათუმში სტამბა იყო და ასეთ წიგნებს ბეჭდავენ.

ახლაც დიდი ინტერესით ვიხსენებ ერთ საოცარ ამბავს. 1910 წელს ლოზანის შტატში, საკურორტო სოფელ კლეფორში (სუფთა ჰაერს ნიშნავს, როგორა ჰგავს ჩვენს კოჯორს) ვისვენებდი.

დილა იყო, მე წყლის ასაღებად გამოველი. აი გამოჩნდა ჩემი დიასახლისი, რომელიც პირდაპირ ჩემსკენ გამოემართა, დასვედიანებულმა ცრემლიანი თვალები მომაპყრო და თითქოს მომისამძიმრა: „გუშინ რუსული მწერლობის მზე ჩაესვენა, ოო... როგორ მიყვარდა ტოლსტოი“. ნეტავი როგორ გაიგო ასე მალე რუსეთში მომხდარი ამბავი კლეფორელმა დიასახლისმა? — ვფიქრობდი მე.

იმავე დღეს საქართველოში მამაჩემთან წერილი გამოგზავნენ და ვთხოვედი ლ. ნ. ტოლსტოის შესახებ ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნებული მასალები გამოგზავნა. მართლაც მალე მომივიდა ქართული ჟურნალ-გაზეთები და მამის წერილი, რომელშიც მწერდა: „ბედნიერია მამა ვორსლონოვი (ობტინი, სავანის მოძღვარი), რომელსაც ტოლსტოის საიდუმლო ზიარება შეუსრულებიაო“. მამა მღვდელი იყო და თავისი კოლეგის ამ ბედნიერი შემთხვევით კმაყოფილი“.

მრავლის მომსწრე და მნახველმა ეკ. შიუკაშვილმა სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებში თავის საოჯახო ბიბლიოთეკის უნიკალური ფონდი (ხელნაწერებთან ერთად) გადასცა თელავის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმს.

ნინო შიუკაშვილმა, დაამთავრა თუ არა ქალთა პირველი გიმნაზიის სპეციალური პედაგოგიური კურსები, პედაგოგის დიპლომით ჯერ ბოდბეში, შემდეგ კი თელავში მუშაობდა მასწავლებლად. შემდეგ მან გახსნა კერძო სასწავლებელი, მაგრამ ეს სასწავლებელი მალე დაიხურა ქართული ენისა და ლიტერატურის და საქართველოს ისტორიის სწავლების გამო. თვით ნინო პოლიციის მეთვალყურეობის ქვეშ იმყოფებოდა.

ნინოს თელავში აღარ ედგომებოდა. იგი პეტერბურგში გადავიდა თავის მეუღლესთან, საზოგადოება „კახეთის“ წარმომადგენელ, ალექსანდრე გოგნიაშვილთან ერთად.

პეტერბურგში, ყუკოვსკის ქუჩაზე (№ 37) სოფლის მეურნეობის საზოგადოება „კახეთის“ განყოფილების გამგის ალ. გოგნიაშვილის და ნინო შიუკაშვილის ოჯახში ხშირად იკრიბებოდნენ პეტერბურგში მცხოვრები მოწინავე ქართველი მამულიშვილები — ივანე და გიორგი ჯავახიშვილები. მას ახლო მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა ილია ჭავჭავაძესთან, რომელიც აგრეთვე ბინაზე სწვევია მას პეტერბურგში, ნინო შიუკაშვილი 1905-11 წლებში, პეტერბურგში ცხოვრების დროს, არ წყვეტდა კავშირს თავის მშობლიურ თელავთან და აგრეთვე, სხვადასხვა ფსევდონიმით თანამშრომლობდა ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში. იგი წერდა საბავშვო მოთხრობებსაც.

წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გადაწყვეტილებით და ამ საზოგადოების თელავის განყოფილების დამაარსებელის, თამარ აბაშიძის მონაწილეობით 1911 წელს, სექტემბერში თელავში გაიხსნა პირველი ქართული სკოლა. ამ სასწავლებელს ეძახდნენ: „გორის სკოლას“ ან „გოგნიაშვილის სკოლას“, რომელსაც შემდეგ ი. ჭავჭავაძის სახელი მიაკუთვნეს. აქ, ნინოსთან ერთად, პედაგოგიურ ასპარეზზე იღვწოდნენ ანა ჯავახიძე-ზურაბიშვილი და ნინო ლაშხაური.

სკოლა საქველმოქმედო საღამოების, თეატრალური წარმოდგენების, ტრადიციული „ილიაობის“ და „ნინოობის“ შემოსავლით არსებობდა. ეს იყო ოთხ განყოფილებიანი დაწყებითი სკოლა, რომელიც საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ შრომის სკო-

ლად გადაკეთდა და აქაც ერთხანს ასწავლიდა ნინო შიუკაშვილი-გოგინიაშვილისა.

ნინო შიუკაშვილი თანამედროვეთა და ნამოწაფარების გამოცემით თელავში მრავალი სასიკეთო საქმის წამომწყები და ორგანიზატორი იყო. მან სკოლასთან შექმნა ბიბლიოთეკა, მუზეუმი, ჩამოაყალიბა ჭრა-კერვისა და ხელოსნობის წრეები, სადაც გაცვეთილების შემდეგ მოსწავლეები ეუფლებოდნენ შრომის ჩვევებს. სკოლას ჰქონდა აგრეთვე საკუთარი ხელნაწერი ორგანო — „ჩვენი ჟურნალი“.

1964 წლის მარტში 87 წლის ასაკში გარდაიცვალა ნინო შიუკაშვილი. ნეკროლოგში ვკითხულობთ: „სამშობლოს წინაშე ვალმობილი, ამავდარი, სათნო და გულისხმიერი ნინო შიუკაშვილის ნათელი სახე მარადეამს დარჩება მისი მოწაფეებისა და აღზრდილების ხსოვნაში.“¹¹

„ათანასენთ სოფიო“ — ასე ეძახდნენ თელავში სოფიო ედიშერის ასულ ჩერქეზიშვილ-ვახვახიშვილისას. იგი მრავალი საზოგადოებრივი და საქველმოქმედო საქმის მეთაური იყო. მას მრავალსასწავლებელში ჰყავდა სტიპენდიატები, როგორც ვახეთ. „ხმა კახეთისა“ წერდა, 1913 წლის 2 ივლისს, როდესაც თელავში წერაკითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თელავის განყოფილების ინიციატივით ილია ჭავჭავაძისადმი მიძღვნილი ლიტერატურული დილა ჩატარდა, სოფიოს განყოფილებისათვის 1500 მანეთი შეუწირავს: 1200 მანეთის ხარჯზე საზოგადოებას თელავის წმინდა ნინოს სასწავლებელში აღეზარდა ერთი ქალი, ხოლო 300 მანეთი მოხმარებოდა წერაკითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სკოლას.

მან დედობრივი მზრუნველობით აღზარდა ივანე ჯავახიშვილის დედა. შვილიშვილებიდან განსაკუთრებით გულთბილი დამოკიდებულება ჰქონდა ივანესთან, სწავლის პერიოდში დიდ მატერიალურ დახმარებას უწევდა მას.

ექიმ ნიკოლოზ ზაუტაშვილის ცნობით, რომელიც დღეს ცხოვრობს სოფიო ვახვახიშვილისეულ ბინაში, ჭერში უნახავს ივანე ჯავახიშვილის სტუდენტობის დროის წერილების ერთი დიდი დასტა. მათი ადრესატი ბებია „ათანასენთ სოფიო“ იყო. ამ ქალადებიდან სამწუხაროდ ერთ ფურცელსლა მივაკვლიეთ, რომელიც არის

¹¹ ვახ. „სახალხო ვანათლება“, 1964, № 14.

ქ. შ. წ. გ. საზოგადოების
 გამგეობის მიერ 1913 წელს
 შედგენილი ადრესი: „ღრმად
 პატივცემულო კნენა სო-
 ფიო! ქ. შ. წ. კ. გამავრ-
 ცელებელი საზოგადოების
 თელავის განყოფილების
 გამგეობა სიხარულით მოგ-
 მართავთ დღეს მოკლე სი-
 ტყვით, რომლითაც უნდა
 შეეხოს თქვენი მხურვალე
 ვულიდგან, კეთილ ადამიან-
 ნობიდგან წარმომდგარს სა-
 შვილიშვილო საქმეს და
 ქველმოქმედებას.

სოფი ჩერქეზიშვილი-ვახვახიშვილი

უძველეს ხანიდან ჩვენს
 ბატარა ქვეყანას უბედობა კვალში სდევდა და მხოლოდ შეუპო-
 ვარი გამჭრიახობით, მამაცური თავის დაცვით და თავგანწირვით,
 სამშობლოს სიყვარულით შეინარჩუნა თავისი არსებობა. ამ რთულ
 და გმირულ ცხოვრებას ჩვენი ერისას რომ დავაკვირდეთ, დავინა-
 ზავთ, რომ მთელ მის მომდინარეობაში დედაკაცს დიდი ნაწილი
 უზიღნია ერის არსებობისათვის და ჩვენი სამშობლო ჩვეული გამხ-
 დარა ქალებისგან აყვავებისა...

აი, თქვენ, კნ. სოფიო, გასძახეთ ქვეყანას, ისევ უკვდავი პოე-
 ტის უკვდავი სიტყვებით: „რასაცა გასცემ შენია, რაც არა დაკარგუ-
 ლია“. ვევედრებით განგებას მოგანიჭოთ კიდევ ბევრი სიცოცხლე,
 რათა ჩვეულებრივი ადამიანი ძეგლად აღიმართო კაცთა წინაშე დი-
 დი მოქმედების და საქმის მაჩვენებლად“.

სოფიო ვახვახიშვილის პირად ბიბლიოთეკას ამშვენებდა ი.
 შავჭავჭავაძის, ა. წერეთლის, ალ. ყაზბეგის, ვაჟა ფშაველას ავტოგრა-
 ფიანი წიგნები, იშვიათი კოლექცია ხელნაწერი სამკურნალო
 წიგნებისა, რომლებიც ყოველდღიურ ხმარებაში ჰქონდა თვით
 მწიგნობარ ქალს. იგი ხალხს კურნავდა ჭებირველესად თავისი
 კეთილშობილური თვისებებით და შემდეგ სამკურნალო წიგნები-

დან ამოკითხული წამლებით. მასვე შეუდგენია სამკურნალო წიგნი მძსი ხელნაწერი და ივ. ჯავახიშვილის ავტოგრაფიანი წიგნები დღეს სხვადასხვა ოჯახების კოლექციაშია დაცული.

XIX ს-ის 90-იანი და XX საუკუნის 20-იანი წლების თელავის კულტურულ-საგანმანათლებლო ცხოვრების შუაგულში ტრიალებდა თამარ ალექსანდრეს ასული ვახვახიშვილი-აბაშიძისა. იგი ოჯახში, ხოლო შემდეგ წმინდა ნინოს ქალთა სასწავლებელში ეზიარა მამულიშვილურ სიყვარულს.

თელავში, ნადიკერის უბანში დღესაც ახსოვთ ვახვახიშვილ-აბაშიძის ლამაზად მოწყობილი კარ-მიდამო, რომელიც ცნობილ მეყვავილეს — მიხეილ მამულაშვილს დაუმშვენებია დეკორატიული ხეებითა და საუცხოო ყვავილებით. მას „ობლიანთ კარს“ ეძახიან, რადგან თამარის მშობლები ადრე გარდაიცვალნენ. ამ ეზო-მიდამოს მიხედვით შექმნა ელენე ახვლედიანი შესანიშნავი ტილო „ობლიანთ კარი“, სადაც მან ბავშვობის წლები გაატარა. ამ ოჯახის ხშირი სტუმრები ყოფილან ილია და აკაკი, რ. ერისთავი, ალ. ყაზბეგი, ვაჟა-ფშაველა, ვასილ ბარნოვი, ლადო მესხიშვილი, კოტე მარჯანიშვილი.

თამარ ალექსანდრეს ასულ ვახვახიშვილ-აბაშიძის ინიციატივით ჯერ კიდევ 1894-95 წლებში დაარსდა ჭრა-კერვის სკოლა, სადაც სწავლობდნენ უღარიბესი ოჯახის შვილები და როგორც ერთწერილობით საბუთში ვკითხულობთ: „აბაშიძე იყო ამ სკოლის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი და ასწავლიდა საგნებს უსასყიდლოდ — 7 წლის განმავლობაში“. ამ სკოლის ხილვით და მუშაობით აღფრთოვანებული აკ. წერეთელი 1879 წელს თელავში პოეტის პატრისაცემად გამართულ სადილზე წარმოთქმულ სიტყვაში ამბობდა: „ერთი მცირე რამ შევნიშნე თელავში, რომელმაც გული გამოიმართელა და აღმაფრთოვანა მომავლის იმედით. აქ, ახალგაზრდა ქალებს, ოჯახის შვილებს, ნაცვლად იმისა, რომ სხვებსავით მაღალ ფარდებში იფარფაშონ, ხელი მოუკიდიათ პატარა საქმისათვის. გაუმართავთ უსასყიდლოდ შკოლები ღარიბ-ობლებისათვის, სადაც ასწავლიან ხელსაქმნარს, მეოჯახეობას, უცხო ენასთან ერთად მშობლიურსაც და დროის შესაფერისად და საკადრისად სწორ გზაზე აყენებენ მათ. ამისათვის არ ზოგავენ არც ხარჯს და არც შრომას, უეჭველია, რომ აქედან გამოვლენ ის დედები, რომლებიც ჩვენ გვენატრება, და მერე მათი გაზრდილი შვილებიც ღირსი

წევრები იქნებიან მომავალ, სანატრელი ახალ-თაობისა“.¹²

როდესაც ცნობილი ქართველი მოღვაწე მიხ. გედევანიშვილი შეუდგა ი. ჭავჭავაძის თხზულებათა შედგენა-გამოცემის საქმეს, თელავიდან ერთ-ერთი პირველთაგანი თ. აბაშიძე გამოენმაურა და მატერიალური შემწობაც გაუწია. ამის დამადასტურებელია 1914 წელს დაბეჭდილი პოეტის თხზულებათა მდიდრულად გამოცემული პირველი ტომის ერთი ეგზემპლარი, რომელიც თელავში გამოგზავნა ასეთი წარწერით: „პატივისცემისა და მადლობის ნიშნად მიერთვას ეს წიგნი ქალბატონ თამარა აბაშიძისას იმ უანგარო და ენერგიული შრომისათვის, რომლის წყალობით შესანიშნავი მწერლისა და დიდებული მამულიშვილის შემოქმედების ნაყოფი მოეფინა საქართველოს ყოველ კუთხეს, მისისა „1“ დღესა 1914 წ. დავშეთები თქვენი პატივისცემელი. მიხეილ გედევანიშვილი“.

თამარ ვახვახიშვილი-აბაშიძე

თ. აბაშიძე 1903—1915 წლებში იყო თელავის ქალთა სასწავლებლის საქველმოქმედო საზოგადოების გამგეობის წევრი, მას 1911 წელს მიუპატიჟებია ა. წერეთელი, 1913 წელს კი ვეა ფშაველა. მოუწყვია შეხვედრები ახალგაზრდა მგოსნებთან: ი. გრიშაშვილთან, ს. ფაშალიშვილთან და სხვ.

როგორც ცნობილია, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თელავის განყოფილება 1909 წელს შეიქმნა, რომლის დამფუძნებელთა შორის იყო თამარ აბაშიძე. იმ დამსახურებებიდან, რაც ამ განყოფილებას მიუძღვის თელავის კულტურულ-საგანმანათლებლო სფეროში, მრავალი ფაქტია ცნობილი.

¹² * წერეთელი, თხზ. ტ. 13, გვ. 298.

აქტივისტებისა და ბადლოზის ნიშნად მოეჩვენა ეს წიგნი
 ქ-მ წს თამარ აბაშიძისას იმ უსაგარო და ენერჯიკლ შრომისათვის,
 რომლის წყალობით შესანიშნავ მწერლის და დიდებული მამულ-
 შვილის შემოსელებინ ჩაყოფიან საქართველოს ყოველ კუთხეს.
 შ. მ. მ. 1 დღეს 1914 წ.
 დავითი თქვენი პატივისცემული *მარტოვი*

ჩვენ დავასახელებთ მხოლოდ ორიოდეს, რომელშიც აქტიური მონაწილეობა აქვს მიღებული თამარ აბაშიძეს.

1911 წლის სექტემბერში გაიხსნა წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სკოლა, რომელსაც ილია ჭავჭავაძის სახელი მიაკუთვნეს, 1915 წელს თელავის მაზრაში გაიხსნა ხუთი სამკითხველო და წიგნის მაღაზია, ყველა მათგანის სული და გული თამარი ყოფილა. ამ საზოგადოებამ იმდენად ვაითქვა სახელი, რომ გაჩნდა შეწირულობანი, მაგ.: ილია ზარაფიშვილმა სახლი უანდერძა, სოფიო ჩერქეზიშვილ-ვახვახიშვილისამ 1.800 მანეთი შესწირა, ხოლო დიდი ილიასეული მამაპაპეული სახლ-კარი ყვარელში საზოგადოებამ შეისყიდა 5.344 მანეთად და საპატრონოდ გადასცა თელავის განყოფილებას.

თამარ აბაშიძე 1912 წელს თელავის ვაჟთა გიმნაზიის დაარსების კომიტეტის წევრი იყო. აქ იგი მოღვაწეობდა, როგორც მასწავლებელი და მშობელი, აქ დაიბადა თელავში პირველი ნაბეჭდი გაზეთის გამოცემის იდეაც, რომელიც 1919 წელს მისი შვილის — დავით აბაშიძის რედაქტორობით განხორციელდა. თამარი 1925-27 წლებში თელავის პირველი შრომის სკოლაში მუშაობდა.

1927 წლის სექტემბრიდან თამარი თავისი ოჯახით თბილისში გადავიდა. იგი რამდენიმე წლის განმავლობაში ხელმძღვანელობდა თბილისის უსინათლოთა სკოლა-ინტერნატს, მას გულთან ახლოს მიუტანია უსინათლოთა ბედი, შთაავონებდა მათ, რომ თქვენ შეგიძლიათ ხალხისათვის სასარგებლო საქმეები აკეთოთო. მართლაც,

თ. აბაშიძე

ქართული ანბანი
უსინათლოთათვის

სახელმწიფო გამომცემლობა
19 ტფილისი 30

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ

ამ სკოლაში დიდძალი სამუშაოები შესრულდა, ისინი წნავდნენ ლათებს, აკეთებდნენ ჯაგრისებს, ქარავდნენ ქართულ ასოებს, შოთას და ილიას პორტრეტებს.

... თამარ აბაშიძემ უსინათლო ბავშვებისათვის შეადგინა „ქართული ანბანი უსინათლოთათვის“, რომელიც სახელმწიფო გამომცემლობამ 1930 წელს დაბეჭდა. ეს პატარა სახელმძღვანელო ერთ-ერთი პირველი ცდა იყო ქართულ ენაზე და დიდი სამსახურიც გაუწია ქართველ უსინათლო ბავშვებს.

თამარ აბაშიძესვე ეკუთვნის საქართველოს რუკა, რომელიც სპეციალურად უსინათლოთათვის შეადგინა.

1936 წელს თბილისში ჯერ კიდევ მხნედ მყოფი მამულიშვილი თამარ ვახვახიშვილი-აბაშიძისა გარდაიცვალა. უსინათლო ქათველმა ბავშვებმა მასწავლებლის საფლაგზე მიიტანეს თავიანთი ხელით მოწეული ყვავილების გვირგვინი ასეთი წარწერით: „თამარ მასწავლებელს, ჩვენს თვალისჩინს, მადლიერი უსინათლო ბავშვებისაგან“. მეორე გვირგვინზე კი ეწერა: „თამარ აბაშიძეს თელაველები-საგან“.

თელავში, ლეონიძეთა ნაფუძარზე გაიზარდა დარია აბელიშვილი. აქ წმინდა ნინოს სასწავლებელში მიიღო მან პირველ-დაწყებითი განათლება. სახელოვანი მწერლის ვასილ ბარნოვის დამოძღვრის ბავშვობაშივე ხელი მოუყიდა კალმისათვის. მისი შეკრებილი ქართული ხალხური ზღაპრები და გამოცანები ხშირად ქვეყნდებოდა ჟურნალ „ნაკადულში“. ამიტომ იყო, რომ პროფესორმა მიხ. ჩიქოვანმა „ქართული ხალხური სიტყვიერების ისტორიაში“ საგანგებოდ მოიხსენია მისი ღვაწლი¹³.

დარია აბელიშვილი (1893—1976 წწ.) XX საუკუნის 10-იან წლებში თელავის ანტიკურულ, ლიტერატურულ საქმიანობაში აქტიურად ჩაება. იგი „ილიაობის“ პოწყობის საინიციატივო ჯგუფში იყო და, როდესაც თბილისში ქართულ გიმნაზიაში გადავიდა სასწავლებლად, დაუახლოვდა ჩვენი ლიტერატურისა და თეატრის ქურუმებს: აკაკის, ვაჟას, ეკ. გაბაშვილს, კოტე მაყაშვილს, ლადო მესხიშვილს და სხვ. თბილისში არსებულ ერთ-ერთ ლიტერატურულ წრეში დ. აბელიშვილის მონაწილეობის შესახებ მწერალთა ბაბილინა ხოსიტაშვილი (ირ. ევლოშვილის და) წერს, რომ დი-

¹³ მ. ჩიქოვანი, ქართული ხალხური სიტყვიერების ისტორია, 1956, გვ. 307.

დხანს ახსოვდა „აბელიშვილის ქალი დარია, რომელმაც რეფერატი წაიკითხა ბარათაშვილის შემოქმედებაზე“...¹⁴

მდიდარი და საინტერესოა დარია აბელიშვილის არქივი და წიგნადი ფონდი. ზოგი მათგანი შთამომავლობით გადმოეცა და ზოგიც თვითონ შეკრიბა. მის არქივშია დაცული თვალსაჩინო ქართველი კომპოზიტორის ნიკო სულხანიშვილის 40-მდე სიმღერის ნოტი და მეფე ერეკლე მეორის გარდაცვალების უამს ქიზიყელი დამტირებელი ქალის აჭუას ნატირალი, რომელსაც მთელი ორასი წელი ეძებდნენ მკვლევარები.

ცნობილმა პოეტმა სიკო ფაშალიშვილმა თავისი ლექსების კრებული დარია აბელიშვილს ასეთი წარწერით უძღვნა:

„მე მახსოვს შენი კაი ქალობა,
ნურც დამავეიწყოს ის ტკბილი დღენი,
როს გულში გაჩნდა გარდუვალობად
ეს ძმური გულით მოძღვნილი ძღვენი“.

9. XII. 59.

დარია აბელიშვილს უმაღლესი ეკონომიური განათლება ჰქონდა. ერთხანს იგი მუშაობდა აზერბაიჯანში სხვადასხვა თანამდებობაზე და შემდეგ საქართველოში სამტრედიის ორგანიზაციაში ცნობილ ეკონომისტად ითვლებოდა. მაგრამ მისთვის ყველაზე ძვირფასი იყო მშობლიური ლიტერატურა, თეატრი და განსაკუთრებით უყვარდა პოეზია. ზეპირად იცოდა ა. პუშკინის, ნ. ბარათაშვილის, ილიას, ვაჟას, გ. ლეონიძის, ს. ესენინის და ა. კალანდაძის ლექსები. ამის გამო ხშირად იტყოდნენ ხოლმე: „Душой поэт, судьбой монах“ და მართლაც მისი საქმიანობა სადაც არ უნდა ყოფილიყო, სამტრედიის, თელავის რუსულ საშუალო სკოლაში თუ საბუღალტრო სასწავლებელში, ყველგან პოეტურ-მამულიშვილური საქმიანობით გამოირჩეოდა.

დ. აბელიშვილმა დიდი შრომა გასწია თელავში ხელოსნური ამქრების საქმიანობის შესწავლის საქმეში. მის არქივში დაცულია ძვირფასი მასალები, რომლებშიც გადმოცემულია XVIII ს-ის 80-იანი და XIX ს-ის 20-იანი წლების თელავის შინამრეწველობის შესახებ. ნაშრომი შეიცავს დერცოკობის, დაბაღობის, ხარაზობის, სირაჯობის, ჭონობის, მენახშირეობის, მანჯანიკობის აღწერილობას.

¹⁴ ბ. ხოსიტაშვილი, მშობლიური სოფლადან დედაქალაქში, 1964, გვ. 163.

ბას. მან ერთ-ერთმა პირველთაგანმა შეკრიბა ხელოსნობის ერთ-ნოგრაფიული ნიმუშები, ფოტოები და გადასცა თელავის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმს. იგი თავის სიძეს, თელავის მუზეუმის ამაღდარს, სახდრო მამულაშვილს მხარში ედგა მასალების შეკრება-შესწავლის დროს. ხოლო თავის დროზე, როცა ვასილ ბარნოვი მუშაობდა „ამქრის მშვენიებაზე“, უხვად ისარგებლა თავისი მოწაფის დ. აბელიშვილის ჩანაწერებით.

დარია აბელიშვილმა დაგვიტოვა მშვენიერი მოგონებები აკაკი წერეთლის, ვაჟა ფშაველას, ვანო სარაჯიშვილის, ლადო მესხიშვილის, გიორგი ლეონიძის და სხვათა შესახებ. ამათგან ზოგი მასალა გამოქვეყნებული იყო თელავის რაიონული გაზეთის „ალაზნის განთიადის“ ფურცლებზე. აი, რას სწერდა მას 1968 წ. საქართველოს ტელევიზიის ლიტერატურულ-დრამატულ გადაცემათა რედაქცია: „პატივცემულო ქალბატონო დარია! გვაპატიეთ, რომ დაგვიანებით გიპასუხეთ. თქვენმა წერილმა ძალიან გვასიამოვნა. ქართულ თეატრსა და ქართველ მოღვაწეთა შესახებ ბევრი წაგვიკითხავს, მაგრამ ის, რაც თქვენ გაგვიზიარეთ, კიდევ უფრო ავსებს ჩვენს ცოდნას ამ სახელოვანი ადამიანების ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე. სრულიად მართალი ბრძანდებით, როდესაც „ლალატის“ შესახებ წერთ. ვნანობთ, რომ ჩვენ არ გვქონდა შესაძლებლობა გვენახა ნუცა ჩხეიძის ზეინაბი და ვალერიან გუნიას ოთარ-ბეგი. საგულისხმოა, აგრეთვე თქვენი ნაამბობი ვაჟა ფშაველაზე, აკაკი წერეთელზე, ვასო აბაშიძეზე, და სხვებზე. კარგი იქნება თუ თქვენს მოგონებებს უფრო ვრცლად გადასცემთ თეატრალურ მუზეუმს“.

კარგად მახსოვს ქალბატონ დარიკოს დრამატულად მოყოლილი ამბავი 1893 წელს განჯაში ნ. ბარათაშვილის საფლავის მიცველების შესახებ.

დარია აბელიშვილს ჰქონდა მდიდარი ბიბლიოთეკა, რომლითაც სარგებლობდნენ ნათესაეები, მეზობლები, კოლეგები და თვალსაჩინო ქართველი მოღვაწეები — იოსებ გრიშაშვილი, სიკო ფაშაიშვილი, იოსებ მჭედლიშვილი, მიხ. საყვარელიძე, ლეონ მელიქსეთ-ბეგი და სხვ.

მწიგნობარი ქალის არქივში ინახება ი. გრიშაშვილის რამდენიმე წერილი. ერთ-ერთ მათგანში ვკითხულობთ: „ძვირფასო დარიკო! მივიღე შენი გამოგზავნილი თელავში დაბეჭდილი წიგნები. კარგია, დიდი ჯილდოა ჩემთვის. კარგი იქნება თელავში დაბეჭდილ

(1890) „ჯიბის ლექსიკონსაც“ თუ მიშოვნი. რამდენიც უნდა დაფასონ მიეცით, მე ავინაზღაურებთ. მანამდე კი გიგზავნი ჩემს „ლიტერატურული ნარკვევების“ წიგნს. ჰალალი იყოს, შენს აზრსაც თუ მომწერთ, გაახარებთ მოხუცი პოეტის გულს, ძმური სიყვარულით შენი სოსო.

1957 წელი, 17 ოქტომბერი“.

ი. გრიშაშვილი მეორე წერილში კი ასეთი თხოვნით მიმართავს ქალბატონ დარიას: „დაო და ტკბილო მოგონებაე! რატომ არა მწერ წერილებს. აქ რომ იყავი ხომ გთხოვე ლიტერატურული ბოჰემის შესავსებად გამოგეგზავნა თელავის ლიტერატურული ცხოვრების ამბები. განსაკუთრებით აშუღები მაინტერესებს. რა იქნა ჰაზირას ლექსების ხელნაწერები, რომლებიც სახზე დამკვრელ გაუარაშვილს ჰქონია. იქნება ვარიანტებია ცნობილი ლექსებისა? ჩაიწერე თუ ზეპირად ასსოვთ და გამოგიგზავნე. მალე დაიბეჭდება ჩემი მესამე ტომი და გამოგიგზავნი.

აღერსით და ძმური სიყვარულით
შენი სოსო გრიშაშვილი“.

ოთხმოც წელს გადაცილებული დარია აბელიშვილი ძველებური ეშხით დადიოდა თელავის ქუჩებში და სიყვარულით შეჰყურებდა ახალ მშენებლობებს. გულში ინახავდა თბილ მოგონებებს გარდასულ დღეებზე და მისი გადარჩენილი საგანძურიდან სათუთად მოვილილ წერილებს, ფოლიანტებს.

როსტომაშვილების ოჯახი თელავში მამულიშვილური საქმიანობით სახელგანთქმული იყო. ოჯახის უფროსის ი. როსტომაშვილის მწიგნობრულ-პედაგოგიური საქმიანობა სპეციალური კვლევის საგანიც გახდა. საინტერესო ნაშრომები დაწერეს პედაგოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატმა ლამარა იანვარაშვილმა და ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატმა შალვა მარკოზაშვილმა.

ივანე როსტომაშვილს მრავალმხრივ მოღვაწეობაში მხარში ედგნენ ღირსეული მეუღლე ელისაბედ ჩოლოყაშვილი და შვილები. თითოეულ მათგანს თავიანთი საყვარელი საქმე ჰქონდა და გატაცებითაც ემსახურებოდნენ, მაგრამ ყველას ფიქრი თავს დასტორიალებდა ქართულ წიგნს და მწიგნობრობას. როსტომაშვილების ოჯახის მესვეურის საფლავზე დიდუბეში დგას ორიგინალური ძეგ-

ლი, ქვაში გამოკვეთილი წიგნების დიდი წყება, რომელიც სიმსა-
ლურად გამოხატავს ამ დიდი მამულიშვილის მწიგნობრულ საქ-
მიანობას (ძეგლის ავტორია იაკობ ნიკოლაძე).

ელისაბედ ჩოლოყაშვილს მზითევში მოჰყვა „ვეფხისტყაოსნის“
და „ეისრამიანის“ ხელნაწერი წიგნები. მას ჩააბარეს საპატრონოდ
თავიანთი თხზულებების ხელნაწერები ალ. ყაზბეგმა და ი. დავი-
თაშვილმა. შემორჩენილია ჩვენი ხალხის ერთგული მეგობრის
შარჯორი უორდროპის წერილები, რომელთა ადრესატია ელისა-
ბედ ჩოლოყაშვილ-როსტომაშვილისა. მან დავეიტოვა საინტერესო
მოგონებები გარდასულ დღეებსა და შეხვედრებზე.

ცნობილია, აგრეთვე როსტომაშვილების ქალიშვილების — ბა-
ზილინა და ანასტასია როსტომაშვილების დამსახურება ქართული
თეატრისა და კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობაში.

ტასო როსტომაშვილი იყო თელავის თეატრალური დასის წევ-
რი. ჯერ კიდევ პატარა ბავშვმა იყნოა სცენის საოცარი სურნელება,
თავისი ბედი დაუკავშირა რა სახელოვან რეჟისორს სანდრო ახ-
მეტელს და გათხოვების შემდეგ პედაგოგიურ სარბიელზეა. იგი
ვევლგან წიგნის ჭეშმარიტი პროპაგანდისტი იყო.

ბარბარე როსტომაშვილი-გორონოვისა კი ივანე როსტომაშვი-
ლის უფროსი ქალიშვილი იყო. იგი დაიბადა 1883 წელს.

თელავში წმინდა ნინოს სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ
იგი ჩაირიცხა მოსკოვის სამხატვრო თეატრის სტუდიის მოწაფედ,
სადაც სათეატრო ხელოვნებას ასწავლიდნენ სტანისლავსკი და
ნემიროვიჩ-დანჩენკო. ბ. როსტომაშვილი 1905 და 1917 წლების
რევოლუციის მშფოთვარე დღეებში მოსკოვში ცხოვრობდა და
ბუნებრივია, პროგრესული იდეების მქონე ოჯახურ წრეში გაზრდილ
ქალიშვილს ამაზე დიდი შთაგონება რალა უნდა ჰქონოდა.

1905 წელს ბ. როსტომაშვილი მოსკოვში ცხოვრობდა პროფ.
გერენის ბინაში, რომელიც იმ ქარიშხლიან დღეებში პარიზში გა-
იქცა და მისი სახლი რევოლუციურად განწყობილი ახალგაზრდო-
ბის საკრებულო ადგილად გადაიქცა. აქ ხშირად დაიარებოდნენ
მოსკოვში მცხოვრები ქართველი სტუდენტები: ოლღა მირზაშვი-
ლი, ტასო კანდელაკი, ძმები ალიოშა და სამსონ წუწუნაევი, ილი-
კო ხირსელი, შალვა შოთაძე და სხვები.

ბარბარე როსტომაშვილი და მისი თანამებრძოლები თავდადებით
იბრძოდნენ მოსკოვში, ბოვოსლავსკის შესახვევში, სადაც ბარიკა-

დების აღსამართავად ბაბომ თავისი ბინის ავეჯიც კი გამოიყენა. ხოლო წითელი დროშისათვის დაჰკრეს მისი წითელი აბრეშუმის კაბა.

ბარბარე როსტომაშვილი მონაწილეობას იღებდა 1905 წელს მუშა რევოლუციონერის ნ. ბაუმანის დაკრძალვაში. ცარიზმის სულის შემსუთველი პოლიტიკის დროს კი ბაბო როსტომაშვილი თავის მეუღლესთან, რეჟისორ ს. ვორონოვთან ერთად ქ. სოხუმში მიემგზავრება, სადაც თან წამოიღეს რევოლუციური ლიტერატურა და გაავრცელეს აქაურ მუშებს შორის.

არანაკლები თავდადება გამოიჩინა საცხოვრებლად მოსკოვში დაბრუნებულმა ბ. როსტომაშვილმა 1917 წლის რევოლუციის დროს, პედაგოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი ლამარა იანვარაშვილი ასე აღწერს ერთ ეპიზოდს: „შეიარაღებული ბრძოლის დროს ბ. როსტომაშვილის ბინის ფანჯრებზე რევოლუციონერებმა დადგეს ტყვიამფრქვევები, თვით ბ. როსტომაშვილი მონაწილეობას იღებდა ბრძოლებში, რევოლუციონერებს ამარაგებდა ტყვია-წამლით, დაჰკრილებს უხვევდა კრილობებს“.

ბ. როსტომაშვილის ხელმძღვანელობით თელავში 1904 წელს დაიდგა აკ. წერეთლის „პატარა კახი“, პიესაში პატარა კახის როლს თამაშობდა თვით ბარბარე, ხოლო ტურფას როლში გამოდიოდა ტასო როსტომაშვილი.

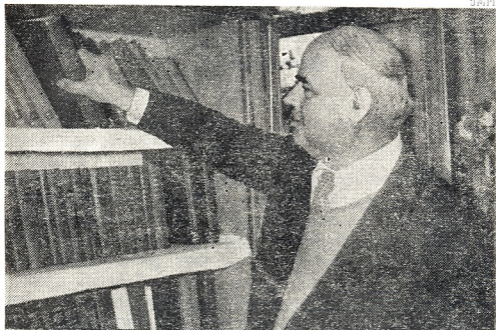
თითქმის სამოცი წლის მანძილზე ბ. როსტომაშვილი საქართველოს და რუსეთის თეატრების სცენაზე ასრულებს 100-ზე მეტ როლს, სოფ. ლალისყურის და ფშავლის მცხოვრებლებს ახლაც კარგად ახსოვთ 50-იან წლებში ბ. როსტომაშვილის ხელმძღვანელობით სოფლის კლუბებში დრამატული წრეების მიერ გამართული წარმოდგენები, აგტიმხატვრული ბრიგადების კონცერტები, წიგნების გამოფენები, მისი მოზანი იყო. მშრომელ ხალხში თეატრისა და მხატვრული ლიტერატურის სიყვარულის დანერგვა.

პერსონალური პენსიონერი ბ. როსტომაშვილი გარდაიცვალა 1968 წელს ქ. სოხუმში. მაღლიერმა დედუღეთმა სოფ. ლალისყურელებმა გადმოსვენეს იგი და დიდი პატივით დაკრძალეს სოფელში, სადაც მოედინება ბარბარეს რუღუნებით გამოყვანილი წყაროს წყალი, რომელსაც „ბარბარეს წყაროს“ ეძახიან.

წიგნის მიწოდება

საქართველოს წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების მესამე ყრილობის დელეგატები, მიწვეული ამხანაგები ყრილობის მუშაობის დაწყებამდე თუ შესვენების დროს ინტერესით ათვალიერებდნენ კინოს სახლში მოწყობილ სხვადასხვა თემატურ გამოფენას, სტენდს, ნახატს... ერთ-ერთ სტენდს ასეთი წარწერა ამშვენებდა: „ბიბლიოფილ პავლე ბერეკაშვილის იშვიათი წიგნები“. დამთვალიერებლები გარკვეულ წუთებს აყოვნებდნენ ამ სტენდთანაც. მათ ყურადღებას იპყრობდა „მანანაჲ“-ს 1852 წლის გამოცემა, ივანე ყიფიანის მიერ გადმოკეთებული ნ. ნეკრასოვის „იოანე სარდალი“, რომელიც გამოცემულია ქუთაისში 1912 წელს, კარლოს ევალდის „ბელურა ჩიორაძე“ (ზღაბარი) — გამოცემული 1915 წელს, „ავგაროზი“ (1914 წ.), „ვეფხისტყაოსნის“ გ. ქართველიშვილისეული გამოცემა (1888 წ.), მ. კელენჯერიძე — „უკანასკნელი დღენი იმერეთის ეპისკოპოსის გაბრიელისა“ (1903 წ.), „ცხოვრება წმინდა გიორგისა“ (1904 წ.) და სხვ. უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთ მათგანს სახელმწიფო ბიბლიოთეკების კატალოგებშიც ვერ შეხვდებით.

გრიგოლ მანსვეტაშვილის მიერ რუსულიდან თარგმნილი წიგნი „მოკლე განმარტება ლიტურგიისა“ 225-ე ნაბეჭდი წიგნია ქართულ ენაზე. იგი ამჟამად 133 წლისაა და, რა თქმა უნდა, იშვიათობას წარმოადგენს, 1852 წელს გამოცემული „მანანაჲ“ წარმოადგენს ვინმე გაქრისტიანებული ლეკის ქრისტიანული სარწმუნოებრივ ადგილზე ხოტბის შესხმას, რომელიც მას დავით გარეჯის მონასტერში შეუთხზავს, გადმოუწერია იესე დავითის ძე ჩუბინოვს და დაუბეჭდავს ვინმე ბენედიქტ ბარკალაიას. შალვა დადიანის რევოლუციური სულისკვეთებით გაელენთილი პიესა „როს ნადიმობდნენ“ დაბეჭდილია რეაქციის დროს, 1912 წელს ბათუმში ე. მახარაძის სტამბაში. ეს დიდი გაბედულება იყო იმ დროისათვის. წიგნის ერთი ცალი მხოლოდ საქართველოს სახელმწიფო რესპუბლიკურ ბიბლიოთე-

პავლე ბერეკაშვილი

კაში მოიბოვება. მედიტონ კელენჯერიძის „უკანასკნელი დღენი იმერეთის ეპისკოპოსის გაბრიელისა“, რომელიც გამოცემულია ქუთაისში 1903 წელს, გვაცნობს ცნობილი მეცნიერისა და საეკლესიო მოღვაწის გაბრიელ ქიქოძის ცხოვრების ბოლო პერიოდს.

1910-იან წლებში ქუთაისში ქართული გიმნაზიის მასწავლებლებმა დააარსეს სტამბა „მშობა“. რომელშიც რამდენიმე ათეული წიგნი დაიბეჭდა. ამ წიგნებიდან პ. ბერეკაშვილის ბიბლიოთეკაში შეგიძლიათ იხილოთ ა. ასათიანის „ექვთიმე ბედკრულიძე“ (1911 წ.). დაცულია მხოლოდ მეცნიერებათა აკადემიის ბიბლიოთეკაში, ვ. ჰიუგოს „მორიელ ეპისკოპოსი“ (1911 წ.), დ. ბერეკაშვილის ნათარგმნი. ეს გახლავთ ჰიუგოს თარგმნის ცდა პ. ბერეკაშვილის მოგვარის მიერ: ბიჩერ-სტოუს „სამი მოთხრობა“ (1912 წ.), თარგმანი დ. ნოვის. ესაა ბიჩერ სტოუს პირველი თარგმანი ქართულ ენაზე, რასაც შემდეგ მოჰყვა „ბიძია თომას ქოხის“ თარგმნა. ს. წერეთელი — „გამბედავი ანხანაგი“ (1913 წ.) დაცულია მხოლოდ საჯარო ბიბლიოთეკაში. ვერც ერთი ბიბლიოთეკის თა-

როზე ვერ შეხვდებით ისეთ წიგნებს, როგორცაა კ. ევალდის „მე-
ღურა ჩიორაძე“ (1915 წ.) გადმოკეთებული დ. ღუნდუას მიერ,
ნ. ნეკრასოვის „იოანე სარდალი“ — გადმოკეთებული ივანე ყი-
ფიანის მიერ 1912 წელს.

ფაშისტურ გერმანიაზე გამარჯვების 40 წლისთავთან დაკავ-
შირებით გამომცემლობა „მერანის“ საგამოფენო დარბაზში მოეწ-
ყო სამამულო ომის წლებში გამოცემული წიგნების რესპუბლი-
კური გამოფენა ბიბლიოთეკათა პირადი ბიბლიოთეკებიდან დევი-
ზით: „წიგნებიც იბრძოდნენ“. ტყიბულელი ბიბლიოფილი ამ გა-
მოფენაზე წარსდგა პირადი ბიბლიოთეკის „ტელიტელსაგომანე-
ბი“ წიგნებით, რომელთა რაოდენობა 30-მდე აღწევდა, რისთვი-
საც დაჯილდოვდა წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების რესპუბ-
ლიკური გამგეობის მიერ. ამ გამოფენაზე ყურადღებას იპყრობდა
პ. ბერეკაშვილის წიგნები: ქუთაისის პედინსტიტუტის შრომების
შეთხე ტომი (1942 წ.), რომელიც მთლიანად მიძღვნილია ომის
თემისადმი. გაზეთ „კომუნისტის“ რედაქციის მიერ 1944 წელს გა-
მოცემული წიგნები „ჩვენი გმირები“ და „სამამულო ომის სახე-
ლოვანი მემორანი“ ასახავენ სამშობლოსადმი თავდადების მისა-
ხამ მაგალითებს, ხ. ბერულავას „სამშობლოს სიყვარული“ (1944 წ.)
პოეტის პირველ წიგნს წარმოადგენს. პატრიოტაზმის თემაზე ხალ-
ხური ლექსების კრებულია „ჩაოცვი რკინის პერანგი“ (1942 წ.),
კრებულში „ქართველი პოეტები წითელ არმიას“ (1942 წ.) თავმო-
ყრილია ქართველი პოეტების ლექსები, რომელიც ეძღვნება საბ-
ჭოთა არმიის გმირობას, მის დიად განმათავისუფლებელ შიხაძას.

„პიტლერი სსრ კავშირის წინააღმდეგ“ (1941 წ.) ავტორი ერნსტ
ჰენრი ცნობილი იყო როგორც ინგლისელი ჟურნალისტი. მას გა-
მადლებით ეძებდნენ პიტლერელები, რათა მოესპოთ, მაგრამ ვერსად
იპოვეს. პრესამ ამას წინათ მკითხველებს აუწყა. რომ ფსევ-
დონი? ამოფარებული ავტორი არის ცნობილი საბჭოთა პუბლი-
ცისტი. სსრ კავშირის მწერალთა კავშირის წევრი სიმონ ნიკოლო-
ვის ძე როსტოვსკი.

თითოეულ იშვიათ წიგნს თავისი შექმნის ისტორია აქვს. ომის
წლებში ბაზარზე 100 მანეთად იყიდებოდა ქართველიშვილისეული
„ვეფხისტყაოსანი“. ა. ბერეკაშვილმა დაუნახებლად მისცა ეს თანხა
წიგნში.

ერთხელ მეზობელთან შენიშნა, რომ ქალები აბრეშუმის ჭიის
გასაფენად ლასტებზე უფრნალ „მწყემსისა“ და „ივერიის“ კომპ-

ლექტების ფურცლებს აწყობდნენ. მათ ნაცვლად პ. ბერეკაშვილი
ძველი შპალერი მიუტანა დასაფენად. მას ბევრი წიგნი უბოვია მა-
კულატურაში და გადაურჩენია.

წიგნის თავდავიწყებამდე სიყვარული მას მამის — პლატონის
გავლენით ბავშვობიდანვე მოსდევს, მეოთხე კლასის მოაწავლეში
უკვე საფუძველი ჩაუყარა პირად ბიბლიოთეკას. დღეს ამ ბიბლი-
ოთეკის წიგნადი ფონდი 10 ათას ეგზემპლარს აღემატება. თითოე-
ულ წიგნს სულიერ არსებასავით დაჰჩარის, ელოლიაგება. ათეული
წლების მანძილზე შექმნილი წიგნები საკუთარი ხელით „ხურჯინ-
მოკიდებული“ აპქონდა სოფელ კურსების აღმართზე, მამაპაპი-
სეულ სახლში. ადგილობრივმა თვითნასწავლმა კარიკატურისტმა

ა. ჯაშმა სწორედ ხურჯინმოკი-
დებული მისი მეგობრული შარ-
ეი შექმნა, რომელსაც პირვე-
ლად „მწიგნობრის“ მკითხვე-
ლებს ვთავაზობთ.

კურსებიდან მისამართი შე-
იცვალა — სოფელ ორპირში,
ბარში დამკვიდრდა, სადაც სა-
შუალო სკოლის დირექტორო-
ბა მიანდეს. ახლა კი იმ აღმარ-
თიდან ქვევით, რამდენიმე კი-
ლომეტრის დაშორებით ნა-
წილ-ნაწილ ეზიდება წიგნებს
პირადი ბიბლიოთეკის მკითხ-
ველების, თუ „საკუთარი“ შეკ-
ვეთით. ძნელია ტერიტორიუ-
ლად მოშორებული პირადი
ბიბლიოთეკის ორ ნაწილად გა-
ყოფა ოჯახური პირობების გა-
მო, მაგრამ პავლე ამ სირთუ-
ლესაც სძლევს. მას უწიგნოდ
ვერასოდეს ნახავთ. უცნობის
ხელში წიგნს რომ შენიშნავს,
მოურიდებლად ჰკითხავს, სად

ა. ჯაშმა. პ. ბერეკაშვილისადმი მიძ-
ღვნილი მეგობრული შარეი.

შეიძინეთო. შემდეგ ტირაჟის მიხედვით დაადგენს არის თუ საჭირო „სასწრაფო ზომების მიღება“ მის შესაძენად. სამწუხაროდ, ზოგჯერ ასეც ხდება — სასწრაფო ზომების მიღების მიუხედავად, წიგნის გამყიდველებიც სასწრაფო ზომებს იღებენ დეფიციტური წიგნების სარეალიზაციოდ და წიგნის ნამდვილი ტრფიალი სასურველი წიგნის გარეშე რჩება. ვაიმკითხველი კი ოთახის ინტერირის დასამშვენებლად გადაუშლელად მიუჩინეს წიგნს მუდმივ ადგილს თაროზე.

„სული გასუქდეს ბევრად სჯობს, ვიდრე გასუქდეს ლეშია“ — სახალხო მასწავლებლის ლადო ბზვანელისადმი მიძღვნილი ლექსიდან ვაჟა-ფშაველას ეს სიტყვები მოიგონა ჩვენთან საუბარში პ. ბერეკაშვილმა და თან დასძინა: სულის სანოვავე წიგნია, წაკითხული წიგნი, რომელიც მაქსიმალური უკუგებით ემსახურება ადამიანებს და არა თაროზე უმოძრაოდ დატყვევებულიო.

პ. ბერეკაშვილი ადრე გაჰადარავდა. ომის მძიმე წლებმა თავისი დადი დაასვა ადამიანებს, ხოლო ბავშვებს დაუკარგა ბავშვობა. პ. ბერეკაშვილმაც ომის დროინდელი მკაცრი ცხოვრების სკოლა გაიარა. სკოლის შემდეგ მუშაობდა კოლმეურნობასა და საკუთარ ეზოში, ხოლო ზაფხულის ხვატის დროს დამზადების პუნქტში, რკინიგზაზე ან მათეთრა თიხების მაძიებელ გეოლოგიურ პარტიაში. ოფლის ღვრა, რაც სამასიოდე გრამი პურის მიღების გარანტიას იძლეოდა, მთლიანად იკავებდა მთელ დროს თამაშისა და გართობის გარეშე. შემდეგ სტუდენტობისას რამდენჯერ ყოფილა, რომ პურის ფულიც წიგნში მიუტია. არადა წიგნები მაშინ ძლიერ ძვირი ღირდა — 50-70 მანეთი. აი, ასეთი რუღუნებით, გატაცებით ავროვებდა წიგნებს, ივსებოდა თაროები, ფართოვდებოდა ცოდნის არე.

რომელი დარგისა და სახის ლიტერატურას არ შეხვდებით მის ბიბლიოთეკაში. აქ მრავლადაა მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსების ნაწარმოებები, ქართული, რუსული და მსოფლიო ლიტერატურის თხზულებათა სრული კრებულები, ლექსიკონები, ესეები, ცნობარები, ენციკლოპედიები, „ვეფხისტყაოსნის“ 20-მდე გამოცემა, ქართული პერიოდიკის კომპლექტები, გამოკვლევები ფილოსოფიის, პედაგოგიკის მეთოდოლოგიის, ისტორიის, ხელოვნების, ლიტერატურის თუ მედიცინის სფეროდან. სპორტულ ლიტერატურასაც თავისი ადგილი აქვს მიჩნეული და თეატრალური დადგმე-

ბის პროგრამებსა და საგასტროლო მოგზაურობის ბუკლეტებსა და კი. ახლა იშვიათობას წარმოადგენს „კაპიტალის“ პირველი გამოცემა.

ბიბლიოფილს ბევრი წიგნი ხშირად მეორედ და მესამედ წაუკითხავს, ასეთებია ელინური მითები, მიხეილ ჯავახიშვილის რომანები, კონსტანტინე გამსახურდიას, ბალზაყის, შექსპირის, სტენდალის ნაწარმოებები, ვაჟა, აკაკი, ილია, ვალაკტიონი, ძალიან მოსწონს ლ. გოთუას „გმირთა ვარამი“ და შ. აბრეჯიბის „დათათუთაშხია“. ყოველდღიურად ადევნებს თვალს თანამედროვე პროზისა და პოეზიის ნიმუშებს.

პირადი ბიბლიოთეკის ერთ-ერთ თაროს ამშვენებს წარწერა: „ავტოგრაფებიანი წიგნები“. გულშიჩამწვდომი წარწერები აქვს გაკეთებული პ. ბერეკაშვილისადმი საჩუქრად მიძღვნილ წიგნებს: „ნიკიერ და შემოქმედ პედაგოგს პ. ბერეკაშვილს“, „წიგნის ტრფიალს“, „შესანიშნავ პედაგოგსა და ლიტერატორს“, „კარგი სკოლის კარგ ხელმძღვანელს“, „მასწავლებელთა მასწავლებელს“, „კარგ ორგანიზატორს, გულისხმიერ პიროვნებას“, „პედაგოგსა და ჟურნალისტს“. ასეთი და სხვა მსგავსი ეპითეტებით შეუწყიათ წიგნის მინდია პროფესორებს ა. თოფურიას, ნ. იმედაძეს, ო. ტაბიძეს, მ. კეთილაძეს, ო. გორგაძეს, ლ. სანიკიძეს, ჟურნალისტ დ. გედენიძეს, დოცენტებს შ. ბაკურაძეს, დ. ჯანელიძეს, შ. კუჭუხიძეს, ვ. ქეღბაქიანს, ა. ცირეკიძეს, პოეტებს: ვ. გორგანელს, ლ. ნუცუბიძეს, ა. არაბულს, ვ. ხორნაულს, ლ. სტეილიას და სხვებს.

ერთგულ მარქსს ჰკითხეს: „თქვენი საყვარელი საქმიანობა?“ მან უპასუხა: „წიგნების ქექვა“. როგორც ყველა ბიბლიოფილს, პ. ბერეკაშვილსაც უყვარს წიგნების „ქექვა“ — ეს იქნება საკუთარ, საჯარო თუ რიგით ბიბლიოთეკებში. წიგნთან მეორედ და მესამედ შეხვედრას ვოლტერი ძველი მეგობრის ნახვას ადარებდა და ამაწი არის ჰუმანიტების მარცვლი. მით უმეტეს ყველა წიგნს. როგორც ადამიანს, თავისი ბედი აქვს და ამის გახსენება სიამოვნებით ავსებს წიგნისმოყვარულს. მისთვის საყვარელი გამოთქვამებია: „წიგნი სულის სანოვაგია“. „კარგი წიგნი ძვირფასი საგანძურია“. „ადამიანები აწროვნებას გადაეჩვევიან, როდესაც კითხვას თავს ანებებენ“.

პ. ბერეკაშვილს საერთო მოქალაქეობრივ მოვალეობად მიაჩნია პირადი ბიბლიოთეკის წიგნებმა რაც შეიძლება მეტი სიხარუ-

ლი მოუტანოს ადამიანებს, მისი მრწოდებაა სხვებსაც უწილად. მსოფლიო ლიტერატურის, კულტურის სიმდიდრით მიღებული სიხარული. ამიტომაც ცდილობს პირადი ბიბლიოთეკის წიგნები ხელმისაწვდომი გახადოს სხვებისათვის. სიამოვნებით, გულუხვად სთავაზობს თავის წიგნად სიმდიდრეს, საუნჯეს მეგობრებს, კოლეგებს, მოსწავლეებს, სტუდენტებს, მეცნიერ მუშაკებს, კოლეგურნებს თუ მუშა-მოსამსახურეს. მისი ბიბლიოთეკის აქტიური მკითხველები არიან პედაგოგები: ა. არსენიძე, რ. დადიანი, შ. ჯინჯიხაძე, სტუდენტები ნ. ბუხაიძე, მ. ჯინჯიხაძე, ი. კეთილაძე, მოსწავლეები: მ. დოლონაძე, ნ. ბასილაძე, გ. ქლიბაძე, შ. კეთილაძე, მეცნიერი მუშაკები: ა. ბრეგაძე, ო. დათუაძე, შ. ბაკურაძე და სხვები. სტუდენტებს სასარგებლო დახმარება გაუწია ისეთმა წიგნებმა, როგორცაა ა. ჩიქობავას „ზოგადი ენათმეცნიერება“ (პირველი და მეორე წიგნი), ა. შანიძის „ქართული გრამატიკის საფუძვლები“, ლ. კვაჭაძის „ქართული ენის სინტაქსი“, „პედაგოგია“ (დ. ლორთქიფანიძის რედაქციით), „მეცნიერული კომუნიზმი“ (ავტორთა კოლექტივი), დიდი სამამულო ომის ვეტერანმა ა. არსენიძემ წაიკითხა ყუკოვის, შტემენკოს და იაკოვლევას მოგონებები და მემუარები, პედაგოგმა დ. ბაკურაძემ ქ. კახრაძის „მსოფლიო ტანსუკრავს“ და „ტრიუმფი გრძელდება“. სხვა რაიონში მცხოვრებმა გ. ანთელავამ წაიკითხა ლ. სანიკიძის „უქარქაშო ხმლების“ ოთხეუ წიგნი. პ. ბერეკაშვილს კავშირი აქვს დამყარებული ცნობილ ზიბლიოფოლთან, ხალხური სიტყვიერების შემკრებთან ვანო ხორნაულთან.

ბევრი შემთხვევა ყოფილა, როდესაც მას საჭირო წიგნი ფოსტით გაუგზავნია ცალკეული ადრესატებისათვის. მისი წიგნები თავის ყოფილ მოსწავლეებთან ერთად საბჭოთა არმიის რიგებში „გადის სავალდებულო სამსახურს“. წიგნის შერჩევასთან ერთად ეს ხომ დამატებითი ძვირფასი დროის დახარჯვასთან არის დაკავშირებული, მაგრამ ჭეშმარიტი წიგნისმოყვარული ამ დროსაც პოულობს.

„არა ვიქმ, ცოდნა რას მარგებს ფილოსოფოსთა ბრძნობისა“, — წერდა უკვდავი რუსთაველი. მართლაც და რისი მაქნისია წიგნი, ცოდნა, თუ ის არ გამოიყენე პრაქტიკულ საქმიანობაში, ცხოვრებაში. დღაწლმოსილი პედაგოგის საქმიანობაში მართლაც ერთმანეთს ერწყმის, ავსებს და ამდიდრებს წიგნი და პრაქტიკა. ვინ

მოთვლის რამდენი ადამიანისათვის, ახალგაზრდისათვის ურჩევალ მას ამა თუ იმ წიგნის შექმნა, რამდენისათვის ჩაუნერგავს კითხვის ჩვევები და კულტურა. მისი ინიციატივით ასობით წიგნი ვრცელდება არა მარტო სკოლაში, არამედ ორპირის სასოფლო საბჭოს, ქალაქის ზონის მასშტაბით, და არა მარტო ვრცელდება — მისი თაოსნობით ასობით წიგნი შეგროვდა და გაეგზავნა მოსკოვის ქართულ ბიბლიოთეკას, ციმბირელ ნავთობმომპოვებლებს, პლასტუნ-კელ მოსწავლეებს, ქობულეთის პიონერთა ბანაკის დამსვენებლებს და სხვ.

პ. ბერეკაშვილი წიგნის ბაზარზე გამოსვლამდე პრესის საშუალებით ეცნობა ამა თუ იმ წიგნის ანოტაციას და ამის მიხედვით რჩევას აძლევს ნაცნობებს თადარიგი დაიჭირონ მათთვის საჭირო წიგნების შესაძენად. საგულისხმოა ასეთი ფაქტიც: როდესაც იგი მალაზიაში წიგნებს იძენს, იქ დამსწრეებიც იმავე წიგნებს ყიდულობენ, რადგან დარწმუნებული არიან, რომ პავლე არ შეცდება წიგნის არჩევაში.

სასკოლო, საბავშვო და სასოფლო ბიბლიოთეკების მუშაკები წიგნადი ფონდებით ბიბლიოთეკების დაკომპლექტების დროს ყოველთვის ითვალისწინებენ პ. ბერეკაშვილის აზრს, მის საქმიან შენიშვნებსა და წინადადებებს.

50-იან წლებში სასკოლო ბიბლიოთეკები ღებულობდნენ „დიდ საბჭოთა ენციკლოპედიას“. ამჟამად კი „ქართულ საბჭოთა ენციკლოპედიასაც“ არ ღებულობენ. ენციკლოპედია ხომ თაობებისათვის არის განკუთვნილი და რატომ უნდა ჩაიკეტოს იგი ბინებში? — გულისტყვილით აცხადებს პ. ბერეკაშვილი, — რატომ არ დაუგზავნეს სკოლებს „წითელი წიგნი?“ ვინ, თუ არა მოსწავლე ახალგაზრდობამ უნდა გაიცნოს და დაიცვას საქართველოს ფლორა და ფაუნა?.

პ. ბერეკაშვილი აქტიურად მონაწილეობს წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების საქალაქო და პირველადი ორგანიზაციების, წიგნის მოყვარულთა კლუბებისა და ბიბლიოთეკების ყოველდღიურ საქმიანობაში. არჩეულია წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების ტყიბულის საქალაქო ორგანიზაციის გამგეობის წევრად. ხშირად გამოდის მათ მიერ მოწყობილ ღონისძიებებზე. ან კიდევ ავტორია ამ ღონისძიებებთან დაკავშირებით მომზადებული ლიტერატურულ-მუსიკალური კომპოზიციებისა, იუმორისტული ლექსებისა. 1985

წელს ტყიბულში გამართულ წიგნის ზეიმზე დამსწრეთა წინამძღ-
პ. ბერეკაშვილმა მეტად საყურადღებო საკითხები დააყენა. მან
აღნიშნა: კარგი იქნება თუ გამოიცემა სასაჩუქრო დიდი ფორმა-
ტის წიგნები, რომლებსაც საწარმო-დაწესებულებებში გადასცემენ
თავიანთი კოლექტივის წევრებს ქორწინების, დაბადების დღის,
პენსიაში გაცილების და სხვა თარიღების აღსანიშნავად. ამის პი-
რადი მაგალითი პ. ბერეკაშვილმა თვითონ უჩვენა საზოგადოებას.
სკოლის ნახევარსაუკუნოვან იუბილეზე პენსიაზე გასულ მასწავ-
ლებლებს გადასცა ავტოგრაფიანი წიგნები.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ დაარსებიდან რვა წლის მანძილ-
ზე ხელმძღვანელობდა პ. ბერეკაშვილი ქალაქ ტყიბულის ლიტე-
რატურულ-შემოქმედებითი გაერთიანების გამგეობას, რომელმაც
მრავალი შემოქმედი შემოიკრიბა თავის გარშემო, მოაწყო გარ-
ჩევები წიგნებისა ლ. ავალიანის „ახალი ჰორიზონტი“, რ. ჯაფა-
რიძის „მძიმე ჯვარი“, ს. ჭიქაბერიძის „თუ შენ ღარჩები“, რ. გვე-
ტაძის, გ. ტაბიძის, გ. ლეონიძის ლიტერატურული საღამოები, შეხ-
ვედრები პოეტებთან, მწერლებთან და კრიტიკოსებთან (ლ. სანი-
კიძე, ლ. ნუცუბიძე, დ. კვიციანიძე, ვ. გორგანელი, ზ. კუხიანიძე,
ა. ჟორჯოლიანი). გამოუშვა ხელნაწერი ჟურნალები: „პიმნი ოქ-
ტომბერს“, „ლენინს უმღეროიან“ და სხვა. შემოქმედებითი „სენი“
ბავლემ თავის შვილებს რუსუდანსა და რამაზსაც გადასდო. მათი
ლექსები და ნარკვევები ხშირად იბეჭდება. წიგნის დიდი მოყვა-
რულია მისი მეუღლე ანრო ცირეკიძე, მან ჯერ კიდევ 1966 წელს
დაიმსახურა პრიზი „ვეფხისტყაოსნის“ ზეპირად კითხვაში, ხოლო
ამას წინათ საქართველოს რადიომ გადასცა მის მიერ ზეპირად
წაკითხული პოემის რამდენიმე თავი.

პ. ბერეკაშვილი ხშირად კითხულობს ლექციებს წიგნმცოდ-
ნეობისა და ბიბლიოთეკათმცოდნეობის საკითხებზე, მწერლების
ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე. მონაწილეობს წიგნების გარჩევასა
და განხილვებში, ლიტერატურულ გასამართლებაში. მსმენელთა მო-
წონებით სარგებლობს მისი ლექციები: „გელათის აკადემია“, „ვეფ-
ხისტყაოსნის“ ხელნაწერები“, „ქართული ლენინიანი“, მისი, რო-
გორც ლექტორისა და პროპაგანდისტის მუშაობა განზოგადებუ-
ლია ვ. კაჭარავას წიგნში „პარტიული განათლების სისტემა მოქმე-
დებაში“ და გაზეთ „კომუნისტის“ ფურცლებზე.

რესპუბლიკურ და ადგილობრივ პრესაში ქვეყნდება მისთვის
 ცენზიები ახალ წიგნებზე, ნარკვევები, სტატიები თუ მიმოხილვე-
 ბი მწერლების საიუბილეო თარიღებთან დაკავშირებით, ადგილო-
 ბრივი შემოქმედებითი საქმიანობის შესახებ და სხვ. ორპირის სა-
 შუალო სკოლის წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების პირველადი
 ორგანიზაცია, რომლის წევრიც თვითონ არის, ერთ-ერთი მოწი-
 ნაეა. ამ ორგანიზაციაში იგი წიგნის სიცოცხლის გახანგრძლივე-
 ბასაც უწყობს ხელს. მოსწავლეებმა მისი რჩევა-დარიგებით ასო-
 ბით დაზიანებულ, გაცვეთილ წიგნს უმკურნალეს სასკოლო, სა-
 ბავშვო და სასოფლო ბიბლიოთეკებში. ამასთანავე ცალკე წიგნად
 აკანძეს პრესაში გაგრძელებებით გამოქვეყნებული მნიშვნელოვანი
 სტატიები.

წიგნის მგზნებარე პროპაგანდისტი არჩეული იყო წიგნის მოყ-
 ვარულთა საზოგადოების მესამე რესპუბლიკური ყრილობის დე-
 ლეგატად. დაჯილდოებულია წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების
 საკავშირო, რესპუბლიკური და საქალაქო გამგეობების დიპლომი-
 თა და სიგელებით. მან მონაწილეობა მიიღო პირადი ბიბლიოთე-
 კების საკავშირო დათვალიერება-კონკურსში და წიგნის მოყვა-
 რულთა საკავშირო საზოგადოების ცენტრალური გამგეობის საპა-
 ტიო სიგელიც დაიმსახურა.

მარტო ამით როდი ამოიწურება პ. ბერეკაშვილის მოღვაწეობა.

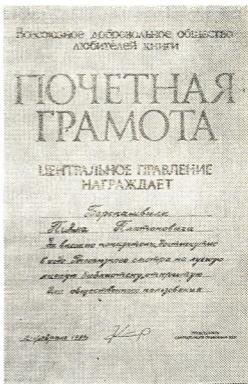
სამ ათეულ წელზე მეტია, რაც იგი მომავალ თაობას ქართუ-
 ლი ენისა და ლიტერატურის ნუგბარს აწვდის. შემოქმედებითი ძი-
 ება, წვა, ახალი პედაგოგიური მეთოდის დანერგვა, დაბრკოლებე-
 ბისა და სიძნელების გადალახვისათვის ბრძოლა, გამარჯვების
 რწმენა და იმედი ყოველთვის თან ახლავს ცხოვრების რთულ გზა-
 ზე. შემთხვევითი როდი იყო, რომ საქართველოს სსრ განათლების
 სამინისტრომ პ. ბერეკაშვილის მუშაობის გამოცდილების შესახებ
 ნაშრომი ცალკე ბროშურად გამოსცა. მასწავლებელთა მეოთხე
 რესპუბლიკური ყრილობის დელეგატმა ეს დიდი შემოქმედებითი
 შრომით, შესაშური გულმოდგინებით დაიმსახურა. იგი ხშირად
 მონაწილეობს რესპუბლიკურ პედაგოგიურ კითხვაში, ადგილობრივ
 და რესპუბლიკურ პრესაში აქვეყნებს წერილებს, ლიტერატურულ
 გამოკვლევებს, კრიტიკულ სტატიებს, შენიშვნებს, წინადადებებს.
 ამასთან, სხვადასხვა საზოგადოებრივ დავალებებსაც ასრულებს.
 წლების მანძილზე არჩეული იყო სახალხო დეპუტატთა სასოფლო

საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარის მოადგილედ, მისი ინიციატი-
ვით სოფლის ცენტრში მოსწავლეები უვლიან შინმოუსვლელთა
მემორიალს, სკოლას გაუყეთდა ცენტრალური გათბობა, გაიყვანეს
სასმელი წყალი, დაარსდა მუსიკალური და ქორეოგრაფიული სტუ-
დიები, შემოღებულია ავტოსაქმის სწავლება.

პ. ბერეკაშვილი არის პარტიის ტყიბულის საქალაქო კომი-
ტეტის, საზოგადოება „ცოდნის“ ლექტორი, პროპაგანდისტი, სსრ
კავშირის ჟურნალისტთა კავშირის წევრი. იგი მრავალი სიგელის
და „სახალხო განათლების
წარჩინებულის“ სამკერდე
ნიშნის ორგზის მფლობელია.

სკოლა, რომლის დირექ-
ტორად 18 წელია მუშაობს,
მრავალჯერ გამოსულა გა-
მარჯვებული საკავშირო და
რესპუბლიკურ შეჯიბრებებ-
ში. ამ სკოლაში პირველად
რესპუბლიკაში დაარსდა
პროფესიული ჯგუფები
სოფლის მეურნეობის ფარ-
თო პროფილის სპეციალო-
ბით. მძღოლები და ტრაქ-
ტორისტები სკოლამ უკვე
გასულ წელს მოუმზადა მე-
ზობელ კოლმეურნეობებს.
სკოლის კურსდამთავრებულ-
თაგან ყოველწლიურად ათი-
ბით ახალგაზრდა აგრძელებს
სწავლას უმაღლეს სასწავ-
ლებლებში. სასკოლო რე-
ფორმის მოთხოვნათა შესაბამისად სკოლაში გათვალისწინებულია
გაიზარდოს პროფესიული სწავლების ჯგუფების რაოდენობა.

მიღწეული წარმატებები იმ უძილო ღამეების შედეგია, წიგნთან
მეგობრობაში რომ ატარებს პ. ბერეკაშვილი. ის წიგნთან ასეთ-
სავე მეგობრობას მოითხოვს თავისი აღსაზრდელებისაგან, ყველა

ნაცნობისაგან, ეამაყება კიდევაც ამ „მოთხოვნას დაქვემდებარებული“ ადამიანთა რიგების ზრდას რომ ხედავს.

წიგნია პ. ბერეკაშვილის ცხოვრების განუყრელი თანამგზავრი, სიხარულისა და ტკივილის მოზიარე. ამიტომაც ქომაგობს არაჩვეულებრივი სიყვარულით, გატაცებით შეგროვებულ წიგნებს. მისთვის ყველაზე დიდი ჯილდოა ახალგაზრდობის, ხალხის სიყვარული, როგორც ერთი სწავლული ამბობს, სიყვარული, რომელსაც ვერავითარი თვალთმაქცობით ვერ დაფარავ იქ, სადაც არის და, ვერ გამოაჩენ იქ, სადაც არ არის.

ჯ. ლებოკი ამბობდა: კარგი წიგნების კოლექცია იგივე უნივერსიტეტიაო. პ. ბერეკაშვილის სახელობის ასეთი უნივერსიტეტი დღემდე ათასობით მკითხველმა დაამთავრა და მომავალში კიდევ უთვალავი დაამთავრებს.

კაცი ჯადოსნური ლამპარით...

ქართველი კაცი ოდითგანვე ეთაყვანებოდა წიგნს. ბენიაძინ გოგოტიშვილმაც წიგნი აირჩია თავის კერპად და დღემდე ერთვულად ემსახურება მას.

იგი ოზურგეთის მაზრის სოფელ საღეთოში (ამჟამად მახარაძის რაიონის სოფ. ზემო ნატანები) დაიბადა მრავალშვილიანი გლეხის ოჯახში. მკვირცხლი და დაუდეგარი ბიჭუნა იმთავითვე გამოირჩეოდა საზრიანობითა და გამჭირახი გონებით. მამამ, უღარიბესმა გლეხკაცმა, ყველაფერი იღონა იმისათვის, რომ შვილებისათვის განათლება მიეცა. სოფლის ამწვანებულ გორაკებზე სირბილით გულნაჯერები ბიჭუნა საღამოობით გაკვეთილების მომზადებაში გართულ უფროს დაძმებს მიუჯდებოდა და სულგანაბული უგდებდა ყურს. შვიდი წლისამ დამოუკიდებლად გადაფურცლა ი. გოგებაშვილის „ბუნების კარი“ და ვაჟა-ფშაველას „შელის ნუკრის ნაამბობი“ სტრიქონ-სტრიქონ ჩაიკითხა გაუწაფავი თვალით. სწორედ ამ დღიდან შეიგრძნო წიგნის სიყვარული და ღრმად ჩაინერგა გულში.

სოფლის შვიდწლიანი სასწავლებლის ქადაგებების შემდეგ ბ. გოგოტიშვილმა სწავლა ბათუმის შ. რუსთაველის სახელობის პედაგოგიურ ინსტიტუტში გააგრძელა. შემდეგ კი ახალგაზრდა პედაგოგმა ხულოს რაიონის (ამჟამად შუაჩევის რაიონი) სოფელ უჩამბას მიაშურა კომკავშირული საგზურით. მისვლისთანავე ჩაება აქტიურ კომკავშირულ და საზოგადოებრივ-კულტურულ საქმიანობაში: მუშაობდა წერა-კითხვის უცოდინარობის სალიკვიდაციო წრეებში, თანამშრომლობდა გაზეთ „საბჭოთა აჭარისტანში“. იყო პროპაგანდისტი, მონაწილეობდა დრამატულ წრეებში. მისი უშუალო ინიციატივითა და მონაწილეობით დაიდგა სოფ. უჩამბაში კარლო კალაძის პიესა „როგორ“. ამ პერიოდში იგი გაიტაცა ლიტერატურულ-

ღმა მოღვაწეობამ, პედაგოგიურ საქმიანობას თავი მიანება და მუშაობა დაიწყო გაზეთ „საბჭოთა აჭარისტანის“ რედაქციაში.

მაგრამ სწავლის გაგრძელების სურვილი არ ასვენებდა ნიჭიერ ჰაბუკს და მალე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგია-ისტორიის ფაკულტეტზე განაგრძო სწავლა. ცოდნას მოწყურებულ ახალგაზრდას ერთი წუთითაც ვერ ნახავდით უსაქმოდ, ბიბლიოთეკაში ათენებდა და აღამებდა. ამ დროიდან გაუჩნდა საკუთარი ბიბლიოთეკის შექმნის სურვილიც. მძიმე დრო იყო, ცხოვრება ჭირდა, მაგრამ ბენიამინი უკანასკნელი გროშებით წიგნებს ყიდულობდა და მათ კითხვაში ათენებდა ზამთრის გაუსაძლის გრძელ ღამეებს. სწორედ წიგნის ფურცლებიდან გადმოღვრილი მუქი უნათებდა მომავალი ცხოვრების გზას.

დიდმა სამამულო ომმა ბ. გოგოტიშვილს სტუდენტობის წლებში მოუსწრო და ისიც უყოყმანოდ ჩაღვა სამშობლოს დამცველთა რიგებში. ბრძოლით გაიარა მოლდავეთი, უნგრეთი, რუმინეთი, იუგოსლავია. ომის დამთავრებას ავსტრიის ალბებში შეხვდა. ერთგული მეგობარი წიგნი იმ მძიმე დღეებშიც არ გაუშვია ხელიდან. წამით რომ მიწყდებოდა ქვემეხების გრიალი და ტყვიების ზუზუნნი, ჯარისკაცური ზურგანთიდან იღებდა წიგნს და თავდავიწყებაში ჩაძირული ფიქრით მშობლიური საქართველოს სანახებში დააბიჯებდა.

მის პირად ბიბლიოთეკაში ინახება ფურცლებგახუნებული, კიდებშემოტრეცილი ვალაკტიონის ლექსების წიგნი „ოქრო აჭარის ლაქვარდში“, რომელიც ბენიამინს თბილისიდან გაუგზავნა მეგობარმა ქალმა ავსტრიის დაბა ერზენჰესში. 1946 წელს ნაომარი წიგნი მფლობელთან ერთად დაბრუნდა საქართველოში, და დღეს საპატიო ადგილი უჭირავს ბიბლიოთეკის წიგნის თაროზე.

პატივცემული ბენიამინის ბიბლიოთეკის სიამაყეა 1945 წელს გამოცემული მ. შოლოხოვის „წყნარი დონი“. ამ წიგნს უჩვეულო ისტორია აქვს.

იდგა 1946 წელი, იგონებს ბენიამინი, ბუქარესტის ქუჩაში შემთხვევით შევხვდი კაცს, რომელიც 32000 ლევად ჰყიდდა მ. შოლოხოვის „წყნარ დონს“. მე წამსვე აღმეძრა სურვილი წიგნის შეძენისა, მაგრამ საკმაო რაოდენობის თანხა არ აღმომაჩნდა. დავლონდი, აშკარად მეკარგებოდა დიდი ხნის ნანატრი წიგნის შეძენის შესაძლებლობა, ჩემს გვერდით მყოფი ფრონტელი მეგობარი დამენმარა.

ფული მასესხა და წიგნი შევიძინე. ვერ წარმოადგენთ რა სიხარული განვიცადე მაშინ, მთელი ღამე თვალი არ მომიხუჭავს, სანთლის შუქზე ვკითხულობდი და როგორ დამათენდა თავზე, ვერც კი გავიგე. მხოლოდ მაშინ ამოვისუნთქე თავისუფლად, როცა უკანასკნელი გვერდი ჩავიკითხე და წიგნი დავხურე. შემდეგ ეს წიგნი ხელიდან ხელში გადადიოდა, წიგნებს მონატრებული მებრძოლები ხარბად კითხულობდნენ მას.

სამშობლოში დაბრუნებული ომგადახდილი ვაჟკაცი მუშაობას იწყებს მშობლიურ სოფელში — ზემო ნატანების საშუალო სკოლაში, ჯერ სასწავლო ნაწილის გამგედ, შემდეგ სკოლის ორგანიზატორად, ამასთანავე ასწავლიდა ქართულ ენასა და ლიტერატურას.

მაღალკერიან ნათელ ოთახში ჰერამდე აზიდულან წიგნებით სავსე კარადები, აქ, როგორც იტყვიან, წიგნის სამფლობელოა, სამუშაო მაგიდაზეც წიგნები აწყვია. თაროებზე პროფესიული ოსტატობით არის დალაგებული წიგნები. რომელი დარგის და რა სახის ლიტერატურას არ შეხვდებით აქ: საზოგადოებრივ-პოლიტიკურს, სასოფლო-სამეურნეოს, სამედიცინოს, ტექნიკურს, მხატვრულს. ცალკე განყოფილებები აქვს დათმობილი საბჭოთა ენციკლოპედიის, ლიტერატურული და ფილოსოფიური ენციკლოპედიების ტომებს, საზღვარგარეთული და რუსული ლიტერატურის კლასიკოსებს, ქართველი კლასიკოსების თხზულებათა სრულ გამოცემებს, ნელოვნების ამსახველ ფოტოალბომებს, საიუბილეო გამოცემებს.

ბენიამინ გოგოტიშვილის ძვირფასი რელიქვიაა 1892 წელს ოზურგეთში გამოცემული „ვეფხისტყაოსანი“ შოთას პორტრეტითურთ, 1911 წელს სანკტ-პეტერბურგში დასტამბული „ღვთისმეტყველება“, 1921 წელს თბილისის უნივერსიტეტის მიერ გამოცემული „დასავლეთ საქართველოს ძველი საეკლესიო საბუთები“ (სიგელ-გუჯარები), 1926 წ. „ვეფხისტყაოსნის“ კაკაბაძისეული გამოცემა ზიჩის ილუსტრაციებით.

თაროზე ლამაზად ჩამწკრივებულა ავტოგრაფიანი წიგნები, რომლებიც მისთვის სხვადასხვა დროს უჩუქებიათ და ბიბლიოფილს დიდი რუდუნებითა და მზრუნველობით განულაგებია თა-

როზე. აქ არის აკაკი შანიძის „მორფოლოგია“, გამოკვლევა „მეტა-
თა და შვიდთა მნათობთათვის“, ლევან კვაჭაძის „თანამედროვე
ქართული ენის სინტაქსი“, „ქართული ენა“, იოსებ ნონეშვილის
„ცისარტყელას ჭიშკარი“, მურმან ლებანიძის „რჩეული“, ილია მაი-
სურაძის „ქართული გვარსახელები“, რუთა ბეროძის „ლექსები“ და
სხვ.

მეტად საინტერესო და საყურადღებოა ბიბლიოფილის არქი-
ვი. აქ დაცულია პირადი წერილები მწერლებთან ურთიერთობი-
დან, ხელნაწერები, 1939 წლის „საბჭოთა ხელოვნება“ (№ 12),
რომელიც მთლიანად ეძღვნება ი. ბ. სტალინს, აგრეთვე პერიოდი-
კიდან ამოკრებილი მასალები ლიტერატურის, ენისა და ისტორიის
საკითხებზე. აქვეა „ლიტერატურული საქართველოსა“ და „სახალ-
ხო განათლების“ სრული კომპლექტები, გარდა ომის წლებისა.

ახალგაზრდობის წლებში ბ. გოგოტიშვილს ახლო მეგობრობა
ჰქონია შალვა რადიანთან და მის მეუღლესთან ქეთევან ირემიძეს-
თან. „მეთთხე კურსის სტუდენტი ვიყავი, — იგონებს ბენიამინი, —
ხშირად დავდიოდი შალვა რადიანთან ბინაში და ჩემს ნაცოდვი-
ლარს ვუკითხავდი. ერთ დღეს რაღაც დავწერე და მივეუბნე. სა-
წერ მაგიდაზე ხელნაწერები ელავა. დამაინტერესა და ახლოს მი-
ვედი. ეს იყო აბატი პრევოს „მანონ ლესკოს“ ქართული თარგმა-
ნი, რომელზეც ქეთევანი მუშაობდა. თარგმანს ებიგრაფად წამ-
დვარებული ჰქონდა გალაკტიონის ლექსი. შალვამ რომ დაინახა
ხელნაწერებს ვფურცლავდი, მაგიდას სიცილით მომავორა და
მითხრა: აქ ქეთევანის სამფლობელოა და მხოლოდ მუშები ბატო-
ნობენო. შემდეგ ეს თარგმანი ცალკე წიგნად გამოიცა და ქეთევან-
მა მეც მისახსოვრა. ომის წლებში ბევრი წიგნი დამეკარგა. მათ
შორის აბატი პრევოს ქეთევანისეული თარგმანიც. შემდეგ დიდ-
ხანს ვეძებდი, მაგრამ ვეღარ ვიპოვე“.

ბიბლიოფილის მეხსიერებდან არასოდეს ამოიშლება 40-იანი
წლების თბილისი თავისი ეგზოტიკური, ბოჰემური ცხოვრებით.
თბილისის ქუჩებს დღემდე შემორჩათ გალაკტიონისა და ტიცია-
ნის. პაოლო იაშვილისა და ტერენტი გრანელის, მირზა გელოვანისა
და ლადო ასათიანის ნაფეხურები, მათი მოელვარე პოეზიის ნატიფი
სურნელი.

— ვმეგობრობდი გალაკტიონთან, — კვლავ მოგონებებში იძირება ბიბლიოფილი, — ზეპირად ვიცოდი მისი ლექსები, ხშირად პოეზიაზე კამათით გართულებს თავზე დაგვეთენებია ალექსანდროვის ბაღში. ესლაც, მძიმე ავადმყოფობის დროს, ჩემი ყველაზე საყვარელი საკითხავია გალაკტიონის მოელვარე და ბობოქარი შემოქმედება, მისი ლექსები სულიერად მამშვიდებენ და მხნეობას მმატებენ.

ბიბლიოფილს ახლო ურთიერთობა და ხშირი მიმოწერა აქვს ჩვენი ერის სახელოვან მოღვაწეებთან — აკაკი შანიძესთან, ლევან კვაჭაძესთან, მურმან ლებანიძესთან.

მისი პირადი ბიბლიოთეკით ხშირად სარგებლობენ თანასოფლელები, სტუდენტები, მოსწავლეები, პედაგოგები.

ექვს ათეულ წელზე მეტმა განვლო მას შემდეგ, თვალციმციმა ბიჭუნამ რომ პირველად გადაფურცლა იაკობ გოგებაშვილის „ბუნების კარი“. მას შემდეგ ბევრმა წყალმა ჩაიარა. წლებმა წაიღეს ახალგაზრდული შემართება და გულის ჭაბუკური ძეგრა, მაგრამ წიგნის სიყვარული არ განელებია. დღესაც ისეთივე გატაცებით კითხულობს მათ, როგორც ჭაბუკობის წლებში.

მთელი თავისი ცხოვრება, ცოდნა, სიყვარული, გამოცდილება ბ. გოგობაშვილმა მომავალი თაობის აღზრდის უკეთილშობილეს საქმეს მოახმარა. ამიტომაც ღირსეულად დაფასდა მისი ღვაწლი — 1972 წელს რესპუბლიკის დამსახურებული მასწავლებლის წოდება მიენიჭა, ხოლო 1984 წელს — მასწავლებელ-მეთოდისტი.

ბ. გოგობაშვილის ცხოვრების გზა, ეს არის გზა ადამიანისა, რომელსაც წიგნები უღამაზებენ ცხოვრებას. ბევრი თავისი აღზრდილი აზიარა მან წიგნის სიყვარულს, ბევრი მათგანი მისი ბიბლიოთეკის ხშირი სტუმარია. იგი დღესაც დაუშრეტელი ენერგიით ემსახურება საყვარელ საქმეს. წიგნისა და მშობლიური ლიტერატურის სიყვარულს ასწავლის მომავალ თაობას, აცნობს ქართული მწერლობის მრავალსაუკუნოვან ისტორიას და მშობელი ერის სულიერი კულტურის საგანძურს. იგი ამავე დროს აქტიურ საზოგადოებრივ საქმიანობას ეწევა სოფელში. მისი ინიციატივით ხშირად ეწყობა ღონისძიებები წიგნის პროპაგანდის საკითხებზე, შეხვედრები, ლიტერატურული საღამოები, პატივცემული ბენიამინი

პოლიტგანათლების ქსელის პროპაგანდისტთა კითხვობს
ციებს და ა. შ.

ყოველივე ეს კი წიგნის სიყვარულის ნათელი შუქით არის
გაცისკროვნებული. ამიტომაცაა, რომ მისი ცხოვრების ერთი დღე
მეორეს არ ჰგავს, ყოველი დღე სიახლით — ახლად გამოცემული
წიგნის შეცნობის უზომო სურვილით არის აღსავსე.

სიტყვა ბიბლიოთეკა, რაც ბერძნულად სიტყვასიტყვით რომ ვთარგმნოთ, ნიშნავს „წიგნის კარადას“ (biblio — წიგნი, theke — კარადა), დღეს, ალბათ, მთელი პლანეტის ყოველმა მცხოვრებმა იცის. მაგრამ ყველამ როდი იცის, რომ მსოფლიოში პირველი წიგნსაცავი იყო ბაბილონში ოცდამეერთე საუკუნეში ჩვენს წელთაღრიცხვამდე. ეს იყო თიხის ფირფიტების კოლექცია. ხოლო პირველი წიგნის „კერძო“ კოლექცია ძველ საბერძნეთში ჰქონდა არისტოტელეს, რომელიც მან შექმნა 334 წელს ჩვენს წელთაღრიცხვამდე.

ტომას ჯეფერსონის კოლექცია, რომელშიც 6457 წიგნი იყო, საფუძველი გახდა ამერიკის შეერთებული შტატების კონგრესის ბიბლიოთეკისა, რომელიც ვაშინგტონში შეიქმნა 1814 წელს ადგილობრივი ბიბლიოთეკის ძირფესვიანად გადაწვის შემდეგ. დღეს იგი მსოფლიოს ერთ-ერთ უდიდეს ბიბლიოთეკად ითვლება.

ყველაზე უცნაური ბიბლიოთეკის მფლობელი იყო აბდულ კასიმ იზმაილი (938—985 წწ.) სპარსეთის დიდვაზირი. იგი 117 ათასი წიგნისაგან შედგებოდა, რომლებიც ანბანის მიხედვით განლაგებული იყო 400 აქლემის კუზზე, ისინი ყოველთვის თან მიყვებოდნენ თავიანთ მბრძანებელს, სადაც უნდა გამგზავრებულიყო იგი.

დროთა განმავლობაში მსოფლიოში ყველაგან იზრდებოდა ბიბლიოთეკებისა და ლიტერატურის მოყვარულთა რაოდენობა. მაგრამ უძველეს დროშიც გვხვდებოდნენ ისეთი „მწიგნობარნი“, რომლებიც თუმცა იძენდნენ, მაგრამ არასოდეს არ კითხულობდნენ წიგნებს. ჯერ კიდევ სენეკა დასცინოდა „წიგნებით თავმომწონეებს“, რომლებიც თავიანთი სასახლეების კედლებს ტომებით ამკობდნენ. მათ ახლაც როდი ჰყავთ ნაკლები მიმბაძველები. ასეთ „ბიბლიოფილთა“ რაოდენობა, სამწუხაროდ, იზრდება. „გაზომეთ რამდენი იარღია ეს წიგნის თაროები და სწორედ იმდენივე წიგნი შეიძინეთ. მოაქროვილ წიგნებზე ფული არ დაინანოთ! მე დიდებული თავმოსაწონი მქირდება!“ აშკარად აცხადებდა საღეჭი რეზინის შეფე,

მილიარდერი უილიამ რიგლი, როდესაც თავის მდივანს ახალგაზრდა ბული ბინის ავეჯით გაწყობაზე აძლევდა მითითებებს.

მრავალი მკითხველი, რომლებიც სარგებლობენ ბიბლიოთეკების მიერ მინიჭებული პრივილეგიებით, არასერიოზულად ეკიდებიან თავიანთ მოვალეობებს, „ვიწყებენ“ რა წიგნის თავისდროულად დაბრუნებას. მაგალითად, წიგნის — „ლიტერატურის კურიოზები“ შემდგენლების მონაცემებით, რომელიც ამ ცოტა ხნის წინ გამოვიდა ნიუ-იორკში, ამ მხრივ ცუდ დღეში იყო ცინცინატიის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკა. 1823 წელს მკითხველის მიერ წადებული წიგნი 145 წლის შემდეგ, 1968 წელს დაუბრუნა ბიბლიოთეკას, მაგრამ არა თვითონ „გულმავიწყმა“ წიგნისმოყვარულმა, არამედ მისმა შვილიშვილის შვილმა, როდესაც წიგნის სარგებლობისათვის ჯარიმა 22646 დოლარამდე ავიდა.

ვინმე ნიუ-იორკელ ადვოკატს, რომელსაც მკითხველის წიგნაკიც კი არ აღმოაჩნდა, დაბნეულობის გამო... დაავიწყდა 15 ათასი წიგნის დაბრუნება ნიუ-იორკის საჯარო ბიბლიოთეკისათვის. ამ ფაქტს შემთხვევით წააწყდნენ მეხანძრეები, რომელნიც ხანძარს აჭრობდნენ ამ სახლის ზემო სართულზე და ამისათვის მის ბინაში შევიდნენ. მათ რომ დაინახეს იატაკიდან ჰერამდე აღმართული წიგნის მთები, შეეკითხნენ, რად სჭირდებოდა ამდენი წიგნი, რაზეც მან ლაკონიურად უპასუხა: „მიყვარს წიგნის კითხვა“.

წიგნის კითხვისადმი ასეთი გზნება შეშურდებოდა, ალბათ, სერ რობერტ უოლპოლს (1676—1773), ინგლისის პოლიტიკურ და საზოგადო მოღვაწეს, რომელსაც მთავრობის შემადგენლობიდან გადადგომის შემდეგ სამსახურებრივი მოვალეობანი აღარ აწუხებდა. ერთხელ იგი მივიდა ბიბლიოთეკაში, აიღო წიგნი, კითხულობდა რამდენიმე წუთს, შემდეგ გვერდზე გადადო. აიღო მეორე, გადაფურცლა და ადგილზევე დადო. აიღო მესამე, მაგრამ მალე, ისიც თაროზე აღმოჩნდა. ძველი ჯენტლმენი ატირდა და, ქვითინს ძლივს იკავებდა, წაიჩიფჩიფა: „ისე ღიღინანს ვიყავი დაკავებული პოლიტიკითა და ბიზნესით, რომ წიგნის კითხვის გემოვნებაც კი დავკარგე... რალა ვქნა ახლა მე?“

ქივიანი

ინფორმაციის ძალაში ჰაიპერტექსტის
მკვლევარმა, დიასპორის მკვლევარმა
რამზანაშვილმა ბაზარში შეიქმნა ერთი
კონკრეტული ბრუნვა. მის განცვიფ-
რებას საზღვარი არ ჰქონდა, როდეს-
აც ერთ მარცვალში აღმოაჩინა...
სანსკრიტის ენაზე შესრულებული
„მაჰაბჰარატას“ ტექსტი.

ნაკონი დიასპორის მკვლევარმა
აღიგებინა უნივერსიტეტის აღ-
მოსავლეთმცოდნეობის კათედრას.

ზრახმენბები მწერლის არქივიდან

რადიანი ფსევდონიმია, ნამდვილი გვარი კი შეწირული, მაგრამ ის უფრო ჰგავს ფსევდონიმს. ნამდვილმა გვარმაც განაპირობა თითქოს ერთგულება საყვარელი საქმისადმი, მშობლიური მწერლობისადმი. აკი იოსებ გრიშაშვილსაც ასეთი წარწერით უჩუქებია პორტრეტი 1936 წელს: „პოეზიისათვის შეწირულს შალვა რადიანს“. მერე ერთად გადაუღიათ სურათი.

აქ გიორგი ლეონიძესთან, ს. ჩიქოვანთან, რ. გვეტაძესთან, ვ. გაფრინდაშვილთან, ა. გაწერელიასთან, გ. ცეცხლაძესთან, გალაკტიონთან გადაღებული სურათებიც არის და გალაკტიონისაგან ნაჩუქარი პორტრეტებიც. ერთ მათგანზე გულითადი წარწერაა: „ჩემს ძვირფას ძმას, ჩვენ ოქრო შალვას, გალაკტიონი ... 1934 წელი“.

ამ ოთახის კედლებზე ცოცხლდება შალვა რადიანის ბავშვობა, ყრმობა და სიჭაბუკე, აქ სათუთად არის შენახული მისი სულის ფურცლები, რაც სიცოცხლის ფასად უღირდა მის პატრონს და მართლაც უძვირფასესი განძია.

„ღმერთმა მაშოროს სიმდიდრე
ლუკმა კი მომცეს დღიური,
მისთანა რამე არ მინდა,
რაც არ იქნება ღვთიური“ —

გკითხულობთ აკაკის ხელნაწერს. ეს სიტყვები შალვა რადიანის მრწამსსაც გამოხატავს. წლითიწლობით უგროვებია მას ჩვენი კლასიკოსების თუ თანამედროვე მწერლების ხელნაწერები: ბარათაშვილის „სულო ბოროტოს“ უცნობი ნუსხა, რაფიელ ერისთავის მიერ გალექსილი „თამარიანი“, „ნობათი“, კნეინა მარგარიტა წულუგიძის ლექსები: „ჩემო კრიალოსანო“ და „ახალი წელიწადი“, ერეკლეს ასულის ქეთევანის ლექსი; ეპისტოლური მემკვიდრეობა, ავტობიოგრაფიები, რომლებიც თვით შალვა რადიანის

შალვა ტალიკიანი

თხოვნით დაუწერიათ ეკ. გაბაშვილს, ან. ერისთავ-ხოშტარიას, ეკალაძეს, გ. ლეონიძეს, ი. გრიშაშვილს, გალაკტიონს, კ. გამსახურდიას, აქვეა ტ. გრანელის დის მიერ მოწოდებული ბიოგრაფიული ცნობები პოეტის შესახებ.

ყოველი წიგნი რელიქვიაა: „გულითადი, ძმური სიყვარულით ჩვენს ახალ თაობაში სანიმუშოს, პუნქტუალურს, ჯენტლმენს, შრომისმოყვარე კაცს, რომელმაც „რაპზული“ ცოდვები ტომებით გამოასწორა“ — ამ წარწერით მიუძღვნა კ. გამსახურდიამ „მთვარის მოტაცება“.

„შალვა რადიანს — თანამებრძოლს, ნიშნად უღრმესი პატივისცემისა, გალაკტიონ ტაბიძე“ — ვკითხულობთ 1943 წელს გამოცემული წიგნის „მამულო სიცოცხლე“ თავფურცელზე.

„შალვა რადიანს, „არსენა მარაბდელის“ რედაქტორს, ლმობიერ ადამიანს და უღმობელ კრიტიკოსს“, 1933 წ. 3/11—წაუწერია მიხეილ ჯავახიშვილს „არსენას“ პირველი გამოცემის ცალზე. რადიანი ამ რომანის შექმნის მომსწრე და გამოქვეყნების ხელშემწყობია. ნაწარმოების ბეჭდვა 1926 წ. დაწყებულა „მნათობში“, მაგრამ მალე შეუწყვეტიათ. „როდესაც მე მივედი ხელმძღვანელად, განვაგრძე მისი ბეჭდვა“. — ამოვიკითხე ფოლიანტებში.

თუმცა შ. რადიანმა „რჩეულ წერილებში“ და უკანასკნელ წიგნში „მოგონებები, წერილები“ ჩინებულად გამოკვეთა ქართველ მწერალთა პორტრეტები, მაგრამ კიდევ რამდენი სასუკვარი მასალა დარჩენია, რამდენი უცნობი ფურცელი — ლექსი, წერილი თუ სწრაფი ჩანახატია საქალაქდებში, რომლებიც გულისყურითა და ცოდნით დაუხარისხებია მის ოჯახს. ეს ფურცლებიც წიგნებად უნდა იქცეს (აკი კარგახანია არსებობს საგანგებო დადგენილება სამიტომეულის გამოცემის თაობაზე).

როცა ამ არქივს ეცნობით, თვალნათლივ ცოცხლდებიან ის ადამიანები, ვისი სიყვარულითა და შთაგონებითაც შესდგომია ჰაბუკი შალვა რადიანი ლიტერატურულ მოღვაწეობას, ან ვისაც შეხვედრია თავის ცხოვრების გზაზე: ესენინი, მაიაკოვსკი, გოლცევი, ბაქანი, პასტერნაკი, გორკი (რომლის შესახებ მოგონებები კრიტიკოსის სიკვდილის შემდგომ გამოქვეყნდა), ანდრეი ბელი (აი, ერთი შტრიხი 1929 წლის კოჯრის შეხვედრიდან: „ანდრეი ბელი ფიზიკურად და სულიერად უკვე მოტეხილი იყო“), ნიკოლოზ ტიხონოვი, პანაიოტ ისტრატი, ლუდვიგ რენი, იოჰანეს ბეჰერი, შირვანზადე

და ისაკიანი... არტურ ლაისტი, აღფრედ კურელა. უკვე მონუსტი
ლაისტი ჭაბუკი შალვას გერმანულის შინამასწავლებელი ყოფილა.

ასე იკვეთება პორტრეტი არა მარტო კრიტიკოსისა და ლიტერატურათმცოდნისა, არამედ აქტიური მოღვაწისა და მწერლობის მეგობრისა, ქართველ მწერალთა ნამდვილი გულთამხილავისა. სამაგალითოა მისი მუშაობის მეთოდი: იგი თავს უყრის არა მარტო საკუთარ, არამედ სხვათა ნაღვაწსაც. ინიშნავს თარიღებს, მოვლენებს, საინტერესო, დამახასიათებელ შტრიხებს. ფრესკებივით აღიბეჭდა მის მეხსიერებაში ნიკო ნიკოლაძისა და ვასილ ბარნოვის ხატება, მოწიწებით ახსენებს დ. კლდიაშვილას, შ. არაგვისპირელის სახელებს თავის ავტობიოგრაფიაში და აღნიშნავს: „მე-19 საუკუნის ამ მოღვაწეებს თავისებური სურნელი შემოჰქონდათ მე-20 საუკუნის 20—30-იანი წლების ქართულ ლიტერატურაში“.

საინტერესოა ისიც, რომ თავის ცხოვრების აღწერაში შალვა რადიანი დიდ ადგილს უთმობს ვანო სარაჯიშვილის დაკრძალვასა და იმ განცდებს, რაც გამოუწვევია ჭაბუკობისას მასში „დაისსა“ და ვანოს მალხაზს — აი, თურმე რატომ ჰქვია მის პირმშოს მალხაზი!

ისევ „დაისზე“: „დიდი ქართველი მომღერალი ვანო სარაჯიშვილი გარდაიცვალა 1924 წლის 11 ნოემბერს, ამ წელს, 26 ნოემბერს გამოვიდა ქუმსიაშვილი“.

საერთოდ, შალვა რადიანი გამოირჩევა თეატრის დიდი სიყვარულით და ყურადღებით. იგი იკვლევს წარსული საუკუნის თეატრალურ ცხოვრებასაც და თანამედროვე თეატრის ჭირისუფალიცაა. მის არქივში თეატრის ისტორიისათვის ფრიად საყურადღებო მასალებიც მოიძებნება...

...ისეთი გრძნობა მეუფლება, თითქოს პირისპირ ვზივართ და ჩვეული ღიმილით მიამბობს იმას, რაც ახლა ფანქრით ნაწერ გაყვითლებულ ფურცლებზე ამოვიკითხე და რაც ბენვენუტო ჩელინისა და აღფრედ მიუსეს მაგალითისამებრ, თავის ცხოვრების შუა გზაზე დაუწერია. ალბათ ჩუმჩუმად ეღიებოდა, როცა სიყმაწვილეს იხსენებდა:

...არცთუ ისე მცირე რამ მინახავსო და მართლაც, რამდენი სიხარული და ტკივილი განუცდია. მას მოუსმენია მთვარიან ღამეში გალაკტიონის ახალი ლექსები და მტკვრის გაღმა-გამოღმა უხეტიალია პოეტთან ერთად, მის ხელში გაუვლია სარედაქტოროდ და საკომენტაროდ ქართველ კლასიკოსთა თუ თანამედროვე მწერალთა

არაერთ წიგნს და რაოდენ საერთოეულო საქმედ მიაჩნდა ეს, ამ ერთი ამოძახილიდანაც გასაგებია: 1934 წელს ტიცციანის ლექსებში რომ გამოსულა შ. რადიანის წინასიტყვაობით — „გადავარჩინე წიგნით“ მიუწერია ტიცციანის საღამოს მოსაწყვევ ბარათზე უკვე 60-იან წლებში. იქვეა გამოსვლის გეგმა და რამდენიმე შტრიხი: „ტიციანი, ჭრელი, ჭკუიანი თვალები, ფართო სახე, ჩამოშვებული და სწორად შეკრეჭილი თმები, მძიმე და ფართო ნაბიჯები, ცოტათი მიყრუებული ხმით მოსაუბრე, განსაკუთრებით ლექსების კითხვისას, პიჯაკში მუდამ მიხაკის ყვავილით. მსუქანი.

— ის დღე დღედ არ მიმიჩნია, ჩემს სახელსა და გვარს რომ ვერ ამოვიკითხავ გაზეთშიო.

ტიციანის ლექსები უპირატესად გამოხატავენ შინაგან წვას, შინაგან ტრაგიკულ ხმებს“.

ბევრი საყურადღებო დეტალია მიხეილ ჯავახიშვილზე, აი, თუნდაც ეს: ანტონოვსკაიასთან შეხვედრის შემდეგ ერთად მოდიან მწერალთა კავშირიდან — „ჩემი ერისათვის რომ სამსახური გამეწია, გადავწყვიტე კვლავ დავბრუნებოდი მწერლობას“, — უთქვამს მაშინ ჯავახიშვილს.

საგანგებოდ აღნიშნავს იმ ამბავს, თუ რაოდენ ბევრი მისცამიხ. ჯავახიშვილს „ივერიის“ რედაქციის სკოლამ, რომ სწორედ გაზეთი წვრთნის მწერალს.

„მიხეილ ჯავახიშვილი წერდა ძალიან სწრაფად, ყოველგვარი დაძაბულობის გარეშე, ლამაზი, მსუბუქი, გაქანებული ხელწერით, წერა მას შეეძლო ყოველგვარ პირობებში, ყოველგვარ გარემოში, ხშირად ისე ხდებოდა, რომ ეს ფურცლები, რომლებიც ასეთ შეუფერებელ, უხერხულ ვითარებაში იყო დაწერილი, გამოდიოდა უფრო დატვირთული მხატვრულად, უფრო მეტი სიძაღის მატარებელი იყო თავისი სახეებით და სიუჟეტის ბუნებრივი განვითარებით. წერის ამ სიმსუბუქეს მან მიაღწია არც თუ ისე იოლად, არ უნდა დაგვაფიწყდეს, რომ მანამ ამას მიაღწევდა იგი, მან ვაიარა ხანგრძლივი და მძიმე შრომა გაზეთის მუშაკისა, რომელსაც სწრაფად უნდა გაეცა პასუხი ყოველდღიურობის საჭირობოტო მოთხოვნებზე“.

შ. რადიანის დაკვირვებულ თვალს არაფერი გამოჩენია. კ. გამსახურდიას შესახებ როცა წერს, მის წინააღმდეგობრივ და ცვა-

ლებად ხასიათს აღნიშნავს. ხან უკიდურეს სიამაყეს, ხანაც სასაცილომდე მისულ თავმდაბლობას.

„წამიერად გაჯავრდებოდა ან იფეთქებდა, იგი ადვილად ივიწყებდა პატივისცემასა და მოკრძალებას, ზღებოდა ავი. ამავე დროს იგი იყო ძლიერი ლიტერატურულ შრომაში და უჩვეულოდ ჭიქი“.

1940 წელს ქართველ მწერალთა ერთი ჯგუფი კიევში გაემგზავრა შეეჩენკოს იუბილეზე: „ვიყავით — გამსახურდია, დადიანი, ლეონიძე, მარიჯანი, ქეთო ირემაძე, მე და სხვები. ამ მოგზაურობისას ყველას ყურადღება მიიქცია ზანდუკმა, რომელიც თან ჰქონდა წამოდებული გამსახურდიას. თურმე ეს ზანდუკი ყველგან თან დაჰქონდა, „ამ დედისეული ზანდუკით მოვიარე მთელი ევროპა“ — გვითხრა.

1940 წელს ისევ კ. გამსახურდიასთან ერთად მოსკოვში ყოფნას იგონებს კრიტიკოსი: სტუმრებიან კ. ზელინსკის, რომელსაც შემდგომ დაუწერია რეცენზია „მთვარის მოტაცებაზე“, ხოლო 1944 წლის ზაფხულში მწერალთა კავშირში გამართულ დისკუსიაზე მასვე, შკლოვსკისა და გოლუბევის გაუკრიტიკებიათ „დავით აღმაშენებელი“, გამსახურდია თურმე „ამას არ მოელოდა და ძლიერ იყო შეწუხებული“.

ახლა თვით კონსტანტინე გამსახურდიასაც მოვუსმინოთ: „მე პირადად აგრე ვფიქრობ, ცოცხალი მწერლის ბიოგრაფიის გამოქვეყნება მაინცაღამაინც სასურველი არაა, მაინც მოგაწვდით ზოცნობას:

მე დავიბადე სოფელ აბაშაში 1891 წელს მთელს ქვეყანაზე უმცირეს და უმოკლეს მდინარის პირად, რომელსაც ჰქვია ზანა. ეს მშვენიერი კამკამა მდინარე გამოდის სოფლის ერთ კიდეში და მისსავე ბოლოში ერთვის აბაშას. „ზანას“ სახელის გამო ხშირად დავფიქრებულვარ ხომ არ არის ეს ჭანების სახელი, ბერძნულად „ზან?“

„ძლიერ მიყვარდა ეს მდინარე. იგი მამაჩემის საკმაოდ ვრცელ მამულებში გადიოდა, მის ბერობებში ხშირად დამიჭერია წავი, თევზი და კიბორჩხალები. ამ მდინარის პირად მივეჩვიე თევზაობასა და ნადირობას, მისტიური შიშით მავსებდა მისი მოშავო ტალღების დუღუნე შებინდებისას“.

კ. გამსახურდია იხსენებს ცხენის ქურდების თავდასხმას, მამის ყიჟინას ყაჩაღების მიერ ატეხილ სროლაზე — „ეს იყო პირველი

გაკვეთილი უშიშროებისა, რომელიც მივიღე ჩემს ცხოვრებაში, მამაჩემი აზნაური იყო. მიუხედავად ამისა, თავად შრომობდა და უვლიდა სანაქებოდ მოწყობილ მეურნეობას“.

უკვე დაბრძენებული მწერლის მეხსიერებაში ცოცხლდება მისი პირველი მასწავლებელი — სოფლის დიაკონი ეგგენ ქოიავა, რომელიც ისე ყვარებია, რომ ჩუმად ვოცნებობდი მეც დიაკონი გავმზადრეყავი, რათა ჩვენი სოფლიდან სხვაგან წასვლა არ დამკრებოდაო.

„თითქმის ძალით წაგვიყვანა მამაჩემმა მე და განსვენებული ჩემი ძმა ივანე და ძველ სენაკში ქართულ სკოლაში მიგვაბარა. მე საოცრად მომენატრა ჩემი ზანა, ჩემი ბაღეები, ფაცერები, ანკელები, ცხენები და ძაღლები, განვაზრახე ჩემი ძმა და ერთ მშვენიერ დღეს გავიქეციოთ სკოლიდან. ახლა უკვე მტკიცედ გადავწყვიტე: ქართული კარგად ვიცი, დიაკვნობას ეგეც იყოფა და შინ დავრჩები-მეთქი. მეორე დღესვე შეგვაგდეს ცხენებზე და ისევ წავვათრიეს სენაკში. ამ სკოლის დასრულების შემდეგ მიმბარეს ქუთაისის გიმნაზიაში“.

დიდი მაღლიერებით იხსენიებს ნიკო ჯანაშიას, არსენ წითლიძის, სილოვან ხუნდაძის, ანდრია ბენაშვილის, იოსებ ოცხელის სახელებს. ოცხელი იყო დირექტორი და მან უშველა, 1911 წელს კონსტანტინეს და მის ამხანაგებს შეავრამელი მასწავლებელი კუსტანოვიჩი რომ უცემიათ ქართული ენის შეურაცხყოფისათვის, რისთვისაც დაუჭერიათ და კინალამ არხანგელსკის გუბერნიაში გადაუსახლებიათ.

შემდეგ 1912—19 წლებში ევროპის ქალაქები და ის, ვინც ზანასთან განშორებას არ აპირებდა და დიაკვნობას ნატრობდა, ბერლინში ფილოსოფიის დოქტორის ხარისხს მიიღებს. შემდეგ უკვე სამშობლო, თბილისის უნივერსიტეტში მოღვაწეობა, 1940-იან წლებში კი საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრობა.

სტუდენტობის დროს გაუცვნია ცნობილი მწერლები თომას მანი, ა. ფრანსი, გამოუქვეყნებია ბერლინში რამდენიმე ლექსი ჟურნალ „ახალ აღმოსავლეთში“, აგრეთვე 2 წიგნი გერმანულ ენაზე (ერთი ამერიკაში გავრცელებულა დიდი ტირაჟით).

„განსწავლისა და მოგზაურობათა მოთავების შემდეგ ვიყავი რედაქტორი და თანარედაქტორი ჟურნალ-გაზეთებისა: „პრომე-

თე“, „ილიონი“, „საქართველოს სამრეკლო“, „ლომისი“, „ქართული სიტყვა“.

ასე უხსნის გულს მწერალი კრიტიკოსს, ასე სწავლობს კრიტიკოსი ადამიანთა ბუნებას, შემოქმედის ცხოვრებასა და ხასიათს. იგი ა. ფრანსის მოძღვრების ერთგულია: „ჩვენ არასოდეს არ მოგვეწყინდება ვიკითხოთ მემუარები და დღიურები, იმიტომ რომ არასოდეს არ შეიძლება მოგვეწყინდეს ადამიანთა შესწავლა“.

...აი, ბატარა ნოველა ერთი ცნობილი პოეტის ავტობიოგრაფიიდან, რომელშიც აღწერილია მისი ოჯახის მიერ გამოვლილი დიდი სიღუბე, ხელნაწერი თავებადაა დაყოფილი და დასათავურებულია. ამ მონაკვეთს ეწოდება „ვაჭრობის ნიჭი“... ერთ მშვენიერ დღეს ყმაწვილებმა დედა სამუშაოზე რომ დაიგულეს „გამდიდრება“ გადაწყვიტეს იმ ორიოდ დედლით, საჩუქრად რომ მიუღიათ სოფლიდან. ქათმები უნდა გაეყიდათ, აღებული თანხით კი კვერცხები ეყიდათ და მოგებაც ენახათ. უფროსის „კომერციული გამჭრიახობა“ უმცროსს ჭკუაში დაჯდომია, აუღიათ მოზრდილი კალათა, ჩაუსვამთ ფეხებგაკრული ქათმები და გზას გადგომიან. მალე კვერცხებით სავსე კალათით მობრუნებულან ბაზრიდან და ქუჩა-ქუჩა დაუწყიათ ძახილი „კვერცხი-კვერცხიო“, მაგრამ მსურველი არ გამოჩენილა: ორი შაურისა ძლივს გაუსაღები-ათ. დადლილ-დაქანცულებს სახვალიოდ გადაუღვიათ ვაჭრობა და შუა აღმართზე ჩამომსხდარან.

„დავსხედით ქვაფენილზე და შევუდექით დარჩენილი კვერცხების „დარბაისლურ“ თვლას. როცა მთლად ამოვცალეთ კალათა და ის იყო უკანვე უნდა ჩავვეწყო, ქვეშიდან როგორღაც გამოვცალა ერთი კვერცხი და დანარჩენიც ხრიალ-ხრიალით წავიდა თავქვე. ასე მარცხით და საბოლოო „გაკოტრებით“ დასრულდა ჩვენი ახლად ფეხადგმული ვაჭრობა და ნუგეშისცემის მაგივრად საშინელი გულისწყრომა მივიღეთ სახლში“.

ვინ იყო ეს ორი ბიჭი, ასე ნაადრევად რომ უცდიათ ბედი და ჩაფუშვიათ ჩანაფიქრი? გიორგი ქუჩიშვილი და მისი უმცროსი ძმა დავით თურდოსპირელი, რომელსაც ამავე ბიოგრაფიაში, დიდი მადლიერებით მოიხსენიებს პოეტი, მის გულშემატკივრობას და მზრუნველობას უსვამს ხაზს: „ან არალეგალურ წრეში მუშაობდა, ან წიგნს კითხულობდა, რითაც ჩემზე დადებით გავლენას ახდენდა. იგი ხელმძღვანელობას მიწევდა გათვითცნობიერებაში, წიგნების

„შერჩევამი, ლიტერატურულ საკითხებში და სხვ. ერთი სიტყვით, მთელ ჩემს ცხოვრებაში ერთადერთი ჩემი მრჩეველ-დამრიგებელი მასწავლებელი იგი იყო. მან ჩემზე აღრე, 1905 წელს დაიწყო მწერლობა“. ცოტა ქვემოთ ვკითხულობთ: „1905 წლიდან დ. თურდოს-პირელის ინიციატივით ჩვენსავე ბინაზე შაპიროგრაფზე ვბეჭდავდით ახალგაზრდათა არალეგალურ ჟურნალებს („ჩვენი დროსა“ და „მახელი“), რომლებშიაც ვათავსებდით თვითმპყრობელობის საწინააღმდეგო ლექსებს. მართალია, მათი ტირაჟი 40 ცალს არ აღემატებოდა, მაგრამ კითხვით დიდძალი ახალგაზრდობა კითხულობდა“. აქვეა ტრაგიკული ამბავი „დედის დაკარგვა“, რომელიც ნიკო ლორთქიფანიძის „თავსაფრიან დედაკაცს“ მოგაგონებთ და შეგძრავთ.

ასე უზიარებენ ყველაზე ინტიმურ ამბებსაც კი თავის უმცროს მეგობარს ქართველი მწერლები, ბევრი მათგანის პირველი მესაიღუმლე ყოფილა შალვა რადიანი.

გიორგი ქუჩიშვილის ავტობიოგრაფია 1933 წლითაა დათარიღებული. ახლა სხვა ჩანაწერიც ვნახოთ: „ი. გრიშაშვილს ვთხოვე დაეწერა თავისი ვრცელი ავტობიოგრაფია“, აი, ფრაგმენტები ამ „აღსარებიდან“.

„პაპაჩემი — დავით მამულაშვილი გურული გლეხი ყოფილა. ბატონს გამოქცევია და ორთაჭალაში მებაღედ დამდგარა. აქ დაქორწინებულა ვინმე ლამაზ „იაგუნდაზე“ და ჰყოლია ცხრა ქალვაჟი, მამაჩემი გრიგოლი (გრიშა) მესამე შვილი ყოფილა.

მე ქართული ანბანი პირველად დედაჩემმა დამასწავლა. ამის შემდეგ მიმბარეს ქართულ გიმნაზიაში, რომელიც მამის სიკვდილის გამო არ დამიმთავრებია. მიყავი თვითგანვითარებას ხელი.

ბავშვობიდანვე გამიტაცა თეატრმა, ჯერ კიდევ 15—16 წლის ბიჭი ვიყავი, როცა რამდენიმე ვოდევილი დავეწერე: „ტიძოთეს ლეღვი“. „ბოიკოტი“, „გაფიცვა“, „ლოთები ორთაჭალაში“ და სხვ. ჩემს უბანში მე თვით შევქმენი თეატრი, რომლის ავან-ჩაენი სულ მე ვიყავი.

პირველად ლექსებს შეკვეთით ვწერდი საფლავის ქვებზე („ეპიტაფიებს“), მერე, როცა ასაკში შევედი, სატრფიალო ლექსები ამომეთქვა. ჩემი უბნის რევოლუციონერების გავლენით გატაცებული ვიყავი სამოქალაქო მოტივებით, მაგრამ ალბათ ჩემი ჟანრი არ იყო და ამ თემამ თავი დამანება, მაინც დამრჩა ამ ციკლიდან რამ-

დენიმე ჩემებური კარგი ლექსი... ამ ხანებში გამოვეცი ორ ^{საქართველოს} „ვარდის კონა“ (1905) და „ფანტაზია“ (1907).

1908 წ. ვალერიან გუნიამ მიმიღო სუფლიორად ქართულ თეატრში. აქ გავიზარდე, აქ დავვაჟკაცდი ყველანაირად: წაკითხულმა პიესებმა (მათ შორის ნათარგმნებმა) დიდად განმავითარეს. უნივერსიტეტი არ მომცემდა იმდენს, რამდენიც ქართულმა თეატრმა მომცა“.

„მე ვარ პოეტი „ლირიკული ლექსების ახალი ოსტატი“ (შალვა, შენტვის ვამბობ).

და ცოტა ქვემოთ ისევ „რეპლიკით“:

„მე ვარ კარგი დეკლამატორი (ასე ამბობენ და შენც დასწერე რა გენადვლება, დე, დარჩეს ისტორიაში ჩემი ლექსთა კითხვა);

ერთი სიტყვით, რასაც ხელს ვკიდებ, ყველაფერს პირნათლად ვასრულებ... ვარ ცნობილი, როგორც ქართული თეატრის მემატია-ნი“. აქვეა მინაწერი: „წელს ოთხი ათეული წელი შემისრულდა. თავს მაგრად ვგრძნობ და კიდევ რამდენიმე წიგნი მაქვს პუბურში“...

ასეთი ღიმილიანი და ამავე ღროს გულწრფელობით აღსავსეა დანარჩენი მონაკვეთიც.

მსგავსი უშუალობა და ნდობა გამოსჭვივის გრიშაშვილისავე პირადი ბარათებიდან, რომელთაგან ერთ-ერთის ციტირებაც აქ საჭიროდ ჩავთვალეთ, რადგან გრიშაშვილისავე სიტყვებით რომ ვთქვათ, ესეც ხომ ისტორიაა!

„ლექსი დაბეჭდილი ვნახე, ფულიც მივიღე, მაგრამ ერთი ხანა რომ ამოგიღიათ, მეწყინა, მთელი ლექსი ორ ნაკვეთადაა გაყოფილი და თითო ნაკვეთში ხუთ-ხუთი ტაეპია: ეხლა კი მთელი ლექსი დაკოჭლდა და არც გადასვლები აქვს. ხომ იცი, მე ლექსს შეგვარავ ხოლმე და ვცდილობ, შეგვკუმშო ერთ მთლიან ჩუქურთმად, ერთი თხოვნა მაქვს, გამოდის კრებული „ძველი და ახალი ტფილისი“, მწერალთა კავშირმა შემატყობინა, შენც ხარ კომისიის წევრად არჩეულიო. ჩემს ჩამოსვლამდე ვინ იცის, სტამბაში გადასცენ მასალა, აშკარაა, ჩემი ლექსიც იქნება. გეთაყვა ის კუბლეტი ჩაუმატე და ისე გადაეცი, ან შენ გადააკეთე, შენც ხომ პოეტი ხარ!“

აი, ასეთი ძმური დამოკიდებულებაა კრიტიკოსსა და მწერალს შორის, რაც სწორედ სამაგალითო და საარაკოცაა!

„...გალაკტიონი ფლობდა დიდ პოეტურ კულტურას, გარდა მშობლიური პოეზიისა, მისთვის ზედმიწევნით ნაცნობი იყო ფრანგუ-

ლი, რუსული, ინგლისური, იტალიური და გერმანული პოეზიაში ახალი ფრანგული პოეზიის წარმომადგენელთა ლექსებს იგი ფრანგულ ენაზევე წარმოთქვამდა“. ასე ახასიათებს მკვლევარი და მეცნიერი მეგობარ პოეტს თავის ბოლო წიგნში და იქვე იხსენებს: „ხშირად ვსაუბრობდით გოეთეზე და ეკერმანზე... ერთხელ ვთხოვე ვრცლად დაეწერა თავისი ბიოგრაფია და მიპასუხა: „კი, ძამიკო — ყველაფერი გაკეთებული მაქვს, ათ ტომად მაქვს დაწერილი ჩემი ცხოვრება. მე ვეჭვობდი“...

ახლა არა მარტო ავტობიოგრაფია, არამედ სხვადასხვა დროს ნაჩუქარი 200-მდე ლექსი (შეკინძული) სარადიანო საგანძურში ძვეს და ბევრ ცხოვრებისეულ თუ პოეტურ დეტალს ახლებურად გვააზრებინებს: ეტყობა, გალაკტიონს შალვა რადიანი თავის ეკერმანად მიაჩნდა! და მართლაც, რადიანი იყო მეგობარიც და მისი წიგნების რედაქტორიც, კრიტიკოსიც, რომელმაც გამოაქვეყნა არა ერთი წერილი მასზე, როგორც ჩვენში და რუსეთში, ასევე საზღვარგარეთ. თითქმის ერთმანეთს დაემთხვა გალაკტიონის ყოფნა პარიზში 1935 წლის ივნისში „როს ინახულა მან ვერსალი და ტრიანონი...“ (მწერალთა და კულტურის მოღვაწეთა I მსოფლიო ანტიფაშისტურ კონგრესზე რომ იყო, სადაც სიტყვითაც გამოვიდა) და ფრანგულ ჟურნალში „ინტერნაციონალური ლიტერატურა“ დაბეჭდილი სტატია შ. რადიანისა გალაკტიონზე, როგორც ახალი საქართველოს უდიდეს პოეტზე (1935 წ. № 2, გვ. 106—111), ლექსის ნოვატორზე და ვირტუოზზე.

პოეტი მარლო მოხიბლულა გალაკტიონის იერით — ტიხონოვის ნათქვამი ჩაუწერია შ. რადიანს: „რა შთაგონებული სახე აქვს, ალბათ ნამდვილად დიდი პოეტიაო“. იგი შემდგომშიც არაერთ წერილს მიუძღვნის გალაკტიონს და ხაზს გაუსვამს მის იშვიათ ნიჭს — ლექსის მიზნველობას და მუსიკოსობას, მსჯელობს მასზე, როგორც პოეტ-მუსიკოსზე (ასე ახასიათებდა ჩაიკოვსკი ფეტს, როდესაც მის სიტყვებზე რომანსები დაუწერია).

...რჩეული წერილების II ტომში (1972 წ.) გალაკტიონის პოეზიის ავტობიოგრაფიულ ხასიათსაც მიანიშნებს კრიტიკოსი და ამდენად მისი ლირიკის აღსარებით მხარეს ეხება: „სულიერი მდგომარეობის დღიური უწოდა პოეზიას დიდმა გოეთემ. როდესაც დაკვირვებით კითხულობ გ. ტაბიძის ლექსებს, უშუალოდ შედიხარ მისი ფიქრების სამყაროში“.

გალაკტიონის სიკვდილის შემდეგ გამოქვეყნებულ მოგონებებში ერთ-ერთი საინტერესო ეპიზოდია ისტორია ლექსისა წარწერა წიგნზე „მანონ ლესკო“, რომელიც მწერალ ქეთევან ირემიძის თხოვნით დაუწერია პოეტს საგანგებოდ აბატ პრევოს რომანის ქართული თარგმანისათვის.

...ფურცელ-ფურცელ შემონახული ჩანაწერები უთუოდ ხორცს შეისხამდა მემუარებში. ეს უნარი რომ განსაკუთრებით იზიდავდა შ. რადიანს, ჩანს ამ მასალის ხასიათიდან, რაც ერთ მუხეუმად ღირს: გალაკტიონის მეგობრობა გიორგი ქუჩიშვილთან, მათი ერთად ცხოვრება და მოგზაურობა გურიიში, რაც სარჩულად დაედო გალაკტიონის „გურიის მთებს“.

კიდევ ბევრი ჰქონდა სათქმელი...

მის თვალწინ გაიარა ამ დიდი პოეტის ცხოვრებამ და იგი ხედავდა, როგორ გახდა გალაკტიონი თანდათან კარჩაკეტილი, „ყოველთვის სადღაც მიეჩქარებოდა, ლაპარაკობდა მოკლედ და ყველას არ უხსნიდა თავის გულს. ახლოს არ უშვებდა. ცოტა ყავდა მეგობრები“. წავაწყდი სწრაფ ჩანაწერს ერთ ფურცელზე ისევ გალაკტიონზე: „ვერის ხიდზე იდგა პოეტი, მტკვარს ჩასჩერებია და ქვითინებს — ქეთევან ირემიძის სიკვდილი გაუგია იმ საღამოს — ჩემი ქალიშვილი გარდაიცვალა, ჩემი საყვარელი ქეთევანო — გულწრფელად განიცადა თურმე მისი დაღუპვა, ვისი შთავგონებითაც შექმნა ლექსი დეგრეისა და მანონის სევდიან რომანზე“.

— „მემუარი“ — ეს არის მოთხრობა იმაზე, რაც ვინახავს, ან მოგისმენია წარსულში“ — თითქოს მიბასუსა შეკითხვაზე იღუმალია ხმამ—ე. ი. ის, რაც განუცდია ადამიანს და არა ის, რაც შექმნილა ლიტერატურული წყაროების მიხედვით.

ამ მემუარებში შევიდოდა ის ერთი უცნაური ამბავიც, რომელსაც გაშლიდა კიდევ შალვა რადიანი. ახლა კი ასე ფრაგმენტად დარჩება და დღეს-ხვალ თუ ორიოდე კაცის მეხსიერებას მაინც შემორჩენია, მალე აღარავის ეხსომება — ზღაპარივით კია:

„გიონ საგანელი — ობერაში „ლაკმეზე“ ვნახეთ. გვითხრა ამეღამ ვიკლავ თავსო: თქვენ თუ იცნობთ გაფრინდაშვილის ლექსს „ბოჰემის მონოლოგი“, მე იმ ლექსის მიმდევარი ვარო. იმ ღამეს მართლაც მოიკლა თავი. ტანზე საცვალიც არ ეცვა. როდესაც სა-

შაფლაოზე მისვენებდნენ, თითქოს სძინავდა და ამიტომ მთელ ხუთ დღეს ეკლესიაში იყო დასვენებული, რომ იქნებ ვაცოცხლდესო“.

...ტერენტი გრანელივით მიუსაფარი კაცი ყოფილა... თითქოს-და ძველი ოპერის ან ბალეტის ლიბრეტოს ნაწყვეტია, ალბათ ამიტომაც გამახსენდა, უკანასკნელად ბატონი შალვა „ქიზელზე“ რომ ვნახე...

...თითქმის მისტიკაში გადავეარდი. ახლა ბარათები მიღვეს წინ და მათი წყალობით მესმის ეკატერინე გაბაშვილის, დავით კლდიაშვილის, ვალერიან გუნიას, ნიკო ლომოურის, ეფემია მესხის ხმები. გამიტაცა კალიგრაფიული ნაირსახეობის სახვითმა მხარეამაც. სხვადასხვა დროის მოღვაწეთა წერის კულტურის თავისებურებამ! ხელნაწერიც ხომ ადამიანთა სულის ანაბეჭდია: ფსიქოლოგთათვის იგი ისეთივე რუკაა ალბათ ადამიანის სულიერი გეოგრაფიისა, როგორც ქირომანტიისათვის ხელის გულის დახლართული ხაზები. ასე ვფიქრობდი ჩემთვის ხელნაწერებში ჩაფლული და დიდხნის დადუმებულ ბარათებსა და ლექსებს ხმამაღლა კვითხულობდი.

...თქმა არ უნდა, ყოველივე, რაც მოვიხილეთ და რაც შალვა რადიანის ლიტერატურულ მემკვიდრეობას შეადგენს, აუწონელი განძია. მარტო რაფიელ ერისთავისეული „შალვა-თამარიანის“ ხელნაწერი რად ღირს! სპეციალისტთა აზრით, ეს პოეტური ვარიანტა უთუოდ საგულისხმო და გასათვალისწინებელია რ. ერისთავის პოემის უფრო ღრმად შესწავლისათვის.

ამ პოემიდან არის ეს სტრიქონებიც, ალაღბედზე რომ ამოვიკითხე ხელნაწერების გახსნისას: „მან უპასუხა ღიმილით: არ მიშოვნია სახელი, შალვას მიხმობენ ყველანი, მაგრამ არა მყავს მძრახველი“-ო ...და ასე შეჰვერის შალვა რადიანის ნათელ პიროვნებას.

ნოდარ ჯალალონია

ნოქალაქევი

გადაშლილი ეტრატია
სამარხები: მცხეთის, ვანის.
ისტორიის ტვირთი მიაქვს
წლებს მიწიდან ამოტანილს.

ქვეყნის მატთანედ იქცა,
რაც წლებს სისხლით უწერია
ნოქალაქის ძველი მიწაც
მისი ერთი ფურცელია.

ისიც წინაპრების ხმაა,
მათი ფიქრით დანაღმული,
ისიც „ქართლის ცხოვრებაა“
ჩვენს მიწაში დამარხული.

ყაღებით
და
ფუნჯებით

წიგნის ცოდნა უმთვს ენასა ააღ-
ვიენიებს, ზონებას მოხანებს, სიბრძ-
ნის დასთვის და ფესუსა ბააღბმევი-
ნებს.

სულხან-საბა ორბელიანი

ექსლიბრისმა დაამეგობრა

ექსლიბრისის — წიგნის ნიშნის მნიშვნელობა და დანიშნულება კარგადაა ცნობილი ყოველი წიგნის მოყვარულისათვის.

ამ მინიატურული გრაფიკული ნაწარმოების ისტორია უძველეს ხანაში იწყება.

ცნობილია, რომ ძველ ეგვიპტეში, ჩვენს წელთაღრიცხვამდე XVI საუკუნეში, მე-18 დინასტიის ფარაონს ამენოპის III-ს ჰქონდა ქაშანურისაგან დამზადებული ფირფიტა — ბიბლიოთეკის მფლობელის ნიშანი. ეს ფირფიტა ამჟამად გამოფენილია ლონდონში ბრიტანეთის მუზეუმის ბიბლიოთეკაში, სადაც 200 ათასზე მეტი ექსლიბრისია დაცული.

დასავლეთ ევროპაში ექსლიბრისის შემოღების დასაწყისად XVI საუკუნე ითვლება. იგი გერმანიაში იღებს სათავეს, აქედან გავრცელდა სხვა ევროპულ სახელმწიფოებში და მათ შორის პოლონეთშიც.

მხატვრულად შესრულებულ მინიატურულ წიგნის ნიშანს თავისი განვითარების ისტორია აქვს. თავდაპირველად ექსლიბრისი იხატებოდა ხელნაწერ წიგნებზე, კოდექსებზე დეკორატიულად გაფორმებული გერბის, ემბლემის სახით და იგი პროტოექსლიბრისის სახელითაა ცნობილი. შემდეგ ჩნდება სუპერექსლიბრისი — მონოგრამის სახით შესრულებული წიგნის ნიშანი თავსდება წიგნის გარეკანზე. თანამედროვე ექსლიბრისი კი, როგორც ცნობილია, გრაფიკული ხერხით სრულდება. მასზე გამოისახება წიგნის მფლობელის გვარი, რაიმე ემბლემა, დევიზი, გერბი ან მონოგრამა.

არსებობს ექსლიბრისის შესრულების სხვადასხვა ტექნიკა: ქსილოგრაფია, ლინოგრაფიურა, ოფორტი, ავტოლითოგრაფია, ტუშით შესრულებული, რომელიც შემდეგ ცინკოგრაფიული წესით მრავლდება.

ამ ბოლო ხანებში წიგნზე მოთხოვნილების ზრდასთან ერთად, იზრდება ექსლიბრისის პოპულარობაც, იზრდება ინტერესი წიგნთან შემოქმედებითი დამოკიდებულებისა და პირადი თუ სახელმწიფო ბიბლიოთეკებისათვის ექსლიბრისებრს შექმნისა. ეს მინიატურული მხატვრული ნაწარმოები დიდ ხელოვნებას მოითხოვს, იგი ერის საერთო კულტურის ერთ-ერთი ელემენტია, რომელიც თავისი ორიგინალური ფორმისა და ფართო მნიშვნელობის წყალობით საერთაშორისო მეგობრობის საშუალებადაც კი შეიძლება იქცეს.

სწორედ ამ პატარა გრაფიკულმა ნამუშევრებმა დაამეგობრა ორი ქვეყნის — საქართველოსა და პოლონეთის ექსლიბრისის მოყვარულები, რაც ამავე დროს ამ ქვეყნებს შორის კულტურულ კავშირსაც ნიშნავს.

ამ მეგობრობის ინიციატორები არიან დები—თამარ, ნინო და ბარბარა კანდელაკები. დედა მათ პოლონელი ჰყავდათ და ორივე ქვეყანა — საქართველოც და პოლონეთიც თავიანთ სამშობლოდ მიაჩნიათ. დები თბილისში გაიზარდნენ, ნინო და ბარბარა კანდელაკები დღესაც თბილისში ცხოვრობენ და მოღვაწეობენ, ქალბატონმა თამარმა კი ვროცლაველი ჰაბუკი აირჩია ცხოვრების თანამგზავრად და ამჟამად პოლონეთში ცხოვრობს.

დები კანდელაკების ინიციატივით შეკრებილია პოლონელი მხატვრის ჩესლავ როძევიჩის ექსლიბრისების კოლექცია, რომელიც საჩუქრად გადაეცა ექსლიბრისების მოყვარულთა კლუბის შექმნის ინიციატორსა და ხელმძღვანელს ბორის ლაზარეს ძე პოლიაკს.

თავის მხრივ ბორის პოლიაკმა ჩესლავ როძევიჩის მადლობის ნიშნად თავისი კოლექციიდან გაუგზავნა 110 ექსლიბრისი — ქართველ მხატვართა ნამუშევრები.

ასე ჩაისახა იდეა, საქართველოსა და პოლონეთში მოწყობილიყო ექსლიბრისების გაცვლითი გამოფენები, რაც უფრო შეაკავშირებდა ამ ქვეყნების წიგნისმოყვარულებს და ხელს შეუწყობდა მათი კულტურის უკეთ შესწავლას.

მაღე ამის შემდეგ შესაძლებელი გახდა პოლონური ექსლიბრისის გამოფენის მოწყობა თბილისში.

ექსლიბრისის მოყვარულთა კლუბის თავმჯდომარის ბორის პოლიაკის ინიციატივითა და წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების დახმარებით 1978 წლის სექტემბერში „საქწიგნის“ მაღაზია „საუნ-

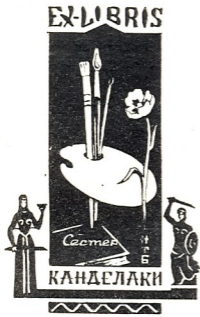
ჯემი“ მოეწყო პოლონური ექსლიბრისის პირველი გამოფენა, სადაც წარმოდგენილი იყო 2 მხატვრის, პოლოხელი ჩ. რომევიჩისა და თბილისელი ნ. კანდელაკის 40 წიგნის ნიშანი, შესრულებული პოლონურ თემებზე, ამ გამოფენამ ერთ თვემდე გასტანა და მნახველთა დიდი ინტერესი გამოიწვია. ამან განაპირობა იმავე ექსპოზიციის მეორე გამოფენის მოწყობა ოფიცერთა სახლში.

პოლონური ექსლიბრისის მესამე გამოფენა უფრო ფართო პროგრამით 1979 წლის 7 ივლისს გაიხსნა კ. მარქსის სახელობის სახელმწიფო რესპუბლიკურ ბიბლიოთეკაში. ჩ. რომევიჩის მიერ შესრულებული 80 ექსლიბრისის გარდა გამოფენილი იყო პოლონელი მხატვრების ზ. ვასნეცკის, ა. სუხანეცკის, ა. კანდიურას, ჩ. კელმასა და სხვების ექსლიბრისები. აქვე იყო გამოფენილი სამი ქართველი გრაფიკოსის — თამარ და ნინო კანდელაკებისა და მარგარიტა თუშმალიშვილის მიერ პოლონურ თემაზე შესრულებული 17 ექსლიბრისი.

იმავე კომპოზიციით გამოფენები მოეწყო ქუთაისში, სპიჯიში და ტაშკენტში.

პოლონელი მხატვრების მიერ შესრულებულ ექსლიბრებს ახასიათებს, უპირველეს ყოვლისა, მაღალი კულტურა, ფაქტობრივ ხაზები, დეკორატიულობა, ღრმა შინაარსი. მათში მხატვრულ და ასახული ერის კულტურა, ისტორიული ძეგლები. მრავალი ექსლიბრისი მიძღვნილია მეცნიერების, მუსიკოსების, პოეტებისა და სხვა შემოქმედი ადამიანებისადმი. ხშირად მხატვარი მიმართავს სიმბოლურ გადაწყვეტას. მრავალგვარია შესრულების ტექნიკაც. აქ ნახავთ როგორც ქსილოგრაფიას, ასევე ოფორტს, ლინოგრაფიურას, ავტოლითოგრაფიას, ტუშით შესრულებულს და სხვა.

ჩ. რომევიჩის მიერ შექმნილ ექსლიბრისში, რომელიც თავის ქალიშვილს რენატკას მიუძღვნა, ვხედავთ სტილიზებულ ფარშავანგს, მშვიდობისა და სიყვარულის სიმბოლოს. იგი გამოირჩევა მესრულების მანერით, ლამაზი ხაზებით. მეორე ექსლიბრისზე ვხედავთ რაიონული ფაბრიკის ბიბლიოთეკის შენობას, რომლის პირველ პლანზე გამოსახულია სტილიზებული ბუ — ცოდნის, სიბრძნის სიმბოლო. მესამე ექსლიბრისზე მოჩანს ორი ქალიშვილი, ერთს

ხელში ვიოლინო უჭირავს, მეორეს კი მწერლობის სიმბოლო — უზარმაზარი სტილიზებული ფრთა ამშვენებს.

აქვე იყო წარმოდგენილი თამარ კანდელაკი-ფრიჩის მიერ თავისი პირადი ბიბლიოთეკისათვის შესრულებული ექსლიბრისი (ლინოგრაფიურა), რომელზედაც გამოსახულია ქალაქ ვროცლავის ერთ-ერთი არქიტექტურული კუთხე, ადგილი სადაც ამჟამად ცხოვრობს მხატვარი. კომპოზიციის მარცხენა მხარეს კი მოთავსებულია წიგნი და ფუნჯები — მხატვრის პროფესიისა და მისწრაფების მაჩვენებელი.

ნინო კანდელაკის მიერ შესრულებულ ექსლიბრისში, რომელიც მან მხატვარ ჩ. რომევიჩის მიუძღვნა, წარმოდგენილია ქ. ვროცლავის ძველი კულტურის ძეგლი. კომპოზიციას ავსებს წიგნები და ფუნჯები, ქვემოთა ნაწილს კი ქართული ორნამენტი ამშვენებს.

ნინო კანდელაკმა შექმნა აგრეთვე ექსლიბრისი სამი მხატვარი დისათვის; იგი ორი ქვეყნის მეგობრობის სიმბოლოა, რაზეც მიუთითებს აქ აღბეჭდილი ორი ქანდაკება — „ქართველის დედა“ და „სირენა“, რომელიც ვარშავის გერბად ითვლება. ორივე ქანდაკება სამშობლოს მტრისაგან დაცვის სიმბოლური გამოხატულებაა. ნინო კანდელაკის მიერაა შექმნილი აგრეთვე კომპოზიტორ რევაზ ლალიძისადმი მიძღვნილი ექსლიბრისი. აქ შავ ფონზე ვხედავთ ქალიშვილს ჩონგურით ხელში, ხოლო ქვემოთ — ნოტებს ლალიძის სიმღერაზე „თბილისო“.

მხატვრის ნამუშევართა უმეტესობა შესრულებულია ტუშით და ავტოლითოგრაფიულად.

პოლონურმა ექსლიბრისებმა დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა დამთვალიერებლებსა და ხელოვნებათმცოდნეებზე. დასაანია, რომ გამოფენის კატალოგი არ გამოცემულა.

ასეთივე დიდი წარმატება ხვდა წილად ქართველი მხატვრების ექსლიბრისების გამოფენებს პოლონეთში, რომელთა ორგანიზატორი იყო მხატვარი ჩ. რომევიჩი.

პირველი გამოფენა გაიხსნა 1979 წლის მარტში ქ. ვროცლავის სამხატვრო გალერეაში, სადაც ექსპონირებული იყო 27 ქართველი მხატვრის 110 წიგნის ნიშანი. გამოფენას კიდევ უფრო მეტ ელფერს მატებდა თამარ კანდელაკი-ფრიჩის 14 გრაფიკული ნამუშევარი (გრაფიურა, აკვარელი, გუაში), რომლებზეც დიდი სიყვარულით იყო აღბეჭდილი საქართველოს ზოგიერთი ლამაზი კუთხე. გამოფენას მეტ ლაზათს მატებდა ქართული მელოდიები, რომლის ფირფიტები სპეციალურად გამოფენისათვის წაიღეს თბილისიდან. ქ. ვროცლავში წინასწარ იქნა გამოცემული გამოფენის კატალოგი, რომლის თითო ეგზემპლარი სამახსოვროდ გადაეცა ყველა მონაწილეს.

ქართველი მხატვრების ექსლიბრისების გამოფენა ასეთი ფართო ექსპოზიციით პირველად იყო დემონსტრირებული საზღვარგარეთ. გამოფენამ იმდენად დაინტერესა პოლონელი ექსლიბრისის მოყვარულნი, რომ იმავე წლის აპრილში, პოლონეთში საბჭოთა კავშირის დღეებთან დაკავშირებით, ახალი ნამუშევრებით შევსებული გამოფენა გაიხსნა ვროცლავის საქალაქო ბიბლიოთეკაში.

აქ წარმოდგენილი იყო ქართველ მხატვარ-ექსლიბრისისტთა სამივე თაობა. უფროსი თაობა წარმოდგენილი იყო ქართველ მხატვარ-ექსლიბრისისტების ძლიერი ჯგუფით, რომელშიც შედიოდნენ ქართული საბჭოთა ექსლიბრისის პატრიარქი ლადო წილოსანი. სახელოვანი მხატვრები — ლადო გუდიაშვილი, ლადო გრიგოლია, დავით ციციშვილი, ლადო ქუთათელაძე, ნიკოლოზ ჩერნიშკოვი. მათ არაერთი გრაფიკოსთა თაობა აღზარდეს. ბევრი მათგანი დღეს გამოჩენილი მხატვარია.

ლადო წილოსანის სახელთანაა დაკავშირებული ქართული საბჭოთა ექსლიბრისის ისტორია. იგი გრაფიკის ამ ქანრში პატრიარქადაა აღიარებული.

გრაფიკოსთა ახალი თაობა ომის შემდეგ დაინტერესდა ექსლიბრისით. ესაა მხატვარი ენთუზიასტების დიდი ჯგუფი, რომელთაც მრავალ გამოფენაში მიიღეს მონაწილეობა როგორც ჩვენს ქვეყანაში, ასევე საზღვარგარეთაც. პერიოდულ პრესაში მრავალი წერილი გამოქვეყნდა და ცნობილი გახდა მხატვარ-გრაფიკოსთა სახელები. ესენია ნ. მასტიცკაია (1903—1972), ვ. ბელეცკაია (1914—1976), ი. თუმანიშვილი, ნ. ფოფხაძე, ნ. კანდელაკი, მ. თუმანიშვილი, მ. ქუთათელაძე, თ. გუგუშაშვილი, ა. ბრანოვერი, თ. კანდელაკი-ფრიჩი და სხვ.

ამ თაობის მხატვართა ნამუშევრებში ასახულია თანამედროვეობა, ისინი წარმოდგენენ გრაფიკულ ნოველებს, მოგვიტხოვენ ჩვენი ქვეყნის კულტურაზე, ტრადიციებზე, გვაცნობენ მშრომელ ხალხს, მეცნიერებს, ექიმებს, მუსიკოსებს, მხატვრებს, მსახიობებს, მწერლებს, პოეტებს...

მათ მიერ წარმოდგენილ ექსლიბრისებში იგრძნობა საბჭოთა რეალიზმი, სტილიზაცია, სიმბოლური გადაწყვეტა, იუმორი.

ნ. ფოფხაძის მიერ ლ. ტინიანოვისათვის შესრულებულ ექსლიბრისში მარქს-ენგელს-ლენინის ინსტიტუტის ფონზე მოჩანს ლენინის სახე, წინა პლანზე წიგნები აწყვია. ექსლიბრისი ძლიერია თავისი შინაარსით, დახვეწილი, შეკრული კომპოზიციით (ლინოგრაფიურა).

პროფესორი ლადო ქუთათელაძე ძველი თბილისის მოყვარულია, სწორედ ამიტომ თამარ კანდელაკ-ფრიჩმა მას მიუძღვნა ექსლიბრისი, სადაც კომპოზიციის ცენტრშია ანჩისხატის ეკლესია, მის გვერდით კი — გამხმარი ფანტასტიკური ზე, იგი შეიქმნა ქართული ორნამენტით. მხატვრის ყველა ექსლიბრისის შესრულების ტექნიკა ლინოგრაფიურაა.

ირინა თუმანიშვილის ექსლიბრისებში, უმეტესწილად იუმორი იგრძნობა, მკაფიოდ არის გამოხატული წიგნის ნიშნის მფლობელის ხასიათი ან მისწრაფება. მაგალითად, საქართველოს ისტორიის მუზეუმის ეთნოგრაფიის განყოფილების მეცნიერ-მუშაკის, ყოფილი მოცეკვავის ნ. ლოღობერიძის ექსლიბრისზე დიდი სიყვარულით არის შესრულებული მოცეკვავე ქალის სილუეტი. შესრულების თავისებური სტილით გამოირჩევა მ. თუმშალიშვილის ექსლიბრისები, მიძღვნილი მეცნიერებისა და მუსიკოსებისადმი. შესრულების ტექნიკაა ქსილოგრაფია, ლინოგრაფიურა და ტუში. ფიზიკის მეცნიერებათა დოქტორის ჯ. სანიკიძის ექსლიბრისზე თეთრ ოვალურ ფონზე შავ ფერში გამოსახულია სიბრძნის სიმბოლო — ბუ.

მ. ქუთათელაძის მიერ შესრულებული ექსლიბრისები გამოირჩევა ლაკონურობით, ლამაზი დახვეწილი ხაზებით. ადვილად იკითხება მისი შინაარსი, მფლობელის პროფესია, ხასიათი ან გაცემა. ექსლიბრისები უმეტესწილად ტუშითაა შესრულებული. მხატვარ ნელი ჩიქოვანისადმი მიძღვნილ ექსლიბრისზე შავი პა-

ლიტრის ფონზე ფუნჯებით გამოსახულია ძველი ქართული ერთ-ერთი მოტივი.

მხატვარ თ. გუგუშაშვილის გრაფიკულ ნამუშევრებში უფრო ხშირად ვხვდებით ბუნებას, საქართველოს ზოგიერთ კუთხეს.

ახალგაზრდა მხატვრების მესამე თაობის წარმომადგენელი, რომელიც გრაფიკის ამ უანრიტაც დაინტერესდნენ, აქტიურ მონაწილეობას ღებულობენ ექსლიბრისის გამოფენებში. მათგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია ი. სამსონაძე, ნ. მუმლაძე, კ. თოდუა, ტ. თუმანიშვილი, ა. რიყინაშვილი, ნ. ჯიქია და სხვები. მათი ექსლიბრისების შესრულების ტექნიკა უფრო მეტად გრავიურაა, გვხვდება ოფორტი და ტუშიც. ნამუშევრებს ახასიათებს რომანტიულობა, ფილოსოფიური გადაწყვეტა, მაგრამ უფრო მეტად გვხვდება თანამედროვე თემებზე შექმნილი ექსლიბრისები.

ქართველი ექსლიბრისისტების ნამუშევრები გამოფენილი იყო ჩ. როძევიჩის მიერ პოლონეთში მოწყობილ კიდეც სამ თემატურ გამოფენაზე. გამოფენებისათვის გამოცემულ კატალოგებში და ბუკლეტებში აღნიშნულია ქართველი მხატვრების გვარები.

ამ გამოფენებიდან პირველი 1978 წლის ნოემბერში გაიხსნა ქ. ვროცლავში. აქ წარმოდგენილი იყო ქვედა სილეზიის უძველესი ძეგლების თემაზე შექმნილი ექსლიბრისები.

მეორე გამოფენა, რომელიც ქ. ვროცლავში 1978 წელს მოეწყო, მიეძღვნა ბავშვთა საერთაშორისო წელიწადს.

მესამე გამოფენა 1980 წლის მარტში ქ. გდინიაში გაიხსნა საზღვაო სკოლის ბიბლიოთეკაში მისი დაარსების 60 წლისთავთან დაკავშირებით, მას „საზღვაო ექსლიბრისის გამოფენა“ ეწოდებოდა.

ქართველი წიგნის მოყვარულების სურვილია, რომ წიგნის ნიშნის საშუალებით გაფართოვდეს კულტურული კავშირები არა მარტო ამ ორ ქვეყანას შორის, არამედ სხვა ქვეყნებთანაც, მთელი მსოფლიოს მასშტაბით, რომ ექსლიბრისი, როგორც კულტურის ელემენტი, უფრო ხშირად იქნეს გამოყენებული ხალხთა მეგობრობისა და მშვიდობის სიმბოლოდ.

•
მსოფლიოს
მეჩივი
ანუ
ანუ

მსოფლიოში ყველაზე უძველესი
ხელნაწიერი დოკუმენტი — ჩვენს
ერაზდე 3 300 წელს ავოკვეთილი
ქვის იეროგლიფების ცხრილი — ინა-
ხიზა მრეხტაჟნი.

წიგნის დიდი ფორუმი

მსოფლიოს ხალხების ცხოვრებაში თვალსაჩინო კულტურული და ეკონომიკური ხასიათის მოვლენად იქცა მოსკოვის წიგნის მე-ხუთე საერთაშორისო გამოფენა-ბაზრობა, რომელიც კვლავ ჩატარდა კეთილშობილური დევიზით — „წიგნი — მშვიდობისა და პროგრესის სამსახურში“.

უკვე ამ ფაქტიდანაც ჩანს თუ რა უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება დღეს წიგნს, ბეჭდვით სიტყვას, რომელმაც უნდა შეასრულოს დესპანის როლი ხალხების კულტურულ ფასეულობათა გაცვლის, ურთიერთგაგებისა და ურთიერთგამდიდრებას საპატიო საქმეში.

სწორედ ამიტომაც გამოიწვია არნახული ინტერესი 1985 წლის სექტემბერს მოსკოვში მოწყობილმა გამოფენამ, რომელმაც თავისი მასშტაბებით ბევრად გადააჭარბა არა მარტო თავისივე წინამორბედ, არამედ მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში დიდი ხნის ისტორიის მქონე ყველა წიგნის გამოფენას.

მოსკოვის ფორუმში მონაწილეობდა მსოფლიოს 102 ქვეყნის სამი ათასამდე გამომცემლობა, საგამომცემლო გაერთიანება, ფირმა და საავტორო უფლებების სააგენტო. ლამაზად გაფორმებულ სტენდებზე წარმოდგენილი იყო თანამედროვე მსოფლიოს უმდიდრესი წიგნადი პროდუქცია ორასი ათასზე მეტი ექსპონატის სახით.

წიგნის საერთაშორისო გამოფენა-ბაზრობის მუშაობაში მონაწილეობდა აგრეთვე თხუთმეტი მსხვილი საერთაშორისო ორგანიზაცია, როგორცაა ეკონომიკური ურთიერთდახმარების საბჭო, გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია, იუნესკო, ჯანმრთელობის მსოფლიო ასოციაცია და სხვა.

მშვენიერი ექსპოზიცია ჰქონდა წარმოდგენილი საქართველოს ზესპუბლიკას, ეროვნული სტილით გაფორმებულ მიწიდან გაჩემოში ლამაზად იყო განლაგებული საქართველოს ყველა გამომცემლობის მიერ დასტამბული ოთხასი საუკეთესო წიგნი:

საქართველოს დელეგაცია გამოფენა-ბაზრობის დათვალიერებისას

პოლიტიკური, მხატვრული და სამეცნიერო ლიტერატურა, ალბომი, სახელმძღვანელო თუ თარგმნილი წიგნები.

საყოველთაო მოწონება დაიმსახურა მსოფლიო სტანდარტების დონეზე გამოცემულმა ალბომებმა: „გელათი“, „სვანეთის ცის ქვეშ“, „შუა საუკუნეების ტიხრული მინაქარი“, „ტაო-კლარჯეთის არქიტექტურა“, „ძველი საქართველოს ვერცხლი“, „დავით კაკაბაძე“ და განსაკუთრებით 1985 წელს „საბჭოთა საქართველოს“ მიერ გამოცემულმა და იაპონიის პოლიგრაფიულ ბაზაზე დაბეჭდილმა უაღრესად საინტერესო ალბომმა „ძველი თბილისი“.

გამოფენა-ბაზრობაზე მიღწეული წარმატება და ქართული წიგნის ფართო პოპულარობა გარკვეულად განაპირობა იმ გარემოებათა, რომ საქართველოს წიგნის ექსპოზიცია, ერთსულოვანი აზრით, ერთ-ერთი საუკეთესო იყო მთელს გამოფენაზე. მეტად დიდი იყო მისდამი ინტერესი და შეიძლება ითქვას, რომ ქართული წიგნი მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის გამომცემლებისა, თუ წიგნის-მოყვარულების ხელიდან ხელში გადადიოდა.

წარმატება განაპირობა იმ გარემოებამაც, რომ მოსკოვის მე-
ხუთე გამოფენისათვის მზადება დაიწყო უკვე 1983 წელს, წიგნის
საერთაშორისო ბაზრობის დამთავრებისთანავე.

განვლილი პერიოდის მანძილზე საქართველოს სსრ გამსახკო-
მის, საქართველოს სსრ საავტორო უფლებების რესპუბლიკური
სააგენტოსა და რესპუბლიკის წამყვანი გამომცემლობების — „საბ-
ჭოთა საქართველოს“, „მერანის“, „ნაკადულის“, „ხელოვნების“,
„განათლების“ ძალებით ქართულ, რუსულ, ინგლისურ, ფრანგულ
და გერმანულ ენებზე დაისტამბა 140 დასახელების სარეკლამო
ფურცელი ქართველი ავტორების საუკეთესო, ღირსეულ ნაწარმოე-
ბებზე.

ყველაფერი ეს საბჭოთა კავშირის საავტორო უფლებების სა-
აგენტოს — ვააპის საშუალებით დროულად დაიგზავნა მსოფ-
ლიოს 70-მდე ქვეყანაში, რომლებიც არიან საავტორო უფლებების
საკითხზე შენევის მსოფლიო კონვენციის მონაწილენი.

ასე რომ, ჩვენს საზღვარგარეთელ პარტნიორებს საშუალება
ჰქონდათ წინასწარ გაცნობოდნენ მოკლე, შთამბეჭდავ რეზიუმეებს
ჩვენი ავტორების წიგნების შესახებ და გარკვეულწილად შეერ-
ჩიათ მათთვის სასურველი ლიტერატურა. მართლაც, ჩვენს დელე-
გაციასთან ხშირად მოდიოდნენ უცხოეთის გამომცემლობათა წარ-
მომადგენლები და გვთხოვდნენ მათთვის საჭირო წიგნს თუ მო-
მავალში გაცნობის მიზნით მოწონებულ წიგნზე ოფციონის შესახებ
ხელშეკრულების გაფორმებას.

ქართველი ავტორების რეკლამისა და პროპაგანდის საქმეში
დიდი დახმარება გაგვიწია საბჭოთა კავშირის საავტორო უფლე-
ბების სააგენტომ, სადაც მსოფლიოს ხალხთა ხუთ-ექვს ენაზე გა-
მომავალ ყურნალებში, ბიულეტენებსა და ესობით დასახელების თე-
მატურ ბუკლეტში სისტემატურად იბეჭდებოდა მაღალ დონეზე
მომზადებული მასალები რესპუბლიკის ავტორებისა და მათი ახა-
ლი, საუკეთესო წიგნების შესახებ.

ამავე დროს, 1984—1985 წლებში, ძირითადად გამოფენიდან
გამოფენამდე განვლილი დროის მანძილზე საზღვარგარეთის ქვეყ-
ნების გამომცემლობების თუ საავტორო უფლებების სააგენტოე-
ბის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების მიზნით საქართველოს
სსრ საავტორო უფლებების რესპუბლიკის სააგენტოს მიერ უც-
ხოეთში გაიგზავნა ქართველი ავტორების ოთხასი წიგნი, აგრეთვე

გამოფენა-ბაზრობის ერთი კუთხე

მრავალი ხელნაწერი და კვალიფიციური სპეციალისტების მიერ მომზადებული პუბლიკაციები, რასაც ძირითადად ახორციელებდა საქართველოს მწერალთა კავშირთან არსებული მხატვრული თარგმანისა და ლიტერატურული ურთიერთობების მთავარი სარედაქციო კოლეგია. აქვე მინდა შევნიშნო, რომ ასეთი ორგანიზაციის ერთადერთი საბჭოთა კავშირში და მას ქმედითი საშუალებები გააჩნია მკვეთრად შეუწყოს ხელი ქართული წიგნის, ძირითადად მხატვრული ლიტერატურის პროპაგანდას მთელ მსოფლიოში.

წიგნის საერთაშორისო გამოფენა-ბაზრობის დაძაბულ მუშაობაში აქტიურად მონაწილეობდა საქართველოს სსრ დელეგაცია, რომლის შემადგენლობაშიც შედიოდნენ საქართველოს სსრ გამსახკომის, საქართველოს სსრ საავტორო უფლებების რესპუბლიკური სააგენტოსა და წამყვანი გამომცემლობების ხელმძღვანელები.

ჩვენს დელეგაციას გამოფენა-ბაზრობის მუშაობის შვიდი დღის მანძილზე ჰქონდა ორმოცდაათზე მეტი საქმიანი მოლაპარაკება უცხოელ პარტნიორებთან. ამის გარდა ხდებოდა მრავალი ქვეყნის, მათ შორის ერთი განვითარებადი ქვეყნის ექსპოზიციის დათვალიერება, ოფციონებისათვის მოწონებული წიგნების შერჩევა, კოლეგების გაცნობა და მეგობრული კონტაქტების დამყარება.

ბევრ სიახლესა და სასიხარულო მოვლენასაც ჰქონდა ადგილი.

წიგნის გამოფენის გახსნის დღესვე ჩვენთან მოვიდა საბჭოთა კავშირის საავტორო უფლებების სააგენტოს მუდმივი წარმომადგენელი პოლონეთის სახალხო რესპუბლიკაში ვ. ს. დუნინი და პოლონეთის მეორე კულტურულ-ინდუსტრიული ცენტრის, ქალაქ ლოდის ცნობილი გამომცემლობის ხელმძღვანელობის თხოვნით საქართველოს სსრ გამსახკომის თავმჯდომარეს ვ. ბაქრაძესა და მე ვადმოგვცა სპეციალურად მოსკოვის წიგნის დიდი ფორუმისათვის გამომცემული მრავალსაუკუნოვანი ქართული პოეზიის სქელტანიანი ანთოლოგიის პირველი ეგზემპლარები.

ეს არის ორმოც საავტორო თაბახზე მეტი მოცულობის ტომეული, რომელიც საზღვარგარეთ გამოცემულ პოეზიის ყველა სხვა ანთოლოგიასთან შედარებით უფრო სრული და მრავლისმომცველია. დასაწყისში უზვად არის წარმოდგენილი ქართული ხალხური პოეზია, შემდეგ კი მთელი ქართული პოეზია რუსთაველიდან და ჩახრუხაძიდან დღევანდლობამდე. სულ შეტანილია 82 ავტორის საუკეთესო პოეტური ნაწარმოებები.

აქვე უნდა შევნიშნო, რომ ქართული პოეზიის ანთოლოგია საუცხოო ოპერატიულობითა და, რაც მთავარია, გულწრფელი სიყვარულით გამოიცა.

ამ ერთი წლის წინათ საბჭოთა კავშირის საავტორო უფლებების სააგენტოს დელეგაციის სხვა წარმომადგენლებთან ერთად პოლონეთს ვეწვიეთ. ვიყავით ქ. ლოდის გამომცემლობაშიც და იქ ვნახეთ ქართული პოეზიის ანთოლოგია, რომელიც ჯერ კიდევ ზელნაწერების სახით არსებობდა და თარგმნა-დალაგებაც არ იყო

მოთავეებული. და აი, მოკლე ხნის მანძილზე ჩვენი პოლიტიკური
 მეგობრების მონდომების შედეგად გამოიცა ქართული პოეზიის
 ბრწყინვალე ტომეული, რითაც საქართველო-პოლონეთის ლიტე-
 რატურული ურთიერთობების ისტორიაში კიდევ ერთი დიდებული
 ფურცელი ჩაიწერა.

ჩვენთან მოვიდნენ სლოვაკიის ლიტერატურული სააგენტოს
 „ლიტას“ წარმომადგენლები და გადმოგვცეს ცნობილი გამომცემ-
 ლობა „სლოვენსკი სპისოვატელის“ მიერ მაღალპოლიგრაფიულ
 დონეზე გამოცემული მრავალეროვნული საბჭოთა პოეზიის ორტო-
 მეული წიგნის მარცხენა მხარეს მოცემულია რუსული ტექსტები,
 ხოლო მარჯვენა მხარეს — თარგმანები. წინასიტყვაობის ავტორია
 გამოჩენილი სლოვაკი პოეტი და საზოგადო მოღვაწე, სლოვაკიის
 კულტურის მინისტრი მიროსლავ ვალეკი.

აქვე მინდა შევნიშნო, რომ საქართველოში ბოლო წლების
 მანძილზე მ. ვალეკის სამი პოეტური კრებული გამოვიდა: 1980
 წელს ლირიკულ-პუბლიცისტური პოემა „სიტყვა“, 1983 წელს სა-
 ბავშვო ლექსების წიგნი „ცირკის კარი იღება“, ხოლო 1985 წელს
 ლექსებისა და პოემების კრებული „აქრძალული სიყვარულის“ სა-
 ხელწოდებით.

საბჭოთა პოეზიის ანთოლოგიის ორტომეულის გამოცემა საზ-
 ლვარგარეთ ჩვენთვის განსაკუთრებით სასიამოვნოა იმიტაც, რომ
 მასში გამოქვეყნებულია გალაკტიონ ტაბიძის, ტიცვიან ტაბიძის,
 გიორგი ლეონიძის, ირაკლი აბაშიძის, გრიგოლ აბაშიძის ნაწარმოე-
 ბების პოეტური თარგმანები.

ჩვენთან საუბარში სლოვაკიის ლიტერატურული სააგენტოს
 გენერალურმა დირექტორმა მატეი ანდრაშმა თქვა: „მეტად
 სასიხარულოა, რომ ასე ნაყოფიერად ვითარდება საქართველო-
 სლოვაკიის ლიტერატურული ურთიერთობანი. ჩვენთან მეტად
 პოპულარულია ქართული ლიტერატურა, ქართული წიგნი. სლოვაკი
 მკითხველი იცნობს კონსტანტინე ლორთქიფანიძის, გრიგოლ აბა-
 შიძის, იოსებ ნონეშვილის, ნოდარ დუმბაძის, ანა კალანდაძის, ჭა-
 ბუა ამირეჯიბის, არჩილ სულაკაურის, გურამ ფანჯიკიძის, თამაზ
 და ოთარ ჭილაძეების, მორის ფოცხიშვილის, თამაზ ბიბილურის
 და სხვათა წიგნებს. მათ სიამოვნებით კითხულობენ და ჩვენ სია-
 მაყით გვინდა მოვახსენოთ, რომ უახლოეს მომავალშიც აიხ
 თი ანთოლოგია და ქართველი ავტორების წიგნი გამოვა, თეატრებ-

ში დაიდგმება საუკეთესო დრამატული ნაწარმოებები, ინსცენირებები გადაიცემა ტელევიზიითა და რადიოთი, ამასთან ერთად, ქართულ ლიტერატურას ფართოდ დაეთმობა ჟურნალ „რევოლუციური ლიტერატურის“ ფურცლებიც.

დიდი ბრიტანეთის, კერძოდ, ლონდონის ცნობილი გამომცემლობის „ტემზენდ ჰადსონის“ დირექტორმა ვერნერ გუტმანმა გვითხრა: „ჩემს გამომცემლობაში რამდენიმე წლის წინათ გამოვიდა ორი საინტერესო წიგნი: ინგლისელი ქართველოლოგის დევიდ ლანგის „ქართველები“ და პროფესორების რ. მეფისაშვილისა და ვ. ცინცაძის „ძველი საქართველოს არქიტექტურა“. ორივე წიგნმა ფართო მოწონება დაიმსახურა მთელს ინგლისურენოვან სამყაროში. მე კვლავაც დიდი სიამოვნებით გამოვცემ ნებისმიერ წიგნს ძველი საქართველოს კულტურული ცხოვრების შესახებ. ძალზე მისჩარია ისიც, რომ საქართველოში გამოვა ჩვენი გამომცემლობის მიერ დასტამბული ორი წიგნი: ა. ბურჯესის „ერნსტ ჰემინგუეი და მისი სამყარო“, დ. დაიმესის „რობერტ რენსი და მისი სამყარო“. ამით ჩვენი საგამომცემლო კონტაქტები კიდევ უფრო განმტკიცდება“.

უნგრეთის საავტორო უფლებების სააგენტოს „არტისიუსის“ დირექტორის მოადგილემ მარტონ ბაჟომ აღნიშნა: „უნგრეთში გამოცემულ ნებისმიერ ქართულ წიგნს მკითხველი არ აკლია. ჩვენში კარგად არის ცნობილი თხუთმეტ საუკუნეზე უხნესი ისტორიის მქონე ქართული ლიტერატურა, მისი განვითარების ფრიად ნაყოფიერი გზა, ტრადიციები და თანამედროვე პოტენცია, რაც ყველა ჩვენთაგანს ღრმა მოწიწებით ავსებს. ჩვენი ხალხების ლიტერატურული და მეგობრული ურთიერთობა საკმაოდ მაღალ დონეზე მიმდინარეობს და ახალ სიმაღლეს აღწევს. ჩვენ იმედი გვაქვს უფრო ფართოდ გავაცნობთ უნგრელ მკითხველს ქართული კლასიკური თუ თანამედროვე ლიტერატურის საუკეთესო ნიმუშებს“.

მოსკოვის წიგნის საერთაშორისო გამოფენა-ბაზრობაზე გაწეულმა მუშაობამ სასურველი შედეგიც გამოიღო — საქართველოს დელეგაციამ ხელი მოაწერა 42 საექსპორტო კონტრაქტს, რომელთა მიხედვითაც ქართველი ავტორების ნაწარმოებები გამოიცემა საზღვარგარეთის მრავალ ქვეყანაში. გაფორმდა აგრეთვე 31 საიმპორტო ხელშეკრულება და ჩვენს რესპუბლიკაში მათ საფუძ-

ველზე უახლოეს ორ წელიწადში უცხოელ ავტორთა ახალი წიგნები გამოიცემა.

ამავე დროს დამზადდა 43 საექსპორტო შეთანხმება ოფციონის შესახებ ჩვენი მწერლების და მეცნიერების საყურადღებო ნაწარმოებებზე და 28 საიმპორტო ოფციონი საზღვარგარეთის ავტორთა წიგნებზე. ყველაფერი ეს — 144 კონტრაქტი და ოფციონი ერთ-ერთ საუკეთესო შედეგად იყო აღიარებული საკავშირო მასშტაბით.

ახლა კი გვინდა საქართველოს წიგნისმოყვარულთა მრავალრიცხოვან არმიას გავაცნოთ ქართველი ავტორების ის წიგნები, რომლებიც უკვე გამოდის საზღვარგარეთ ან უახლოეს დროში იქნება დასტამბული.

პარიზის გამომცემლობა „პუბლიკასიონ ორიენტალისტ დე ფრანსი“ გამოსცემს შოთა რუსთაველის უკვდავ „ვეფხისტყაოსანს“ და „ქართულ ხალხურ ზღაპრებს“. ორივე წიგნი ქართულიდან ფრანგულად თარგმნა გასტონ ბუაჩიძემ, ხოლო მნატვრულად გააფორმა რუსულად ფეტვიაშვილმა.

გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის გამომცემლობა „ფოლკ უნდ ველტი“ გამოსცემს მიხეილ ჯავახიშვილის რომანს — „კვაჭი კვაჭანტირაძეს“ და იოსებ გრიშაშვილის „ძველი თბილისის ლიტერატურულ ბოჰემას“.

ვარშავაში გამოდის თანამედროვე ქართული პოეზიის ანთოლოგია, რისთვისაც ცნობილი ჟურნალი „პოეზია“ თავის ორ ნომერს აერთიანებს და დადგენილ ტირაჟსაც საგრძნობლად უმატებს.

ქართული თანამედროვე პოეზიის ანთოლოგია გამოდის ბულგარეთშიც.

თანამედროვე ქართული პროზის ანთოლოგიები გამოვა ჩეხოსლოვაკიასა და ბულგარეთში.

სლოვაკიაში იბეჭდება ახალგაზრდა ქართველი მწერლების მოთხრობების კრებული.

გრიგოლ აბაშიძის რომანს „ლაშარელა“ ვამოსცემს უნგრეთის გამომცემლობა „ვეროპა“.

ნოდარ დუმბაძის „კუყარაჩა“ იბეჭდება სლოვაკიის ჟურნალ „რევიუ-სვეტოვოი ლიტერატურაში“ და გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის „ფოლკ უნდ ველტის“ მიერ მომზადებულ კრებულში „უკანასკნელ საუბარი“. ნოდარ დუმბაძისავე მოთხრობას

„ქინკებს“ სტამბავს ინდოეთის გამომცემლობა „არნოლდ ჰენინგსონი“.

ჭაბუა ამირჯიბის „დათა თუთაშხიას“ დიდი ტირაჟით გამოაქვეყნებს ბუღაძეშვიტის გამომცემლობა „ევროპა“.

გურამ ფანჯიჭიძის „რეკვიემი“ დაიბეჭდება სლოვაკიაში, გამომცემლობა „სლოვენსკი სპისოვაცელში“, ხოლო მისი რომანი „მეშვიდე ცა“ უნგრეთში.

არჩილ სულაკაურის მოთხრობების კრებულს საერთო სათაურით „სიყვარულით ავსებულნი“ გამოსცემს ჩეხოსლოვაკიის გამომცემლობა „ლიდოვე-ნაკლადატელსტი“. მისსავე რომანს „ლუკას“ დასტამბავს პოლონეთის გამომცემლობა „კსენჟკა ი ვედზა“.

მორის ფოცხიშვილის საბავშვო პოემები გამოვა ჩეხოსლოვაკიასა და იუგოსლავიაში.

ოთარ ჭილაძის „რკინის თეატრი“ გამოიცემა ბულგარეთის გამომცემლობა „პარტიზდატიში“, უნგრეთის „მაგვიოტეში“, სლოვაკიის „სლოვენსკი სპისოვაცელში“, პოლონეთის „ქსენჟკა ი ვედზაში“, გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის „ფლოკ უნდველტიში“.

თინა დონჯაშვილის „რიგით ანდრეი მარიანის“ დაბეჭდავს ბულგარეთის გამომცემლობა „ნაროდნა კულტურა“.

აქვე გამოვა გურამ დონჯაშვილის მოთხრობების კრებული. ჩეხოსლოვაკიის გამომცემლობა „ლიდოვე ნაკლადატელსტიში“ გამოიცემა გურამ გეგეშიძის რომანი „ხმა მლალადებლისა“, ხოლო იგივე რომანი — სლოვაკიის ქ. ბრატისლავის „სლოვენსკი სპისოვაცელში“.

ჩეხოსლოვაკიაში დაიბეჭდება თამაზ ბიბილურის რომანები „უამი კითხულისა“, „შვიდი ხმისა და ტოროლასათვის“.

ბულგარეთის გამომცემლობა „ოტჩესტვოში“ დაისტამბება გურამ პეტრიაშვილის „პატარა ქალაქის ზღაპრული ისტორიები“.

ნუგზარ შატაიძის მოთხრობები გამოქვეყნდება ინდოეთში.

გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის გამომცემლობა „ბიოლაუ“ ბეჭდავს პროფესორ რევაზ ყარალაშვილის მონოგრაფიას „ჭერმან ჰესეს რომანის სამყარო“. ამავე ქვეყნის გამომცემლობა „დე გრიუდერში“ დაისტამბება აკადემიკოს თამაზ გამყრელიძისა და პროფესორ ვიჩესლავ ივანოვის გახმაურებული წიგნი „ინდოევროპული ენა და ინდოევროპელები“.

ინდოეთში გამოვა აკადემიკოს თეიმურაზ ლოლაძის მონოგრაფია „საჭრელი ინსტრუმენტების სიმკვრივე და გაცვეთამდგრალობა“.

საზღვარგარეთ საკმაოდ ფართოდ გავიდა თანამედროვე ქართული დრამატურგიაც. ყველა სოციალისტური ქვეყნის თეატრებში დაიდგმება ან ტელევიზიითა და რადიოთი გადაიცემა გიორგი ნახუცრიშვილის, ნოდარ დუმბაძის, თამაზ ჭილაძის, ოტია იოსელიანის, ალექსანდრე ჩხაიძის, აკაკი გეწაძის, გიორგი ხუხაშვილის, გურამ ბათიაშვილის, ლაშა თაბუკაშვილისა და შადიმან შამანაძის პიესები.

ამავე დროს ჩვენ გავაფორმეთ ხელშეკრულებები ოფციონის შესახებ ქართველი ავტორების 46 წიგნზე, როგორც ცნობილია, ოფციონი კონტრაქტის წინაპირობა ანუ მოსამზადებელი სამუშაოა და მათი საშუალებით უნგრეთში, ბულგარეთში, გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში, იუგოსლავიაში, პოლონეთში, ინდოეთში, ინგლისში, შვეციაში გამოსაცემად მომზადდება ქართველი მწერლებისა და მეცნიერების ნაწარმოებები; მათ შორის უნდა დავასახელოთ კონსტანტინე ლორთქიფანიძე, ხუტა ბერულავა, რევაზ ჯაფარიძე, გიორგი ციციშვილი, სერგი ჭილაია, შოთა ნიშნიანიძე, ჯანსუღ ჩარკვიანი, რევაზ ჭეიშვილი, გურამ ფანჯიკიძე, თამაზ ჭილაძე, გურამ რჩეულიშვილი, რეზო ამაშუკელი, გივი კარბელაშვილი, მიხეილ ქვლივიძე, ვლადიმერ ალფენიძე, თამაზ გოდერძიშვილი, აგრეთვე მეცნიერების წარმომადგენლები პ. ზაქარაია, ლ. ალექსიძე, გ. ბაქრაძე, გ. ხუნწარია, ნ. კირვალიძე, ი. გერსამია და სხვები. ჩვენი და საზღვარგარეთელი პარტნიორების მუშაობა ახლო მომავალში სწორედ მათი ნაწარმოებების შესწავლას და მოწონების შემთხვევაში, გამოცემას დაეთმობა.

აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს ექსპოზიცია იყო ერთ-ერთი ყველაზე ინტერნაციონალური ექსპოზიცია. აქ ქართველი ავტორების გვერდით წარმოდგენილი იყო რუსი, აფხაზი, ოსი, სომეხი და აზერბაიჯანელი ავტორების წიგნებიც.

სასიამოვნოა იმის აღნიშვნაც, რომ, გაფორმებული ხელშეკრულებების თანახმად ბულგარეთში გამოვა აფხაზეთის სახალხო პოეტის ბაგრატ შინკუბას ლექსები, აგრეთვე ცნობილი აფხაზი პოეტის ივანე თარბას ლექსები, ჩეხოსლოვაკიაში იდგმება ალექსი

არდუნისა და ვლადიმერ ოსინსკის პიესები, პოლონეთში გამოცემილ მიხეილ ლოხვიცკის ნაწარმოებები. ცნობილი აფხაზი მწერლის შალოდია აჯინჯალის რომანით „კრილობა“ დაინტერესდნენ სლოვაკიისა და ბულგარეთის გამომცემლობები.

საქართველოში საზღვარგარეთის ქვეყნების ავტორთა მრავალი საინტერესო წიგნი გამოვა, რითაც ჩვენი მეგობრული კონტაქტები და შემოქმედებითი თანამშრომლობა კიდევ უფრო განმტკიცდება. ასეთი საქმიანობა კი დიდად შეუწყობს ხელს კულტურულ ღირებულებათა გაცვლის საპასუხისმგებლო პროცესს, ქართველი ავტორების ფართოდ გასვლას საერთაშორისო სარბიელზე.

„ბედი ქართლისა“ — ქართული კულტურის
 პროპაგანდისტი

ქართულ-სახლდარგარეთული კულტურული ურთიერთობანი ჯერ კიდევ შუა საუკუნეებში იღებს სათავეს. განსაკუთრებით სწრაფი ტემპით განვითარდა ქართულ-ევროპული კულტურული, მეცნიერული და ლიტერატურული კონტაქტები XIX საუკუნის 20-იანი წლებიდან. აქ უპირველეს ყოვლისა უნდა გავიხსენოთ აკადემიკოსი მარი ბროსე, ქართველოლოგიის მამამთავარი ევროპაში. ფრანგ მეცნიერს განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის საქართველოს ისტორიის, ხელოვნების, ლიტერატურისა და ფოლკლორის შესწავლის საქმეში. წლების განმავლობაში იკვლევდა ქართული კულტურის დიდმნიშვნელოვან პრობლემებს, აქვეყნებდა საკუთარ ნაშრომებს, ფრანგულ ენაზე თარგმნიდა ქართველი მეცნიერებისა და მწერლების ნაშრომებს და აცნობდა ცივილიზებულ ევროპას. მარი ბროსე იყო პირველი ქართველოლოგი, რომელმაც 1832 წელს დაწერა გამოკვლევა „ვეფხისტყაოსანზე“ და ქართულიდან ფრანგულ ენაზე თარგმნა ნაწყვეტები პოემიდან.

მაგრამ ბოლო დრომდე ქართველოლოგიას არ გააჩნდა საკუთარი ბეჭდვითი ორგანო, რომელიც საქართველოსთან დააკავშირებდა ქართული კულტურის შემსწავლელ უცხოელ მეცნიერებს. დეაწლმოსილმა ინგლისელმა მეცნიერმა, ფუნდამენტური წიგნის „საქართველოს ისტორიის“ ავტორმა ვ. ე. ალენმა და ა. გუგუშვილმა 1935 წელს ლონდონში დააარსეს ჟურნალი „გეორგია“, რომლის სულ სამი ნომერი გამოვიდა. 1937 წლის შემდეგ ჟურნალი აღარ გამოსულა, რაც მოახლოებულმა მსოფლიო ომმა განაპირობა.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ კვლავ დადგა დღის წესრიგში ასეთი სახის ბეჭდვითი ორგანოს შექმნის საკითხი.

1948 წელს პარიზში მოღვაწე კალისტრატე სალიამ და ნინო ქურციკაშვილმა დააარსეს ქართველოლოგიური ჟურნალი „ბედი

ქართლისა“, რომელიც 1957 წლამდე ქართულ ენაზე გამოდიოდა. ეს იყო მცირეფორმატიანი ჟურნალი, რომელსაც კითხულობდნენ მხოლოდ პარიზელი ქართველები, ფრანგულენოვანი სამყაროსათვის კი მიუწვდომელი იყო. ჟურნალში იბეჭდებოდა როგორც ლიტერატურული, ისე პოლიტიკური ხასიათის წერილები. იგი ნოწყვეტილი იყო მშობლიურ ქვეყანას, სწორად ვერ აშუქებდა ქართულ სინამდვილეს, ადგილი ჰქონდა დაბნეულობასა და შეცდომებს. შემდეგში მათ გაითვალისწინეს ეს გარემოება და 1957 წლიდან ჟურნალი გახდა სამეცნიერო, გადიდდა ფორმატი, ყოველწლიურად გამოდიოდა 360-გვერდიანი ტომი ფრანგულ ენაზე და ეწოდა „რევიუ დე კარტველოლოჟი“.

ჟურნალს აფინანსებდა საფრანგეთის ეროვნული სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი. მისმა რედაქციამ საქმიანი კონტაქტები დაამყარა მშობლიურ ქვეყანასთან და საზღვარგარეთის გამოჩენილ ქართველოლოგებთან. ეს იყო შემობრუნების პუნქტი საზღვარგარეთის ქართველოლოგიისა და კავკასიოლოგიის ბეჭდვითი საერთაშორისო ორგანოს შექმნის ისტორიაში. ჟურნალის სარედაქციო კოლეგიაში შევიდნენ მსოფლიოს გამოჩენილი მეცნიერები: რ. ლაფონი, ჟ. გარიტი, ი. ასფალგი, ფრ. გრაფენი, დ. მ. ლანგი, ირ. მელიქოვი, შ. შერსიე, ჟ. მელიტორი, გ. პეჩი, კ. პ. შმიდტი და პ. ფოგტი.

ორმა ქართველმა პატრიოტმა, კ. სალიამ და ნ. ქურციკაშვილმა არ დაზოგეს თავიანთი ცოდნა და ენერგია იმისათვის, რომ ჟურნალი გამხდარიყო ავტორიტეტული მთელ მსოფლიოში. ჟურნალის დამაარსებელთა დიდი დამსახურება ნათლად არის წარმოჩენილი საზღვარგარეთელი მეცნიერების ერთობლივ წერილში, რომელიც მიემდგინა პროფ. კალისტრატე სალიას დაბადების 70 წლისთავის იუბილეს. ამ წერილში ვკითხულობთ: „1971 წლის 28 აგვისტოს „რევიუ დე კარტველოლოჟის“ („ბედი ქართლისას“) დირექტორ-დამაარსებელს პროფესორ კალისტრატე სალიას დაბადების 70 წელი შეუსრულდა. ამასთან დაკავშირებით ჟურნალის სამეცნიერო საბჭოს საჭიროდ მიაჩნია, პატივი სცეს და ღვაწლმოსილ პროფესორს კვლავაც ხანგრძლივი მოღვაწეობა უსურვოს, რაც ესოდენ მნიშვნელოვანია ქართველოლოგიისა და კავკასიოლოგიის შესწავლისათვის საზღვარგარეთ.“

არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ არც ისე დიდი ხნის წინათ, ქართველოლოგიით სერიოზულად დაინტერესებულთა რიცხვი საზღ-

კალისტრატე სალია და მისი მეუღლე ნინო ქურციკაშვილი

ვარგარეთ უმნიშვნელო იყო. საქართველო არ იყო მსოფლიო ას-
 პარეზზე წარმოდგენილი ისე, როგორც მის ისტორიას, წარსული-
 სა თუ დღევანდელობის კულტურულ სიმდიდრეს შეეფერებოდა.
 დღეს მდგომარეობა მკვეთრად შეიცვალა. რაც დრო გადის, უფ-
 რო მეტი და მეტი ევროპელი თუ ამერიკელი მეცნიერი სწავლობს
 ქართულ და კავკასიის სხვა ხალხთა ენებს, ლიტერატურას, ისტო-
 რიასა და ხელოვნებას. ქართული ენა და ლიტერატურა ისწავლება
 მრავალ უნივერსიტეტში. მეცნიერული კვლევა-ძიება კავკასიური
 ენების დარგში ყველგან ვითარდება. ამ საქმეში მნიშვნელოვანი

როლი შეასრულა ჟურნალ „ბედი ქართლისას“ რედაქტორმა, რომელიც წლებულს ზეიმობს თავისი დაბადების 70 წლისთავს. 15 წლის წინათ, ამ ბეჭდვით ორგანოს საფუძველი რომ ჩაეყარა, მან შეძლო ჟურნალის ირგვლივ შემოეკრიბა ყველა ქართველოლოგი და კავკასიოლოგი, დაემყარებინა აუცილებელი კონტაქტები, რომლებიც თითქმის არ არსებობდა საქართველოსა და მის საზღვრებს გარეთ წარმოებულ კვლევა-ძიებას შორის და გაეღვიძებინა მეცნიერთა ინტერესი ამ ლეგენდარული და მომხიბლავი მხარის ცივილიზაციის ყველა ასპექტის შესწავლისადმი.

კალისტრატე სალია განუწყვეტლივ ზრდიდა ჟურნალის მოცულობას, სრულყოფდა მის მხატვრულ გაფორმებას და განამტკიცებდა მეცნიერულ დონეს. დირექტორმა 64-გვერდიანი ჟურნალი გადააქცია საერთაშორისო სახელის მქონე დიდ სამეცნიერო გამოცემად, რომელიც მეცნიერულ სამყაროში აღიარებულია როგორც საზღვარგარეთის ქართველოლოგიის და კავკასიოლოგიის აუცილებელი ბეჭდვითი ორგანო.

კალისტრატე სალია ევროპისა და ამერიკის სამეცნიერო წრეებს აცნობს იმ მეცნიერულ მუშაობას, რომელიც წარმოებს საქართველოსა და აზერბაიჯანის მეცნიერებათა აკადემიებსა და უნივერსიტეტებში, ჩრდილო კავკასიის ინსტიტუტში. ამ ქვეყნების გამოჩენილი მეცნიერები თანამშრომლობენ ჟურნალში, სადაც რეგულარულად ქვეყნდება მათი ნაშრომების მიმოხილვები და ბიბლიოგრაფიები.

უნდა აღინიშნოს თვით კალისტრატე სალიას მნიშვნელოვანი შრომები საქართველოს ისტორიისა და ლიტერატურის საკითხებზე. ჩვენმა კოლეგამ და მეგობარმა ამ წარმატებებს მიადწია თავისი შესანიშნავი ერთგულებითა და დაუღალავი ენერგიით, საფრანგეთის ეროვნული, სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის დახმარებით, რის გამოც მას მაღლობას მოეახსენებთ.

აქვე უნდა მოვიხსენიოთ იუბილარის მეუღლის ნინო სალიას დამსახურებაც. ნინო სალია პირველი დღეებიდანვე დიდ დახმარებას უწევს ჟურნალს, ამასთან ჟურნალის ფურცლებზე აქვეყნებს სტატიებს. ორივე მოღვაწე მძიმე, მაგრამ ღირსეულ შრომას ეწევა უდიდესი თვითგანწირვის ფასად, მათ უფლება აქვთ მიიღონ მაღლობა სამეცნიერო სამყაროსაგან, მათი მშობლიური ქვეყ-

ნისაგან, რომელთაც გულმოდგინედ და ერთგულად ემსახურებოდნენ.
სტატიას ხელს აწერენ დასავლეთ ევროპის; ვაჰოჩინილი მეცნიერები რენე ლაფონი, ჟერარ გარიტი, იულიუს ასფალგი, ფრანსუა გრაფენი, დავით მარშალ ლანგი, ირენ მელიქოვი, შარლ მერსიე, გერჰარდ მელიტორი, გერტრუდ პეჩი, კარლ-ჰორსტ შმიდტი და ჰანს ფოგტი.

„რევუ ე კარტველოლოჟის“ დიდ ავტორიტეტზე შეტყველებს მის შესახებ ქართველი და საზღვარგარეთელი მეცნიერების მოსაზრებანი. ფრანგი მეცნიერი რენე ლაფონი წერს: „ვარ ლინგვისტი და 1957 წლიდან ვთანამშრომლობ ჟურნალში „რევუ დე კარტველოლოჟი“. მე შემიძლია შევადასო, თუ რა დიდ დახმარებას უწევს ჟურნალი ენათმეცნიერებს არა მხოლოდ ქართული და ქართველური ენების, არამედ მთლიანად კავკასიური ენების შესწავლის საქმეში. ჟურნალი ადვილს უთმობს აგრეთვე გამოკვლევებს, რომლებიც ეხება ამ ენათა ურთიერთობას სხვა ენებთან. სახელდობრ, ბასკურთან. აქვეყნებს საუკეთესო წერილებს საქართველოს მეცნიერულ, ეკონომიკურ და ლიტერატურულ ცხოვრებაზე, აგრეთვე კავკასიის სხვა ხალხების ისტორიაზე.“

1966 წლის სექტემბერში დაახლოებით ერთი თვე დაეყავი თბილისში, სადაც ვიგრძენი თუ რა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ ლინგვისტები და, საერთოდ, ქართველი ინტელიგენცია ამ ჟურნალს. ეს ჟურნალი არის ორგანო, რომელიც აკავშირებს ყველას, ვინც საქართველოსა და მის გარეთ, დასავლეთ ევროპაში მეცნიერულად სწავლობს კავკასიის ხალხთა ენასა და ლიტერატურას. ჩვენ მადლობას მოვახსენებთ კალისტრატე სალიასა და მის მეუღლეს ნინო ქურციკაშვილ-სალიას ამ ჟურნალის დაარსებისათვის, დღეს მთელი ობიექტურობით რომ აგრძელებენ ჟურნალის გამოცემას².

გერმანელი მეცნიერი, იენის უნივერსიტეტის პროფესორი, გერტრუდ პეჩი, უნივერსიტეტში ქართველოლოგიის ფუძემდებელია. იგი წერს, რომ „ქართველოლოგიურმა ჟურნალმა შეამჭიდროვა სხვადასხვა ქვეყნის იზოლირებული ქართველოლოგები. ამ საქმეში

¹ „რევუ დე კარტველოლოჟი“, ტომი XXVIII, 1971, გვ. 7-8. გადმობეჭდა გაზ. „საშობლო“, № 11, 1971, 11 იენისი, ფრანგულიდან თარგმნა სერგო თურნაიამ.

² იქვე, გვ. 82.

დიდი დამსახურება პროფ. კ. სალიას და მის მეუღლეს ნ. სალიას ეკუთვნით“³.

ოსლოს უნივერსიტეტის პროფესორი, თბილისის უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორი, პროფ. ჰანს ფოგტი წერს: „35 წელია, რაც ქართულის კვლევა დავიწყე. წინათ ამ დარგში მომუშავეთა ჩამოთვლა ხელის თითებზე შეიძლებოდა, ახლა მდგომარეობა ძირფესვიანად შეიცვალა. დღეს ქართულითა და სხვა კავკასიური ენებით დაინტერესებულია მრავალი ენათმეცნიერი. ყურნალმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ამ მიმართულებით. მან მიიზიდა ევროპის გამოჩენილი მეცნიერები, დააკავშირა ისინი საბჭოთა კავშირთან, კერძოდ, თბილისელ ენათმეცნიერებთან. ვუერთდები ყველას, ვინც პატივს სცემს და წარმატებას უსურვებს ყურნალს. ჩვენი პატივისცემა და მადლობა პროფ. კ. სალიას და ქალბატონ ნინო სალიას, რომელთაც დიდი დეაწლი მიუძღვით ყურნალის დაარსებასა და რედაქტირებაში“⁴.

პარიზის კათოლიკური ინსტიტუტის პროფესორი შარლ მერსიე ერთ-ერთ თავის სტატიაში აღნიშნავს, რომ 15 წლის მანძილზე გამოქვეყნებულ მასალებს თუ შევაჯამებთ, განცვიფრებული დავრჩებით მისი შინაარსის სიმდიდრით. პროფესორი სთხოვს რედაქციას სისტემატურად გამოქვეყნდეს მასალები საქართველოზე.

ყურნალს მალალი შეფასება მისცეს ქართველმა მეცნიერებმა.

ბ. ჟღენტი თავის ერთ-ერთ წერილში აღნიშნავს, რომ პროფ. კალისტრატე და ნინო სალიებს დიდი წვლილი შეაქვთ ქართული კულტურის მსოფლიო ასპარეზზე გატანის საქმეში.

პროფ. ი. მეგრელიძე სამართლიანად წერს: „ნინო და კალე სალიებს ყურნალის დაარსებისათვის ძალზე მცირე სახსრები ჰქონდათ, მაგრამ მონდომებამ, ზოგიერთთაგან მხარდაჭერამ, რედაქტორის საერთო განათლებამ და ორგანიზაციულმა უნარმა სიძნელები გადალახა, ყურნალი სისტემატურად გამოდის... საერთოდ კი ორგანო ისეთი აკადემიურია და ქართველოლოგიისა და კავკასიისმცოდნეობის დარგებში იმდენად დიდმნიშვნელოვანია, რომ 1962 წლიდან მას ნაწილობრივ საფრანგეთის ეროვნული სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი აფინანსებს.

³ „რევოლუციური კვლევა“, ტ. XXVIII, 1971, გვ. 82.

⁴ იქვე.

კალისტრატე სალია დაიბადა 1901 წლის 28 აგვისტოს ქუთაისის გუბერნიის ზუგდიდის მაზრის სოფ. ჯგალში (ამჟამად წალენჯიხის რაიონის სოფ. ლარა). დაამთავრა ჯგალის ორკლასიანი სასწავლებელი, შემდეგ ზუგდიდის დაწყებითი სასწავლებელი და 1916 წელს შევიდა ხაშურის გიმნაზიაში, რომლის დასრულების შემდეგ ბრუნდება მშობლიურ სოფელში და შეიძვლასიან სკოლაში მასწავლებლობს. 1919 წელს მისი ინიციატივით დაარსდა დაწყებითი სკოლა მედანის უბანში და ჯგალის სასოფლო კოოპერატივი მეპაიეთა ანგარიშზე.

1920 წელს კ. სალია უკვე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის სტუდენტია, 1922 წელს მიდის ბერლინში. აქ იგი ჩაირიცხა უნივერსიტეტთან არსებულ გერმანული ენისა და ლიტერატურის ორწლიან ინსტიტუტში, რომელიც 90 უცხოელთაგან მხოლოდ ხუთმა დაამთავრა. ამ ხუთს შორის იყვნენ კალე და კიდევ ორი ქართველი. შემდეგ იგი სწავლას განაგრძობს ჰალეს უნივერსიტეტის იურიდიულ და ეკონომიურ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე. 1924 წელს გადადის პარიზში და ამთავრებს სორბონის უნივერსიტეტის ისტორია-ფილოლოგიის ფაკულტეტს. 1927 წელს წარმატებით იცავს ბაკალავრის დიპლომს. პარიზში კალისტრატე გაეცნო რუსეთიდან 1924 წელს ჩამოსულ ნინო ქურციკაშვილს. შეუღლების დღიდან ისინი ერთად ეწევიან მეცნიერულ და ლიტერატურულ მოღვაწეობას.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კალისტრატე სალია თავისი ხანგრძლივი მოღვაწეობის მანძილზე ყოველთვის როდი იდგა სწორ პოზიციებზე. იყო პერიოდი, როდესაც მის ცხოვრებაში ადგილი ჰქონდა შეცდომებს, დაბნეულობას, გაუგებრობას... ნამდვილ მეცნიერულ მოღვაწეობასა და ქართველი ხალხის და სამშობლოს სამსახურს, შეიძლება ითქვას, სათავე დაედო იმ დღიდან, როდესაც 1957 წელს მისი ხელმძღვანელობით „რევიუ დე კარტველოლოჟის“ ნომერი გამოვიდა⁵.

უურნალის მიზანდასახულობის, მისი მრავალმხრივობისა და კემშარიტად მეცნიერული ხასიათის ნათელსაყოფად მოკლედ შევეხებით ქართველი და უცხოელი მეცნიერების წაშრომებს, რომ-

⁵ ი. მეგრელიძე, „კალისტრატე სალია“, „სამშობლო“, 1971, 13 აგვისტო.

BEDI KARTLISA

revue de kartvélologie

VOL. XLII

ÉTUDES GÉORGIENNES ET CAUCASIENNES

PUBLIÉE AVEC LE CONCOURS

DU CENTRE NATIONAL

DE LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE

შეიქმნა
ისევე
ქრისტე
საქართველოს
საზოგადოებრივი
მეცნიერების ცენტრის
განაშტატებული
პროფ. ი. ა. აბაშიძის
1985

Paris 1984

ლებიც წლების განმავლობაში იბეჭდებოდა ამ ჟურნალის მუშაობის შესახებ.

მკითხველის ყურადღებას იქცევს პროფ. კ. სალიას სტატიები, რომლებიც ჟურნალში ქვეყნდებოდა ქართული ლიტერატურის მნიშვნელოვან საკითხებზე: რუსთაველზე, გურამიშვილზე, ნ. ბარათაშვილზე, გრ. ორბელიანზე, ალ. ჭავჭავაძეზე, ილია ჭავჭავაძეზე, აკაკი წერეთელზე, რ. ერისთავზე, გ. ერისთავზე, ალ. ყაზბეგზე, გ. ტაბიძეზე, ი. აბაშიძეზე, გ. აბაშიძეზე, ტ. ტაბიძეზე, კ. გამსახურდიანზე, დ. კლდიაშვილზე, გ. ლეონიძეზე და სხვ.

თავის ვრცელ სტატიაში „ქართული ლიტერატურა“, რომელიც დაიბეჭდა 1963 წლის XV ტომში, პროფ. კ. სალია უცხოელ მკითხველს მოუთხრობს ქართული ლიტერატურის განვითარების გზებზე მეხუთე საუკუნიდან დღემდე. როგორც ნაშრომადან ჩანს, მკვლევარს ბევრი უცხოური და ქართული წყარო შეუსწავლია. ავტორი უპირველეს ყოვლისა მსჯელობს ქართული დამწერლობის წარმოშობის საკითხებზე. ამავე დროს ჯეროვან ყურადღებას აქცევს XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის განვითარების გზებს.

კ. სალია ლაპარაკობს ნ. ბარათაშვილის პოეზიის მსოფლიო მნიშვნელობაზე, ორიგინალობასა და კეთილმყოფელ გავლენაზე, რაც მისმა შემოქმედებამ მომდევნო პერიოდის პოეტებზე მოახდინა. „ნიკოლოზ ბარათაშვილი, — წერს იგი, — ახალ ქართულ ლიტერატურაში ყველაზე თვალსაჩინო და ყველაზე ორიგინალური წარმომადგენელია რომანტიზმისა. მისი შემოქმედება წარმოადგენს ახალ ეტაპს ქართული პოეზიის განვითარებაში, იგი ნოვატორია ვერსიფიკაციის დარგში. ნ. ბარათაშვილმა გაამდიდრა პოეტური სამყარო ახალი იდეებით, პოეზიაში შემოიტანა სიახლე და ორიგინალობა“.

საფრანგეთში ქართველოლოგიის განვითარებაში დიდი ღვაწლი მიუძღვის ქართველი ხალხის დიდ მეგობარს პროფ. რენე ლაფონს (1899—1974). მან მრავალი ნაშრომი განაოქმედებდა ჟურნალის ფურცლებზე. ყურადღებას იქცევს მისი ვრცელი გამოკვლევა „ქართული ენის უკეთ შესწავლისათვის“, რომელიც დაიბეჭდა ჟურნალის ოთხ ნომერში (1958—1963). ავტორი მიზნად ისახავს ფრანგ ხალხს გააცნოს ქართული ენის სტრუქტურა, მისი გრამატიკული წყობა. ლაფონს მიაჩნია, რომ ქართულ ენას მართო საფრანგეთში კი არ უნდა იცნობდნენ, არამედ ნთელ ევროპაში, რადგან ქართული ენა ძალიან ლამაზი, ლიტერატურით მდიდარი ენაა, რომლის საშუალებით

თამამად შეიძლება აღამიანის ყველა გრძნობისა და იდეის გამო-
 ხატვა. იგი წერს: „ამიერიდან ძალიან საჭიროა, რომ ქართული ენა
 გახდეს ცნობილი არა მარტო საფრანგეთში, არამედ მთელ ევროპა-
 ში, რადგან იგი ამას იმსახურებს“.

რენე ლაფონი დიდი ინტერესით გამოეხმაურა არნოლდ ჩიქო-
 ბავას ფუნდამენტურ წიგნს „იბერიულ-კავკასიურ ენათა სწავლე-
 ბის ისტორია“. „იმისათვის, რომ გავიგოთ, — წერს ლაფონი, —
 თუ რა დიდი მეცნიერული მუშაობა წარმოებს ამ უკანასკნელ ხა-
 ნებში საქართველოს დედაქალაქ თბილისში, საბჭოთა კავშირსა და
 საზღვარგარეთ, უნდა წავიკითხოთ არნოლდ ჩიქობავას ახალი წიგ-
 ნი „იბერიულ-კავკასიურ ენათა შესწავლის ისტორია“. ლაფონი აღ-
 ნიშნავს, რომ არნოლდ ჩიქობავა უყურადღებოდ არ ტოვებს კავ-
 კასიური ენების არცერთ ჯგუფს, წესრიგში მოჰყავს მთელი სამეც-
 ნიერო მუშაობა და უდიდეს მნიშვნელობას აძლევს ზოგადი და ის-
 ტორიული ენათმეცნიერების განვითარებას.

ჟურნალის 1973 წლის XXXI ტომში გამოქვეყნდა რენე ლა-
 ფონის რეცენზია საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეც-
 ნიერების ინსტიტუტის კოლექტიურ ნაშრომზე „ქართული სიტყვის
 კულტურის საკითხები“, სადაც იგი წერს: „წიგნში წარმოდგენი-
 ლია ძალიან მდიდარი მასალა, რომელიც ერთხელ კიდევ შეახსენ-
 ებს ქართველებს მათ მოვალეობას, როგორ უნდა დაიცვან თავი-
 ანთი მშობლიური ენა. რა თქმა უნდა, ნაშრომი ენათმეცნიერთა
 ინტერესს აღძრავს. მასში წარმოდგენილი სტატიები ბევრ სასარ-
 გებლო რჩევას აძლევს მკითხველს. მეორე მხრივ წიგნი ძალიან
 შთამაგონებელია ყველასათვის, ვინც ამ ენაზე მეტყველებს“.

ქართველოლოგიის განვითარებაში საზღვარგარეთ დიდი წვლი-
 ლი შეაქვს ბელგიელ მეცნიერს, პროფ. ჟერარ გარიტს, რომელმაც
 გამოაქვეყნა მნიშვნელოვანი ნაშრომები ქართული ლიტერატურის
 საკითხებზე: „სინას მთის ქართული ხელნაწერები“, „ქართული ლი-
 ტერატურა და შუასაუკუნეების კულტურის ისტორია“, „კორნელი
 კეკელიძის ნაშრომების ბიბლიოგრაფია“, „აკაკი შანიძის ნაშრომე-
 ბის ბიბლიოგრაფია“, „აკაკი შანიძე ქართველოლოგიის მამამთავა-
 რე“, „ძველი ქართული ენის ძეგლები“ და სხვ.

პროფ. კ. სალიას სიტყვებით რომ ვთქვათ: „ჟერარ გარიტმა
 უდიდესი სამსახური გაუწია ქართულ მწერლობას. პროფესორი
 დაუღალავად, განსაკუთრებული სიყვარულით, ზუსტი მეცნიერუ-

ლი მეთოდებითა და პუნქტუალობით ეწევა მეცნიერულ მუშაობას, მტვერს აცლის დღემდე უცნობ ხელნაწერებს, აკნობს მათ უცხოელ ხალხს და ამით დიდი წვლილი შეაქვს ქართული კულტურის პრობლემების შესწავლის საქმეში“.⁶

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ პროფ. კ. სალია დიდ ყურადღებას აქცევს საზღვარგარეთ მომუშავე ქართველოლოგებს, უწევს სათანადო კონსულტაციებს ქართული კულტურის ამა თუ იმ საკითხზე.

1970 წლის 30 მარტის ერთ-ერთ წერილში პროფ. კ. სალია ამ სტრიქონების ავტორს სწერს: „ძალიან გამიხარდა, რომ ჟერარ გა-რიტზედაც გინდათ წიგნი დაწეროთ. როგორც უკვე გაცნობეთ, მან დიდი ღვაწლი გასწია ქართული კულტურის წინაშე... უცხო მკვლევარს მოვლა უნდა, ამ მხრივ ჩვენ დიდი მუშაობა გავწიეთ, ხოლო თქვენი მხრივ მათთვის განსაკუთრებული ყურადღების მიქცევაა საჭირო. იგი ქართული ლიტერატურის უდიდესი მკვლევარია და-სავლეთში“.

პროფ. უ. გარიტი 1950 წელს ამერიკელ მეცნიერებთან ერთად იყო სინას მთაზე, სადაც დაპყრო 26 თებერვლიდან 11 მაისამდე. ბელგიელ მეცნიერს, როგორც ამერიკის ექსპედიციის წევრს, უფლება ჰქონდა სინას მთის წმინდა ეკატერინეს მონასტერში გადაეღო ქართულ ხელნაწერთა მიკროფილმი. ამ საუნჯემ მიიზიდა მსოფლიოს გამოჩენილი მეცნიერები: ქართველოლოგები, კავკასიოლოგები, ბიზანტიოლოგები, ორიენტალისტები და სხვანი. ამ მიზნის შესასრულებლად პროფ. უ. გარიტს ბევრი დაბრკოლების გადალახვა მოუხდა; 75 დღის განმავლობაში უდიდესი მუშაობა შეასრულა, შეისწავლა აღმოსავლური ფონდები და გადაიღო მიკროფილმები, რომელთა საერთო სიგრძე 35 კილომეტრს აღწევს, განსაკუთრებული ამაგი დასდო ქართულ ხელნაწერთა შესწავლის საქმეს. შეისწავლა აქ არსებული 85 ქართული ხელნაწერი, დათარიღებული X—XI საუკუნეებით. აღწერა ქართული ხელნაწერები, თარგმნა ფრანგულ-ლათინურ ენებზე და დაურთო კომენტარები. ნაშრომმა მსოფლიოს მეცნიერთა ინტერესი აღძრა.

უ. გარიტი აღნიშნავს, თუ მისი ნაშრომი ოდნავ სამსახურს მაინც გაუწევს სპეციალისტებს, თავს ბედნიერად ჩათვლის, რადგან წლების განმავლობაში გაწეულმა შრომამ უქმად არ ჩაიარა.

⁶ „რევუ დე კარტეოლოგი“, VI ტ. 1959 წ.

„სტრუენსკოს“ დავალებით 1957 წელს ე. გარიტი მონაწილეობდა სუეცის ექსპედიციაში, რათა გაეგო, რა მდგომარეობა იყო ისრაელის ოკუპაციის შემდეგ მონასტრებსა და ბიბლიოთეკებში. ამ ორი ექსპედიციის შედეგად ე. გარიტმა ჩამოიტანა ძვირფასი ფოტოსურათები და დოკუმენტები. გამოსცა სინას მთის ხელნაწერთა აღწერილობა. ქართულ ტექსტს თან ერთვის ლათინური თარგმანი. ამით მან ქართული ხელნაწერები მისაწვდომი გახადა არა მარტო ქართველებისათვის, არამედ ბიზანტიოლოგების, პატროლოგებისა და სახარების მსახურთათვისაც, რომელთაც ქართული ენა არ ესმით.

საინტერესოა ე. გარიტის ნაშრომი აკაკი შანიძეზე. მკვლევარი დიდ ადგილს უთმობს ქართველი მეცნიერის ნაშრომების ანალიზს, სადაც ჩანს, უცხოელმა მკვლევარმა როგორ ზედმიწევნით იცის ქართული ენა და ლიტერატურა, ღრმად შეუისწავლია ქართველი მეცნიერებისა და მწერლების ნაშრომები. იგი ხაზს უსვამს აკაკი შანიძის დამსახურებას და ამბობს: „აკაკი შანიძემ ნახევარი საუკუნის მეცნიერული მუშაობის პროცესში დიდი სახელი მოიხვეჭა ენათმეცნიერებისა და ქართული ფილოლოგიის ყველა დარგში... გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ აკაკი შანიძე არის პიონერი ენათმეცნიერებისა და ფილოლოგიის ყველა დარგში. მისთვის არაფერია უცნობი ისეთ დარგებში, როგორცაა თანამედროვე ქართული ენათმეცნიერება, ძველი ქართული ტექსტების გამოკვლევა და გამოცემა, პალეოგრაფია და ეპიგრაფია, ენის ეტიმოლოგია და ისტორია, ქართული და ქართველური დიალექტოლოგია (ლაზ-მეგრული და სვანური), ლექსიკა, ალბანოლოგია, პოპულარული ლიტერატურა და ფოლკლორი, ქართული ენისა და ლიტერატურის პედაგოგია“⁷.

ყურნალში სისტემატურად აქვეყნებდა სტატიებს ოსლოს უნივერსიტეტის პროფესორი ჰანს ფოგტი, რომელიც წლების მანძილზე წარმატებით მუშაობს მნიშვნელოვან სამეცნიერო პრობლემებზე. იგი მსოფლიოს სამეცნიერო წრეებში აღიარებული ქართველოლოგი და კავკასიოლოგია. მას დღემდე გამოქვეყნებული აქვს ასზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომი, მათ შორის რამდენიმე დიდტანიანი წიგნი. აღსანიშნავია: „ქართული ენის გრამატიკა“, „ქართული გრამატიკა“

⁷ პროფ. ეერარ გარიტი, „აკაკი შანიძე — ქართველოლოგიის მამამთავარი“, „რევიუ დე კარტველოლოჟი“, 1968, ტ. XXV.

კის ესკიზი“, „ვოკალური მონაცვლეობა ქართულ ენაში“, „ბრუნვათა სისტემა ძველ ქართულში“, „ი. სტალინი ენათმეცნიერების შესახებ“ და ბევრი სხვა.

ჰანს ფოგტმა თავიდანვე შესანიშნავად შეისწავლა ქართული, სომხური, უბისური, კავკასიური ენები, მათ შორის ძველი ქართული (მასწავლებელი ილია აბულაძე). მეგრული (მასწავლებელი მაკარ ხუბუა), სვანური (მასწავლებელი ვარლამ თოფურია).

ჰანს ფოგტმა 1971 წელს ოსლოში ფრანგულ ენაზე გამოსცა წიგნი „ქართული ენა“, რომლის წინასიტყვაობაში წერს: „მე ვისარგებლე აკაკი შანიძის ნაშრომებით, ნაშრომს საფუძვლად დაედო მის მიერ 1942—43 წლებში გამოცემული გრამატიკის პრინციპები და 1955 და 1962 წლებში გამოცემული გრამატიკები. ამ მეცნიერისაგან, რომელიც ჩემი მასწავლებელი იყო და დღეს კი მეგობარია, დიდად ვარ დავალებული, თითქმის მთელ წიგნში მისი გავლენა ჩანს, თვით იქაც კი, სადაც მისი შრომებიდან პირდაპირ ციტატა არ მომყავს და აგრეთვე იქაც, სადაც მე სხვა თვალსაზრისის ვარ, ვიდრე ჩემი მასწავლებელი“.

აღნიშნული წიგნი ეძღვნება პროფ. ილია აბულაძის ხსოვნას.

მკვლევარი უცხოელ მკითხველს აწვდის ზოგიერთ ცნობას ქართული ენის შესახებ. იგი წერს, რომ ქართული ენა არის ერთადერთი ენა, რომელსაც აქვს განუწყვეტელი ლიტერატურული ტრადიცია ჩვენი წელთაღრიცხვის მეხუთე საუკუნიდან დღემდე“. განიხილავს ძველი და ახალი ქართულის განვითარების ეტაპებს, წარმოაჩენს ამ საქმეში ი. ჭავჭავაძის, აკ. წერეთლისა და ალ. ყაზბეგის დიდ დამსახურებას.

ჰანს ფოგტის წიგნი დაწერილია საკვლევი ობიექტის კარგი ცოდნით. წიგნმა სპეციალისტთა დიდი ინტერესი გამოიწვია. საზღვარგარეთის პრესაში გამოქვეყნდა მრავალი რეცენზია, რომელთა ავტორებმა მაღალი შეფასება მისცეს ნაშრომს. „პროფ. ჰ. ფოგტმა, — წერს რენე ლაფონი, — ძალიან კარგად შეასრულა დასახული მიზანი, არაქართველ ლინგვისტებს გააცნო ქართული ენის სტრუქტურა. წიგნი დიდ სამსახურს გაუწევს ქართულ, კავკასიურ და ზოგად ენათმეცნიერებას. პირადად ჩვენ დიდი ინტერესით წავიკითხეთ წიგნი, რომელმაც მომაგონა დღეები, რომლებიც ჰანს ფოგტთან ერთად გავატარე თბილისში 1966 წლის სექტემბერში ქართველ

მეცნიერთა შორის, საქართველოს დიდი ეროვნული პოეტის, შოთა რუსთაველის 800 წლისთავის დღესასწაულის დროს“.

ყურნალის ფურცლებზე სხვადასხვა დროს სტატიებს აქვეყნებდნენ უცხოელი ქართველოლოგები ჰაინც ფენრიხი, იულიუს ასფალგი, ჰერტრუდ პეჩი, კარლ-ჰორსტ შმიდტი, ვინფრიდ ბოედერი, მიშელ ვან ესბროკი, რობერტ ტრიომფი, იან ბრაუნი, ლაიოშ ტარდი, იერომირ იედლიჩკა, რობერტ სტივენსონი, ქეთრინ ვივიანი, დევიდ მარშალ ლანგი, ჯორჯ ჰიუიტი, რუთ ნოიკომი, იოლანდა მარშევი, ლეა ფლური და სხვანი.

ყურნალში აქტიურად თანამშრომლობდნენ მეცნიერები საქართველოდან: კ. კეკელიძე, გ. წერეთელი, ა. შანიძე, ვ. ბერიძე, ალ. ბარამიძე, ა. ჩიქობავა, შ. ძიჭიჯური, შ. ამირანაშვილი, თ. გამყრელიძე, ი. მეგრელიძე, ი. იმნაიშვილი, გ. ბუაჩიძე, ი. ქავთარაძე, ა. გაწერელია, ა. კიზირია, ს. თურნავა, გ. იმედაშვილი, ს. სერგბრიაკოვი, ა. მაჰომეტოვი, ქ. ლომთათიძე, ა. მარტიროსოვი, ბ. ფოჩხუა, გ. ბედოშვილი, ს. ცაიშვილი, გ. შარაძე, ს. ყუბანიეშვილი, ე. ხინთიბიძე, ი. ტაბალუა, გ. თოფურია, დ. ფანჩულიძე, ს. წულაძე, ი. აბაშიძე და ბევრი სხვა, რომელთაც დიდი წვლილი შეიტანეს საზღვარგარეთ ქართველოლოგიის განვითარების საქმეში, ბევრი უცხოელი ქართველოლოგი აღიზარდა მათ ნაშრომებზე.

მოკლედ მიმოვიხილავთ 1975—1977 წლების ნომრებს, რომლებშიც ნათლად ჩანს ყურნალის დიდი წვლილი, რომელიც მან შეიტანა ქართველოლოგთა შემჭიდროების საქმეში.

1975 წლის ნომერი იხსნება აკად. ა. ჩიქობავას სტატიით „რენე ლაფონი ბასკოლოგი-კავკასიოლოგი და თანამედროვე იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების ამოცანები“. იგი მიმოიხილავს პროფ. რ. ლაფონის მთავარ ნაშრომებს და აღნიშნავს: „მთავარი ამოცანა ქართველი კავკასიოლოგებისა ისაა, რომ შევქმნათ იბერიულ-კავკასიური ენების მეცნიერული ისტორია... ამ დარგში წარმატებანი გვაქვს, მაგრამ თანამიმდევრული მუშაობა ჯერ კიდევ წელი ტემპით მიდის. ამ მხრივ საჭიროა მეტი ყურადღება. საქმე ისაა, რომ დღეს გავანალიზოთ ბასკური ენის მასალები. მხოლოდ ამის შემდეგ გვექნება ბასკოლოგებთან ერთად მუშაობის საფუძველი. ბასკურ-კავკასიური ენების საკითხებზე“.

ყურნალის დამაარსებელი ნინო სალია თავის წერილში მკითხველს აცნობს აწ განსვენებული აკად. შ. ამირანაშვილის ცხოვრებასა

და მოღვაწეობას. ავტორი ლაპარაკობს ქართველი მეცნიერის ნაშრომების უდიდეს მნიშვნელობაზე. აგრეთვე შ. ამირანაშვილის იმ დამსახურებაზე, რომელიც მიუძღვის ნიკო ფიროსმანაშვილის ნაწარმოებთა დაცვისა და მსოფლიო არენაზე გატანის საქმეში.

მწერალი და მეცნიერი გასტონ ბუაჩიძე მიმოიხილავს ქართული საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობის დარგს და ბოლო წლებში გამოქვეყნებულ ნაშრომებს.

ჟურნალში დაბეჭდილია აგრეთვე „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგის გასტონ ბუაჩიძისეული ფრანგული თარგმანი. საყურადღებოა თარგმანის სიზუსტე, მთარგმნელს შესაფერისი შესატყვისებით გადმოუღია ფრანგულ ენაზე დედნის რითმა, რიტმი და საზომი. ამ თარგმანში დედნის შესაბამისად ყოველი სტროფის ტაეპები გარითმულია.

ყურადღებას იქცევს გერმანელი მეცნიერი ქალის, პროფ. გერტრუდ პეჩის რეცენზიები სამი ქართველი მეცნიერის ნაშრომებზე, ესენია: პროფ. შოთა რევიშვილის „ქართულ-გერმანული ლიტერატურული ურთიერთობანი“, პროფ. მარიამ ლორთქიფანიძის „XI საუკუნის დასასრულის და XIII საუკუნის დასაწყისის საქართველოს ისტორია“, და ვ. ბარდაველიძის „აღმოსავლეთ საქართველოს ტრადიციულ-საზოგადოებრივი საკულტო ძეგლები“.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ 1975 წელს გამოიცა „რევიუ დე კარტველოლოჟის“ სპეციალური ნომერი ინგლისურ ენაზე. ამ ნომერში გამოქვეყნებულია ძირითადი ცნობები საქართველოს ისტორიის, გეოგრაფიის, ქართული ლიტერატურის, ხელოვნების საკითხებზე იმ მიზნით, რომ უცხოურ ენციკლოპედიათა, ლექსიკონთა და სხვა ამგვარ პუბლიკაციათა ავტორებს ზუსტი ინფორმაცია ჰქონდეთ ქართული ცივილიზაციის შესახებ. „დიდი ხანია შემჩნეული გვაქვს, — ნათქვამია ამ სპეციალური ნომრის შესავალში, — რომ მრავალ პუბლიკაციაში საქართველოს ისტორიულ წარსულს არ უკავია სათანადო ადგილი. უფრო სერიოზულია ის გარემოება, რომ ხშირად დამახინჯებულად არის წარმოდგენილი მასალები საქართველოს შესახებ. ამგვარ მცდარ ინფორმაციათა თავიდან ასაცილებლად და დასავლეთის სამყაროსათვის ქართული ცივილიზაციის უკეთ გაცნობის მიზნით ვაქვეყნებთ ჩვენ ამ გამოცემას“.

სტატია საქართველოს გეოგრაფიის შესახებ დაწერილია ნინო სალიას მიერ, რომელსაც ამ მიზნით გამოუყენებია საქართველოს

მეცნიერებათა აკადემიის მიერ გამოცემული „საქართველოს ატლასი“, „საბჭოთა საქართველო“, ა. ნ. ჯავახიშვილის „საქართველოს გეოგრაფია“ და სხვა.

საქართველოს ისტორიის მოკლე კურსი დასაბამიდან დღემდე დაწერილია პროფ. კ. სალიას მიერ. ნარკვევს თან ერთვის ქართულ მეფეთა გენეალოგია და ბიბლიოგრაფია ქართულ და უცხოურ ენებზე. ასევე პროფ. კ. სალიას მიერ არის დაწერილი ქართული ლიტერატურის ისტორიის მოკლე კურსი. ქართველ საბჭოთა მწერალთაგან მოცემულია ნ. ლორთქიფანიძის, ლ. ქიაჩელის, მ. ჯავახიშვილის, კ. გამსახურდიას, გ. ტაბიძის, გ. ლეონიძის, ი. აბაშიძის ცხოვრება-შემოქმედება. ნარკვევი ქართული ხელოვნების შესახებ ეკუთვნის აკად. ვახტანგ ბერიძეს, ქართული ხალხური მუსიკის შესახებ — პარიზის უნივერსიტეტის ხელოვნებათმცოდნეს ივეტ გრიმოს, პროფესიონალური მუსიკის შესახებ — გრიგოლ ჩხიკვაძეს, აღნიშნული ნომრისათვის მასალების დიდი ნაწილი ფრანგულიდან ინგლისურად თარგმნა მწერალმა და მთარგმნელმა ქეთრინ ვივიანიამ. ქ. ვივიანი ამ ურნალის ფურცლებზე ხშირად აქვეყნებდა საინტერესო სტატიებს ქართული ლიტერატურის საკითხებზე. მრავალი სტატია მიუძღვნა „ვეფხისტყაოსანს“, თარგმნა იგი ინგლისურად და მალალი შეფასება დაიმსახურა. ასევე მრავალი სტატია აქვს გამოქვეყნებული პროფ. დევიდ მარშალ ლანგს.

1976 წლის XXXIV ტომი იხსნება დიდი ქართველი მწერლის კ. გამსახურდიას შთამავონებელი ფოტოსურათით, რომელიც გადაღებულია სვეტიცხოვლის ფონზე. მწერალი ზის სკამზე და გასცქერის მიდამოს. სურათს ქვემოთ ამკობს მწერლის სიტყვები ფრანგულ და ქართულ ენებზე: „ყველაფერი, რაც შემიქმნია ჩვენი ერის სახელოვანი წარსულის სადიდებლად, განკუთვნილია ჩვენი ხალხის დღევანდელი დღისა და მისი მომავლისათვის, რომლის მედაფადავად და მებაჯრედ მომაქვს კიდევ თავი“.

ურნალის რედაქცია იქვე უცხოელ მკითხველს აუწყებს, რომ 1975 წლის 17 ივლისს 84 წლის ასაკში გარდაიცვალა დიდი ქართველი რომანისტი კონსტანტინე გამსახურდია.

საყურადღებოა ახალგაზრდა ქართველოლოგის, ქრისტიანული აღმოსავლეთის ლიტერატურის სპეციალისტის დონ ბერნარ უტიეს ბიბლიოგრაფია-მიმოხილვები და რეცენზიები. მან ვრცელი რეცენზია მიუძღვნა აკაკი შანიძის გამოკვლევას „ეტლთა და შვილთა

მნათობთათვის“ (ასტროლოგიური თხზულება), რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს ქართული ენის ისტორიისათვის.

რეცენზიაში იგი აღნიშნავს, რომ აკაკი შანიძემ ჯერ კიდევ 1924 წელს გამოსცა „თარგმანები ჭებისა ჭებათაისაჲ“, რომელიც წარმოდგენილია XII საუკუნის ხელნაწერში მხედრული ასოებით. „დღეს ეს დაუღალავი მკვლევარი კვლავ დაუბრუნდა იმავე ხელნაწერს და გამოსცა პატარა „ასტროლოგიური თხზულება“... ეს არის ბრწყინვალე ნაშრომი თავისი ილუსტრაციებით და ვრცელი გამოკვლევით“.

უტიე ეხმიანება აგრეთვე ვახტანგ მეექვსის დაბადების 300 წლისთავს. იგი უცხოელ მკითხველებს აუწყებს, რომ თბილისის ხელნაწერთა ინსტიტუტში მოეწყო გამოფენა, რომელიც მიეძღვნა დიდი სახელმწიფო მოღვაწისა და მწერლის ვახტანგ მეექვსის დაბადების 300 წლისთავს, ე. მეტრეველმა და ვ. ბერიძემ შეადგინეს ალბომი, სადაც თვალსაჩინოდაა წარმოდგეხილი ვახტანგ მეექვსის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ამსახველი მთავარი დოკუმენტები. აქვე აღვნიშნავთ, რომ პროფ. ბ. უტიე იკვლევს ისეთ საკითხებს, როგორიცაა: ეფრემის ტექსტები და სირიული ნაწარმოები (პატერიკი), ძველი ქართული ლექციონარი და ლიტურგიკული ხელნაწერები. ამასთანავე მუშაობს ძველი ქართული ენის ლექსიკონის შედგენაზე.

მეტად საგულისხმოა ჩიკაგოს უნივერსიტეტის პროფესორის ჰოვარდ არონსონის გამოკვლევა „ბრუნვისა და სუბიექტის სემანტიკური ანალიზი ძველ ქართულში“.

პროფ. კ. სალიას სტატიაში ვახტანგ მეექვსის დაბადების 300 წლისთავთან დაკავშირებით გაშუქებულია ისეთი საკითხები, როგორიცაა: საქართველოს სამეფოს დაშლა XVII საუკუნეში, ხალხის ბრძოლა თურქებისა და ირანელების წინააღმდეგ, ვახტანგ მეექვსე და მისი ბრძოლა ქვეყნის განთავისუფლებისათვის სპარსეთის გაღვინისაგან, სულხან-საბა ორბელიანის დიპლომატიური მისია საფრანგეთში ლუდოვიკო XIV-სთან, მეფე ვახტანგის მიმოწერა თავის ელჩთან, ლუდოვიკო XIV-თან და რომის პაპთან.

1977 წლის ნომერი იხსნება აკაკი შანიძის პორტრეტით, მას ამშვენებს წარწერა „დაბადების 90 წლისთავის გამო“. აქვე მოთავსებულია თვითონ აკაკი შანიძის წერილი უცხოეთში მცხოვრები ქართველებისადმი. ქართველი მეცნიერი ახალგაზრდა უცხოელ

თანამემამულეებს მოუწოდებს ქართული წერა-კითხვის შესწავლა-საკენ. იუბილარს მისასალმებელი სიტყვით მიმართავს რედაქცია და სამეცნიერო საბჭო.

შ. ძიძიგური, გ. რამიშვილი და კ. ჰ. შმიდტი თავიანთ წერილში უცხოელ მკითხველებს მოუთხრობენ დიდი ქართველი მეცნიერის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე.

საყურადღებოა ი. გრიშოს სტატია „ქართული ვოკალური მუსიკა, ყდერადი დოკუმენტები, შეკრებილი და დაწერილი საქართველოში“, რომელიც ავტორის მიერ 1967 წელს საქართველოში ქართული ხალხური მუსიკის შესწავლა-შეჯამებას წარმოადგენს.

მ. დუბირერი თავის სტატიაში ეხება ბულგარეთში ქართული კულტურის კერის ბაჩკოვოს მონასტრის ისტორიას.

დ. ბ. უტიეს სტატიაში გაანალიზებულია „საქართველოს ეკლესიის კალენდარი“, „მრავალთავი“, ი. აბულაძის „თხზულებანი“, ი. იმნაიშვილის „სინური მრავალთავი, გამოკვლევა და ლექსიკონი“, ზ. სარჯველაძის „სალიტერატურო ენის ისტორიის საკითხები“, ალ. ლორიასა და ნ. გურგენიძის „საბიბლიოთეკო საქმე საქართველოში“. გარდა ამისა, აქ დაბეჭდილია თვითონ ბერნარ უტიეს გამოკვლევა „თბილისური ხელნაწერი A — 249“. პროფ. ე. მეტრეველს მკვლევარისათვის მოუწოდებია აღნიშნული ხელნაწერის მიკროფილმი, საიდანაც გაუკეთებია ფოტოპირები და დაუწერია საყურადღებო გამოკვლევა, რომელიც უსათუოდ მკვლევართა ინტერესს გამოიწვევს.

ახალგაზრდა ქართველოლოგის, ბელგიელი მეცნიერის მიშელ ვან ესბროკის გამოკვლევაში „ლიდას ეკლესიის ისტორია ორ ქართულ ტექსტში“, ჩანს, რომ კარგად შეუსწავლია ეს ძველი ძეგლი და მას V—VI საუკუნეებს მიაკუთვნებს. უნდა აღინიშნოს, რომ ესბროკმა 1975 წელს ცალკე წიგნად გამოსცა „ქართული პომილიები“. პროფ. ე. მეტრეველი წერს: „მიშელ ესბროკის ნაშრომი, პირველი მონოგრაფიაა ქართულ მრავალთავებზე. ეს ნაშრომი შესანიშნავად წარმოგვიჩენს ამ ძეგლის დიდ მნიშვნელობას არა მხოლოდ ძველი ქართული ლიტერატურული და პატრისტიკული ლიტერატურის, არამედ პროტობიზანტიურის შესწავლა-საქმეში“².

უკრანალში ფართოდ არის წარმოდგენილი აწ განსვენებული მწერლის, მეცნიერისა და მთარგმნელის—სერგი წულაძის მიერ ფრან-

² „რევუ და კარტელოლოგი“, ტ. XXV, 1977.

გულ ენაზე თარგმნილი ქართული ლიტერატურის ნიმუშები უკუნიდან დღემდე — „წამება წმინდისა დედოფლისა შუშანრიკისა“, „თამარიანი“, „აბოს წამება“, ვაჟა-ფშაველას, ვ. ტაბიძის, პ. იაშვილის, ირ. აბაშიძისა და გრ. აბაშიძის ლექსები.

ყურადღებას იქცევს აგრეთვე ცნობილი უნგრელი ქართველოლოგის პროფ. ლ. ტარდის გამოკვლევა — „იოჰან შიონერისა და მის მიმდევართა მიერ შედგენილი რუკების უნგრულ-ქართული ასპექტები XVI საუკუნის პირველ ნახევარში“.

ასევე საყურადღებოა პროფ. პოვარდ არონსონის გამოკვლევა „ქართული ბრუნვის ფუნქციის ფორმალური კორელაციები“, მიძღვნილი ქართული ენის საკითხებისადმი. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ პროფ. პ. არონსონი 1977 წლის დეკემბერში იყო თბილისში, ბინაზე ეწვია თავის მეგობარ პროფ. ისიდორე გეარჯალაძეს, შემდეგ თბილისის უნივერსიტეტში წაიკითხა ლექცია ქართული ზმნის საკითხებზე და დამსწრე ქართველ მეცნიერთა მაღალი შეფასება დაიმსახურა. როგორც პროფ. ალ. ლლონტი აღნიშნავს, ქართული ენის სახელმძღვანელო, რომელიც პროფ. არონსონს დაუწერია უცხოელი სტუდენტებისათვის, შედგენილია საქმის კარგი ცოდნით და დიდ დახმარებას გაუწევს ქართული ენის უცხოელ შემსწავლელთ.

უურნალში მრავალი სტატია აქვს გამოქვეყნებული თვალსაჩინო ინგლისელ მეცნიერსა და მთარგმნელს — პროფ. რობერტ სტივენსონს. მას ინგლისურ ენაზე თარგმნილი აქვს „ამირან-დარეჯანიანი“, რომელსაც თან ახლავს უაღრესად სერიოზული ხასიათის გამოკვლევა და შენიშვნები. 1977 წელს იუნესკოს დაკვეთით რ. სტივენსონმა ამერიკაში გამოაქვეყნა „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისური პროზაული თარგმანი, რომელსაც წამძღვარებული აქვს მისი გამოკვლევა და დართული აქვს სამი ნარკვევი რუსთაველის პოემის ცალკეულ მნიშვნელოვან საკითხზე. თარგმანში იშვიათი სიზუსტით არის გადატანილი „ვეფხისტყაოსნის“ აზრები და მხატვრული სახეები“. „რევიუ დე კარტველოლოჟის“ ფურცლებზე პროფ. რ. სტივენსონმა რამდენიმე სტატია მიუძღვნა „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისურ ენაზე თარგმნის საკითხებს, კერძოდ, განიხილავს პოემის საზომისა და რითმის, მეტაფორებისა და სპეციფიკური რეალიების ინგლისურ შესატყვისებს.

უურნალის უკანასკნელი ნომერი გამოვიდა 1984 წელს, დასრულდა იგი XXXII ტომით. იგი იხსნება საქართველოს მეცნიე-

რებათა აკადემიის პრეზიდენტის, აკად. ე. ხარაძის წერილით, რომელიც გაუგზავნა ყურნალ „ბედი ქართლისას“ რედაქტორ-გამომცემელს პროფ. კ. სალიას იმასთან დაკავშირებით, რომ 1983 წლის 13 ოქტომბერს იგი აირჩიეს საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საპატიო წევრად. აქვე მოთავსებულია პროფ. კ. სალიას საპასუხო წერილი, რომელშიც მადლობას უხდის საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიას ასეთი დაფასებისა და ნდობისათვის.

აქვე დაბეჭდილია აკაკი შანიძის წერილი, რომელშიც ავტორი კ. სალიას ულოცავს საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საპატიო წევრად არჩევას და უსურვებს შემდგომ წარმატებებს.

ნოდარ დუმბაძის წერილი „ნათელი სახე“ ეხება აწ განსვენებულ მეცნიერსა და მწერალს პავლე ინგოროყვას, მის დიდ დამსახურებას ქართული კულტურის წინაშე.

აკად. ვ. ბერიძე თავის გამოკვლევაში „ქართული არქიტექტურა გარდამავალ პერიოდში (VII საუკუნის შუა წლები და X საუკუნის მეორე ნახევარი)“ ეხება გარდამავალ პერიოდში ქართული არქიტექტურის განვითარების ეტაპებს.

პროფ. მიშელ ვან ესბროკი გამოკვლევაში „ტრაქტატი დე სექტის“ განიხილავს ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომლის ლეილა დათიაშვილის ნაშრომს „თედორე აბუკურას ტრაქტატები და დიალოგები თარგმნილი ბერძნულიდან არსენ იყალთოელის მიერ“, პროფ. მიშელ ვან ესბროკი თავის მეორე წერილში ეხება 1983 წელს თბილისში გამართული მეოთხე საერთაშორისო სიმპოზიუმის მუშაობას. მზექალა შანიძის სტატიაში „ძველი ქართული გრამატიკული ტრაქტატი იოანე ოქროპირისეულად მიჩნეულ პომილიათა კრებულში“ აღწერილია ათონური ხელნაწერი № 6, რომელიც დღემდე არ ყოფილა დაწვრილებით აღწერილი. ავტორის მიერ გამოვლინებულია 17 თხზულება, რომლებიც იოანე ოქროპირს მიეწერება და რომლებიც დღემდე ქართულ თარგმანებში ცნობილი არ იყო.

პროფ. კ. სალია თავის გამოსათხოვარ სტატიაში „ქართული ლიტერატურა“ — განიხილავს ქართული ლიტერატურის განვითარების გზებს მეხუთე საუკუნიდან დღემდე.

თ. სანიკიძე განიხილავს უფლისციხის ისტორიას.

აქვე მკითხველის ყურადღებას იქცევს სხვა მეცნიერთა მიერ გამოქვეყნებული სტატიები ხელოვნებისა და ლიტერატურის მნიშ.

ენელოვან საკითხებზე, ასეთებია: ც. ქურციკიძისა და ნ. ქაჯაიას „ბასილი კესარიელის სწავლათა“ ქართული თარგმანის „მედიკინოლოგისათვის“, გ. ნინუას „ფსევდო მაკარის თხზულებათა ქართული ვერსია“, ს. დიუფრენის „სანთლის გამოსახულება მირქმის სცენაში ქართულ მხატვრობაში“, ლ. მაგაროტოს „სპარსელი მხატვრის ქაჯარის ვაგლენა ლ. გულიაშვილის ნახატებში“, მ. დერიბერეს „საქართველოს საუნჯეები და ისტორია“, მისი მეორე ნაშრომი „ბაი-რაღი და მონღოლთა ჯვარი საქართველოში“. ჰ. ლიჩინის „გენეციური ხელნაწერები სულთან ამურას საქართველოში მესამე ლაშქრობისას“ (XV საუკუნე), მ. ინაძის „კოლხეთის ბერძენთა კოლონიზაცია“, ნ. კაკაბაძის „ავსტრია-საქართველოს კულტურული და ლიტერატურული ურთიერთობანი“, ნ. ტიერის „ქართული მხატვრობა თურქეთში“, მისივე მეორე სტატია „პროტო-ბიზანტიური საცეცხლური ლაგურკის ეკლესიაში (ხელოვნების განმეულობის შესახებ სვანეთში)“, ზ. კიკნაძის „ქართლის მოქცევის ფოლკლორული ვარიანტები“, კ. ჰიჩინის „კავკასიელი ალბანელები და არაბეთის სახალიფო VII—VIII საუკუნეებში“, ბერნარ უტიეს „არსებობდა თუ არა ძველ ქართულში სიტყვა „რია“? ლ. მაგაროტოს „მანიფესტები ჟურნალ „ცისფერ ყანწებში“.

საყურადღებოა ოლდენბურგის (გფრ) უნივერსიტეტის პროფესორის ვინფრიდ ბოედერის რეცენზიები სათაურით „წიგნები საქართველოდან“, რომლებშიც ავტორი ეხება აკაკი შანიძის, სერგი ჯიქიას, ალექსანდრე ღლონტის, ნათელა ქუთელიას, მერი დამენიას ნაშრომებს. ჩვენი გერმანელი კოლეგა, ქართული კულტურის დიდი მეგობარი, თავის რეცენზიებში ამჟღავნებს ძველი და ახალი ქართულის კარგ ცოდნას, გვაძლევს აღნიშნული ნაშრომების ღრმა მეცნიერულ ანალიზს. იგი მაღალ შეფასებას აძლევს ქართველი მეცნიერების ნაშრომებს, ამავე დროს აკეთებს ზოგიერთ შენიშვნასაც.

ამრიგად, 1957 წლიდან 1984 წლის ჩათვლით, 27 წლის განმავლობაში გამოვიდა ჟურნალის 42 ტომი. მან დიდი როლი შეასრულა საზღვარგარეთული ქართველოლოგიის განვითარების საქმეში.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ კალისტრატე და ნინო სალიებს მდიდარი პირადი ბიბლიოთეკა აქვთ, სადაც დიდი ადგილი აქვს დათმობილი ქართულ წიგნებს. მათ არც ბიბლიოფილის წმინდა ვალი

დაივიწყეს — პირადი ბიბლიოთეკის წიგნადი ფონდი ჩართონ საზოგადოებრივ სარგებლობაში. პირადი ბიბლიოთეკის საუკეთესო ნაწილი — 1400 წიგნი საჩუქრად გადასცეს ქართველ ხალხს. მათ შორის მრავალი წიგნი ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობას წარმოადგენს. ფასდაუდებელ დახმარებას გაუწევს ქართველ მეცნიერებს ისეთი უნიკალური წიგნები, როგორცაა: „აქტა სანქტორუმის“ 69 ტომი, რომელშიც თავმოყრილია შუა საუკუნეების პაგიოგრაფიულ ძეგლთა უმეტესი ნაწილი, იოანე ოქროპირის თხზულებათა 20 ტომი, გრიგოლ ნოსელის 8 ტომი, ეკლესიის ისტორიის, ძველ ბერძენ ნწერალთა და ფილოსოფოსთა თხზულებანი, ფილოლოგიისა და ლიტურჯიკის ლექსიკონები და მრავალი სხვა.

სამწუხაროდ ქურნალის რედაქტორ-გამომცემლებს კალისტრატე და ნინო სალიებს ჯანმრთელობა ხელს არ უწყობთ განაგრძონ ქურნალის გამოცემა. მაგრამ საზღვარგარეთის ქართველოლოგებმა, პარიზში გამართულ თათბირზე მიიღეს გადაწყვეტილება, რომ გააგრძელებენ „ბედი ქართლისას“ ტრადიციებს. 1985 წელს ქურნალი გამოვიდა სხვა სახელწოდებით «Revue des études géorgienne et caucasienne» (ქართული და კავკასიური ეტიუდების ქურნალი).

რედაქციისაგან: ეს სტატია მზად იყო დასაბეჭდად, რომ პარიზიდან მივიღეთ სამწუხარო ცნობა, 1986 წლის ივლისში, 84 წლის ასაკში კალისტრატე სალია გარდაიცვალა.

ლუიჯი მაბაროტო — გალაკტიონის მთარგმნელი

ამ ცოტა ხნის წინათ, გამომცემლობა „მეცნიერებამ“ დასტამბა გალაკტიონ ტაბიძის ლექსების პატარა კრებული. იგი ორენოვანია — ქართულის პარალელურად დაბეჭდილია იტალიური თარგმანები. კრებული ლამაზად არის გაფორმებული (მხატვარი გ. ლომიძე).

როგორც ცნობილია, თავისი შემოქმედებით, იდეური სიღრმით, განუმეორებელი მაღალმხატვრულობითა და კიდევ უფრო ძნელად, სათარგმნი პოეტური ხერხებითა და ნიუანსებით, გალაკტიონი „უთარგმნელი“ მგოსნების კატეგორიას განეკუთვნება ძნელია გალაკტიონის პოეტური მეტყველების სხვა ენაზე თარგმნა, რადგან ამ შედეგების აღდგომისათვის საჭიროა მისი ლექსების მუსიკალურ-ინტონაციური ნიუანსების ზედმიწევნით ცოდნა და დაცვა. თარგმნა, მოგეხსენებათ, საპატიო საქმეცაა და დიდი გარჯაც, განსაკუთრებით როცა პოეზიასთან გვაქვს საქმე. თარგმანის ენა ისეთივე ბუნებრივი და ექსპრესიული უნდა იყოს, როგორც ორიგინალის ენა. ეს სიძნელეები კი განსაკუთრებით იჩენს თავს გალაკტიონის ლექსების თარგმნისას, რომლებშიც „ინფორმაციის მიღმა დეტალებრივი დიმილი და სილამაზის თრთოლვაა“.¹

ბევრმა პოეტმა გამოსცადა ეს თავისთავზე, ვინც კი მისი ლექსების თარგმნას „შეეჭიდა“. ჩვენში გალაკტიონის რუსულად თარგმნის დიდი ტრადიცია არსებობს (ი. ანტოკოლსკი, ნ. ტინო-ნოვი, ნ. ზაბოლოცკი, ა. მეჟიროვი, ბ. ოკუჯავა, ვლ. ლეონოვიჩი, ბ. ახმადულინა, ვლ. ვოლოვი). აი, ეს არასრული სია რუსი მთარგმნელებისა. მაგრამ მიუხედავად მათი გარჯისა, კვლავ ითვლება, რომ საკავშირო მკითხველისათვის გალაკტიონის პოეზიის გაცნობა მომავლის საქმეა. მეტად საინტერესოა თვით გალაკტიონ-

¹ ს. ჟორდანიას კრიტიკა, 1979, გვ. 3.

ნის აზრი მისი ლექსების თარგმანებზე: უნდა ითქვას, რომ პოეტის სიცოცხლეში შესრულებული არც ერთი ლექსის თარგმანი არ მოსწონდა გალაკტიონს, მით უმეტეს, როგორც თვითონ აღნიშნავდა, პირველად მასვე შეუგულიანებია ლ. მეყიროვი ეთარგმნა მისი ლექსები. თითქოს გალაკტიონს პასუხობდა, მეყიროვმა დაწერა: «Поэзия вовеки непереводаима, родному языку верна».

შემდეგ გალაკტიონი ჯერ კიდევ ყმაწვილ ბულატ ოკუჯავას შეხმანებია თავის თარგმანებზე, მაგრამ არც მისი ნათარგმნი მოსწონებია. გამონაკლისს შეადგენს ერთი თარგმანი, რომელიც ეკუთვნის 20—30-იანი წლების ცნობილ მთარგმნელ ქალს ე. შერს (ელენე შერვაშიძეს). ესაა „ლურჯა ცხენების“ თარგმანი, რომელშიც შენარჩუნებულია გალაკტიონის ლექსის არა მარტო მხატვრულ სახეთა სისტემა, არამედ თვით ეფფონიაც კი, რაც ძალზე იშვიათი შემთხვევაა პოეტური თარგმანის ისტორიაში.¹

მოძმე რესპუბლიკებს შორის გალაკტიონი მხოლოდ უკრაინულ ენაზეა თარგმნილი. მისი ლექსების თარგმანები ეკუთვნის ქართველ პოეტს რაულ ჩილაჩავას. როგორც რეცენზიებიდან ჩანს, თარგმანი მაღალმხატვრულ დონეზეა შესრულებული. ამაში პოეტს უდავოდ დაეხმარა როგორც მშობლიური ენის, ასევე უკრაინულის კარგი ცოდნა.

ვფიქრობთ, მკითხველისათვის ინტერესმოკლებული არ იქნება ცნობილი ქართველი მწერლის ნოდარ დუმბაძის მოგონება გალაკტიონზე. თურმე ერთხელ, ვერაზე შეხვედრია პოეტს, წიგნის მაღაზიასთან, სადაც ნოდარ დუმბაძეს პუშკინისა და ლერმონტოვის ქართული გამოცემები უნდა შეეძინა. ამაზე გალაკტიონს უთქვას: „პუშკინი, ლერმონტოვი და ტოლსტოი რუსულად უნდა იკითხო, ძამიკო, გალაკტიონი კი ქართულად, მხოლოდ ქართულად“.

გ. ტაბიძის პოეზიამ კარგა ხანია გადააბიჯა ჩვენი ქვეყნის საზღვრებს. მისი ლექსები ითარგმნა უცხო ენებზეც. საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ყველაზე მეტია ნათარგმნი ფრანგულ ენაზე — 68 ლექსი და 2 პოემა (მთარგმნელი ნატალია ავალიანი). ამ ლექსების ნაწილი დაიბეჭდა ჟურნ. „საბჭოთა კავშირ-ბელგიაში“.

გალაკტიონის ლექსები კერძანულად თარგმნა ცნობილმა მთარგმნელმა ადოლფ ენდლერმა. საინტერესოა მისი მოსაზრება გალაკტიონის შემოქმედებაზე: „არ იცოდნენ ქართული ენა და მიიჩნე-

¹ გულბაათ ტორაძე, მოგონებები...

ჩასწვდევ გალაკტიონის პოეზიის სიღრმესა და მშვენიერებას. სათვის საჭიროა ბორის პასტერნაკის მსგავსი პოეტური ციციის ადამიანი“. დონალდ რეიფილდმა ინგლისურად თარგმნა გალაკტიონის 10 ლექსი. გალაკტიონის ერთი ლექსი უთარგმნიათ ჰოლანდიურ ენაზეც (მთარგმნელები ლეიდენის (ნიდერლანდები) უნივერსიტეტის ასპირანტები: ვიმ ლუკაშენი და ალბერტ სტარველდი). ეს ასპირანტები აფხაზურს სწავლობენ, ამიტომ შეუძრებიათ თავიანთი არჩევანი ლექსზე: „გამარჯობა, აფხაზეთო, შენი“.

იტალიაში პირველად 1977 წელს გაიეღვა გალაკტიონის სახელმა გაზ. „უნიტას“ ფურცლებზე³. ამ გაზეთის სპეციალურ კორესპონდენტთან მოსკოვში დინო ბერნანდინთან ინტერვიუში ბულატოკუჯავამ, კითხვაზე: „ვინ მიგაჩნია ჩვენი დროის ყველაზე დიდ პოეტად“-ო, უყოყმანოდ უპასუხა: „ჩვენი დროის ყველაზე დიდ პოეტად მე ვთვლი გალაკტიონ ტაბიძეს“⁴.

უკვე 1978 წელს კი იტალიელმა ქართველოლოგმა ლუიჯი მაგაროტომ თარგმნა გ. ტაბიძის 19 ლექსი და დაბეჭდა კიდევ ვენეციის უნივერსიტეტის ანალებში (1978 წ. XV. IX).

დღეს ლუიჯი მაგაროტო ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული ქართველოლოგია ევროპაში. მან შემდეგშიც აცერი რამ გააკეთა ქართული ლიტერატურის შესწავლის საქმეშიც.

ლუიჯი მაგაროტო დაიბადა 1942 წლის 15 სექტემბერს, ქ. პადუაში. იგი ამჟამად ვენეციის უნივერსიტეტის დოცენტია. თავდაპირველად იყო სლავისტი. მუშაობდა XX საუკუნის რუსი მწერლების შემოქმედებაზე. მუშაობის დროს წააწყდა მიმოწერას ქართველ მწერლებთან და დაინტერესდა ქართული ლიტერატურით. ახლა იგი რუსულ და ქართულ ენასა და ლიტერატურას ასწავლის ვენეციის უნივერსიტეტში. საქართველოში სტაჟირების მიზნით ჩამოდის ორ წელიწადში ერთხელ. მისი ქართული ენის მასწავლებლები არიან თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოცენტები ნია აბესაძე და შუქია აფრიდონიძე.

ლუიჯი მაგაროტო ერთ-ერთი ორგანიზატორია ამიერკავკასიის კულტურის საკითხებისადმი მიძღვნილი სიმპოზიუმისა, რომელიც ჩატარდა 1979 წ. იტალიის ქალაქებში ბარსა და ლეჩეში. იგი

³ გაზ. „უნიტა“, 1977, 6 ოქტომბერი.

⁴ „კეთილი გრძობის პოეტი“. „ლიტერატურული საქართველო“, 1977, 22. XI. თარგმანი ჩვენია (ზ. ს.)

ლუჩი მაგაროტო თბილისში

ქართული ხელოვნების III სიმპოზიუმზე წარსდგა მოხსენებით: „იტალიელი მხატვრები გ. ტაბიძის პოეტურ ქრომატიზმში“.

ვენეციის მარჩანას ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში მუშაობისას ლუჩი მაგაროტომ მიაკვლია XVIII ს. გამოუქვეყნებელ ქართული ენის ხელნაწერ გრამატიკას, რომელიც დაიბეჭდა „იბერიულ-კავკასიურ წელიწდეულში“ 1979 წელს. მაგაროტოს შესწავლილი და გამოქვეყნებული აქვს წიელი რიგი საინტერესო ნაშრომები, მიძღვნილი ქართული კულტურის, ლიტერატურისა და ხელოვნების საკითხებისადმი, სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთებში გამოაქვეყნა წერილები, გამოსცა ცალკეული წიგნები. მას უმუშავია ნ. ბარათაშვილის, ვაჟა ფშაველას, გალაკტიონის, პაოლო იაშვილის, ტიციან ტაბიძის, სიმონ ჩიქოვანის და სხვათა შემოქმედებაზე, ქართველი მხატვრებიდან კარგად იცნობს ლადო გუდიაშვილისა და დავით კაკაბაძის შემოქმედებას. ამჟამად მუშაობს ილიას შემოქმედებაზე და ემზადება ილიას იუბილეში მონაწილეობის მისაღებად მომავალში დაგეგმილი აქვს აკაკის პოეზიაზე მუშაობა. ასე, რომ დიდი შემოქმედებითი გეგმები აქვს იტალიელ ქართველოლოგს. ვფიქრობთ, ინტერესმოკლებული არ იქნება მკითხველთათვის მისი პირველი ინტერვიუ, რომელიც დაიბეჭდა „კომუნისტში“ 1977 წლის 13 მარტს. ინტერვიუ მიჰყავდა ლ. ხუბულურს.

...გადავწყვიტე ჩემი თანამემამულეებისათვის გამეცნო ტიონის პოეზია. ამ მიზნით დავიწყე ქართული ენის შესწავლა. იტალიაში ქართული ენის შესწავლა ადვილი არ არის. თბილისშივე დავიწყე გ. ტაბიძის ლექსების თარგმნა. ამ საქმეში მეხმარებოდა ნია აბესაძე. დავიწყე აგრეთვე სხვა პოეტების — ტიცინ ტაბიძის, სიმონ ჩიქოვანის, პაოლო იაშვილის, გიორგი ლეონიძის ლექსების თარგმნა. ლექსების იტალიურად გაპოეტურებაში მეხმარებოდა ფაკულტეტის დეკანი ჯან რობერტო სკარჩა“.

პირველად 1981 წლის იანვარში გამოჩნდა თბილისში ლუიჯი მაგაროტოსეული იტალიური თარგმანები, რომლებიც დაბეჭდილი იყო ზემოთ დასახელებულ ანალებში. ლექსების თარგმანს წინ უძღოდა მეტად საგულისხმო მეცნიერული ნაშრომი „ავანგარდიზმი და კლასიკურობა გალაკტიონის პოეზიაში“. ამით მეცნიერმა იტალიელი მკითხველი შეამზადა გალაკტიონის პოეზიის გასაცნობად. გალაკტიონის რთული პოეტური სამყაროს აღსაქმელად ეს აუცილებლად ჩათვალა ლუიჯი მაგაროტომ. ნაშრომი არ სცილდება საყოველთაოდ აღიარებულ მოდელს, მასში განხილულია გ. ტაბიძის შემოქმედების გენეზისი თანმიმდევრობით. ნაშრომიდან ჩანს, რომ ვიდრე ლექსების თარგმნას შეუდგებოდა, მაგაროტოს ზედმიწევნით კარგად შეუსწავლია გალაკტიონის შემოქმედება. მეცნიერს წაუკითხავს ჩვენს ლიტერატურაში არსებული კრიტიკულ მასალაც ამა თუ იმ ნაწარმოებზე, რაც უდავოდ დაეხმარა მთარგმნელს თავისი საქმის აღსრულებაში. ამ ნაშრომის წერისას იგი დაყრდნობია ცნობილი გალაკტიონოლოგების მოსაზრებებს, გულდასმით გასცნობია დ. ბენაშვილის, გ. ასათიანის, გ. მარგველაშვილის, ირ. კენჭოშვილის, აკ. ხინთიბიძის, მ. ანთაძის, თ. ჩხენკელის, ლ. სტურუას და სხვ. შრომებს, განსაკუთრებით აღსანიშნავია მეცნიერის ალლო იმ მრავალრიცხოვანი, ერთიმეორის საწინააღმდეგო მოსაზრებებიდან გ. ტაბიძის სიმბოლისტიკობის შესახებ, რომელიც სხვადასხვა დროს იბეჭდებოდა ქართულ და რუსულ ჟურნალ-გაზეთებში. მის სასარგებლოდ უნდა აღვნიშნოთ, რომ აჯამებს რა ყოველივეს, იგი წერს თავის ნაშრომებში: „გალაკტიონმა ფრთხილად გაიზიარა ცისფერყანწელების იდეები და თავისი საქციელით, რაც ასე დამახასიათებელი იყო მისთვის მთელი ცხოვრების მანძილზე, სხვადასხვა ლიტერატურულ მიმართულებათა მიმართ, დაიწყო საკუთარი ავტონომიის ძიება, თითქოს გამოცალკევდა, რასაც კარ-

გად შეესატყვისებოდა ტიცთან ტაბიძის მიერ შერქმეული ეპითეტო
 „მარტოობის ორდენის კავალერიი“. ლუიჯი მაგაროტო ნაშრომში
 ლაპარაკობს გალაქტიონის იმ უთარგმნელ ენობრივ ფენომენზე,
 როგორცაა დიალექტიზმების, ნეოლოგიზმებისა და სიტყვების
 გადატანითი მნიშვნელობით ხმარება. ასევე საინტერესოა მეცნიერის
 მსჯელობა ფერებზე, რომელშიც ჩანს ძველი ქართული ლიტერატუ-
 რული ტრადიციების სვარგი ცოდნა.

— „...როგორც დავით კაკაბაძის გეომეტრიული ფორმის წყნებები იმერეთის ციკლიდან, ისე გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედება გახვეულია სუსტ ქრომატიზმში, რაც გამოხატულია მის პოეზიაში ფოლკლორულ ფერთა მუსიკით და ბგერწერის ფერადოვნებით“. შემდეგ იგი აგრძელებს მსჯელობას: „ფერი, რომელიც თან სდევდა მის პოეზიას მთელი სიცოცხლის მანძილზე, იყო ცისფერი, ალბულის არა მხოლოდ სიმბოლისტთა (განსაკუთრებით მალარმე) ტრადიციისაგან, არამედ დაფუძნებული და მტკიცედ ფეხმოკიდებული ქართული ლიტერატურული ტრადიციისაგან, თუმცა სულ სხვა მნიშვნელობით. მაგალითად, რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანში“ ცისფერი ფიზიკური და სულიერი ტკივილის გამოხატველი ფერია, მაგრამ XV საუკუნის შემდეგ, განსაკუთრებით, ნ. ბარათაშვილის პოეზიაში, ქიმერის ფერი ხდება, აუხდენელი ოცნების, მისწრაფებების. იგი პოეტური იდეალის ფერია. ასევეა ტაბიძესთანაც, ვისთვისაც ლურჯი, ცისფერი, ლაქვარდისფერი შესაძლოა იყოს ცხოვრება და ოცნება, სიჩუმე და მოგონება, მანდილი და ქარი და სხვ.“ ეს იყო ლუიჯი მაგაროტოს პირველი ნაშრომი გალაკტიონზე. ჩანს, ავტორს კვლავ გაუგრძელებია მუშაობა, რასაც მოწმობს უკვე თბილისში, გამომცემლობა „მეცნიერებაში“ გამოსაცემი კრებული-სთვის საგანგებოდ დაწერილი წინასიტყვაობა — „დაკარგული მშვენიერების ძიებაში“, აქ უკვე იგრძნობა პროფესიონალი ლიტერატურათმცოდნის სტილი, საკითხის ღრმა ცოდნა და სათქმელის ლაკონურად გამოთქმის უნარი. ჩვენი აზრით, ასე ლაკონურად და სრულყოფილად გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედების დახასიათება, მისი პოეტური სამყაროსათვის ნიშანდობლივი აღნიშვნით, სამაგალითოა. ამაზე ლაპარაკობს ოსტატურად მიგნებული სათაური, რაც ზუსტად გამოხატავს გალაკტიონის შემოქმედების არსს. საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ რამდენიმე ციტატს წინასიტყვაობიდან:

„სხვადასხვა ლიტერატურულ მიმართულებათა ბობოქარ და მღელვარე ცხოვრებას განრიდებული, ავანგარდისტული ექსპერიმენტების მიმართ გულგრილი, ყოველგვარი შემოქმედებითი კამათებისა და შეხლა-შემოხლისაგან განმდგარი და გამოუვალი მარტოობით ხშირად მისტიციზმამდე მისული გალაკტიონ ტაბიძე შეუპოვრად მიიღტვის ეპოქის ესთეტიკური და ზნეობრივი ნორმე-

ბის ერთიანობისაკენ, რადგან სიყმაწვილიდანვე დაისახა მიზნად პოეზია ექცია თავისი ინტელექტუალური ყოფის ჭეშმარიტ ხატად. მართლაც, ლექსი ხდება მისი ცხოვრების ნამდვილი თანამგზავრი და მესაიდუმლე. მის შემოქმედებაში ბოზოქრობს სრულყოფილ პოეტურ მედიტაციებში გამოვლენილი, ტანჯვა-კაემნით ნასაზრდოები მგზნებარე, ახალგაზრდული ენებები. პირველი პოეტური ცდებით მოგვრილი მწარე ნაღველი და უსასოო სევდა გალაკტიონ ტაბიძეს იმ ბუნდოვანი, და ამავე დროს, მაცაუნებელი ესთეტიკური სამყაროსაკენ მიაჭიანებს, სადაც გაბატონებული იყო სპლინი, სევდა, უიმედობა და ბოროტება, მაგრამ თანდათანობით პოეტი სძლევს ბედისწერას, ახალ გზას ეძიებს და მისთვის სასიცოცხლო მხატვრულ ჰარმონიას აგნებს, მიზნად ისახავს მიაღწიოს კლასიკური პოეზიის ერთ-ერთ პრინციპზე — მშვენიერებაზე დამყარებულ უმაღლეს პოეტურობას...“

„...განსაკუთრებით აღნიშვნის ღირსია მეორე უმთავრესი პრინციპი, რასაც გ. ტაბიძის პოეტური სისტემა ეფუძნება — ესაა მუსიკალური ეფექტი. აკი ამის შესახებ თავადვე დაუფარავად აცხადებს „მანიფესტში“: „ემღეროდი დამთვრალ ყვავილთა მტვერში, ვმღეროდი ტრფობის ან მტრობის ხმაზე, მსურდა ყოველში და ყველაფერში, მუსიკა, გრძნობა და სილამაზე“.

და მართლაც, არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ მეცნიერს, იმედათად თუ ვინმეს მიუნიჭებია ქართული ლექსისთვის ისეთი მუსიკალობა, როგორც ეს გალაკტიონ ტაბიძემ შესძლო. მის ფრაზაში უფაქიზეს მუსიკალურ რხევებთან ერთად ორგანულადაა შერწყმული უნაკლო ვიზუალური ხატები, რაც ჭეშმარიტი პოეზიის ერთ-ერთ იშვიათ თვისებას წარმოადგენს. როგორი გაუგებარიც არ უნდა იყოს გალაკტიონის ლექსი, მისი შედეგები მაინც არ კარგავენ შემოქმედების უნარს. ამის საიდუმლო კი მათ მუსიკალურობაში უნდა ვეძიოთ. გალაკტიონი „აბსოლუტური სმენის“ პოეტია, მისი პოეზია მუსიკალობით ბადალია მის მიერვე ლექსებში მოხსენიებული კომპოზიტორების — ბეთჰოვენისა და მოცარტის, ვაგნერისა და ვერდის, შოპენისა და პაგანინის მუსიკალური ქმნილებებისა. ამ „აბსოლუტური სმენის“ გამო შეეძლო ისე მკაცრად მოქცეოდა ენას, როგორც კომპოზიტორი ექცეოდა ბგერებს. საინტერესოა თვითონ გალაკტიონის აზრი საკუთარი ლექსების მუსი-

ვახე: (იგი დღიურის სახით აქვს ჩაწერილი ს. ცაიშვილს) 1961 წლის 2 თებერვალს ქართველ მწერალთა ერთ-ერთ სესიაზე, გალაკტიონს უთქვამს: „ჩემი აზრით, დიდად სცდებიან ისინი, ვინც მე მაიაკოვსკს მადარებსო. ჩემი პოეტური ბუნება უფრო ახლოა ბლოკთან (დაუსახელებია კიდევ რომელიღაც ფრანგი თუ ინგლისელი პოეტი). მე ვფიქრობ, რომ საგნებს აქვთ თავისი მუსიკა და პოეტმა სწორედ მათ უნდა მიაგნოს და შესაფერისად აახშიანოს, რასაც შეძლებისამებრ მე ყოველთვის ვცდილობდი და ვცდილობ კიდევო. ხოლო მაიაკოვსკი, ეს მისი უეჭველი თვისება იყო, ყველაფერს უმორჩილებდა მისსავე ხმას, საკუთარ ინტონაციას“. პოეტის ეს მოსაზრება ნიშანდობლივია და ორიენტირდაც გამოდგება მისი ლექსის მოწესრიგებულობის კვლევის დროს. ცნობილი მთარგმნელი ვლ. ლეონოვიჩი წერდა გალაკტიონზე: «Он создал музыкальную летопись эпохи». მასვე ეკუთვნის შედარება: «У Галактиона звук целомудрен, как резец у всезнающего Микеланджело».

წინასიტყვაობაში ლ. მაგაროტო აღნიშნავს: „ჩვენ ვცდილობდით თარგმანში გადაგვეტანა რიტმის კოლორიტი და ლექსიკური მხარე, რამდენადაც ეს შესაძლებელი იყო და თავი აგვერიდებინა გ. ტაბიძისათვის დამახასიათებელი ცალკეული სემანტიკური თუ ფრაზეოლოგიური მიგნებების ტექსტში ბეჭანიკურად გადატანისათვის, რაშიც მდგომარეობს პოეტის სიდიადე, და ეს იმ მიზნით, რომ ამ ცალკეული ეპიზოდური გადაწყვეტით ზიანი არ მიგვეყენებინა უფრო ღირებულისათვის. თარგმანის ეს გზა ავირჩიე, რადგან ვხელმძღვანელობ უ. მუნენის პრინციპით, რომელიც ყველა მთარგმნელს ურჩევს: „უპირველეს ყოვლისა, პოეზიის ერთგულეობა“. ჩვენც ამ პრინციპით შევუდგებით მაგაროტოსეული თარგმანის ანალიზს.

ცნობილია, რომ გალაკტიონის პოეტურ სახეთა დიდი ნაწილი შედარების პრინციპზეა აგებული. ბევრი ლექსი სათაურშივე შეიცავს შედარებას — „სილაქვარდე ანუ ვარდი სილაში“. ამავე ლექსში ბედნიერად მიგნებული შედარებაა: „დედაო ღვთისავ, მზეო მარიამ!“ შედარებით იწყება გალაკტიონის არაერთი ლექსი, მაგ. „როგორც ნისლის ნამქერი“, „ვით ცეცხლის ხეტიალი“, „როგორც ბედის ტრიალი“, ანდა „მომწყურდი ახლა, ისე მომწყურდი,

ვით უბინაოს ყოფნა ბინაში“. პოეტი ხშირად ფრაზიდან გამოპყოფს სიტყვას და მის განსაკუთრებულ აქცენტირებას ახდენს. ასევე ვასამების ჩვეულებას, რაც ასე ფეხმოკიდებულა ქართულ ყოფასა თუ ზეპირსიტყვიერებაში, გალაკტიონის რიტმსა და სემანტიკაში კომპოზიციური ფუნქცია აქვს დაკისრებული. ერთიმეორის მიყოლებით სამი ეპითეტი, სამი სინონიმი, სამჯერ გამეორებული ერთი და იგივე სიტყვა მთლიანობისა და დასრულებულის შთაბეჭდილებას ტოვებს. სამწუხაროდ, ეს ხშირად გაუთვალისწინებელია თარგმანში, რითაც თარგმანი ნამდვილად აგებს. რითმას მთარგმნელი ყურადღებას არ აქცევს, ოღონდ თითქმის მის ყველა ლექსში ცდილობს შეინარჩუნოს რიტმი, რის შედეგადაც ზოგჯერ მიღწეულია „მსგავსება“ გალაკტიონის ლექსთან, რასაც, ალბათ, იტალიური ენის მუსიკალობაც უწყობს ზღეს. მთარგმნელი ცდილობს შეინარჩუნოს აზრი, მაგრამ ხშირ შემთხვევაში თარგმანი ნაკლებ პოეტური გამოდის. მაგალითად, გალაკტიონი: „სიო არხევს და ატოკებს, ჩემს სარკმლის წინ იასამანს“. ლ. მაგაროტო: „მსუბუქი ნიავისაგან ირხევინ იასამნის ტოტები“. გალაკტიონის ორი სინონიმის „არხევს“ და „ატოკებს“ ნაცვლად მხოლოდ ერთის ხმაარება, რა თქმა უნდა, თარგმანს ვნებს, რადგან აქ იგი გალაკტიონისთვის უბრალო ტავტოლოგია კი არ არის, არამედ მისი პოეტიკის დამახასიათებელი ნიშანი, რაც, სამწუხაროდ, თარგმანში დაიკარგა. ასევე დაიკარგა სიტყვები „ჩემს სარკმლის წინ“.

ლ. მაგაროტო ხშირად ისწრაფვის გადმოსცეს ლექსის მუსიკა და ინტონაცია, პოეტის განწყობილება. ხანდახან შეიძლება მთარგმნელს მოუხდეს რაიმეს გამოტოვება ან სიტყვის სხვა სიტყვით შეცვლა, მაგრამ თარგმანში შექმნილი ხატი თუ სურათი ცდილობს ორიგინალის ბადალი იყოს. გალაკტიონი: „მწარე და ძვირფასი თრობის საათია“. მაგაროტო: „მწარე ცოდვის საათია“. გამოტოვებულია სიტყვა „ძვირფასი“, მაგრამ კარგად მიგნებული შესატყვისით „ცოდვის საათია“ თარგმანი გადმოსცემს ღედნის აზრსაც და განწყობილებასაც.

ლექსში „უსიყვარულოდ“, მთარგმნელს უცდია თავიდანვე დაეჭირა ლექსის ინტონაცია, ამისათვის პირველ სტრიქონს, რომელიც სათაურის გამეორებას წარმოადგენს, უმატებს სიტყვა „სინიორეს“, ამით ლექსმა მოიგო, თარგმანიც უფრო ლაღად იკითხება და თანაც სიტყვა „სინიორე“ კარგად შეეწყვილა „ამორეს“. სიტ-

ყვა „სინიორეს“ ჩამატება თითქოს აზოგადებს გალაკტიონის აზრს და ლექსს მეტ სიცხველეს მატებს. „სიო არ დაჰქრის, ტყე არ კრთება სასიხარულოდ“ დამეთანხმებით, უცხოელისთვის ძალზე ძნელი სათარგმნია. ლ. მაგაროტო ვეთავაზობს: „სიო ჩუმდება და ტყე წყვეტს ბედნიერ შრიას“, როგორც ამ მაგალითიდან ჩანს, აზრობრივი სიზუსტე დაცულია, ოღონდ ნაკლებ პოეტურია. ენეციის ანალებში გამოქვეყნებულ თარგმანებში ლექსი „მერი“-ს სათაური იყო „მარი“. მაგრამ ეს თავდაპირველად გალაკტიონის დედნიდან ყოფილა აღებული. პოეტს სურდა, ალბათ, ამით თავისი სულის გოდებისა და უსაზღვრო მწუხარებისათვის ზოგადსაკაცობრიო ზასიათი მიენიჭებინა და მსოფლიო სევდის სიღრმემდე აეყვანა იგი. შემდეგ ვარიანტებში ქართულად დაწერილი სახელწოდება მიგვანიშნებს, რომ ნაციონალური ბუნების ვათვალისწინება სრულიად არ გამორიცხავდა სატრფოს დაკარგვით გამოწვეული სევდისა და მწუხარების ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობას. ამით აიხსნება შემდეგ ვარიანტებში სათაურის შეცვლა. ამის შესაბამისად მეორე გამოცემაში მაგაროტოც ცვლის სათაურს. ეს ლექსი სავსეა მეტაფორული შედარებებით. უცხოელი მთარგმნელისათვის, ალბათ, ძალზე ძნელი გადასატანი იქნებოდა მის ენაზე გალაკტიონის მომხიბვლელ სიტყვათა ფერწერის მღელვარე დინამიკა, რაც ამ ლექსს ყველაზე მეტად ახასიათებს. მაგალითად, დაიკარგა თარგმანში „მაგ თვალთა კვდომა“, „სანდომიან ცის ელვა და ფერი“. მაგრამ არაჩვეულებრივი ექსპრესიითაა გადმოცემული იტალიურში შემდეგი ტაეპი:

„მესმოდა შენი უგონო ფიცი...

მერი, ძვირფასო! დღესაც არ მჯერა...

ვიცი წამება, მაგრამ არ ვიცი

ეს გლოვა იყო თუ ჯვარისწერა? —

აქ სიტყვა „გლოვას“ მთარგმნელი „დაკრძალვით“ ცვლის, რითაც შესანიშნავ ეფექტს აღწევს. ასე კარგადაა გადმოცემული თარგმანში ამ ლექსის ბოლო სტროფი.

„ქარი და წვიმის წვეთები ხშირი

წყდებოდენ, როგორც მწყდებოდა გული

და მე ავტირდი ვით მეფე ლირი,

ლირი, ყველასგან მიტოვებული.“

„ლურჯა ცხენები“ გალაკტიონის საპროგრამო ლექსია. მასში

გამქვედვებულა რამდენიმე სახე-სიმბოლო „სამუდამო მხარეში“, „ბნელ ხვეულებში სძინავთ გამოუცნობ ქიმერებს“ და სხე- ჩანს, მთარგმნელი ვაცნობია ჩვენს ლიტერატურულ კრიტიკაში არსებულ მასალებს ამ ლექსის შესახებ და სწორად გადაუტანია თარგმანში ავტორის ჩანაფიქრი. მთარგმნელის სასარგებლოდ უნდა ითქვას, რომ ამ ლექსში მთლიანად შენარჩუნებულია ორიგინალის აზრი, რიტმი, ხოლო ბოლო სტრიქონში კი იგრძნობა გარკვეული ეფფონიაც.

„ჩქარი გრვეინვა-გრილით
ჰქრან ლურჯა ცხენები!“

ლექსში „თოვლი“ განსაცვიფრებელი გრადაციითაა გადმოცემული სინანულისა და წარმავლობის განცდა.

„ძვირფასო, სული მევეება თოვლით,
დღეები რბიან და მე ვებრღები“.

უკუთარგმანში ასე იკითხება:

„ძვირფასო, სული სავეება თოვლით,
დღეები რბიან და მე ვგრძნობ მათ სიმძიმეს“...

როგორც ვხედავთ, აქ აზრი მთლიანად შენარჩუნებულია, ოღონდ ნაკლებ პოეტურია.

იგივე შეიძლება ვთქვათ ამ სტროფზეც:
გალაქტიონი:

„მყვარდა მაშინ, მათობდა მაშინ
წმეიდი დღეების თყარი ბროლები“.

მაგაროტო:

„მაშინ მე ვიყავი ნაზად მივრალი,
გარბოდნენ ბროლივით თეთრი დღეები“.

ლექსისთვის „არწივეებს ჩასძინებოდათ“ მთარგმნელს სათაური შეუცვლია, მაგრამ მისი დასათაურება კარგადაა მიგნებული, იგი ზუსტად გამოხატავს ლექსის შინაარსს — „ისვენებენ არწივეები“. მართლაც, თუ ლექსის შინაარსს გავითვალისწინებთ, სწორი შესატყვისია. გალაქტიონი ამ ლექსის დასაწყისში ნეოლოგიზმს იყენებს, რაც მხოლოდ მისთვისაა დამახასიათებელი. „ბნელ ღამეს ააქარცივებს, მკივანი მიკიოტები“. აქ გალაქტიონი ჭოტის ან ბუს

ნაცვლად აგრეთვე ნაკლებად ხმარებულ „მიკიოტს“ იყენებს. მთარგმნელს „ააქარცივებს“ სწორად გაუგია და მისი ადექვატორი უნაქანეს „ცივი, გამყინავი ქარი“. კარგად აქვს გადმოტანილი შედარება:

„ტყის ცაცხლი ეკიდებოდა
როგორც ძნას შემოდგომისას“.

ლექსს „ათოვდა ზამთრის ბაღებს“ იტალიურში ასეთი სათაური აქვს: „თეთრი იყო ზამთრის ბაღები“, სათაურში პოეტურობის შენარჩუნების მიზნით მთარგმნელი ხმარობს არქაიზმს, უფრო პოეტურ სიტყვას „iemali“ ნაცვლად „invernali“, რაც „ზამთრისას“ ნიშნავს. ეს ლექსი მთლიანად, თავისი კომპოზიციით და ლიტმოტივის განვითარებით დასრულებულ მუსიკალურ ნაწარმოებს წარმოადგენს და ეს თარგმანშიც იგრძნობა. ამ ლექსში მუსიკა აძლიერებს, ავსებს და ამდიდრებს პოეტურ შთაბეჭდილებას.

ლექსში „ქარი ქრის“, პირველ ვარიანტში არ იყო განმეორებები. მეორე, „მეცნიერების“ მიერ, გამოცემულ თარგმანში გასწორდა. განმეორების შეტანამ გააუმჯობესა თარგმანი, ხოლო ბოლო სტრიქონმა ლექსს დასრულებული სახე მისცა, რასაც მოკლებული იყო თარგმანი წინა გამოცემაში.

ხშირად ლ. მაგაროტო ცდილობს ერთი სიტყვა ორიგინალში რამოდენიმე იტალიური სიტყვით შეცვალოს, რათა აზრი გასაგებში იყოს. მაგალითად: „ბევრის ნაბიჯი არის ტაატი“, სიტყვა „ტაატი“ გადატანილი აქვს თარგმანში, როგორც „ბავშვის გაუბედავი ნაბიჯები“.

საგანგებო აღნიშვნის ღირსია ლექსის „ნიკორწმინდას“ თარგმანი. თარგმანი თავიდანვე დიდი ექსპრესიით იკითხება. ეს ლექსი, როგორც ცნობილია, ტევადი სიმბოლოა უმაღლესი ეროვნული ნიქისა. აზრის ამაღლებულობა თვით ლექსის ფაქტურაში, სახეებში ვლინდება, რაც ჩვენს მთარგმნელსაც უგრძნია და თარგმანშიც კარგად გადაუტანია. თარგმანი ჰარმონიაშია დედანთან და სუნთქავს გალაკტიონისეული ლექსის სიდიადით. ლ. მაგაროტო ცდილობს ერთგულად მიჰყვეს დედანს, მაგრამ ხანდახან უხდება ორიგინალის სიტყვის მისი მშობლიური ენისთვის უფრო ბუნებრივი ფრაზით შეცვლა, ამიტომ ხან აერცობს, ხან შლის სტრიქონთა განლაგებას, მაგრამ არ არღვევს ტექსტობრივ ქსოვილს. მაგალითად, ამ რთული სტრიქონების გადმოტანისას: „ყღერს ქვის ჰარმონია,

დარობს რამდი დარი“, ლ. მაგაროტოს სიტყვა „დარობს“ გადატანილი აქვს: „ქვის ჰარმონიას მზე აბრწყინებს ირგვლივ“-ო.

„მილიხარ“ — ამ ლექსით ჰკრავს მთარგმნელი სათარგმნი ლექსების რკალს და ეს სწორი მიგნებაა. ეს გალაკტიონის ბოლოდროინდელი და თანაც საუკეთესო ლექსია, რომელშიც პოეტი თითქოს ეთხოვება მშფოთვარე ყოველდღიურობას და ხალხის მარადიულ ხსოვნაში იღებს ბინას. ამ ლექსის თარგმანში დაცულია აზრობრივი სიზუსტეც და ემოციურობაც. მთარგმნელის მიერ კარგადაა დაჭერილი პოეტის განწყობილება, რაც თარგმანშიც კარგად შეიგრძნობა. ლექსი გამსჭვალულია ნაღვლიანი ემოციით, რაც იტალიურში ნელი ტემპითაა გადმოცემული.

როგორც ლ. მაგაროტოს თარგმანების ანალიზმა გვიჩვენა, მთარგმნელი კარგად იცნობს გალაკტიონის შემოქმედებას, კარგად აქვს შეცნობილი მისი ღრმა პოეტურობის საიდუმლო. საგულისხმო და მსუდველობაში მისაღებია ლუიჯი მაგაროტოსეული შეფასება გ. ტაბინისა, როგორც ევროპული ტიპის შემოქმედისა.

„გალაკტიონი ჩემთვის აღმოჩენა იყო, არა მხოლოდ როგორც ევროპული მასშტაბის დიდი პოეტი, არამედ როგორც თვისობრივად ახალი ტიპი შემოქმედისა. დიდი ევროპელი პოეტების შემოქმედება, რა თქმა უნდა, არათანაბარია, მაგრამ ამ არათანაბრობის შრული მეტად ზომიერია — გენიალური ლექსიდან შესანიშნავ ლექსამდე და პირიქით; გალაკტიონის ლექსის რხევის ამპლიტუდა ამ მხრივ უნიკალურია გენიალური ლექსიდან სუსტ ლექსამდე და პირიქით, გალაკტიონი სხვა მხრივაც განსხვავდება მისივე მასშტაბის ევროპელი მეტრებისაგან. ევროპელი პოეტები თავიდანვე ირჩევენ გარკვეულ შემოქმედებით მანერას და განუწყვეტლივ აწვითებენ მას გარკვეული ვარიანტებითა და ინოვაციებით. გალაკტიონის მეტაფორათა ამპლიტუდაც ვერსიფიკაციურ ფორმათა და მთელი პოეტიკის ცვლილებების თვალსაზრისით უპრეცედენტოა. ევროპულ პოეზიაში ასეთი რამ იშვიათი და უჩვეულოა. შეიძლება ასეთი უკიდურესობანიქართველთა ეროვნული ხასიათიდან იღებდეს სათავეს.“⁵

აქვე აღსანიშნავია ერთი გარემოებაც: თარგმანის საქმეში ხშირად არის ხოლმე გადაულახავი ზღვარი. ესაა ორიგინალის ავტორისა და მთარგმნელის ინდივიდუალობის მკვეთრი სხვადასხვაობა. ამ

⁵ გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1981, 19 ივნისი.

კონკრეტულ შემთხვევაშიც, ეს გასათვალისწინებელია. ლუიჯი მაგაროტო, პირველ ყოვლისა, მეცნიერია და არა პოეტი. ან, რთქმა უნდა, გარკვეული დალი დასვა თარგმანის ხარისხს.

პოეზიის მთარგმნელი ვერასოდეს ვერ ასცდება უზუსტობას, როცა ის კარგად არ ფლობს ორიგინალის ენას. ალბათ მხედველობაშია მისაღები ის გარემოებაც, რომ თარგმანი შესრულებულია 7-8 წლის წინათ. თარგმანს საზოგადოდ, ისედაც თან სდევს გარკვეული გულწყვეტა. ანა კალანდაძის თქმისა არ იყოს, „თარგმნილი ლექსი მინის ქვეშ ამოდებული ყვავილია“ და ეს მით უფრო შესამჩნევია ალბათ, როცა საქმე გალაკტიონის პოეზიას ეხება.

დასასრულ გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ლუიჯი მაგაროტოს უცდია მოენახა გალაკტიონის ლექსებისათვის რიტმულ-ინტონაციური გასაღები, უცდია წარმოდგენა შეექმნა დედნის პოეტურ სილამაზეზე, რაშიც უდავოდ დიდი როლი შეასრულა იტალიური ენის მუსიკალობამაც. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ ეს მთარგმნელის პირველი ცდაა, რის გამოც ნაკლებ იგრძნობა მთარგმნელის პოეტური თარგმანის დახვეწილი ტექნიკა.

ზემოჩამოთვლილი ხარვეზების მიუხედავად, ლუიჯი მაგაროტოს მიერ შესრულებული იტალიური თარგმანები მნიშვნელოვანი კულტურული მოვლენაა გალაკტიონის ევროპაში პოპულარიზაციის საქმეში. ამის ნათელი დადასტურებაა გაზ. „ავენირეს“. და ჟურ. „ესპარესოს“ ფურცლებზე დაბეჭდილი გამომხაურება ამ კრებულის გამო.

გაზ. „ავენირეს“ კორესპონდენტი კრისტინა ბონჯორნო წერს:

„ბორის პასტერნაკს თავის დღიურში ჰქონდა ჩაწერილი: „ტიფლისი, ყველა იმასთან ერთად, რაც მინახავს და რაც გამიგონია, ჩემთვის ისაა, რაც შოპენი, სკრიაბინი, მარბურგი, ვენეცია, რილკე“. იტალიელები უკვე კარგახანია იცნობენ ამ რუსი პოეტის წერილებს ქართველი მეგობრებისადმი, რომელიც იტალიაში დასტამბა გამომცემლობა „ეინაუდმა“. ბ. პასტერნაკის წერილების ადრესატები იყვნენ ახლა რომ ასე შორეულად გვეჩვენებიათ, — შექმნენლი მაღალპოეტური ლირიკული სამყაროსი. ერთერთი მათგანი იყო ტიცინ ტაბიძე, ბიძაშვილი გალაკტიონ ტაბიძისა, რომლის არაჩვეულებრივი ლექსების თარგმანი შეუსრულებია ჩვენს თანამემამულე ლუიჯი მაგაროტოს და ასე კარგად გამოუცია საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა „მეცნიერებას“. კავკასიის (რატომღაც ავტორი საქართველოს ნაცვლად ტერმინ „კა-

ვკასიას“ ხმარობს. პუბლიკაციას სათაურად ასეთი აქვს — „ტაბიძის კავკასია“) თანამედროვე კულტურული ცივილიზაციის ამ ბრწყინვალე წარმომადგენლის — გ. ტაბიძის (გარდაიცვალა 1959 წ.) ლექსების ორენოვანი გამოცემა ნათელი დადასტურებაა საბჭოთა კავშირში შემავალი სხვა რესპუბლიკების კულტურის განვითარებისა და აღმავლობისა, გამომხატველი იმისა, თუ როგორ ვითარდებიან ერთმანეთის მხარდამხარ სხვა კულტურები...“ შემდეგ სტატიის ავტორი მკითხველებს აცნობს მთარგმნელს — ლუიჯი მაგაროტოს, მის დანტერესებას ქართული ლიტერატურით. ხოლო შემდეგ გაზეთის მკითხველებს მოკლე ცნობებს აწვდის საქართველოს შესახებ. წერს, რომ კავკასიის ეს სამხრეთი მხარე, უძველეს დროში ცნობილი იყო სიმდიდრით განთქმული კოლხეთის სახელით: გადმოსცემს მითს ბერძნების კოლხეთში მოგზაურობაზე ოქროს საწმისის მოსაპოვებლად, ბოლოს კი სთხოვს ლუიჯი მაგაროტოს — გაზეთის მკითხველებს შეუესოს ცნობები იმ ქვეყნის შესახებ, ვისი ბრწყინვალე წარმომადგენელიცაა ამ არაჩვეულებრივად პოეტური ლექსების კრებულის ავტორი. ლუიჯი მაგაროტი პასუხობს:

„— თავისი არსებობის მანძილზე საქართველოს არაერთი აოხრება განუცდია გარეშე თუ შინაური მტრებისაგან, მაგრამ, ამის მიუხედავად, ამ პატარა ქვეყანამ შეძლო შეენარჩუნებინა თავისი თვითნყოფადი და ორიგინალური კულტურა. ლიტერატურა, ფაქტიურად, ქრისტიანობის გავრცელების დროიდან იწყება და რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში რჩება სასულიერო პირთა ხელში, ახალი პერიოდი კი იწყება მაშინ, როცა გაერთიანებულ და პოლიტიკურად გაძლიერებულ საქართველოში ვითარდება ამ დონის შესაფერი ბრწყინვალე რაინდული ლიტერატურა, რაც შეიცავს როგორც ქრისტიანულ, ისე მითოსურ ტრადიციებს; ეს პატარა ქვეყანა საუკუნეების მანძილზე იტანჯებოდა სპარსეთისა თუ ოსმალეთის შემოსევებისგან, რომლებიც ყოველნაირად ცდილობდნენ მისთვის თავზე მოეხვიათ თავიანთი სარწმუნოება. ამან თავისებური გავლენა მოახდინა, განსაკუთრებით, სახვით ხელოვნებაზე. პირველი ნამდვილი შედეგრი ქართული ლიტერატურისა — ესაა შოთა რუსთაველის უკვდავი პოემა „ვეფხისტყაოსანი“. მისი შემქმნელი პოეტი ცხოვრობდა თამარ მეფის დროს. ეს პოემა იქცა ქართველთა ეროვნულ ძეგლად. ეს იყო დასაწყისი... საქართველოს ასევე ინტენსიური ურთიერთობა ჰქონდა იტალიასთან. საკმარისია დავასა-

ხელოთ, რომ 325 წელს ნიკეის მსოფლიო კრებაზე ჩვენ უკვე ვხედავთ საქართველოს წარმომადგენელს...“

ვაზეთის კორესპონდენტის კითხვაზე, როგორ მოახერხეთ, რომ უცხოელმა თბილისში გამოეცით ასეთი მშვენიერი კრებული, ლუიჯი მაგაროტო პასუხობს:

„— უნდა აღინიშნოს, რომ ქართველები ოდითგანვე დიდ ლტოლვას იჩენდნენ დასავლეთ ევროპის ქვეყნებისაკენ, მათთან კონტაქტებისაკენ. მათ ამისი დიდი ტრადიცია აქვთ. ჩემი წიგნის გამოცემაც ამ ტრადიციის გაგრძელებაა, თანაც თვითონ კრებული საგანგებოს არაფერს შეიცავს, ეს მათი ჩვეულებრივი გამოცემაა.“

ქართველები ძალზე გამძლე ხალხია. დღეს მათ ტერიტორიაზე 40-მდე ენაზე ლაპარაკობენ, ქართველმა ებრაელებმა არ იციან, რას ნიშნავს სიტყვა „დარბევა“.

„— ჩვენ ვიცით, რომ არაერთხელ გამხდარა ბევრი ცნობილი და გენიალური პიროვნების შთაგონების წყაროდ ქართული პოეზია. მათ შორის ბორის პასტერნაკისაც, რომელიც ცხოვრობდა თბილისში და შესანიშნავი მთარგმნელიც იყო ქართული პოეზიისა. ასევე პუშკინი და ლერმონტოვი დატყვევებულნი იყვნენ კავკასიის მომხიბვლელი ბუნებით. ეს მითი ამ მხარის შთამაგონებელ ძალაზე კვლავაც ცოცხლობს?“ — ეკითხება კრისტიანა ბონჯორნო.

მაგაროტო პასუხობს: „პოეტი პოეტურ სულს აუცილებლად იცნობს, რა ენაზეც არ უნდა ლაპარაკობდეს, მით უფრო საბჭოთა კავშირში, სადაც ფართო პრაქტიკაა პოეზიის სხვადასხვა ენებიდან თარგმანისა და ამგვარად საშუალება გექმნება გაეცნო და წაიკითხო ყველაფერი ღირებული...“

„— ალბათ ამის გამოა, რომ ასე რაფინირებული სახით გამოვიდა გ. ტაბიძის ლექსების ეს მშვენიერი კრებული?“ — ასკვნის კრისტიანა ბონჯორნო.

„— გალაკტიონ ტაბიძე ძალზე უყვართ თავის სამშობლოში. იგი შეუღარებელი პოეტია. მართალია, მან სკოლა ვერ შექმნა, მაგრამ ამის მიზეზი მისი განსაკუთრებული, ინდივიდუალური ტალანტია. გალაკტიონი მუდამ გულგრილი იყო ყოველგვარი ავანგარდისტული ექსპერიმენტების მიმართ. მან თავიდანვე მიზნად დაისახა პოეზია ექცია თავისი ინტელექტუალური ცხოვრების ჭეშმარიტ ხატად. XX საუკუნის პოეტებს შორის მასავით არავის არ დაუმორჩილებია ქართული სიტყვა და არ მიუნიჭებია მისთვის გან-

საკუთრებული ელვარება, რაც ჩემი დიდი მონდომების მიუხედავად, თარგმანში, გარკვეულწილად დაკარგულია. მაგრამ მე მჯერა, ვინც ამ მაღალ პოეზიას ეზიარება, ირწმუნებს ჯერ კიდევ XVII საუკუნეში ჩვენი პადრე მისიონერების დიდ სიყვარულს ამ ქვეყნისადმი, აღფრთოვანებულნი და შთაგონებულნი რომ ადგენდნენ და ბეჭდავდნენ ქართულ-იტალიურ ლექსიკონს, იტალიურ-ქართულ გრამატიკას და ყოველნაირად ცდილობდნენ კვლავ გაეხადათ ქართველები მონაწილე მსოფლიო კრებისა, რომლის გავლენა იმ დროისათვის უსაზღვრო იყო“.

ყოველკვირეული ჟურნალი „ესპრისო“ ბეჭდავს ჯოვანი ჯუდიჩის კორესპონდენციას, სადაც წერილის ავტორი განიხილავს შარშან გამოსული პოეტური კრებულების თარგმანებს. სტატიაში გალაკტიონზე ნათქვამია:

„დაბოლოს საგანგებო აღნიშვნის ღირსია პასტერნაკის მეგობრის, გალაკტიონ ტაბიძის (1892—1959) ლექსების ლუიჯი მაგაროტოსეული თარგმანი — ლამაზად გაფორმებული ყდით, მშვენიერი ქართული და იტალიური ასოებით, რომელიც დასტამებულია თბილისში, გამომცემლობა „მეცნიერების“ მიერ“.

გამომცემლობა „მეცნიერების“ მიერ ამ პატარა კრებულის გამოცემა კიდევ ერთი ახალი საინტერესო ფურცელია იტალია-საქართველოს ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიაში, ხოლო იტალიაში დაბეჭდილი გამოხმაურება ნათლად ლაპარაკობს ქართული მწერლობის სიძლიერის საერთაშორისო რეზონანსზე.

„...რა მძიმე იყო ის ცრემლი“

„თავისი ხანმოკლე, სიძნელეებით აღსავსე ცხოვრების მანძილზე ისიკავა ტაკუბოკუმ ლექსების სულ რამდენიმე მომცრო კრებულის დაწერა და გამოქვეყნება თუ მოასწრო, მაგრამ პრაქტიკულად, ყველაფერი, რაც მას შეუქმნია, იაპონური პოეზიის სიამაყედ ითვლება. როგორ უნდა მოიპოვო იმის უფლება, რომ გარდაცვალების შემდეგ დიდ პოეტად გაღიარონ ისეთ ქვეყანაში, სადაც საგანთა ფარული მშვენიერების წვდომის უნარი და პოეტური ხელოვნება ისედაც აუცილებლად მოეთხოვება ყოველ ინტელიგენტ ადამიანს? ალბათ, არა მარტო ტალანტით, არამედ ლექსის ტრადიციული სახეებისა და ფორმების ახლებური გაზრებისა და მათი ახალი შინაარსით გამდიდრების გზით“¹.

თანამედროვე იაპონიის ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი პოეტი, ისიკავა ტაკუბოკუ² დაიბადა 1885 წლის 28 ოქტომბერს ქ. მარიოკას ახლოს პატარა სოფელში, ბუდისტი მღვდლის ოჯახში.

პირველი ხუთტაეპიანი ლექსი — ტანკა — თხუთმეტი წლისამ დაწერა. ორი წლის შემდეგ მისი ლექსები დაიბეჭდა ლიტერატურულ ჟურნალ „ცისკრის ვარსკვლავის“ ფურცლებზე, რომლის გამომცემელი იყო იმ დროს კარგად ცნობილი პოეტი ესანო ტეკანი. მისი რჩევით ტაკუბოკუ მიმართავს იაპონური პოეზიისათვის ახალ ჟანრს „სინგაის“, ე. წ. „გრძელ ლექსებს“, სადაც ლექსის სტრაფთა რაოდენობა შეზღუდული არ არის, რომელიც ევროპული პოეზიის გავლენით შევიდა იაპონიაში. 1905 წელს „ცისკრის ვარსკვლავში“ გამოქვეყნდა ტაკუბოკუს ამ ჟანრის პირველი ლექსი „ტოროლა“, რომელმაც იმავეთვე განადიდა პოეტის სახელი. იმედით ფრთაშესხმული პოეტი ტოვებს მშობლიურ სოფელს და საცხოვრებლად გადადის ტოკიოში, რომ მთელი სიცოცხლე შესწიროს ლიტერა-

¹ Памятные книжные даты, 1985.

² ტაკუბოკუ ლიტერატურული ფსევდონიმია, ხამდელი სახელია პაკიმე.

ტურულ საქმეს. 1905 წელს ტაკუბოკუმ გამოსცა პირველი კრებული „მისწრაფებანი“, რომელსაც მოუმწიფებლობის, მიმბაძველობის იერი დაჰკრავდა, მაგრამ აშკარად ჩანდა პოეტური ტალანტი. მკითხველთა აღიარებამ და პრესის გულთბილმა გამოხმაურებამ ვერ უშველა პოეტის მატერიალურ გასაჭირს, რაც მის ოჯახს დაატყდა თავს, როცა დაქორწინდა და მამამისმა კი სამუშაო დაკარგა.

აღბათ, ამ მდგომარეობამ ამოათქმევინა პოეტს სიტყვები:

„თავი რა დიდად
წარმოვიდგინე!
აწამდა
ყველაფერს მოვიბოვებდი.
გინახავთ უფრო სულელი ბავშვი?“

იმედგაცრუებული პოეტი 1906 წელს ამომავალი მზის ქვეყანაში ცხოვრების ტალღამ გარიყა ჩრდილოეთში, კუნძულ ჰოკაიდოზე ღარიბთა, ბედუქულმართთა, ბოროტმოქმედთა და ავანტიურისტთა თავშესაფარში.

ადვილი წარმოსადგენია სულით სპეტაკი, ამალღებული განწყობილების ადამიანის ყოფნა ასეთ საზოგადოებაში, თანაც არც სახსარი გააჩნია, არც დრო, ემსახუროს თავის მოწოდებას. იგი იძულებულია თავის შესანახად იწოწილოს ქალაქიდან ქალაქში, იმუშაოს ქანცის გაწყვეტამდე:

„თავაუღებლად ვიმუშავე,
რაც კი შემეძლო — ვიმუშავე,
ცხოვრებას მაინც არ დასტყობია,
გაშტერებული ვუყურებდი
ჩემს დაღლილ ხელებს“.

რამდენადაც ცხოვრება ამის შესაძლებლობას იძლეოდა, ტაკუბოკუ აქ პროზაულ ნაწარმოებებსაც ქმნიდა — წერდა რეალისტურ მოთხრობებს თანამედროვე იაპონიის ცხოვრებაზე და ჟურნალისტურ საქმიანობასაც ეწეოდა, მაგრამ ამ კუნძულზე აღბათ ამის შესაძლებლობაც ნაკლები ჰქონდა, რასაც მოწმობს მისი სიტყვები:

„რად გინდა ნიჭი,
სული მდიდარი,
როცა ხელები
გაქვს შებორკილი.
...ასე გალოთდა ერთი ჭაბუკი!“

სიღარიბისა და მძიმე სენისაგან გატეხილი პოეტი 1908 წელს
ბრუნდება ტოკიოში, სადაც მისი ცხოვრება სულაც არაა სა-
ხარბიელი; ისევ ფიქრი ოჯახის შენახვაზე, პურის ფულის შოვნაზე,
და თავის დამცირება უღირსთა წინაშე:

„ერთი უწნარა, გივი პოეტი!
ის კაცი გულში ასე შეძახის.
დღეს ჩემი საქმე
ისე წაიდა,
სწორედ იმისგან ვისესხე ფული“.

ასე ხატოვნად გადმოგვცემს იგი თავის უკიდურეს მატერია-
ლურ გაჭირვებას.

მძიმე სენთან და სიღარიბესთან ბრძოლაში შექმნა მან თავისი
საუკეთესო ლექსები— ტანკები, თავისებური ლირიკული დღიუ-
რები, რომელთა უმრავლესობა შევიდა კრებულში „ერთი მუჭა
ქვიშა“, რომელიც იხსნება ტანკათი:

„სადაც კუნძულზე
აღმოსავლეთ ოკეანეში
წყლისპირას ვზივარ თვალცრემლიანი
და პაწაწინა კიბორჩხალას
ვეთამაშები“.

სიცოცხლის ბოლო წლებში ტაკუბოკუმ შექმნა „სინგაისის“
პატარა კრებული „სტვენა და სასტვენი“ (1910 წ.). წიგნის სათაუ-
რი ამ კრებულს, ალბათ შეურჩია მისი ერთ-ერთი ტანკიდან, საიდა-
ნაც ჩანს, რომ ყმაწვილკაცობაში ძალზე ყვარებია მელოდიის სტვე-
ნით გამოხატვა:

„თხუთმეტისა როცა ვიყავი
სტვენა იყო ჩემი სიმღერა“.

მძიმე ცხოვრებისაგან დაქანცული, ჯანგატეხილი პოეტის სუ-
ლიერი მდგომარეობა ნათლად ჩანს ტანკაში, რომელიც მძიმე გან-
ცდითაა დაწერილი და ასევე მძიმედ აღიქმება მკითხველის მიერ:

„პატარა ცრემლი დაეცა მიწას,
პატარა,
როგორც ქვიშის მარცვალი...
მაგრამ რა მძიმე
იყო ის ცრემლი!“

როგორც ტაკუბოკუს ქმნილებებიდან ჩანს, მის ოჯახში და მეგობართა წრეში იშვიათი არ ყოფილა საუბარი რევოლუციურ მოძრაობაზე, მუშათა უკიდურეს მდგომარეობაზე:

„ხუთი წლისა ჩემი გოგონა
და უკვე იცის —
მანაც კი იცის
სიტყვები „მუშა“,
„რევოლუცია“.

ან კიდევ:

„პირისახეზე
თოვლის ფიფქები
ჩამოიწმინდა დაღლილი ხელით,
ეს კაცი ჩემი მეგობარია,
იგი მიპყვება კომუნისმის გზას“.

ამიტომაც, რომ მის შემოქმედებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს რუსეთის თემას. პირველივე კრებულში, რომელიც რუსეთ-იაპონიის ომის დროს გამოიცა, იგი გახედულად უმღერის „ადმირალ მაკაროვის ხსოვნას“, რომელიც ამ ომში დაიღუპა. უფრო გვიანდელ ნაწარმოებებში კი გვხვდება ტურგენევის, ლ. ტოლსტოის, გორკის სახელები. იგი მიესალმება რუსეთის განმათავისუფლებელ მოძრაობას და თავის ლექსებში გამოხატავს მზადყოფნას „იბრძოლოს და მოკვდეს ამ ბრძოლაში“, რომ „ამისათვის იგი არ უნდა დაძრახონ“.

ტაკუბოკუს აქვს ასეთი სტრიქონები:

„შებინდებისას უცბად მომინდა,
რომ დამეწერა გრძელი ბარათი, —
გრძელი, ისეთი —
დედამიწაზე
ყველას გულწრფელად შეეყვარებოდი“.

მართალია მან თავისი სიცოცხლის ხანმოკლე პერიოდში — 27 წლის მანძილზე ვერ მოასწრო ამ „გრძელი ბარათის“ დაწერა, მაგრამ რაც მან შექმნა, იმითაც გულწრფელად შეეყვარეს პოეზიის მოყვარულებმა დედამიწის ყველა კუთხეში. ამის ნათელი დადასტურებაა მის ნაწარმოებთა მსოფლიოს მრავალ ენაზე ამეტიყველება.

იაპონიაში ტაკუბოკუს გარდაცვალების დღე—13 აპრილი (1912) ყოველწლიურად აღინიშნება მისი პოეზიის თაყვანისმცემელთა წრე-

ებში. მრავალჯერ გამოიცა პოეტის ლექსები, იწერება წიგნები მის ცხოვრებაზე, დგება მოგზაურობათა მარშრუტები იმ ადგილებში, რომელთანაც დაკავშირებული იყო პოეტის ცხოვრება, აღმართულია ძეგლები. მის ლექსებზე შეიქმნა მრავალი სიმღერა და მუსიკა.

ქართველმა მკითხველმა ისიკავა ტაკუბოკუ გაიცნო კონსტანტინე ლორთქიფანიძის თარგმანით „ასი ტანკა“, რომელიც გამომცემლობა ნაკადულმა დასტამბა 1970 წელს კრებულში „ერთი კარგი წელიწადი“, შემდეგ კი ცალკე წიგნადაც გამოიცა.

მიმდინარე საიუბილეო წელს ისიკავა ტაკუბოკუს დაბადების 100 წლისთავი ფართოდ აღინიშნება ჩვენს ქვეყანაში. პოეტის 100 ტანკა კრებულიდან „ერთი მუჰა ქვიშა“ ქართულად აამეტყველა პოეტმა ჯანსუღ ჩარკვიანმა, რომელსაც ბჭკარედი თარგმანი მიაწოდა იაპონური ენის მცოდნემ ლიანა არეშიძემ.

ქართველი მკითხველი, ალბათ, კიდევ მიიღებს ამ უაღრესად ნიჭიერი იაპონელი მწერლის ნაწარმოებთა ნიმუშების თარგმანებს.

ქახსულის
ფუკ-
სლუგი

წიგნი ამირფასი ზურბელია,
რომელიც ჩვენ გვამცხვს, ხოლო
თვითონ არასოდეს იცლება.

დ ე კ უ რ ს ე ლ ი

რუსთაველი რუსულ ლიტერატურაში

(XX ს.)

რუსეთის საზოგადოებრიობა რუსთაველსა და მის პოემას საკმაოდ გაეცნო ჯერ კიდევ XIX საუკუნეში, მაგრამ „ვეფხისტყაოსნის“ რუსულად ამეტყველებასა და რუს მკითხველთა წრეებში რუსთაველის პოპულარიზაციაში განსაკუთრებული წინსვლა XX საუკუნეში შეინიშნება. ამაში კი დიდი დამსახურება მიუძღვით როგორც რუს, ისე ქართველ მოღვაწეებს.

უკვე ჩვენი საუკუნის პირველ ათწლეულში რუსთაველი ხშირად იხსენიება თბილისში დაბეჭდილ რუსულ წიგნებში. შეგვიძლია დავიმოწმოთ ე. სტალინსკის მიერ შედგენილი კრებული „პოეტური კავკასია“ (1901 წ.), ვ. რომანოვსკის „ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან“ (1902 წ.) და სხვ. ცნობები რუსთაველსა და „ვეფხისტყაოსანზე“ გვხვდება რუსეთში დაბეჭდილ წიგნებშიც — ვ. ველიჩკოს თხზულებათა კრებულში (1, 1904 წ.), ე. მარკოვის „კავკასიის ნარკვევებში“ (1904 წ.) და სხვ. დასახელებული ავტორები გულთბილად წერდნენ ქართველ პოეტზე, ქებას ასხამდნენ მას, მაგრამ მეტწილად ზოგადი მსჯელობით კმაყოფილდებოდნენ. რუსთაველის სახელი ერთიორჯერ ენციკლოპედიაშიც გამოჩნდა (მცირე ენციკლოპედიური ლექსიკონი, III, 1902 წ.; დიდი ენციკლოპედია, XVI, 1904 წ.), დაიბეჭდა ნაწყვეტი „ვეფხისტყაოსნის“ ახალი თარგმანისა, რომელიც შ. დავითაშვილს ეკუთვნოდა (1910 წ.). ცალკე უნდა მოვიხსენიოთ რ. ყინვარის ინსცენირება „ვეფხისტყაოსნისა“ (1901 წ.), რომელმაც დიდი გამოხმაურება გამოიწვია („კავკაზსკი ვესტნიკ“, „რუსკაია მისლ“), და რუსთაველის აფორიზმების თარგმანი, რომელიც მ. ჯანაშვილმა გამოაქვეყნა (1903 წ.). რუს მკითხველებს დიდად საყურადღებო ცნობები მიაწოდა „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერებზე ე. თაყაიშვილმა (1908 წ.).

ამ წლებში დაიბეჭდა ნ. მარის კაპიტალური ნაშრომები „ძველი ქართველი მეხოტბენი“ (1902 წ.) და „იოანე პეტრიწი, ქართველი ნეოპლატონიკოსი XI—XII სს.“ (1909 წ.), პოლემიკური „საქართველოს ისტორია“ (1906 წ.) და განსაკუთრებით სპეციალური წიგნი „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგ-ეპილოგზე ეტიუდით — ქალის კულტი და რაინდობა „ვეფხისტყაოსანში“ (1910 წ.).

პირველ წიგნში ნ. მარმა, — „ვეფხისტყაოსნისა“ და „თამარიანის“ მხატვრულ-იდუური სიახლოვის გამო, — შესაძლებლად მიიჩნია მათი ავტორის გაიგივება და ერთ პიროვნებად — შოთა რუსთაველ-ჩახრუხაძედ აღიარება; იქვე მან ნაწილობრივ გაიზიარა „ვეფხისტყაოსნის“ ისტორიულ-ალეგორიული ინტერპრეტაციის თვალსაზრისი; მეორე წიგნში საუბარია რუსთაველის ნეოპლატონიკოსობაზე.

„საქართველოს ისტორიაში“, მართალია, გვხვდება აზრი „ვეფხისტყაოსნის“ სპარსულ წარმომავლობაზე, მაგრამ, ამასთანავე, აღნიშნულია, რომ „საქართველოში განსაკუთრებული შარავანდედითაა მოსილი ქართული სიტყვისა და ქართული პოეტური ხელოვნების დიდოსტატის რუსთაველის უკვდავი თხზულება, რომლის მნიშვნელობა ფასდაუდებელია ქართული კულტურის ისტორიისათვის“.

როგორც აღვნიშნეთ, ამ წლების ნაშრომებში (და საერთოდ ნ. მარის რუსთველოლოგიურ მემკვიდრეობაში) განსაკუთრებით საყურადღებოა 1910 წელს გამოქვეყნებული წიგნი, რომელმაც „ვეფხისტყაოსნის“ „შესწავლის ახალი ხანა შექმნა“ (ი. ჯავახიშვილი). მასში ნ. მარმა დაადგინა „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგ-ეპილოგის სტროფები, დაბეჭდა მათი ქართული ტექსტი და რუსული პროზაული თარგმანი, დამაჯერებლად დაადასტურა პროლოგის რუსთაველისეულობა; გააშუქა პოემის სოციალური გარემო და გაარკვია პატრონჟურის ურთიერთობის ტერმინების შინაარსი, დაახასიათა ქალის კულტი, შეუდარა იგი „შუა საუკუნეების ევროპული ცხოვრების ანალოგიურ მოვლენას“, განიხილა რუსთაველის პოემისა და ქართულ-უცხოური სიტყვაკავშირული მწერლობის ნიმუშების პარალელური თუ თახხვდენილი ადგილები, ყურადღება გაამახვილა ქართული სასულიერო პოეზიისა და საერო ლიტერატურის ურთიერთობის საკითხებზე, გამოაქვეყნა ღვთისმშობლის შესხმა და მისი

ავტორი, — „ხალხური საზომის ლიტერატურაში გამოყენებით,“ რუსთაველის წინამორბედად გამოაცხადა.

ნ. მარმა დაასკვნა, რომ რუსთაველის „რომანტიკული პოემა“ შეიქმნა სხვადასხვაგვარი კულტურული გავლენების შუაგულში — დასავლურ-ქრისტიანული და აღმოსავლურ-მავშადიანური კულტურის გზავჯარედინზე, მაგრამ დამუშავდა არა უცხოურ, არამედ ქართულ ეროვნულ ნიადაგზე; მისი საფუძველია საქართველოს სოციალური და ეროვნული სინამდვილე. ამიტომაც „ვეფხისტყაოსანი“ დიდი ხანია იქცა ეროვნულ სიამაყედ, უფრო მეტიც — ისტორიული ცხოვრების წმინდა რელიკვიად, სახალხო ხატად და სალოცავად, საერთო-სახალხო ნაწარმოებად, მოსახლეობის ყველა ფენის კუთვნილებად. ქართველები აფასებენ ამ ძეგლს როგორც ნშობლიური სახელმწიფოს პოლიტიკური ძლიერებისა და ბრწყინვალეების კანონზომიერ თანამედროვეს, მასში საესებით სამართლიანად ხედავენ ლიტერატურაში თავისი „გენიის უმაღლეს გამოხატულებას“.

ათიან წლებში, — რევოლუციის წინა პერიოდში, — რუსი მკითხველის ინტერესი რუსთაველისადმი ერთგვარად შენედა, ნაკლებს ბეჭდავდნენ ქართველი მოღვაწენიც. ამ პერიოდიდან შეგვიძლია დავასახელოთ მხოლოდ რამდენიმე ნაშრომი, სადაც იხსენიება რუსთაველი და მისი პოემა. სახელდობრ, ვ. გურკოს „ქალის კულტი საქართველოში“ (1915 წ.) და „საქართველოს კულტურა“ (1916 წ.), ნ. რომანოვსკაიას „ქართველი მეფე თამარი და მისი დრო“ (1915 წ.), ი. ყიფშიძის „ნარკვევი ქართული ლიტერატურის ისტორიისა XVIII საუკუნის მიწურულამდე“ (1916 წ.) და სხვ. გაკვრით იხსენიება რუსთაველი სიტყვაკაზმულ მწერლობაში (ა. კუპრინი, 1915 წ.), აგრეთვე ეთნოგრაფიულ ჩანაწერებში (ა. ლუბიმოვი, 1916 წ.), ენციკლოპედიებში გამოქვეყნებულ ქართული ლიტერატურის მიმოხილვაში (ენციკლოპედიური ლექსიკონი, XVII, 1912 წ.; რუსული ენციკლოპედია, VI, 1913 წ.). ასე რომ, საგანგებოდ მხოლოდ ნ. მარისა და კ. ბალმონტის ნაშრომები უნდა მოვიხსენიოთ.

ნ. მარმა 1912 წელს გამოაქვეყნა ნარკვევი—„კავკასია და მისი სულიერი კულტურის ძეგლები“, რომელშიც გაიმეორა მცდარი აზრი „ვეფხისტყაოსნის“ სპარსულიდან მომდინარეობაზე, მაგრამ დასძინა, რომ „გენიოსმა რუსთაველმა რომანტიკულ პოემაში მომ-

ხიბლავი მუსიკალობითა და კეთილშობილებით უმღერა თავგანწირულ რაინდულ მეგობრობას („ძმადნაფიცობას“), ღვთაებრივ ქალთა ტიპებსა და ქალის იდეალურ სიყვარულს“. მას პარალელები ევროპაში ეძებნება, მაგრამ რუსთაველი „მშობლიური მხარის იდეალებითა და ხალხური პოეზიის მხატვრული ფორმებით იყო შთაგონებული“.

უფრო ვრცელია მონოგრაფია — „შოთა რუსთაველის პოემა „ვეფხისტყაოსანი“ და ახალი კულტურულ-ისტორიული პრობლემა“ (1917 წ.) — მოზრდილი გამოკვლევა, რომელიც მიუღებელ თვალსაზრისს შეიცავს რუსთაველის რელიგიურ მსოფლმხედველობასა და მოღვაწეობის ხანაზე, აგრეთვე მესხეთში მაჰმადიანობის გავრცელების მნიშვნელობაზე, მაგრამ ყურადღებას იპყრობს განხილული საკითხების მრავალმხრივობით.

წიგნში წარმოჩენილია „ვეფხისტყაოსნის“ „იდეური დამოკიდებულება და თვითმყოფადობა“. მკვლევარის დასკვნით, პოემა „ქართულ კულტურასთანაა დაკავშირებული არა ოდენ ფორმოებრივად, ენობრივად, არამედ იდეურადაც“.

საყურადღებოა ნ. მარის მსჯელობა ქალის კულტზე, სოციალურ გარემოზე, მიჯნურობაზე, ძმადნაფიცობაზე — ამ „იდეის ცენტრალურ ადგილზე შოთას ქმნილებაში და განთქმული პოემის საქართველოს საზოგადოებრივ ყოფასთან ორგანულ შესისხლხორცებაზე“. საინტერესოა დაკვირვება ქართულ ნეოპლატონიზმზე, პეტრიწის შემკვიდრებაზე, რამაც ახალი პერსპექტივა გადაშალა — „რუსთაველის გენიალურ შემოქმედებას დაეძებნა თავისი სრული ისტორიული დასაბუთება, ქართული ლიტერატურისა და განმანათლებლობის განვითარებაში საკუთარი მიმართულების ახსნა“.

ნ. მარის აზრით, მეტი ანგარიში უნდა გაეწიოს „ხალხური წარმომავლობის წვლილს შოთას თხზულებაში“. მისი სიტყვით, „ვეფხისტყაოსანი“ გენიალური პოეტის ნაწარმოებია, რომელიც თავისი განწყობით უდავოდ მსოფლიო მნიშვნელობისაა. მას ოდნავადაც არ ახსიათებს აკვიატებული, პირადული ან ეროვნული ტენდენცია“. იგი ეროვნულ ნიადაგზე აღმოცენებული დიდებული ქმნილებაა, ხოლო მისი ავტორი — უდიდესი ხელოვანი, ზოგადსაკაცობრიო იდეების მქადაგებელი შემოქმედი.

ცნობილმა რუსმა მწერალმა კ. ბალმონტმა 1917 წელს გამოაქვეყნა „ვეფხისტყაოსნის“ პოეტური თარგმანის რამდენიმე თავი, წამძღვარა წინასიტყვაობა და წერილები — „რუსთაველი“ და „დიდი იტალიელი და რუსთაველი“, აგრეთვე ქართული ხალხური გადმოცემა — „რუსთაველისადმი მიძღვნილი ტურნირი“. რუსმა მთარგმნელმა თანამემამულეებს წარუდგინა რუსთაველი, ზოგადად დაუხასიათა მისი შემოქმედება, მოკლედ გააცნო მისი ბიოგრაფია, მოუთხრო პოემის რუსულად ამეტყველების მიზეზსა და ვითარებაზე. მისი სიტყვით „რუსთაველის სახელი ძველი და დღევანდელი საქართველოს მოწოდება და თილისმაა. შოთა რუსთაველი წმიდათა წმიდაა ყოველი ქართველისათვის, იგი საუნჯეა ქართული პოეტური სიტყვისა“.

კ. ბალმონტმა ერთმანეთს შეუდარა რუსთაველი, დანტე, პეტრარკა და მიქელანჯელო, ბევრი მსგავსება ნახა „ქალისადმი მოწიწებული, მიჯნურისადმი გულისხმევი დამოკიდებულების თვალსაზრისით“, მაგრამ რუსთაველის მიჯნურობა უფრო ადამიანურად მიიჩნია და „ამ თანავარსკვლავედში“ უფრო ამაღლებულად ქართველი პოეტი ცნო.

რევოლუციის შემდგომ ხანაში, — 1918 წლიდან 1934 წლამდე — საქართველოს კპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის 1934 წლის 20 აგვისტოს დადგენილებამდე, — რუსულ ენაზე (არც რუსეთში და არც საქართველოში) განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი არაფერი დაბეჭდილა. რუს მკითხველებს საყურადღებო ვერაფერი მისცეს ი. აბულაძისა და ს. შარტის მცირე ზომის წერილებმა, რომლებიც „ვეფხისტყაოსნის“ ს. შარტისეულ თარგმანთან ერთად დაიბეჭდა (1918 წ., 1927 წ.), და, თუ გნებავთ, ვერც რუსთაველის გაკვრით მოხსენიებამ ა. ბელის თხზულებებში („ქარი კავკასიიდან“, 1928 წ.; „საუკუნის დასაწყისი“ 1933 წ.).

უფრო მეტი ცნობა რუსთაველის პოემაზე რუსმა მკითხველებმა მიიღეს „ვეფხისტყაოსნის“ ილუსტრაციების მიმოხილვიდან, რომელიც დ. გორდევმა გამოაქვეყნა (1918 წ.), აგრეთვე ქართველ მეცნიერთა მიერ ენციკლოპედიებში დაბეჭდილი წერილებიდან (ლიტერატურული ენციკლოპედია, 3, 1930 წ.; დიდი საბჭოთა ენციკლოპედია, 19, 1930 წ., მცირე საბჭოთა ენციკლოპედია, 7, 1930 წ.).

რუსთაველის წარმომავლობის, მისი ვინაობისა და მსოფლმხედველობის, „ვეფხისტყაოსნის“ ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობის სა-

კითხები განიხილა ნ. მარმა პ. ინგოროყვას „რუსთველიანასადმი“ მიძღვნილ წერილსა (1927 წ.) და ნარკვევში „ჩიხშია მატერიალური კულტურის ისტორია?“ (1933 წ.).

1933 წელს დაიბეჭდა „ვეფხისტყაოსნის“ კ. ბალმონტისეული სრული პოეტური თარგმანი, რომელსაც, — გარდა წინა (არასრულ) გამოცემაში (1917 წ.) გამოქვეყნებული წერილებისა, — ახლდა მთარგმნელის ახალი წინასიტყვაობა — „რუსთაველის პოემა“.

კ. ბალმონტმა ერთხელ კიდევ განიხილა „ქართველი მგოსნის სწორუბოვარი პოემა“ — „პოეტური სალოცავი ყოველი ქართველისა“ და უმაღლესი შეფასება მისცა მას. რუსი მწერლის სიტყვით, „როგორც ჰომეროსი არის ელადა, დანტე — იტალია, შექსპირი — ინგლისი, კალდერონი და სერვანტესი — ესპანეთი, ისე რუსთაველი საქართველოა“.

რუსთაველის პოემის იდეურ-თემატიკურ მოტივებზე მსჯელობისას კ. ბალმონტმა სრულად დაახასიათა მიჯნურობა და დაასკვნა, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ „ესა სიყვარულის საუკეთესო პოემა, რომელიც კი ოდესმე შექმნილა ევროპაში, სიყვარულის ცისარტყელა, ზეცისა და მიწის შემაერთებელი ცეცხლოვანი ხიდი“.

„ვეფხისტყაოსნისა“ და მსოფლიო ლიტერატურის ცნობილი ნიმუშების შედარების საფუძველზე კ. ბალმონტმა რუსთაველის სილიადე და უპირატესობა აღიარა: „რუსთაველი მაღლაა და სრულყოფილია ნებისმიერ ევროპელ გენიოსზე, იქნება ის სოფოკლე თუ შექსპირი, იმდენადვე, რამდენადაც აღმოსავლეთის ცა უფრო მდიდარია თავისი შეფერილობით, ვიდრე დასავლეთისა“.

1934 წლის 20 აგვისტოს გამოქვეყნდა საქართველოს კპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის დადგენილება „ვეფხისტყაოსნის“ 750 წლისთავის შესახებ. გაჩაღდა საიუბილეო სამზადისი, ცნობები რუსთაველზე გამოჩნდა „პრავდის“ ფურცლებზე (23. VIII. 1934), ცენტრალურ პრესაში წერილები გამოაქვეყნეს ჩვენმა მოღვაწეებმა (გ. ქიქოძემ, კ. ჭიჭინაძემ, ვ. ბერიძემ, ა. სვანიძემ, კ. კეკელიძემ და სხვ.), რომელთაც რუსეთის საზოგადოებრიობას გააცნეს ქართველი პოეტის ცხოვრებისა და შემოქმედების ძირითადი საკითხები, ხშირ შემთხვევაში რუსთაველის ზოგად შეფასებასთან ერთად მიაწოდეს „ვეფხისტყაოსნის“ საფუძვლიანი ანალიზიც. ქართველმა მწერლებმა და მეცნიერებმა კ. ჭიჭინაძემ, მ. ჯავახიშვილმა, კ. კეკელიძემ, მ. დუდუჩავამ, ა. შანიძემ და სხვა. წერილები გამოაქვეყნ-

ნეს საქართველოს რუსულ პრესაშიც, ამასთანავე, ზოგჯერ სპეციალურ, კონკრეტულ საკითხებზეც — „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის ისტორიაზე, ხელნაწერებზე, რედაქციებზე, თარგმანებზე და ა. შ.

საკავშირო პრესაში დაიბეჭდა რუსი მოღვაწეების დ. ზასლავსკის, ა. ბოლოტნიკოვის, ს. ლუნაჩარსკაიასა და სხვათა წერილები; „იზვესტიამ“ ერთ ნომერში (17. III. 1937) გამოაქვეყნა რამდენიმე წერილი (ნ. მარის, ი. ჯავახიშვილის, გ. ლეონიძის და ი. ორბელიას); რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანს“ პირველი წერილები უძღვნეს ვ. გოლცევი, კ. ზელინსკი, ი. ლუპოლმა, პ. ანტოკოლსკი, პ. პავლენკომ, ნ. ზაბოლოცკიმ, ნ. ტიხონოვმა და სხვ. რუსთაველისა და მისი „ვეფხისტყაოსნის“ სიდიადის აღიარება შეინიშნება არა მხოლოდ რუსეთის პრესაში დაბეჭდილ წერილების შინაარსში, არამედ იმ სათაურებშიც, რომლებითაც ავტორები თუ რედაქციები ამ წერილებს აქვეყნებენ, ასეთია, მაგალითად, „ქართული ეროვნული გენია“ („იზვესტია“), „უკვდავი პოემა“ („ლიტერატურნაია გაზეტა“), „ქართველი ხალხის დიდი მხატვარი“ („ლიტერატურა ვ შკოლე“), „დიდი მესხი“ („სოვეტსკოე სტუდენჩესტვო“) და ა. შ.

საგანგებოდ უნდა მოვიხსენიოთ ჟურნალისტ დ. ზასლავსკის „შოთა რუსთაველი“ — რუსი მოღვაწის პირველი წერილი რუსთაველზე ცენტრალურ ორგანოში — „პრავდაში“ (6. VI. 1936). მასში „ვეფხისტყაოსანი“, — „შესანიშნავი ქართული პოემა“, „გენიალური პოემა“, „ლიტერატურის ერთ-ერთი უდიდესი მსოფლიო ძეგლი“, რომელიც მშობელმა ხალხმა „შესანიშნავი სიყვარულით გამოატარა ყველა ისტორიულ განსაცდელში“, — სრულადაა მიმოხილული; ნაჩვენებია მისი საყოველთაო-სახალხო მნიშვნელობა, დახასიათებულია გმირები, შეფასებულია პოემაში ასახული „იდეები და ცნებანი, წინასწარ მათუწყებელნი ევროპის კულტურული აღორძინების ეპოქისა“, აღნიშნულია მისი არაჩვეულებრივი პოპულარობა და თანამედროვე ჟღერადობა; „პომეროსი გენიალურია, მაგრამ მას სწავლობენ მხოლოდ უნივერსიტეტებში, კითხულობენ მხოლოდ სკოლებში. დანტეს არც სკოლებში კითხულობენ. შექსპირს უფრო მეტად კითხულობენ და ისმენენ სცენაზე, ვიდრე კითხულობენ. მსოფლიო გენიოსთა ამ ოჯახში რუსთაველი დვიძლი ძმა და შვილია, მაგრამ მას კითხულობს და მღერის ხალხი“, — დასძენს ავტორი.

„ვეფხისტყაოსნის“ იუბილესათვის მზადების პერიოდში რუსულ ენაზე სპეციალური მეცნიერული ნაშრომები გამოაქვეყნეს

ქ. კეკელიძემ, ა. ბარამიძემ, მ. ჩიქოვანმა და სხვ.; ვრცელი ნარკვევი მრავლისმთქმელი სათაურებით — „შოთა რუსთაველი — ქართული რენესანსის პოეტი“, „შოთა რუსთაველი — ქართველი დანტე“ დაბეჭდა რ. მილერ-ბუნდნიცკაიამ (1937 წ.); საინტერესოა ი. მარის გამოკვლევები — ქართულ-სპარსული ლიტერატურული ურთიერთობიდან“ (1934 წ.) და „ვეფხისტყაოსნის ერთი ადგილის განმარტებისათვის“ (1934 წ.). ასე რომ, 1934—1937 წლებში რუსულ ენაზე „ვეფხისტყაოსანსა“ და მის ავტორზე დაიბეჭდა არა მხოლოდ პოპულარული ან სამეცნიერო-პოპულარული წერილები, არამედ საყურადღებო მეცნიერული ნაშრომებიც. იმავე წლებში გამოქვეყნდა „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანები კ. ბალმონტისა (1935, 1936, 1937 წწ.), გ. ცაგარელისა (1937 წ.), ნ. ზაბოლოცკისა (1937 წ.) და სხვ.

„ვეფხისტყაოსნის“ 750 წლისთავის საიუბილეო დღესასწაულში მონაწილეობის მისაღებად 1937 წლის დეკემბრის ბოლო რიცხვებში თბილისში ჩამოვიდა დიდი ჯგუფი რუსი მოღვაწეებისა (ნ. ასაევი, დ. ბედნი, თ. გლადკოვი, ნ. ზაბოლოცკი, ი. ლუპოლი, ა. ნოვიკოვ-პრიბოი, ა. სერაფიმოვიჩი, ნ. ტიხონოვი, ა. ფადეევი, კ. ფედინი და სხვ.). თბილისის პრესაში დაიბეჭდა მათი ბევრი წერილი თუ გამონათქვამი. რუსმა მწერლებმა და მეცნიერებმა პ. ანტოკოლსკიმ, კ. ზელინსკიმ, პ. გრიგორიევმა, ი. ლუპოლმა, დ. ოსიპოვმა, პ. პავლენკომ, ა. პეტრენკომ, ი. სიმონოვმა, ი. ტინიანოვმა, ს. ლუნაჩარსკაიამ, ვ. გოლცევმა და სხვებმა საიუბილეო დღეებში წერილები დაბეჭდეს ცენტრალურ პრესაშიც.

მრავლისმთქმელია რუსული წერილების სათაურები, რომლებიც ცხადყოფენ ავტორთა თვალსაზრისს: „შოთას უკვდავება მის ხალხურობაშია“, „რუსთაველი მთელი კაცობრიობის გენიაა“ (თ. გლადკოვი), „რუსთაველი ჩვენთვის განსაკუთრებით ახლობელია (ი. სელვინსკი), „რუსთაველი საბჭოთა ადამიანის გულშია“ (ა. ფადეევი), „რუსთაველი დღეს მთელი კავშირის უსაყვარლესი პოეტი“ (ი. ლუპოლი), „ოქროს პოემა“ (ნ. ტიხონოვი), „უკვდავი პოემა“ (პ. ანტოკოლსკი), „მსოფლიო მნიშვნელობის ძეგლი“ (ა. ორლოვი), „ადრეული ჰუმანიზმის მანიფესტი“ (პ. პავლენკო), „გენიალური ქმნილება“ (ს. ლუნაჩარსკაია), „მსოფლიო პოეზიის მაღალი ნიმუში“ (ა. პეტრენკო), „მსოფლიო მნიშვნელობის თარიღი“ (ი. ტინიანოვი), „მრავალეროვნული კულტურის ზეიმი“ (ა. ჟაროვი) და სხვ.

ქართველმა მწერლებმა, მეცნიერებმა, ხელოვნების მუშაკებმა შ. ამირანაშვილმა, კ. ჭიჭინაძემ, ს. იორდანიშვილმა, პ. ინგოროყვამ, კ. კეკელიძემ, ლ. გუდიაშვილმა, დ. არაყიშვილმა და სხვებმა წერალები გამოაქვეყნეს ადგილობრივ პრესაში. ქართველი მოღვაწეების კ. კეკელიძის, გ. ჭიჭინაძის, ი. ნიკოლაძის, ს. ჩიჭოვანის, მ. ჩიჭოვანის, შ. ნუცუბიძის, ა. ბარამიძის, კ. ჭიჭინაძის, ვ. გაფრინდაშვილის, შ. დადიანის, ბ. ჟღენტისა და სხვათა წერილები მრავლად დაიბეჭდა რუსეთშიც.

რუსმა პოეტებმა ს. მიხალკოვმა, ი. სელვინსკიმ, ვ. ინბერმა, პ. ანტოკოლსკიმ და სხვებმა ლექსები უძღვნეს რუსთაველს. ბევრი რუსი მწერალი თუ მეცნიერი სიტყვით გამოვიდა სსრ კავშირის მწერალთა კავშირის გამგეობის რუსთაველისადმი მიძღვნილ პლენუმზე (ვ. სტავსკი, ა. სერაფიმოვიჩი, ი. სელვინსკი, დ. ბედნი, ნ. ზაბოლოცკი, ი. ლუპოლი, ი. მეშჩანინოვი, ვ. სტრუვე, ვ. ინბერი, ჯ. ალტაუზენი, პ. ანტოკოლსკი, ა. სურკოვი, ვ. გოლცევი და სხვ.). მოხსენებები წაიკითხეს პ. პავლენკომ („ვეფხისტყაოსანი“) და ნ. ტიხონოვმა („პოეტი და სამყარო“).

პ. პავლენკომ ჯერ კიდევ იუბილემდე „პრავდაში“ დაბეჭდა „რუსთაველის ოცნებათა ხორცშესხმა“ (23. XII.1937), ხოლო შემდეგ გავრცობილი სახით მოხსენებად წაიკითხა მრავალეროვნულ აუდიტორიაში და მსმენელებს რუსთაველის თხზულება, — „თავისი დროის მოწინავე იდეათა დეკლარაცია“, „ახალი ეთიკისა და მორალის წიგნი“, „პირველი წიგნი შუა საუკუნეთა ადამიანის სულსა და ხასიათზე“, — წარუდგინა „ადამიანის ახალი იდეალებისათვის ბრძოლის პოემად, ძმობის, მეგობრობისა და სიყვარულისათვის ბრძოლის პოემად“, წიგნად ისეთ ადამიანებზე, „რომელთაც სწამთ ბედნიერება და იციან, თუ რა გზით შეიძლება ამ ბედნიერების მიღწევა“.

პ. პავლენკომ გულდასმით წარმოაჩინა რუსთაველის ცხოველმყოფელი ოპტიმიზმი და მისი პოემის „ზოგადსაკაცობრიო შინაარსი“. მისი დასკვნით, „ქართული ხელოვნების საყოველთაოდ აღიარებული და უბადლო ბელადი რუსთაველი მთელ საუკუნეზე მეტი ხნით უსწრებს იტალიის ადრინდელი ჰუმანიზმის პოეტთა იმედებსა და მისწრაფებებს და აღემატება მათ ჯანსაღი, საეკლესიო მისტიკისაგან თავისუფალი რეალიზმით“.

ნ. ტიხონოვმა ყურადღება გაამახვილა რუსთაველის ზოგადსა-
კაცობრიო იდეალებზე, პატრიოტიზმსა და კაცთმოყვარეობაზე, ქარ-
თველი პოეტის მიერ ეროვნულ-სარწმუნოებრივი შეზღუდულობის
დაძლევისა და საერთაშორისო კულტურულ-ლიტერატურულ არე-
ნაზე საპატიო ადგილის მოპოვებაზე.

საიუბილეო დღესასწაულზე ჩამოსული ყველა სტუმრის, პლე-
ნუმზე გამოსული ყველა მონაწილის აზრი ერთი იყო: „რუსთაველი
ყველაზე ახლობელი, საყვარელი და ძვირფასია საბჭოთა ადამიან-
ისათვის“ (ა. ფადეევი), „რუსთაველის გენია ეკუთვნის როგორც
ქართველ ხალხს, ისე მთელი საბჭოთა კავშირის, მთელი მსოფ-
ლიოს ხალხებს“ (თ. გლადკოვი); „ვეფხისტყაოსნის“ იუბილე „მთე-
ლი ჩვენი პოეზიის დღესასწაულია“ (ა. ასაევი). „ჩვენი ხალხის დი-
ადი მეგობრობის ზეიმი“ (პ. ანტოკოლსკი).

არა მხოლოდ საიუბილეო დღესასწაულის მონაწილეთა, არა-
მედ მთელი საბჭოთა ხალხის აზრი გამოხატა ვაზეთმა „პრავდამ“,
როცა მოწინავე წერილში — „საბჭოთა კულტურის დიადი დღესას-
წაული“ (26. XII. 1937) აღნიშნა „ვეფხისტყაოსნის“ დიდი მნიშვნე-
ლობა ჩვენი თანამედროვეობისათვის, პროგრესულად მოაზროვ-
ნე საზოგადოებრიობისათვის და კიდევ ერთხელ გამოაცხადა საჯა-
როდ და საქვეყნოდ, რომ „ქართველი გენიოსის პოემა „ვეფხისტყა-
ოსანი“ თავისი შეუდარებელი მხატვრული ძალით, თავისი ღრმა
იდეური შინაარსით ეკუთვნის მთელ კაცობრიობას“.

„ვეფხისტყაოსნის“ საიუბილეო დღესასწაულის მომდევნო
წლებში — დიდი სამამულო ომის წინარე პერიოდში (1938—
1940 წწ.) შეინიშნება რუსული რუსთველოლოგიის აღმავლობა და
წინსვლა. ამ პერიოდში დაიბეჭდა საიუბილეო წელს მომზადებული
არაერთი წერილი თუ კრებული. საყურადღებო წერილები გამოაქ-
ვეყნეს როგორც რუსმა მწერლებმა (ნ. ზაბოლოცკიმ, ვ. გოლცევი-
მა და სხვ.), ისე ქართველმა მეცნიერებმა (კ. კეკელიძემ, კ. დონდუ-
ამ და სხვ.).

რუსეთის სამეცნიერო საზოგადოებრიობის გამოჩენილმა წარ-
მომადგენლებმა 1937 წელსაც მნიშვნელოვანი წერილები უძღვნეს
რუსთაველს (მოვიგონოთ ი. ორბელის „დიადი მემკვიდრეობა“, ა.
ორლოვის „მსოფლიო მნიშვნელობის ძეგლი“, ი. ლუპოლის „შოთა
რუსთაველის აფორიზმები“ და სხვ.), მაგრამ 1938 წელი განსა-
კუთრებით შედეგიანი იყო: დაიბეჭდა ვ. კომაროვის „შოთა რუს-

თაველი“, ვ. სტრუვეს „დიდი ჰუმანისტი“, მ. აზადოვსკის „რუს-თაველი პუშკინის ლექსებში“ და სხვ. საგანგებოდ უნდა მოვიხსენიოთ ვ. შიშმარიოვისა და თ. ბერკოვის ვრცელი გამოკვლევები.

ვ. შიშმარიოვი ჯერ კიდევ ადრე დაინტერესდა „ვეფხისტყაოსნით“ და „თანაზიარობდა ნ. მარის რუსთველოლოგიურ სტუდიებში“, ვრცელი რეცენზიით გამოეხმაურა ნ. მარის გამოკვლევას ქალის კულტზე. 1938 წელს მან გამოაქვეყნა მოზრდილი ნარკვევი — „შოთა რუსთაველი (რამდენიმე პარალელი და ანალოგია)“, რომელშიც შეინიშნება სპარსული ლიტერატურის როლის გავლენა როგორც საერთოდ ქართული კულტურის ისტორიაში, ისე „ვეფხისტყაოსნის“ შექმნაში, მაგრამ, ამასთანავე, გამოთქმულია რწმენა, რომ რუსთაველის „ნამდვილ ღირებულებასა და მნიშვნელობას მალე შეიგნებენ ხალხი ჩვენს საზღვრებს იქითაც, სადაც გადმოცემის ოსტატობის, სიცოცხლის მკვეთრად, რეალისტურად გადმოცემის, თავისი ჰუმანური აზრის სიფართოვის, დაძაბული პეროიკისა და გრძნობათა ღრმა კეთილშობილების წყალობით შოთა შესაფერ ადვილს მოიპოვებს დიდ მწერალთა შორის“.

ვ. შიშმარიოვმა შეისწავლა და გააანალიზა რუსთაველის მსოფლმხედველობა და პოეტიკა, „ვეფხისტყაოსნის“ მხატვრული კონსტრუქცია და წყაროები, ეროვნული საფუძვლები და სოციალური გარემო, ძირითადი მოტივები და სხვ. მან რუსთაველის პოეზია ქართული კულტურის ფონზე განიხილა, ღირსეულად წარმოაჩინა მისი ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობა.

დიდად საყურადღებოა პ. ბერკოვის „შოთა რუსთაველი რუსულ ლიტერატურაში“ — პირველი სრული და საფუძვლიანი გამოკვლევა, რომელშიც დეტალურადაა მიმოხილული რუსულენოვანი რუსთველოლოგიური ლიტერატურა 1802 წლიდან „ვეფხისტყაოსნის“ საიუბილეო დღეებამდე.

რუსთველოლოგიის ისტორიაშია და საერთოდ ჩვენს სამეცნიერო-ლიტერატურულ ცხოვრებაში უადრესად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა რუსთაველისადმი მიძღვნილი სამი რუსული კრებულის გამოქვეყნებას თბილისში, მოსკოვსა და ლენინგრადში. ერთმანეთის მიყოლებით დაიბეჭდა „რუსთაველის კრებული“ (თბილისი, 1938 წ.), „რუსთაველის ეპოქის ძეგლები“ (ლენინგრადი, 1938 წ.), „შოთა რუსთაველი და მისი დრო“ (მოსკოვი, 1939 წ.). კრებულებში შევიდა როგორც ქართველ, ისე რუს მწერალთა და მეცნიერთა

წერილები. მაგალითად, ი. ლუპოლის „შოთა რუსთაველის სახელები და იდეები“, კ. ჩაიკინის „ქართულ-ირანული ურთიერთობიდან (სამი ცნობა)“, ნ. ტიხონოვის „პოეტი და სამყარო“ და სხვ.

1940 წელს დაიბეჭდა ვ. გოლცევის „შოთა რუსთაველი და მისი პოემა“, რომელშიც რუსთველოლოგიის მრავალი საკითხია განხილული. ესაა რუსი ავტორის პირველი მოზრდილი წიგნი რუსთაველზე, პირველი ვრცელი მონოგრაფია, რომელმაც რუს მკითხველებს ბევრი ცნობა მიაწოდა „ვეფხისტყაოსანსა“ და მის შემოქმედზე.

1941—1945 წლებში რუსული რუსთველოლოგიის განვითარება რამდენადმე შეფერხდა — რუსულ ენაზე შედარებით მცირე რამ დაიბეჭდა. სახელდობრ, საქართველოში გამოქვეყნდა ორიოდ სპეციალური წერილი (ი. აბულაძის, ქ. შარაშიძის, კ. კეკელიძის და სხვ.); ენციკლოპედიებში ადგილი დაეთმო რუსთაველს (დიდი საბჭოთა ენციკლოპედია, 49, 1941 წ.; მცირე საბჭოთა ენციკლოპედია, 9, 1941 წ.; ენციკლოპედიური ლექსიკონი, 36, 1941 წ.); რუსმა მკითხველებმა მიიღეს „ვეფხისტყაოსნის“ შ. ნუცუბიძისეული თარგმანი (1941 წ.), რომელსაც საკავშირო პრესა გულთბილად გამოეხმაურა (ი. აბულაძე, ი. ანდრიანოვი, გ. ლეონიძე); ა. სლოვინსკიმ დაბეჭდა მოზრდილი ნაშრომის (რუსთაველის პოემის „ვეფხისტყაოსნის“ მხატვრული წყობა) ერთი თავი — „რეალობა რუსთაველის პოემის შინაარსში“ (1941 წ.), რომელშიც ერთხელ კიდევ ცხადყო, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ საფუძველი ქართული სინამდვილე იყო.

დიდი სამამულო ომის შემდგომ წლებში, — 1946 წლიდან 1965 წლის დამდეგამდე — რუსთაველის 800 წლისთავის საიუბილეო ზეიმისათვის მზადების დაწყებამდე, — რუსულენოვანი რუსთველოლოგია გამდიდრდა და მრავალფეროვანი გახდა. ქართველმა მეცნიერებმა გ. იმედაშვილმა, ვ. შადურმა, კ. კეკელიძემ, ა. ბარამიძემ, ე. მეტრეველმა, ი. ბერიტაშვილმა, ა. შანიძემ და სხვებმა წიგნებსა თუ წერილებში განიხილეს რუსთაველის ცხოვრებისა და შემოქმედების მრავალი საკითხი. განსაკუთრებით აღსანიშნავია შ. ნუცუბიძის „რუსთაველი და აღმოსავლური რენესანსი“ (1947 წ.), „რუსთაველის შემოქმედება“ (1958 წ.) და ი. მეგრელიძის „რუსთაველი და ფოლკლორი“ (1960 წ.), რუსთაველს სათანადო ადგილი მიუჩინეს რუსულ ენაზე გამოქვეყნებულ ძველი ქართული ლი-

ტერატურის ისტორიის მიმოხილვაში თ. ბეგიაშვილმა (1949 წ.) და ა. ბარამიძემ (1952 წ., 1958 წ.). ქართველ მკვლევართა (გ. იმედაშვილის, ა. ბარამიძის, შ. ამირანაშვილისა და სხვ.) ნაშრომები დაიბეჭდა რუსეთშიც.

„ვეფხისტყაოსანს“ ადგილი დაეთმო ბევრი რუსი მოღვაწის ნაშრომებშიც. შეგვიძლია დავიმოწმოთ ვ. ჟირმუნსკის (1946 წ.), ვ. მიხანკოვას (1949 წ.), რ. ორბელის (1954 წ.), კ. ზელინსკის (1957 წ.), ა. ფადეევისა (1957 წ.) და სხვათა წერილები თუ წიგნები.

ცალკე უნდა გამოვყოთ „ვეფხისტყაოსნის“ ცნობილი მთარგმნელის ნ. ზაბოლოცკის „რუსთაველის სიბრძნე“ (1958 წ.), რომელიც რამდენჯერმე დაიბეჭდა.

ნ. ზაბოლოცკიმ განიხილა „ქართველი ხალხის საყვარელი წიგნი“, „პირადი თუ საზოგადოებრივი მორალის თავისებური კოდექსი“, სწორად შენიშნა, რომ „მთელი თაობები აზროვნებდნენ რუსთაველის ზნეობრივი კატეგორიებით“ და სცადა „ვეფხისტყაოსნის“ გაუგონარი პოპულარობის ახსნა — საგანგებოდ გაამახვილა ყურადღება რუსთაველის მორალურ კონცეფციაზე. მისი სიტყვით, „რუსთაველი თავისი დროის მოწინავე ადამიანი იყო. მან ევროპულ აღორძინებამდე დიდი ხნით ადრე ამცნო ქვეყანას ახალი ჰუმანისტური მორალის საწყისები“. თავისი იდეალები პოეტმა წარმოადგინა არა განყენებულ მსჯელობათა სახით, არამედ „ცოცხალ ადამიანურ განსახიერებაში“, გმირებში, რომელთაც ახასიათებთ სამშობლოს სიყვარული, მოვალეობისადმი ერთგულება, უანგარო მეგობრობა, შთაგონებული მიჯნურობა.

ნ. ზაბოლოცკიმ დაახასიათა „ვეფხისტყაოსნის“ მეგობრობა და მიჯნურობა, ერთმანეთს შეუპირისპირა ავთანდილი და ტარიელი, წინ წამოსწია მათი ადამიანური თვისებები, ვნებები და განცდები და დაასკვნა, რომ „ქვეყნის ბიწიერების უარყოფის ნეგატიური სიმართლე, რომლის მატარებელი ტარიელია, ეჯახება ავთანდილის პოზიტიურ სიმართლეს, ცხოვრებისეულ სიმართლეს ბრძოლისა და ბოროტების აქტიური დაძლევისა. მრავალი გამოცდის შემდეგ ავთანდილის სიმართლე იმარჯვებს, გონების, მეგობრობისა და სიყვარულის ძალა ზეიმობს: ავთანდილის დახმარებით ტარიელი უბრუნდება ცხოვრებას და პოულობს მასში ყოველივე იმას, რაც სამუდამოდ დაკარგული ეგონა“.

საინტერესო აღმოჩნდა რუსი ჟურნალისტის ს. ლოსევის წერილი „შოთა რუსთაველის საფლავის შესახებ“ (1960 წ.), რომელიც ავტორმა იერუსალიმიდან გამოგზავნა.

ს. ლოსევმა გამოიყენა იერუსალიმის ჯვრის მონასტერზე შემონახული გადმოცემები და ქართველ და უცხოელ სწავლულთა ნაშრომები, წყაროებიდან ამოკრებილი მასალის საფუძველზე მიმოიხილა ძველი ქართული სავანის ისტორია, გაიკნო და აღწერა მონასტრის თანამედროვე მდგომარეობა, ყურადღება გაამახვილა რუსთაველის იერუსალიმში ყოფნაზე, პოეტის პორტრეტსა და საფლავზე, ამასთანავე, დაიმოწმა ერთი უცნობი წყარო — „ჯვრის მონასტრის მატეანი“, რომლის ჩვენებით, თითქოს, რუსთაველი 1192 წელს ჩავიდა იერუსალიმში.

მართალია, ეს უკანასკნელი ცნობა არც ძველი აღმოჩნდა და არც სარწმუნო, რის გამოც ს. ლოსევის წერილს შემდგომში დაეკარგა ადრინდელი მნიშვნელობა, მაგრამ გამოქვეყნების უამს მან უთუოდ შეუწყო ხელი საზოგადოებრიობის ინტერესის ზრდას იერუსალიმის ქართული სიძველეებისა და რუსთაველის ცხოვრების ბოლო წლებისადმი.

მაღე იერუსალიმს გაემგზავრა ქართველ მოღვაწეთა სამეცნიერო ექსპედიცია (ა. შანიძე, ი. აბაშიძე, გ. წერეთელი), რომელმაც გაიკნო ჯვრის მონასტრის სიძველენი და საინტერესო მასალა მოიპოვა — რაც მთავარია, რუსთაველის პორტრეტი ჩამოგვიტანა. ექსპედიციის მონაწილეებმა თავდაპირველად კოლექტიური წერილი გამოაქვეყნეს — „შოთა რუსთაველი ჯვრის მონასტერში“ (22. XI. 1960). შემდეგ დაიბეჭდა ა. შანიძის „დაკარგული პორტრეტის ძიებაში“, ი. აბაშიძის „პალესტინის დღიური“ და სხვ. ამას მოჰყვა ცხოველი გამოხმაურება — ვ. ბერიძის „სასურველია გაგრძელდეს კვლევა“, ე. მებრეველის „ფრესკა ბევრს გვიამბობს“, ვ. კონდრაკის „დიდ ძიებათა ნაკვალევზე“, ს. კაკაბაძის „ერთხელ კიდევ რუსთაველის პორტრეტზე“ და ა. შ. ასე რომ, იერუსალიმის სამეცნიერო ექსპედიციის შედეგზე, მის მონაპოვარზე რუსულ ენაზე მთელი ლიტერატურა შეიქმნა.

რუსთველოლოგიის განვითარებისათვის უთუოდ მნიშვნელოვანი იყო ნ. მარის ნაშრომების გამოქვეყნება — დაიბეჭდა „კავკასიური პოეზია და მისი ტექნიკური საფუძვლები“ (1947 წ.), „ქარ-

თული ენა“ (1949 წ.), „სპურია“ (1963 წ.) და „რუსთაველის შე-
მოქმედების სათავეებისა და პოემის შესახებ“ (1964 წ.).

პირველ ნაშრომში, რომელიც 1918—1919 წლებით თარიღდება,
ნ. მარმა საკმაოდ გააფართოვა „ვეფხისტყაოსნის“ საფუძველი;
პოემა არა მხოლოდ ადგილობრივ-ქართული, ეროვნულ-ხალხური,
არამედ საერთო-კავკასიური ბუნებისაა, კავკასიის ხალხთა ერთიანი
სულიერი და მატერიალური კულტურითაა ნასაზრდოებ. „უდიდეს
ქართველ პოეტს შოთა რუსთაველს არა აქვს არც ერთი სიტყვა სა-
ქართველოზე, მშობლიური მხარის ბუნებაზე, თავის თანამემამუ-
ლეთა და ნათესავთა განცდების შესახებ საკუთარ საზოგადოებრივ
და მატერიალურ პირობებში“, მაგრამ, ამის მიუხედავად, მის „რო-
მანტიკულ პოემაში ჩვენ გვესმის კავკასიური გულის ძგერა, მოქმედ
პირთა ურთიერთობაში აშკარად იგრძნობა გარკვეული ეპოქის კავ-
კასიური საზოგადოება, უფრო მეტი — აშკარად გვაქვს კავკასიურ
ეთნიკურ კულტურასთან, ხალხურ საზოგადოებრიობასთან დაკავ-
შირებული ხალხური ფსიქოლოგიის ელემენტები“. საინტერესოა
ნ. მარის კატეგორიული განცხადება: „ვეფხისტყაოსანი“ ანონიმურ
რომ იყოს, აუცილებლად კავკასიურად ვალიარებდით, ავტორს
კავკასიელად მივიჩნევდით, რადგან მისთვის „ყველაზე უფრო შე-
საფერისი გარემო საზოგადოებრივ-კულტურული და ხალხურ-ფსი-
ქოლოგიური თვალსაზრისით იქნებოდა კავკასია“.

„ქართული ენა“ 1928 წელს უნდა იყოს დაწერილი. მასში
საუბარია რუსთაველის ლექსის საზომის საწყისებზე სასულიერო
პოეზიაში, ხალხთა ძმობა-მეგობრობაზე, „ვეფხისტყაოსნის“ ავ-
ტორის ინტერნაციონალიზმზე (ნ. მარის განცხადებით, რუსთაველი
„მთელ ქართულ ლიტერატურაში გამოირჩევა განსაკუთრებული
ინტერნაციონალიზმის სულისკვეთებით“). საყურადღებოა ნ. მარის
მიერ „ვეფხისტყაოსნის“ აღიარება ქართული სიტყვაკაზმული მწერ-
ლობის განვითარების ბუნებრივ შედეგად. მისი სიტყვით, „ქართული
პოეზიის ეს შედეგრი არაა ინდივიდუალური გენიის მიერ შექმნილი
სასწაული. ეს არის საერთო პროზისა და პოეზიის განვითარების შე-
დეგად მიღწეული კულტურული ტრიუმფი“.

განსაკუთრებით საყურადღებოა მოზრდილი კრებული — „რუს-
თაველის შემოქმედების სათავეებისა და პოემის შესახებ“, რომელ-
შიც გაერთიანებულია 1899—1931 წლების გამოუქვეყნებელი ნაშ-
რომები: „კავკასიის ხალხთა ლიტერატურა“, „ლექცია ძველ ქართულ

ლიტერატურაში“, „მასალები ლექციებისათვის შოთა რუსთაველზე“, „რუსთაველის ენისა და აზროვნების ტექნიკაზე“, „ვეფხისტყაოსნის“ ს. კაკაბაძისეული გამოცემის (1927 წ.) რეცენზია, დაკვირვებანი და შენიშვნები აფორიზმებზე, გამოცემებზე, თარგმანებზე, თბილისში წაკითხული ლექციის შესავალი სიტყვა — „ქართული კულტურის მოყვარულთა საზოგადოებას“ და სხვ.

ამ ნაშრომებში ვრცლადა მსჯელობა „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის პიროვნებასა და მსოფლმხედველობაზე, ენასა და სტილზე, უხვადაა ტექსტოლოგიური დაკვირვებანი. ნ. მარი რუსთაველის შემოქმედების სათავეს წარმართული და ქრისტიანული ქართული კულტურის დასავლეთ-აღმოსავლეთის ხალხთა კულტურასთან ისტორიულ კავშირში ხედავდა და ადგილობრივ საფუძველს წარმოაჩენდა. მისი დასკვნით, „თუ მოარული იდეების, მწერლური ხერხების, დახვეწილი მეტყველებისა და სიუჟეტის თვალსაზრისით შოთა უკავშირდება მშობლიურსა და უცხო მწერლობას, ბგერა, რიტმი, მისი პოემის სულის პულსი ეხმაურება ქართულ ხალხურ მუსიკას, ხალხურ მეტყველებას. ამასთანავე, პოემა აღსავსეა კავკასიური ყოფით, ქართველ ფეოდალთა რაინდული ინტერესების მატერიალური ხალხურობით“.

1961 წელს ვ. შადურმა და გ. ბებუთოვმა გამოაქვეყნეს ორტომიანი კრებული, — „ქართველი და რუსი ხალხების მეგობრობის მატთანე ძველი დროიდან ჩვენს დღეებამდე“, რომელშიც დაბეჭდეს დიდალი მასალა რუსთაველზე — XIX—XX საუკუნეების გამოჩენილი მოღვაწეების ე. ბოლხოვიტინოვის, ი. პოლინსკის, კ. ბალმონტის, ნ. ტიხონოვის, პ. პავლენკოს, კ. ფედინის, ნ. ასაევის, ი. სეღვინსკისა და სხვათა წერილები, ლექსები, გამონათქვამები და ა. შ.

უკანასკნელად ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ბევრჯერ დაიბეჭდა „ვეფხისტყაოსნის“ შ. ნუცუბიძისა და ნ. ზაბოლოცკის თარგმანები. გამოვიდა აგრეთვე გ. ცაგარლის თარგმანიც (1953 წ.); ენციკლოპედიებში რუსთაველს მიეძღვნა სპეციალური წერილები, რომლებშიც რუსთაველოლოგიის თანამედროვე დონის შესაბამისად გაშუქდა ქართველი პოეტის ცხოვრება-შემოქმედების საკითხები.

1965 წლის დამდეგს გამოქვეყნდა საქართველოს კომუნისტურ-პარტიის ცენტრალური კომიტეტის დადგენილება რუსთაველის დაბადების 800 წლისთავის საზეიმოდ აღნიშვნის შესახებ. მთელ

საბჭოეთში გაიშალა საიუბილეო სამზადისი, ახალი ძალით გაჩაღდა რუსთველოლოგიური კვლევა-ძიება ჩვენს რესპუბლიკაში. არსებითად 1965—1966 წლები რუსთველოლოგიის აღმავლობისა და რუსთაველის საერთაშორისო არენაზე დამკვიდრების წლები იყო.

ქართველმა მოღვაწეებმა ი. აბაშიძემ, ს. ჭილაიამ, მ. ჩიქოვანმა, რ. ბარამიძემ, ლ. ანდლულაძემ, ე. ვირსალაძემ, ს. ხუციშვილმა, ა. ბარამიძემ, პ. ინგოროყვამ, ა. შანიძემ, შ. ნუცუბიძემ და სხვებმა თბილისში გამოაქვეყნეს არაერთი საყურადღებო წერილი. აქვე დაიბეჭდა წიგნებიც (ა. ზურაბაშვილი, შოთა რუსთაველი და პერსონოლოგია, 1966 წ.; ნ. ნათაძე, ს. ცაიშვილი, შოთა რუსთაველი და მისი პოემა, 1966 წ.).

ქართველმა მწერლებმა და მეცნიერებმა კ. გამსახურდიამ, ი. აბაშიძემ, ა. ბარამიძემ, ვ. შადურმა და სხვებმა ცენტრალურ ჟურნალებში განიხილეს რუსთველოლოგიის აქტუალური პრობლემები. რუსმა მკითხველებმა მიიღეს ქართველი ავტორების მოსკოვში გამოცემული წიგნებიც (ა. ბარამიძის „შოთა რუსთაველი“, 1966 წ. და ს. ცაიშვილის „შოთა რუსთაველის ვეფხისტყაოსანი“, 1966 წ.).

დამოწმებულ წერილებსა და წიგნებში სრულადაა მიმოხილული „ვეფხისტყაოსანი“, უხვადაა ცნობები მის გენიალურ შემოქმედზე. ქართველმა ავტორებმა რუსეთის ფართო საზოგადოებრიობას მიაწოდეს როგორც სამეცნიერო-პოპულარული წერილები, ისე რუსთველოლოგიის თანამედროვე დონეზე შესრულებული საბეჭდო ნაშრომებიც.

რუსთაველის საიუბილეო დღეებისათვის სამზადისში აქტიურად ჩაება რუსეთის სამეცნიერო-ლიტერატურული საზოგადოებრიობაც. რუსეთსა და საქართველოში დაიბეჭდა წერილების სერია ნ. ტიხონოვისა: „მარგალიტი წყობილი“, „პოეტის უკვდავება“, „უკვდავი რუსთაველი“, „ადრეული რენესანსის მომდერალი“, „მსოფლიო მნიშვნელობის ეპოსი“ და ა. შ., და პ. ბერკოვისა: „შოთა რუსთაველის დაბადების 800 წლისთავისათვის“, „ღმერთი“, „სამყარო“ და „ხალხი“ რუსთაველის პოემაში, „ვეფხისტყაოსნის კომპოზიციის შესახებ“, დ. ლეონიდოვის—„შოთა რუსთაველი“, ვ. როჟდესტვენსკის—„უკვდავი პოემა“ ი. სელვინსკის—„მაღალი ადამიანურობა“, ა. ანტონოვსკაიასა და ბ. ჩორნის—„მესხი მიჯნური“ და სხვ. დაიბეჭდა აგრეთვე რუსი პოეტების ი. სერგეევას, ვ. როჟდესტვენსკისა და სხვათა ლექსები, ა. ტოლსტოის „რუსთაველის პოემის ახალი თარ-

გმანი“, ვ. ნიკოლაევა-ტერეშკოვასა და მ. შოლოხოვის დებულებები ი. სტოვბუნის ინფორმაციები და ა. შ.

ნ. ტიხონოვა თავის მრავალრიცხოვან წერილებში ვრცლად განიხილა „დიდებული ქმნილება“, „უკვდავი პოემა“, რომელიც სამშობლოში „შეუსისხლხორცდა ხალხის ცხოვრებას“, ხოლო მის ფარგლებს გარეთ „უდიდეს სიერცებებს გადასწვდა“ და „მსოფლიო პოეზიის საგანძურში“ დამკვიდრდა საპატიო ადგილზე. რუსი პოეტის სიტყვით, გენიალური ქართველი შემოქმედი, „სიტყვის უდიდესი ოსტატი“, „აღმოსავლეთის აღორძინების მათწყებელი“, რომელმაც „აღმოსავლეთის აღორძინების პირველი საგალობლები თქვა“, იყო „რაინდი რაინდთა შორის, მეცნიერი მეცნიერთა შორის, პირველი მგოსანი მგოსანთა შორის“. იგი ახლაც ჩვენთანაა, ჩვენი თანამედროვეა და ზოგადსაკაცობრიო იდეალებს გვინერგავს, ერთგულებისა და მამაცობისაყენ, პატრიოტიზმისა და მეგობრობისაყენ მოგვიწოდებს.

„ვეფხისტყაოსნის“ თანამედროვე უღერადობაზე, მისი იდეოლოგიის ძალაზე გაამახვილა ყურადღება ე. პენრიმ (ს. როსტოვსკიმ). რუსთაველის ჰუმანისტურ ტენდენციებზე მსჯელობისას მან ქართველი პოეტი აღიარა „მსოფლიო მასშტაბის ჰუმანისტად“, რომელმაც „ორსაუკუნენახევრით გაუსწრო აღორძინების ეპოქის გენიალურ ხელოვანთ“ და „თავისი სულისკვეთებით ჩვენს საუკუნეებთან უფრო ახლოა, ვიდრე შუა საუკუნეებთან“.

ცალკე უნდა მოვიხსენიოთ ნ. მარის წიგნი „ვეფხისტყაოსნისა“ და „ვისრამიანის“ საკითხები“, რომელიც 1966 წელს დაიბეჭდა. მასში გამოქვეყნდა 1887—1917 წლებში შესრულებული ნაშრომები, რომლებშიც განხილულია „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტისა და მხატვრული სტილის საკითხები (წაკითხვათა გასწორება, შედარება, სახეები, ლექსის ზომა, რითმი და სხვ.), აგრეთვე „ვეფხისტყაოსნისა“ და „ვისრამიანის“ ურთიერთობის ზოგიერთი საკითხი. აქ ერთხელ კიდევ დაიბეჭდა „კავკასიური პოეზია და მისი ტექნიკური საფუძვლები“, აგრეთვე ამონაწერები „ვეფხისტყაოსნიდან“ — ბუნების აღწერა, მუსიკალური ტერმინები, სახელმწიფოებრივი ტერმინები, ოფიციალური გამოთქმები, შედარებები, რითმები, „ვეფხისტყაოსნისა“ და „ვისრამიანის“ ზიარი (საერთო) ელემენტები და სხვ. ესაა ზანგრძლივი მეცნიერული დაკვირვების შედეგად მოპოვებული მასალა, ზოგჯერ სათანადოდ გააზრებული და შეფასებული.

რუსთაველის საიუბილეო დღეების წინ მკითხველებმა მიიღეს კარგი საჩუქარი — გამოქვეყნდა გ. ბებუთოვის მიერ შედგენილი კრებული — „რუსული კულტურის მოღვაწეები შოთა რუსთაველის შესახებ“ (1966 წ.), რომელშიც დაიბეჭდა დიდძალი მასალა „ვეფხისტყაოსანზე“ და მის ავტორზე (ე. ბოლხოვიტინოვიდან მოყოლებული 1966 წლამდე). კრებულმა ერთხელ კიდევ ცხადყო, რომ რუსეთის მოწინავე საზოგადოებრიობა ყოველთვის იჩენდა ინტერესს „ვეფხისტყაოსნისადმი“.

1966 წლის სექტემბრის მიწურულში რუსთაველის დაბადების 800 წლისთავისადმი მიძღვნილ დღესასწაულში მონაწილეობის მიხედვით თბილისის ეწვია რუს მოღვაწეთა დიდი ჯგუფი: მ. ალექსეევი, კ. ზელინსკი, ნ. კონრადი, გ. მარკოვი, ვ. ჟირმუნსკი, კ. სიმონოვი, ს. სმირნოვი, ა. სურკოვი, ნ. ტიხონოვი და სხვ. როგორც ადგილობრივმა, ისე საკავშირო პრესამ დიდი ადგილი დაუთმო მათ წერილებს, გამოკვლევებს, გამონათქვამებს. ისინი გამოვიდნენ სსრ კავშირისა და საქართველოს მწერალთა კავშირების გამგეობათა პლენუმზე (ნ. აბალკინი, მ. ალექსეევი, ნ. ტიხონოვი — 26. IX. 1966), საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საერთო კრების საიუბილეო სესიაზე (ნ. კონრადი, ვ. ჟირმუნსკი — 28.IX.1966), საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის, რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისა და მინისტრთა საბჭოს საზეიმო სხდომაზე (ე. სტოლეტოვი, ნ. ტიხონოვი, ე. ფურცევა, ა. შაპოშნიკოვა, ნ. ხრისტოფოროვი — 30. IX. 1966).

რუს მოღვაწეთა აზრას ნათელსაყოფად ჩვენ მხოლოდ ორიოდე გამონათქვამს დავიმოწმებთ: „ღრმად ეროვნული ძეგლი“ (კ. სიმონოვი), „კაცთმოყვარეობის, სათნოებისა და ხალხთა მეგობრობის ჰიმნი“ (ა. სურკოვი), „პოეტური შემოქმედების ჭეშმარიტი შედეგები“ (კ. ეორონკოვი), „მთელი პროგრესული კაცობრიობის სიამაყე“ (გ. მარკოვი), „უბერებელი გენიოსი“ (ი. სელვინსკი) და ა. შ. საგანგებოდ გამოვყოფთ ერთ მოხსენებას და ორ სიტყვას.

ნ. ტიხონოვის მოხსენებამ — „შოთა რუსთაველი მსოფლიო ლიტერატურაში“ — ერთგვარად განსაზღვრა არა მხოლოდ მწერალთა ფორუმის, არამედ საერთოდ საიუბილეო ზემის განსაკუთრებული ჭეღერადობა. მასში მკაფიოდ იყო წარმოჩენილი რუსთავე-

ლის ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობა, მისი პოემის მხატვრული სი-
ლიადა და ღრმაიდურობა.

6. ტიხონოვის სიტყვით, „ვეფხისტყაოსანი“ პოეტური გენიის-
სრულყოფილი ქმნილებაა, იგი შედის მსოფლიო კლასიკური პოე-
ზიის უდიდეს ნაწარმოებთა საგანძურში“. მასში „ჩაქსოვილია ღრმა-
ინტერნაციონალური გრძნობები, მასში ცოცხლობს მგზნებარე,
პატრიოტიზმის სულისკვეთება, რომელიც დღესაც ამოძრავებს კა-
ცობრიობას“. რუსთაველის პოემამ სწორედ ამიტომ „მოიხვეჭა
უკვდავება“. „იგი ბუნებრივად შეერწყა ხალხის ცხოვრებას“ და
„მთელი კაცობრიობის კუთვნილებად“ იქცა.

6. კონრადმა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“ დასავლურ-აღ-
მოსავლური ლიტერატურის მნიშვნელოვან მწერლებსა და ძეგლებ-
თან მიმართებაში განიხილა და იგი საქართველოში რენესანსის გა-
ფურჩქნის პერიოდის — XII საუკუნის ღირსეულ პოეტურ შედეგ-
რად წარმოაჩინა. მართალია, ნ. კონრადმა ზუსტად ვერ გაითვალის-
წინა ქართული ლიტერატურის ტიპოლოგიური ბუნება, მაგრამ სწო-
რად შენიშნა „ვეფხისტყაოსნის“ მაკორული ყდერადობა და თა-
ვისებური ფინალი, რომლითაც ქართული პოემა გამოირჩევა შუა-
საუკუნეების ანალოგიური ძეგლებისაგან.

ვ. ყირმუნსკიმ დაბეჭდვით განაცხადა, რომ რუსთაველის და-
ბადების 800 წლისთავი „არა მარტო ქართველი ხალხის დღესასწა-
ულია, არა მარტო საბჭოთა კავშირის ყველა ხალხის დღესასწაუ-
ლია — ეს დღესასწაულია მთელი კაცობრიობისა, რომლის კულ-
ტურულ, ლიტერატურულ განვითარებაში ქართველმა ხალხმა ასე-
თი შესანიშნავი წვლილი შეიტანა“.

ეს აზრი კიდევ უფრო სრულად და ნათლად გამოითქვა „პრავ-
დის“ მოწინავეში — „ხალხთა მეგობრობა, კულტურათა მეგობრო-
ბა“ (25.IX.1966), რომელშიც აღინიშნა, რომ „რუსთაველის
პოემის გმირული პათოსი, მასში ასახული პატრიოტიზმისა და ინ-
ტერნაციონალიზმის იდეები მახლობელია საბჭოთა ადამიანების, დე-
დამიწის თავისუფლებისმოყვარე ხალხების სულიერი სამყაროსათ-
ვის“. „ვეფხისტყაოსნის“ იდეურ-მხატვრული სიმდიდრე — ჰუმან-
იზმისა და კაცთმოყვარეობის, პატრიოტიზმისა და ხალხთა ძმობის
წმიდათაწმიდა იდეალები, სიცოცხლის დამამკვიდრებელი ოპტიმიზ-
მი კაცობრიობის გულწრფელ აღტაცებას იწვევს. ამიტომაც, —

ფროენულ კულტურათა დაახლოების შედეგად, — რუსთაველის შილეს საყოველთაო ზეიმად იქცა.

რუსთაველის საიუბილეო დღესასწაულის ბუნებრივი გაგრძელება იყო ქართველი პოეტის ძეგლის გახსნა და საზეიმო საღამო მოსკოვში (25. X. 1966), სადაც კიდევ ერთხელ აღინიშნა, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ „მთელ კაცობრიობას ეკუთვნის. იგი უმღერის სამშობლოს სიყვარულის უკვდავ გრძნობებს, ნამდვილ პატრიოტიზმს, ხალხთა ძმობას, მეგობრობას, გაბედულ, კეთილშობილურ და ძლიერ ადამიანთა სიყვარულს, ერთგულებას, მეგობრობას“ (ნ. ტიხონოვი).

რუსთაველის საიუბილეო დღესასწაულის მომდევნო წლებში შვედეთთან ინტერესი „ვეფხისტყაოსნისადმი“ ოდნავაც კი არ შეწყვეტებულა, პირიქით, რუსულენოვანი რუსთაველოლოგია ახალი მეცნიერული ნაშრომებით გამდიდრდა. სახელდობრ, საყურადღებო წერილები გამოაქვეყნეს პ. ინგოროყვამ, ა. ბარამიძემ, ა. აბრამიშვილმა და სხვ. მოზრდილი წიგნი დაბეჭდა თ. ვირსალაძემ (იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის მოხატულობა და შოთა რუსთაველის პორტრეტი, 1973 წ.); რუსთაველოლოგიის ცალკეული საკითხები განიხილეს ა. ლოსევმა (აღორძინების ესთეტიკა, 1978 წ.) და ე. მელეტინსკიმ (შუასაუკუნოებრივი რომანი. ტიპოლოგიის საკითხები, 1982 წ.), რუსთაველსა და მის პოემას სპეციალური წერილები უძღვნეს რ. სამარინმა (რუსთაველის პოემა და XII—XIII სს. მსოფლიო ლიტერატურული პროცესი, 1967 წ.) და ა. ბელენიციმ (ორი ხატოვანი გამოთქმის შესახებ შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანში“, 1978 წ.) გამოჩენილი საბჭოთა გეოლოგის ა. ფერსმანის გამოუქვეყნებელი რუსთაველოლოგიური ნაშრომი გააცნო საზოგადოებრიობას ე. ფინმა (შოთა რუსთაველი და ქვის „მაგია“, 1970 წ.), საინტერესო მასალები მიაწოდა მკითხველებს ი. სტოგბუნმა (შოთა რუსთაველის ფრესკა, 1979 წ.) და ა. შ. საგანგებოდ შევჩერდებით მხოლოდ რ. სამარინის წერილზე.

რ. სამარინმა გაითვალისწინა რა „საერთაშორისო ინტერესი“ „ვეფხისტყაოსნისადმი“ და „ტრიუმფალური გამარჯვება“, რომელიც ქართულმა პოემამ მოიპოვა XX საუკუნეში, თემა — „რუსთაველის მნიშვნელობა მსოფლიო ლიტერატურაში“ ამოუწურავად შიიჩნია და აირჩია მხოლოდ ერთი საკითხი, რომელიც წარმოადგინა ასეთი ფორმულირებით — „რუსთაველის პოემა და XII—XIII

სს. მსოფლიო ლიტერატურული პროცესი“. მან ენერგიულად გალაშქრა მათ წინააღმდეგ, ვინც შუა საუკუნეებს „წყვედიანის სამეფოდ“ მიიჩნევდა, ამ ეპოქის მნიშვნელოვან ძეგლებს ხელოვნურად უკავშირებდა გვიან ხანას და რენესანსის წინამორბედად აღიარებდა. მისი სიტყვით, „არც მაღალი ოსტატობა, არც თავისებური ჰუმანიზმი ჯერ კიდევ არ აყენებენ არც კრეტიენ დე ტრუას და არც ვოლფრამ ფონ ეშენბახს აღორძინების პოეტების რიგში“.

მკვლევარმა ვრცლად დაახასიათა XII საუკუნე — „საოცარი და განუმეორებელი ეპოქა მსოფლიო კულტურის ისტორიაში“, მიმოიხილა „კულტურული პროცესის მრავალსახეობა“, გაითვალისწინა კრეტიენ დე ტრუას, ვოლფრამ ფონ ეშენბახის, ჰარტმან ფონ აუესა და ნიზამი განჯელის მემკვიდრეობა და რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“ ამ დიდებულ ფონზე შეაფასა. მისი დასკვნით, „ღიმილი ქართველი პოეტის მსოფლიო მნიშვნელობა, უპირველეს ყოვლისა, ემყარება იმ თავისებურ ადგილს, რომელიც მას საკუთარ ეპოქის ლიტერატურაში უკავია“. რუსთაველმა აითვისა ადგილობრივ-ეროვნული და დასავლურ-აღმოსავლური ლიტერატურული ტრადიციები, შექმნა „ღრმად ნოვატორული ნაწარმოები, რომელიც ამოზრდილია ხალხურ საფუძველზე და რომელიც ამასთან ითვალისწინებს მაშინდელი მსოფლიოს ძალზე მოწინავე ტრადიციებს“. „მისი პოემა მსოფლიო ლიტერატურის უდიდესი მონაპოვარია“, მასში შეჯამებულია „მრავალსაუკუნოვანი ქართული მწერლობის მიღწევები“ და „მსოფლიო ლიტერატურის გამოცდილება“.

„ვეფხისტყაოსნის“ იდეურ-აზრობრივი სიღრმის ჩვენებისა და მხატვრულ-ესთეტიკური სამყაროს მიმოხილვის შემდეგ რ. სამარინმა რუსთაველი აღიარა უდიდეს შემოქმედად, რომელმაც „ახალ საფეხურზე აიყვანა ქართული ლიტერატურა და მიანიჭა მას მსოფლიო მნიშვნელობა“.

დასასრულ უნდა აღვნიშნოთ, რომ რუსთაველის იუბილის მომდევნო წლებში თბილისში, მოსკოვსა და ლენინგრადში რამდენჯერმე გამოქვეყნდა „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანი ვრცელი შესავალი წერილებით, თბილისში დაიბეჭდა რუს მოღვაწეთა რუსთველოლოგიური ნააზრვეი. სახელდობრ, 1967 წელს განმეორებთ გამოვიდა ვ. შადურისა და გ. ბებუთოვის მიერ შედგენილი კრებული — „ქართველი და რუსი ხალხების მეგობრობის მატინე ძველი დროიდან ჩვენს დღეებამდე“ — შევსებული როგორც 1987,

ისე განსაკუთრებით 1966 წლის საიუბილეო მასალებით; 1974 წელს ს. ჯორბენაძის წიგნში — „საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის დაწესებულებანი და თბილისის უნივერსიტეტი“ — გამოქვეყნდა ვ. შიშმარიოვის, ი. მეშჩანინოვისა და ვ. სტრუვეს სიტყვები სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის სამეცნიერო სესიაზე (3. I. 1938); 1978 წელს ვ. გურგენიძემ „საისტორიო მოამბეში“ დაბეჭდა „ვეფხისტყაოსნის“ 750 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო დღეების სსრ კავშირის მწერალთა კავშირის გამგეობის პლენუმის მასალები.

ვახტანგ მეთექვსის პოეზიის ხელნაწერ კრებულთა რედაქციები

ვახტანგ მეთექვსე, ეს მრავალმხრივი მოღვაწე, ქართული სიტყვაკაზმული მწერლობის ერთ-ერთი დიდი და ღირსშესანიშნავი წარმომადგენელია. იგი წლების განმავლობაში ხვეწდა და სრულყოფდა თავის პოეტურ ქმნილებებს. მისი პოეტურ თხზულებათა უმრავლესობა ორი, სამი და ზოგჯერ ოთხი და მეტი რედაქციული სახესხვაობით არის დამუშავებული და ჩვენამდე მოღწეული.

სამწუხაროდ, დღემდე არ გაგვაჩნია ვახტანგ მეთექვსის პოეზიის სრული გამოცემა. ვახტანგ მეთექვსის ცალკეული ნაწარმოები გამოქვეყნებული იყო სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა ადგილას. თხზულებათა სრული კრებულის გამოსაცემად პირველი ხაბიჯი გადადგა ალექსანდრე ბარამიძემ. მან ზოგიერთი, უფრო ავტორიზებული ხელნაწერების შესწავლის შედეგად, ორჯერ (1947 და 1975 წელს) ერთი რედაქციის მიხედვით გამოსცა ვახტანგის თითქმის ყველა ნაწარმოები, რომელიც კი იმ დროს მეცნიერებისათვის იყო ცნობილი ან თვითონ მოიპოვა.¹

მკვლევარი ძირითადად ეყრდნობოდა სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ლენინგრადის განყოფილებაში დაცულ M — 3 ნუსხას, რომელიც, მისი აზრით, ავტორის ბოლო ნების გამომხატველი უნდა ყოფილიყო. ამავე დროს, დამატების სახით რედაქციული სახესხვაობით დაბეჭდა ლექსი „კაეშანი“ და ამით აჩვენა ის რედაქციული ნაირფეროვნება, რომელიც ვახტანგის თხზულებებს აქვს ხელნაწერებში.

ამის შემდეგ, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ზოგიერთი ახალი მასალის გამოვლენას, უშუალოდ მისი პოეზიის გამოცემისათვის მნიშვნელოვანი არაფერი გაკეთებულა. ვახტანგის პოეტურ

¹ ვახტანგ მეთექვსე, ლექსები და პოემები, ალ. ბარამიძის რედაქციით და შენიშვნებით, 1947, 1975.

თხულებათა უმრავლესობა თავმოყრილია ცალკეულ ხელნაწერ კრებულში. ნაწილი სხვადასხვა ხელნაწერშია გაფანტული. ამჟამად ხელთა გვაქვს 14 სრული თუ ნაკლები კრებული. აქედან სამეცნიერო ლიტერატურაში განხილულია 4—5, უფრო ავტორიზებული და მასთან ახლო მყოფი ხელნაწერი კრებული.

1. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის S — 4500 ნუსხა, როგორც კრებულის 280—291 გვერდებზეა მითითებული, გადაწერილია ვახტანგის ცნობილი მდივან-მწიგნობრის მეღქისედეგ კავკასიძის მიერ მოსკოვში. გადაწერა დასრულებულა 1733 წლის 19 ივნისს. აქ შესულია „სიბრძნე მალაღობელი“, „ამირ-ნასარიანი“, „სალბუნად გულისა“, „სატრფიალონი“, „კაეშანი“, „ყველის ქება“, „შეგონება“, ანბანთქებანი და წაღმა-უკულმა საკითხავი ლექსი. ტექსტი ნასწორებია ავტორის მიერ. ეს ხელნაწერი აღწერილი აქვთ ექვთიმე თაყაიშვილსა და მზექალა შანიძეს.

2. სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ლენინგრადის განყოფილების M — 3 ნუსხა (ძველი ნომრები G — 83, M — 6) უთარილოა. ეს კრებულიც გადაწერილია მეღქისედეგ კავკასიძის მიერ. ხელნაწერს ბოლოს აქვს ვახტანგის ხელით მიწერილი წამლის შემადგენლობა: „ამით პირი რომ გამოირეცხო ნუზლას გასწმენდს: გუნდა წილი (ბ); კოჭი წილი (ა), თუთუბო წილი (ბ) წმინდად დანაყე, შეინახე; როდესაც გინდოდეს, თითი დაისველე, დაწუვე და კბილებს, ღრჯილებზე წაისვი, იყარყარე და გამოირეცხე“ (ფ. 195). აქედან უნდა დავასკვნათ, რომ იგი ვახტანგის სიცოცხლეშია გადაწერილი. ამდენად ეს ხელნაწერიც პოეტის ავტორიზებულ ნუსხად უნდა იქნეს მიჩნეული. აღ. ბარამიძე წერს: M — 3 „ხელნაწერი... სუფთად გადათეთრებული საავტორო ეგზემპლარია, რედაქციულად ნაგვიანევი და სრული, შეიძლება ითქვას, ... წარმოადგენს ვახტანგის პოეტური თხზულებების თავისებურ ხელნაწერ გამოცემას“ (გვ. 162, ხაზგასმა ავტორისა).

მასში განსხვავებული რიგით იგივე თხზულებებია შესული, რაც წინა ნუსხაში.

3. კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის S—171 ნუსხა უთარილოა. გადაწერილია სულხან-საბა ორბელიანის ძმის, პოეტ დემეტრე ორბელიანის მიერ. ტექსტი ნასწორებია ვახტანგის მიერ. აქაც იგივე თხზულებებია, რაც პირველ ორში, თუმცა რი-

გით არც ერთს არ ემთხვევა. ამრიგად, ეს კრებულიც ვახტანგის სიცოცხლეშია გადაწერილი.

აღ. ბარამიძე შენიშნავს: S—171 „რედაქციულად ცალკე დგას და ერთ-ერთი ნაგვიანევი ხელნაწერია. შესაძლებელია (იგი) იყოს ყველაზე გვიანდელი რედაქციული ტექსტის შემცველი“ (გვ. 162). მაგრამ საბოლოოდ გვიანდლობის, ავტორის ბოლო ნების თვალსაზრისით უპირატესობას მაინც ლენინგრადულ ნუსხას ანიჭებს: „დასახელებული ძირითადი რედაქციებიდან, — წერს იგი, — უფრო გვიანდელია, და პოეტური თხზულებების მხრივ უფრო სრულია M—3 და S—171. ოღონდ S—171 ხელნაწერი თავისი ხასიათით უფრო ავტოგრაფულ შავს წარმოადგენს. ამ ხელნაწერზე ვახტანგის დიდი რედაქციული ოპერაციები უწარმოებია“ (იქვე, გვ. 162). ამას მოსდევს მსჯელობა, რომ ლენინგრადული ხელნაწერი არის „სუფთად გადათეთრებული საავტორო ეგზემპლარი“ და „თავისებური ხელნაწერული გამოცემა“.

4. იმავე ინსტიტუტის ნუსხა Q—548 მე-18 საუკუნისაა. კრებულს ახლავს მელქისედეგ კავკასიძის ანდერძი. ამიტომ იგი მიაჩნდათ კავკასიძის გადაწერილად (გვ. 119r). მაგრამ, როგორც ლ. ძოწენიძემ და დ. ბრეგაძემ შენიშნეს, ხელი განსხვავებულია, ანდერძი მექანიკურად გადატანილია მელქისედეგ კავკასიძის გადაწერილი ნუსხიდან.

თხზულებათა შედგენილობით ეს ხელნაწერიც ისეთივეა, როგორც პირველი სამი. დადგენილია მისი განსაკუთრებული სიახლოვე S—4500 ხელნაწერის პირვანდელ ტექსტთან.

5. იმავე ინსტიტუტის A—1776 ნუსხაც მე-18 საუკუნისაა. წარმოადგენს სხვადასხვა ავტორთა ლექსების კრებულს. განსხვავებით წინა ხელნაწერებისაგან, მასში არ შესულა „სიბრძნე მალაღობელი“ და „ამირ-ნასარიანი“. დამატებულია ლექსი „კვლავ მიხმეს ისევ ისპანს“.

6. საქართველოს სახელმწიფო ცენტრალური არქივის ნუსხა № 138 მე-18 საუკუნისაა. შედგენილობით ემთხვევა A—1776 ხელნაწერს. აღწერილია ს. კაკაბაძის მიერ.

7. იმავე არქივის № 297 ხელნაწერი მე-18 საუკუნის ბოლოსი თუ მე-19 საუკუნის დასაწყისისაა. შედგენილობით მიჰყვება წინა ორ ნუსხას.

8. კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის S—1624 ნუსხა მე-18 საუკუნისაა, ნაკლულია.

9. იმავე ინსტიტუტის ნუსხა H—957 მე-18 საუკუნის ბოლო დროისაა. ზაალ ავალიშვილის დაკვეთით გადაუწერია დავით თუმბალიშვილს, ნაკლულია.

10. იმავე ინსტიტუტის ნუსხა H—21 გადაწერილია 1805 წელს. ჭვირნიშანი — 1804 წ.

11. იმავე ინსტიტუტის ნუსხა H—1048 გვიანდელია — განეკუთვნება მე-19 საუკუნის 20-იანი წლების მეორე ნახევარს. ჭვირნიშანი — 1822 წ.

12. იმავე ინსტიტუტის ნუსხა S—526 მე-18 საუკუნის დასაწყისისაა, ნაკლულია. ვახტანგის თხზულებათა გამოცემისას ყურადღება მიაქცია და გამოიყენა ალ. ბარამიძემ, რომლის შესახებაც იგი წერს: ეს ნუსხა „მომდინარეობს ბაქარ მეფის ძის, ალექსანდრეს კუთვნილი ძველი ნუსხიდან და ამდენადვეა საყურადღებოც“ (გვ. 161).

13. იმავე ინსტიტუტის H—153 ნუსხა განეკუთვნება მე-19 საუკუნეს.

14. გ. ლეონიძის სახელობის ლიტერატურული მუზეუმის ნუსხა № 208 347-ბ (შემოსვლის ნომერი — 016133) გვიანდელია. ხელის მიხედვით გადაწერილი ჩანს მე-19 საუკუნის ბოლოსა თუ მე-20 საუკუნის დასაწყისში.

ამ ხელნაწერებიდან რედაქციული თვალსაზრისით ზოგიერთი შესწავლილი, ისიც უმთავრესად „სიბრძნე მაღალბეღელის“ მიხედვით. სხვა ნაწარმოებთა მონაცემები სულ არა, ან ნაკლებ არის გათვალისწინებული. ხელნაწერებში ტექსტების გაცნობა კი გვიჩვენებს, რომ პოეტს ყველა თხზულება ერთნაირად არ დაუმუშავებია. თუ ზოგიერთი ნაწარმოები თავიდან ბოლომდე ორ რედაქციად შეუქმნია, ზოგიერთი მათგანი სამ და მეტ რედაქციას იძლევა. ამიტომ ვახტანგის ხელნაწერული მემკვიდრეობის რედაქციული შესწავლა ცალკეული თხზულებების მიხედვით უნდა მოხდეს.

განვიხილოთ ორი ნაწარმოები — „შეგონება“ და „საღბუნად გულისა“.

I. შავონება

ეს ერთსტროფიანი ლექსია, რომლითაც იხსნება ჩვენს მიერ მითითებული გამოცემა. სათაური გამომცემელს, ალ. ბარამიძეს ეკუთვნის. ხელნაწერ კრებულში უსათაურთა და მოთავსებულია „შუაში, წალმა-უყუღმა საკითხავ ლექსსა („იმატა ასვით ასეთი...“) და „კაეშანს“ შორის.

ერთი შეხედვით, შეიძლება ეჭვი აღგვეძრას, — არის თუ არა ის დამოუკიდებელი ლექსი, ხომ არ არის რომელიმე ნაწარმოების ნაწილი? მაგრამ ხელნაწერთა მონაცემები ამგვარ ეჭვს აქარწყლებენ.

ეს ლექსი ორი რედაქციით არსებობს. ერთი, როგორც ეს გამოცემაშია დაბეჭდილი:

„კაცმან უნდა თავის საქმე ყველა ღ(მ)თითა მოივარგოს,
ამ სოფელსა ქელი ჰყაროს, იქაც ბარგი დაიბარგოს,
მოყვარეთ და ამხანაგთა თავის რიგით რამე არგოს,
და სახელის ზე საჩრდილებლად წყლისა პირსა სამე დარგოს!“

ასეა ყველა ხელნაწერში, გარდა S—171 ნუსხისა. ხელნაწერებში ორიოდე უმნიშვნელო ვარიანტული სხვაობა გვაქვს. მეორე რედაქციას იძლევა S—171 ხელნაწერი:

„რაცა საქმე სავარგელი, უნდა ღ(მ)თითა მოივარგოს,
ქელი ყაროს საწუთროსა, საუკუნოდ დაიბარგოს,
მოყვასთა და ამხანაგთა რივიანად გამოარგოს,
და სახელისა საჩრდილობი წყაროზედა შემოარგოს!“ (გვ. 15)

როგორც ვხედავთ, ამ ლექსის ორივე რედაქციაში განვითარებულია ერთი და იგივე აზრი ადამიანის დანიშნულების შესახებ. პოეტი შესანიშნავი გამომსახველი, ხატოვანი ენით ქადაგებს ღვთის, როგორც ყოვლის გამრიგესადმი, მორჩილების, მოყვასისადმი სიყვარულისა და სიკეთის მიგების, ორივე სამყაროს — სააქაოსა და საიქიოსადმი, — ზრუნვის ქრისტიანულ თვალსაზრისს.

საღვთოსა და საეროს მორიგება, ამქვეყნისა და იმქვეყნისადმი ზრუნვა — ეს არის ვახტანგის პოეზიის ერთ-ერთი ძირითადი მიზანი და ეს ლექსშიაც გამოჩნდა.

ეს ორი რედაქცია ერთმანეთისაგან მხოლოდ სტილით განსხვავდება. სხვა თხზულებებში უფრო ხელშეშახებია, მაგრამ თუ დავუკვირდებით, აქაც ჩანს ის პრინციპები, რომლის მიხედვითაც ავ-

ტორი ტექსტს ცვლის: 1. აზრი განზოგადებულია. თუ პირველში შეგონება კაცს, ადამიანს ეხება, მეორეში მისამართა მომლილია და მსჯელობა ზოგადია. 2. სიტყვათა რაოდენობა შემცირებულია, რის გამოც ავტორი ხშირად სიტყვათა ხელოვნური ფორმების შექმნასაც არ ერიდება. მაგალითად, თუ პირველი ვარიანტის ფრაზაში „თავის რიგით რამე არგოს“ ოთხი სიტყვაა, მეორეში ორ სიტყვაზეა დაყვანილი — „რიგიანად გამოარგოს“, სადაც სიტყვის წარმოება „გამოარგოს“ ხელოვნურია. ბოლო სტრიქონი პირველ ვარიანტში შევიდსიტყვიანია, მეორეში — ოთხსიტყვიანი. „ხე“ სიტყვის ამოღებით კონკრეტული, „ვიწრო შინაარსის“ მხატვრული სახის „სახელის ხის საჩრდილობლის“ ნაცვლად მივიღეთ უფრო განზოგადებული, აბსტრაქტული და შთამბეჭდავი სახე — „სახელის საჩრდილობი“.

ამ სტილური ნიშნით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ განხილული ლექსი S—4500-სა და მის მომდევნო ხელნაწერებში პირველი რედაქციისაა, S—171 ხელნაწერში—მეორე რედაქციისა. ამ ნუსხებს შორის ეს რედაქციული მიმართება უფრო თვალსაჩინოდ, დოკუმენტურად მტკიცდება სხვა თხზულებებში.

2. „სალაუნად გულისა“

ეს ლექსი ვახტანგ მეექვსის ერთ-ერთი ძველი და ვოცელი ორიგინალური ნაწარმოებია. S — 171 ხელნაწერის სათაურის მიხედვით, იგი დაწერილია ისპაჰანში, სხვა ხელნაწერთა ასევე სათაურის ცნობით — ქირმანში. ისპაჰანში პოეტი იმყოფებოდა 1712 წლის 4 ივლისიდან 1714 წლის 10 მარტამდე. აქედან 1716 წლის 1 ივნისამდე ქირმანშია. აღნიშნულ სათაურსა და ტექსტებზე დაყრდნობით, აგრეთვე „ქილილა და დამანას“ ვახტანგისეული ანდერძის მიხედვით, კ. კეკელიძეს სარწმუნოდ მიაჩნია S — 171 ხელნაწერის ჩვენება. ჩვენი აზრით, შესაძლებელია ორივე ცნობა სწორი იყოს, პოეტი ისპაჰანსა და ქირმანშიაც, ორივეგან, მუშაობდა ამ თხზულების შექმნაზე.

ნაწარმოებში აღწერილია და ერთმანეთს უპირისპირდება საქართველოში გატარებული ბედნიერი დღეები, ღზინი და შვება და უცხოეთში მყოფი პოეტის მძიმე სულიერი განცდები, მწუხარება და უიმედობა.

თხზულება შესულია ყველა დასახელებულ ხელნაწერ კრებულში.

„სალბუნად გულისას“ რედაქციული თვალსაზრისით ეხება მხოლოდ კ. კეკელიძე, რომელიც სამ რედაქციას გამოყოფს. პირველადად ასახელებს S—4500-ის ტექსტს. ბოლო ორ რედაქციად — S—171 ნუსხას. „ამ ნაწარმოებებს, — წერს მკვლევარი, — ჯერ კიდევ ვახტანგის სიცოცხლეში და მისივე ხელით სამი რედაქცია განუცდია... პირველი რედაქცია მოთავსებულია S — 4500 ხელნაწერში. ორი რედაქცია გვაქვს S — 171 ხელნაწერში. აქ ჯერ მოყვანილი ყოფილა ერთი რედაქცია, რომელიც მერე თვითონ ვახტანგს საკუთარი ხელით შეუსწორებია“. სანიმუშოდ დამოწმებულია პირველი სამი სტროფი.

პირველი სამი და კიდევ რამდენიმე სტროფი S — 171 ხელნაწერში მართლაც ორ რედაქციას იძლევა, მაგრამ არა მთლიანი ნაწარმოები. ვახტანგს ამ ხელნაწერის ტექსტის სწორება ენერგიულად დაუწყია, მაგრამ შემდეგ ასე არ გაუგრძელებია. მაგალითად: პირველ სტროფში გადაუკეთებია პირველი სტრიქონი, მეორე და მესამე სტრიქონებში — ერთი-ორი სიტყვა; მეორე სტროფის პირველ სტრიქონში ერთი სიტყვა, ბოლო სტრიქონი მთლიანად; მესამე სტროფში — მესამე და მეოთხე სტრიქონების პირველი ნახევარები; მეოთხე სტროფში — მეორე სტრიქონის ბოლო და მეოთხე სტრიქონის პირველი ნახევარები; მეხუთე სტროფში — მხოლოდ ბოლო სტრიქონის პირველი ნახევარი და მეექვსე სტროფში — ბოლო სტრიქონი თითქმის მთლიანად. ამის შემდეგ მხოლოდ აქა-იქ გაუკრავს რედაქციული ჩარხი. მნიშვნელოვნად შეუცვლია 31-ე სტროფი. სხვაგან რამდენიმე ფრაზა, უფრო თითო-ოროლა სიტყვაა გადაკეთებული.

ვახტანგი ამავე ხელნაწერში არსებებზე 19, 22 და 24 სტროფების შემდეგ უმატებს 3 სტროფს:

19! „შავსა მელნისა ტბაზედა ინდონი დარაზმებული,
ორსა სისხლისა გუბესა შიგ ბროლი დასვეტებული,
ზედა დრენგილის ფიცარსა ყოიანი დაბუდებული,
და მვე ორი ლალი უგდია აღმასი შამოვლებული“. (გვ. 3)

22! „კამკამს ტბაზედა წითელი ნინოფი აყვავებია,
გამაკვირგებენ საქმენი, ბუნება გასხვავებია,
იგი სიცხესა გა(ა)გდებს, რა ევამსა გაზვავებია,
და ამას შამოაქვს სახმილი, გულისა საწვავებია“. (გვ. 3)

241: „სათის მ(ო)რვისა ვარემო ვიშრის ლერწმისა მოლამან,
ზანგუბარისა ლაშკარმა ზე მოდგმით დაუწოლამან,
არ მიმიკარა სიახლედ გაფიცხებულმა ბრძოლამან,
და გული გამიბო უწყალოდ შავმა ისრისა სროლამან“. (გვ. 4)

ამით განისაზღვრება S—171 ხელნაწერის ძველი ტექსტის ცვლილება. როგორც ვხედავთ, ახალი რედაქციით აქ წარმოდგენილია მცირე ნაწილი და არა მთლიანი ნაწარმოები.

„სალბუნად გულისა“ თავიდან ბოლომდე იძლევა ორ რედაქციას. ცალკე დგას S—171 ხელნაწერი და ცალკე და ერთად — ყველა დანარჩენი ხელნაწერი.

სტროფული შედგენილობის მხრივ ამ ორ რედაქციას შორის განსხვავება შემდეგია: S—171-ში 22-ე სტროფის შემდეგ ემატება ოთხი და 81-ე სტროფის შემდეგ ორი სტროფი:

222: „კეკლუცობითა რცხენია მზე-შუქთა გამოჩენანი,
მთვარესა დაღებულსა აშავებს განაწყენანი,
ცთომილთა მიფარებითა დღეს გამსგავსებენ ზენანი,
და ბედსა მიტდენენ შენგამო, მომეცეს მოსალხენანი“. (გვ. 3)

223: „ინდოს ხალი უძვირეა, ბადანხშანსა ლაღებია,
დაისართებს ზანგუბარსა დანათხზული თმანებია,
ფეგუს მიესცემ იაგუნდში, დასაეპტოდ ვინებია,
და საპოვნელად დარაბათსა აღზას დავეტანებია“. (გვ. 3—4)

224: „ზოპალი გაფიქრებულა, მუშთარი სიბრძნეს მცრალობსა,
მარიხი სისხლსა აპირებს, მზე გიბედს, შუქსა მწყარალობსა,
ზორა კრავს სამკობარებსა, ოთერიდ ლექსსა მრავლობსა,
და მთვარე საქებრად მორბედობს, შურითა მოიმცხრალობსა“. (გვ. 4)

225: „ქამანდებსა შეუკრავარ, ტბა მელნისა — დასანთქმელად,
შავი მშვილდი მოზიდული გამომესვრის დაუდგმელად,
აღმასი და იაგუნდი, მარგალიტი სისხლთა მსმელად,
და ბროლი-სვეტი მიმზიდავს საქიროსა შესასმელად“. (გვ. 4)

811: „მოიზია ცისა მშვილდმან ისრისათვის გასატყორცად,
გული კვრითა დამიწყულულა სალხინოსა ასატყორცად,
გამიციუნდა (!) დასტაქარი, საყოლეღი გასაოცად,
და დავრჩომილვარ უიმედო, განაკვირი გასაოცად“. (გვ. 11)

812: „ეტლსა ზედა დანამჯდომი, მოსაწონად დამავალი,
ვემდი მავრა აგებულად, გასატეხად დაუთვალის,
ანასდელულ გარდმიბრუნდა, დასანახად დაკრთა თვალის,
და ამას უკან გამიმრავლდა საქირონი დაუთვალის“. (გვ. 11)

ეს სტროფები S—171 ხელნაწერში ვადამწეროს, ორბელიანის ხელით არის შესრულებული და ძირითად ტექსტშია შესული. თუ ამას დავუმატებთ ვახტანგის ხელით არსებებზე მიწერილ ზემოთ აღნიშნულ სამ სტროფს, მივიღებთ, რომ S—171 ხელნაწერში 9 ახალი სტროფი გვაქვს.

წაკითხვების მიხედვით სხვაობის საჩვენებლად ნიმუშისათვის მოვიყვანთ თითო სტროფს თხზულების სხვადასხვა ნაწილიდან:
სტრ. 5. S — 4500-სა (გვ. 246) და M — 3-ში (გვ. 8) იკითხება:

„ჩემთა ნათქვამთა მოწმობა კვლავ ღეჰსმა ნიყოს მაჯამა,
ცრემლთა ნაკადმან აესო, ნახეთ, გაცნობოს მაჯამა,
დამწვა სოფლისა საცთურმა, ველარა სცემოს მაჯამა;
და უკეთ არ მწამღე იმისგან, მკითხოს მერიტმა, მაჯამა“.

S — 171-ის წაკითხვა (გვ. 1):

„გამონათქვამთა ამბავსა გემოწმებიან მაჯამა,
გუჯათა გრდმოდენილი ველარ იტია მაჯამა,
დამსნეულა სოფელმა, შეგატყობინოს მაჯამა,
და ვერ შეგიდაროს სარწმუნოდ გასამეჩიტმა, მაჯამა!“

სტრ. 27 M—3-სა (11-r) და Q—548 (გვ. 11) ხელნაწერებში (S—4500 დაზიანებულია):

„რა სჯობს მაისში ტფილისსა, ვარდი ვარსკვლავებრ ესხასა,
მწვანედ ღელავდეს გარემო, ცვარი ცის მაზედ ესხასა,
თუ არ უშმაგო, ვინცა ქნას, მაზედა რითმე ესხასა,
და მე ასე მითქვამს, უთუოდ ის კაცი იყოს, ეს ხასა!“

S — 171 (გვ. 4):

„საქიმოვნოა ტფილისად განავარდებსა ესხასა,
გამწვანებული გარემო, მანანა გამოესხასა,
უშმაგოსაგან ძნელია საზედაობით ესხასა,
და მას სავაჟკაცოდ შემკულსა გარდაქცევიდა ეს ხასა“.

სტრ. 45 S—4500 (გვ. 252) და M—3 (13 v) ხელნაწერებში:

„რა გათავდეს ეს შექცევა, კვლავ მოვიდენ ისევ ტფილის[ს],
აბანოსა განისვენონ, ქებაც ითქმის მცირე ძილის;

სანუკარი მრავალფერი, სიმრავლეა უცხო ხილის,
და იშვებდნენ და იხარებდენ, ვის რა ჰქონდეს, თავის წილის“.

S — 171 (გვ. 7):

„ტფილისისაკენ მომართონ, საშვებსა, გასახარებსა,
აბანოთ განსვენებულთა, სიამით დასაკმარებსა,
სანუკარისა სიმრავლეს, ხილებსა შეუღარებსა,
და შენაქცევარი ლაღობდენ ტურფასა არემარებსა“.

სტრ. 65 S—4500 (გვ. 255) და M—3 (16 r) ხელნაწერთა მიხედ-
ვით:

„მიუნდობო საწუთროო, მოყვისსთვისც ხარ მიწყვი კრული,
ჩალხისებრივ ბოლოს თავსა, თავს ბოლოს ჰყო მოარული;
თქვით, ეს ყოფა კაცსა ჰქონდეს და შეჰქნოდეს დაკარგული,
და როგორ გასძლოს მან სიცოცხლე, თუ არ ჰქონდეს საღებრ
გული? “

S — 171 (გვ. 9):

„საწუთროა მიუნდობი, მოყვისსათვის დასაკრული,
ჩალხისებრივ დაუდგომად თავსა ბოლოდ მოარული;
ქონებოდეს ესე ყოფა, გაგეჰადოს დაკარგული,
და გაუძლია უქონელად განასალი კლდეებ ღული“.

სტრ. 85. S — 4500 (გვ. 260), M — 3 (18v):

„ვერ მივეცი, რაცა მემართა, ხარკი სოფლისა მე ცადა,
მოვიდა ქარი ხორშაკი, ანაწდად სამე მეცა და,
ვერ მოვიფარე საფარი, დამწვა სხეებთანა მეცა და,
და რა მწვე მიჯობდა სიბრძნითა თავი სხვარიგად მეცადა“.

S—171 (გვ. 12):

„მოუცემელად დაფაგდე სახადილონი მე ცადა,
მოვიდა ქარი ხორშაკი, ანა[ს]დელად მეცა და,
მოუფარები საფრისა სხვასთანა ვიწვი მეცა და,
და მიჯობდა გონიერებით თავი სხვებარად მეცადა“

დასასრულს, ბოლო 105 სტროფი. S — 4500 (გვ. 265), M — 3
(21 r):

„ვინც მთხრებლსა სთხრის, ამას ცდილობს, თვით იქნების ჩავარდნილი, ვით მორჩება გაუსვრელად, ვინც აკეთოს მიწყვი მილი? არ დახუქო, ეს იცოდე, არ მოგვივა თვალთა ძილი; და რაც ვინმე ქნას, მისა მსგავსად გაიტანოს მისი წილი“

S — 171 (გვ. 14):

„ქისა დაღმა ამომთხრელი შეიქნება ჩავარდნილი, ვერ მორჩება გაუსვრელად, გააკეთოს ვინცა მილი! დაუხუქად, საძნელოა, მოგაციდეს თვალთა ძილი, და ნაქმარისა მოსაქმემან გაიტახოს მისი წილი!“

ანალოგიური ტექსტობრივი განსხვავება გვაქვს მთელი თხზულების მანძილზე. ყველაზე ნაკლები სხვაობა შეიმჩნევა 41, 67—68, 77, 79 სტროფებში. ნიმუშისათვის ვაჩვენებთ ერთ-ერთ მათგანს, 77-ე სტროფს:

S — 4500 (გვ. 258), M — 3, (17 V):

„ყმაზე წამიქდა წყალობა, ცუდ რაცა სამსახურები, ამხანაგთზედა სიკეთე, სხვათაგან შესაშურები, ძმათა და თვისთა მოყვსობა, რამ ჩემგან მოსასურები; და განმაძეს ასე უბრალოდ თვალთ ცრემლთა მომწურები“.

S — 171 (გვ. 11):

„ყმაზე წამიქდა წყალობა, სხვაზედა სამსახურები, ამხანაგთზედა სიკეთე, მნახეთა შესაშურები, ძმობითა მომეყვსეობა, ჩემგამო მოსასურები; და უბრალოებით გამაძეს ცრემლისა მომწურები“.

მთელი ამ რედაქციული სხვაობის გაცნობა გვიჩვენებს, რომ, როგორც სხვა თხზულებებში, აქაც მხოლოდ სტილისტურ ცვლილებებთან გვაქვს საქმე. პოეტი ეძებს შესაფერის სიტყვებსა და გამოთქმებს, რომ აზრი უფრო ზუსტად, ლაკონიურად და პირდაპირ გამოთქვას. მაგალითად, ავტორს პირველად დაუწერია:

„მზეო, შენს გარდამკიდესა მქირს ასე ძნელი ჰირები“.

მეორე რედაქციაში იგივე აზრი უფრო მარტივად და ნათლად არის გამოხატული:

„მზეო, შენს გარდამკიდესა გამძნელებია ჰირები“.

ტექსტის დამუშავებისას ხშირად გაძლიერებულია სათქმელი და ახალი ვარიანტი უფრო შთამბეჭდავია. პირველ რედაქციაში იკითხება:

„კვალუტა შიგან მყოფელი გავხარ მის შესადარებსა“.

მეორე რედაქციაში სურათი უფრო ჰიპერბოლურია და ისეა წარმოდგენილი, სატრფო თავისი სიმშვენიერით არა თუ ედარება სხვა კვალუტებს, ყველას აჭარბებს:

„კვალუტა შენი შვენება ამეტებს შესადარებსა“.

ზოგჯერ ტექსტი შეცვლილია სპეციფიკური სიტყვებითა და გამოთქმებით. პირველ რედაქციაში არის:

გაშალოს ვარდის კუკური, ჩემშია მისი დარგული“.

მეორე რედაქციაშია:

„გაბუტკნოს ვარდის კუკური, მისივე დანერგულები“.

ან კიდევ, პირველ რედაქციაშია:

„გაზაფხულზე დიდგორს ჩირთი არა ჰქონდეს განაშალი“.

მეორე რედაქციაში ჯერ დაუწერია:

„დიდგორზედა კუკურები დარჩომოდეს გაუშალი“.

შემდეგ ესეც გადაუხაზავს და უფრო მოქნილი და ხატოვანი წინადადება შეუქმნია:

„დიდგორს ჩირთი დაეკუკროს, დარჩომოდეს გაუშალი“.

პირველ რედაქციაში არის:

„წყლის პირსა მდგომსა სათიბსა ნიავე სძრევდეს ანაო“.

„სათიბის დგომა“ ვერც რეალური და ვერც მხატვრული თვალსაზრისით სინამდვილეს კარგად ვერ ასახავს. უფრო მხატვრული და ზუსტია მეორე რედაქციული წაკითხვა:

„სათიბსა დაფერებულსა ნიავე სძრევდეს ანაო“.

ტექსტის სტილის დამუშავებისას აქა-იქ აზრიც არის შეცვლილი და დაზუსტებული. პოეტს პირველად დაუწერია:

„ყვითლად ყვოდენ ბაია, ნარგიზი ვერ ედაოსა“.

აქ აქცენტი გადატანილია ბაიის ფერზე და ნათქვამია, რომ იგი ისეთი ყვითელია, მას ნარგიზი ვერ შეედავება, ვერ შეედრება. აზრი, ცოტა არ იყოს, აბსტრაქტულად არის გამოთქმული და ძნელი აღსაქმელია. მეორე რედაქციაში იგი უფრო მარტივია, სადაც შესაძარებლად, განმსაზღვრელად ნარგიზია წარმოდგენილი:

„გაყვირებული ბაია ნარგისსა დაედაროსა“.

პოეტი ტექსტზე მუშაობისას ყურადღებას აქცევს ფაქტობრივ სიზუსტეს და ამ თვალსაზრისითაც ასწორებს მას. პირველ რედაქციაში წერია:

„ჩრდილოს ვარსკვლავი მის ადგილს ზის, არა, არ აკლდებისა,
ყოფლი მნათობი მთიებნი გარშემო მას ევლებისა...“

მეორე რედაქციაში, ნაცვლად ჩრდილოეთის ვარსკვლავისა, მნათობები ღერძის გარშემო ბრუნავენ:

„ღერძისა თავი ადგილად მდგომობით დაუკლებარი,
მანათობელნი მთიებნი გარშემო შემომვლებარი...“

ერთი და უმთავრესი სტილური ნიშანი ტექსტის სწორებისა, რომელიც მკვეთრად ჩანს როგორც ამ ნაწარმოებში, ისე სხვებში, არის სტრიქონებში სიტყვათა რაოდენობის შემცირება, მეორე — ცალკეულ, კონკრეტულ საგნებსა და მოვლენებზე გარკვეული პირობით გამოთქმული აზრის განზოგადება, აფორიზმული გამოთქმის დონემდე აყვანა. ეს ზემოთ დამოწმებულ მაგალითებშიაც გამოჩნდა, მაგრამ საკითხის სიცხადისათვის დამატებით ნიმუშებს კიდევ მოვიყვანთ. პირველ რედაქციაში არის:

„რად არ გეწყალვის მიჯნური, შეშუპამოს უღროდ მიწამა?!“

მეორე რედაქციაშია:

„მიჯნური გებრალებოდეს, არ წაახდინოს მიწამა“.

თუ პირველ ვარიანტში აზრი რიტორიკული შეკითხვით არის გამოთქმული, რომელსაც კატეგორიულობა აკლია, და 7 სიტყვისაგან შედგება, მეორე შემთხვევაში იგი შეუვალ ჭეშმარიტებად და მოთხოვნად არის დასახული და ორი სიტყვით ნაკლებია.

პირველი რედაქცია:

„სოფლის მიმყოლთა ყოველთა სცნან, როგორა სჭირს ძალები“.

მეორე რედაქცია:

„ვინ ემოყვებო სოფელსა, დაგემართების ძალები!“

პირველი რედაქცია:

„იადონისა მოწყენა ხამს ვარდსა დაეზაროსა!“

მეორე რედაქცია:

„იადონისა მოწყენა ვარდსაცა დაეზაროსა!“

პირველი რედაქცია:

„კაცს, სოფლის ზრუნვას ესე სჭირს, აროდეს გაახარებსა“.

მეორე რედაქცია:

„ზრუნვა სოფლისა მიმდევსა არათი გაახარებასა!“

პოეტი ტექსტის სწორებისას ხშირად იყენებს სხვა სიტყვებსა და გამოთქმებს, როდესაც ერთი სიტყვა რამდენიმეს ცვლის. პირველ რედაქციაში არის:

„დაუტყვე სახლ-სამყოფი, თვისნი ტომნი, მონაქები“.

მეორე რედაქციაში იგივე აზრი გამოთქმულია სხვა სიტყვებით:

„დავაგდე სამკვიდრებელი, მოყვასი, მონაქებია“.

უმეტეს წილად სტრიქონებში სიტყვების შემცირება ხდება სიტყვათა ამოღებითა და დატოვებული სიტყვების დაგრძელებით, სხვადასხვა გრამატიკული მაწარმოებლების, სართების დართვით. ზოგიერთ შემთხვევაში ამგვარი წარმოება ნაძალადეგია და ხელოვნურ სიტყვებსა და ფორმებს იძლევა. მაგალითად:

პირველ რედაქციაში გვაქვს:

„სახმილი მძაფრად მგზებარი არ აღნობს ისრე ცვილებსა“.

მეორე რედაქციაში ხაზგასმული სამი სიტყვის ნაცვლად დატოვებულია ერთი სიტყვა, ზმნა, რომელსაც გრძელი ზმნისწინი „გარდამო“ ერთვის:

„ანუ სახმილი მგზებარე გარდამო აღნობს ცვილებსა“.

პირველ რედაქციაში იკითხება:

„სისხლისა ცრემლსა გაეწნას, გუგა საბრალოდ სატეად“.

მეორე რედაქციაში აღნიშნული ორ-ორი სიტყვის ნაცვლად ნახმარია თითო სიტყვა, რომლებიც აშკარად ხელოვნურია:

„გასაცრემლავად გაეწნას გასაგუგები სატეად“.

პოეტი ანალოგიურ სიტყვათწარმოებას იმ შემთხვევაშიაც მიმართავს, როდესაც პირველ ვარიანტს სხვა სიტყვებით ცვლის. კერძოდ, ამგვარია ზემოთ მოყვანილ მაგალითებში გამოყენებული სიტყვები „მოსაზმანაო“, „ქიქაები“ და სხვა.

აღნიშნული რედაქციული ცვლილებების შედეგად, როგორც ვთქვით, ტექსტი ბევრ შემთხვევაში გასწორებული და გაუმჯობესებულია, მაგრამ არა ყოველთვის. ხშირად, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც პოეტი ხელოვნურ სიტყვათწარმოებას მიმართავს, და-

კარგულია ტექსტის თავდაპირველი გამკვირვალობა და აზრი ძნელად გასაგები და ბუნდოვანია. საერთოდ, პირველი რედაქციის უფრო სადა, ხალხურ, სასაუბრო მეტყველებასთან ახლოს დგას, ვიდრე მეორე რედაქციისა, რომელიც ბევრად მძიმე და მწიგნობრულია, თუმცა შინაარსობრივად, აზრობრივად და მხატვრულადაც ხშირად უფრო მდიდარი და ღრმაა. ეს ზემოთ დამოწმებულ ამონაწერებშიაც ჩანს, მაგრამ სანიმუშოდ რამდენიმეს კიდევ განვიხილავთ.

პირველ რედაქციაში გვაქვს:

„ცოტას ხანსა მოისვენონ ყარაისთვის განახელთა,
დროთ მისწერონ ყოვლთა წიგნი ამ საქმეზედ მათ მშობელთა.

მოკრფეს ჯარი სატურფალი, „ვახი“ ჰქონდეს მუნ მკვრეტელთა,
და გაემართნენ მხიარულნი, მიგრანდენ მთა და ველთა“.

მეორე რედაქციაშია:

„უამობამდი მოისვენონ ყარაისთვის განახელთა,
დროიანად მწიგნობარნი მიუწერდენ სახობელთა.

დაიჯარნენ მოდგომილი, სახარელი შემკვრეტელთა,
და გამოვიდენ მხიარულნი დარაზმული მინდორ-ველთა“.

ამკარაა, პირველი ვარიანტის ტექსტი უფრო ბუნებრივი და გასაგებია, ვიდრე მეორისა. წინადადება „ცოტა ხანსა მოისვენონ“ კონკრეტული შინაარსისაა და უკეთ გამოხატავს სათქმელს, ვიდრე განუსაზღვრელი „უამობამდე მოისვენონ“. მომდევნო სტრიქონის მეორე ვარიანტიდან გაუგებარია, ვის იხმობენ, ვინ არიან „სახობელთა“, მაშინ როდესაც პირველი ვარიანტიდან ჩანს, რომ ისინი „ამ საქმეზედ“ ყარაიაში სანადიროდ დაძახილები არიან. ფრაზა „მოკრფეს ჯარი სატურფალი“ მეტი სინათლის შემცველია, ვიდრე „დაიჯარნენ მოდგომილი“, რომელსაც ხელოვნურობის დადი დაპკრავს. ამ გამოთქმით ისე გამოდის, თითქოს მოწვეულები მოსვლის შემდეგ „დაიჯარნენ“. თხზულებაში კი ჩანს, ჯარის, უამრავი ხალხის მოსვლა იგულისხმება. მართალია, მესამე სტრიქონის „სახარელი“ (სასიხარულო) უფრო პირდაპირ და გასაგებად გამოხატავს აზრს, ვიდრე შორისდებული „ვახი“, მაგრამ პირველი ვარიანტის „მკვრეტელთა“ სიტყვასთან შედარებით „შემკვრეტელთა“ ნაძალადეგია. მხატვრულობისა და, საერთოდ, გამოსახვის თვალსაზრისით ბევრად მაღლა დგას პირველი რედაქციის წაკითხვა „მიგრანდენ მთა და ველთა“, ვიდრე მეორე რედაქციის წაკითხვა — „დარაზმული მინდორ-ველთა“, ოღონდ პირველი ორიგინალური სა-

ზე არ არის, მოდის ვეფხისტყაოსნიდან, სადაც ვახტანგისველი მოცემის მიხედვით იკითხება:

„შეესთვალე, ფიცხლავ წამოდით, მოგრაგნეთ მთა და ველია“.
 „მოვა და ხევთა მოგრაგნის, ისმის ზათქი და ზარია“.

აღბათ ამის გამო თუ შეცვალა ვახტანგმა პირვანდელი ტექსტი, თუმცა ხატოვანებით ან ორიგინალობით არც მეორე ვარიანტი გამოირჩევა.

ავიღოთ მომდევნო სტროფი. პირველ ვარიანტში გვაქვს:

„ლოჟინს შეეპენენ კაკაბსა, საღ ნადის მცირე წყალია,
 საჯოგის ჰალას მივიდენ, ცეცხლს ჰქონდეს მალა ალია,
 მეორეს დღესა ხოხობსა დამართონ დიდი ძალია,
 და ტყე მოირგონ, ნადირთა გაავლონ ერთპირ ხალია“.

მეორე რედაქციული ვარიანტი:

„ლოჟინის შექცევისაგან კაკაბი შესაწყალია,
 საჯოგეშივა ცეცხლებსა დაემადლების ალია,
 სადილაოთა ხოხობთა გაუმრავლდების ძალია,
 და ტყეების გამორეკითა ნადირთ გაავლონ ხალია“.

აქაც ერთბაშად თვალში საცემია, რომ პირველი ტექსტის აზრობრივი სიცხადე და სინათლე მეორეში დაქვეითებულია. თუ პირველ ვარიანტში აქცენტი მონადირეთა მოქმედების ჩვენებაზეა გადატანილი, აზრი პირდაპირ და მკაფიოდ არის გამოთქმული და სურათი დინამიკური და ერთიმეორისაგან გამომდინარეა, ბეორე ვარიანტში იგივე შემოვლით არის გამოხატული: აღწერილია არა უშუალოდ მონადირეთა მოქმედება, არამედ მათი შედეგები — რა გასაჭირი დაადგათ ფრინველთა და ნადირთ.

მეორე რედაქციაში წერია:

„მიუწლომსა საწადელსა სოფელია მამიპარავს“.

პირველი ვარიანტის გარეშე ამ სტრიქონის აზრი გაუგებარია. არ ჩანს, ვინ ვის იპარავს. პირველ რედაქციაში ყველაფერი ნათლად არის გამოთქმული:

„ვერ ვეწიო საწადელსა, ვაჰ, სოფელი დღესა მპარავს!“

პირველ რედაქციაში არის:

„ვიყავ მოყვისისა სიმაღლე, მტერთა დამცემი, მზარევი“.

აზრი ნათელი და გასაგებია. მეორე რედაქციაში სტრიქონი ასეა გადაკეთებული:

„ვიყავ მოყვისათა სიმაღლე, შენამტერალთა მზარევი“.

აშკარაა, „შენამტერალთა“ — ამ ხელოვნურმა ფორმამ აზრი დააბნელა.

იქვე, მესამე სტრიქონად პირველ ვარიანტში იკითხება:

„სამლოც ვიცოდი, საეროც, მექმენ აწ ზურგი მზარევი“.

მეორე ვარიანტშია:

„საცოდინოსა მცოდნესა გამოემცხადენ მზარევი“.

„საცოდინოს მცოდნე“ ზოგადი გამოთქმაა და მკითხველს გარკვეულს არაფერს ეუბნება, აბნევს მას. სულ სხვაა პირველი ვარიანტი, კონკრეტული და გასაგები — „სამლოც ვიცოდი, საეროც...“

მეორე რედაქციაში წერია:

„ძმისა მძულთა მეუფისა სიყვარულსა დაუგმობენ“.

ძნელია ამ წინადადებიდან აზრის გამოტანა. სათქმელი ერთბაშად ნათელი ხდება, როგორც კი პირველ ვარიანტს ვეცნობით:

„ვისა ძმა სძულს, სიყვარული ღმრთისა მწამდეს მათგან რათი?!“

აზგვარი ნიმუში მრავალია. |

ვფიქრობთ, მოყვანილი მაგალითებიდან საქმარისად და გარკვევით ჩანს, რომ S—4500, M—3 და მათი მიმყოლი ხელნაწერების ტექსტი პირველადია, ხოლო S — 171-ის ტექსტი — მეორადი, პოეტის მიერ შემდეგ ნასწორები და შეცვლილი. ჩანს სწორების მიზანიც და შედეგიც.

S—4500 და M—3 ნუსხები არსებითად ზედმიწევნით მიჰყვება ერთმანეთს, მათ შორის უმნიშვნელო განსხვავებაა, უფრო ერთოგრაფიული და გრამატიკული ხასიათისა. მიუხედავად ამისა, მაინც გვაქვს ზოგიერთი ისეთი ნიშანი, რომელიც მათ შორის დამოკიდებულებას აზუსტებს.

77-ე სტროფის პირველი სტრიქონი S — 4500 და M — 3-ში ასე იკითხება:

„ყმაზე წამიხდა წყალობა, ცუდ რაცა სამსახურები“.

ყველა დანარჩენ ხელნაწერში, მათ შორის Q—548-ში, აღნიშნულ სიტყვათა ნაცვლად არის „ბატონზე“. ირკვევა, თავიდან ასევე იყო S — 4500-შიაც, რომელშიც აღრიხდელი ნაწერი ამოფხეცილია და „ცუდ რაცა“ შემდეგ არის ჩაწერილი.

ასევეა 83-ე სტროფის მესამე სტრიქონშიც. S—4500, M—3 და ზოგიერთ სხვა ხელნაწერში იგი ასე იკითხება:

„ცრემლი მომდის უფრო მისგან, რა სელი ქან განახადად“.

Q—548, S—1624, H—153 და ლიტერატურული მუზეუმის ნუსხაში „სელი“-ს მაგივრად წერია „სული“. S — 4500 ხელნაწერშიაც თავიდან „სული“ ყოფილა. „უ“ „ე“-დ შემდეგ არის გადაკეთებული.

სხვა თხზულებებში უკეთ ჩანს, მაგრამ ვფიქრობთ, ამ მაგალითებით აქაც გამოჩნდა, პირველი ის, რომ S — 4500 ხელნაწერთან შედარებით M — 3-ის ტექსტი შემდეგდროინდელია: ამ უკანასკნელში გათვალისწინებულია პირველის შესწორებანი, ხოლო, მეორე, — Q — 548-ის ტექსტი, რომელიც განსაკუთრებულ სიახლოვეს ამჟღავნებს — S — 4500-ის თავდაპირველ ტექსტთან, მომდინარეობს ამ ნუსხიდან; გადაწერა უშუალოდ თუ შუალობით მომხდარა მანამდე, ვიდრე მასში შესწორებები იქნა შეტანილი.

როგორც უკანასკნელ მაგალითშიაც გამოჩნდა, გარკვეული ერთიანობა და მსგავსება არსებობს Q — 548, H — 153, ლიტერატურული მუზეუმისა და S—1624 ხელნაწერებს შორის, განსაკუთრებით პირველ სამს შორის.

ამრიგად: „სალბუნად გულისა“ ვახტანგ მეექვსეს ორი რედაქციული ვარიანტით შეუქმნია. პირველი რედაქცია დაცულია S — 4500, M — 3 და ყველა დანარჩენ არაავტორიზებულ ნუსხაში, მეორე რედაქცია S — 171 ნუსხაში, რომელშიაც ახალი რედაქციული ფენა ცოტაა. S — 4500-თან შედარებით M — 3 შემდეგდროინდელია. S — 1624, ლიტერატურული მუზეუმისა და H — 153 ხელნაწერთა ტექსტი ორგანულად უკავშირდება Q — 548 ხელნაწერის ტექსტს. ეს უკანასკნელი განსაკუთრებით ახლოს დგას S — 4500-თან. გარკვეული ნათესაობა ჩანს ცენტრალური არქივის № 297, H—957 და H—1048 ნუსხათა ტექსტებს შორის.

ჩარკვიანის წიგნის მალაზია

XIX საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის აღმავლობასთან ერთად კიდევ უფრო გაძლიერდა ცარიზმის რუსიფიკატორული პოლიტიკა საქართველოში. სკოლებში აიკრძალა ქართული ენის სწავლება, სკოლებიდან განდევნეს ადგილობრივი მასწავლებლები. აიკრძალა სიტყვა „საქართველოს“ ხმარებაც კი. |

პოეტი დავით გივიშვილი იგონებდა: „სკოლაში ქართული წიგნების კითხვას მე ძლიერ მივსდევდი. ჩემს მშობლებს ამაზე ჯავრი მოსდიოდათ. ამიტომ ამ სკოლიდან გადამიყვანეს შტაბში, რუსის პირებს მიმბარეს, რომ ეგები იმათთან რუსული ისწავლოს და ქართულს თავი დაანებოსო. ჩემი დედამისი გარდა სხვანიც ასევე იყვნენ მაშინ დაშხამულები“.¹

ჯერ კიდევ ადრე ილია ჭავჭავაძე უსაყვედურებდა ქართველებს მშობლიური ენის დავიწყების გამო:

„თქვენ არა ხართ ისა, რომ ღვიძლი ენა,
ბრძანებით დასთმეთ აღმოსაყვეთათ,
შიშით არც კარში და არც სახლში
მას აღარ ხმარობთ თქვენდა სარცხვენად“.*

ქართული პრესა გაზ. „დროება“ და ჟურნ. „ცისკარი“ შინაურ მიმოხილვებში ხალხს მოუწოდებდნენ არ დაევიწყებინათ ქართული ენა, ეკითხათ ქართული წიგნები.

1860 წელს ჟურ. „ცისკარში“ აკაკი წერეთელს დაუბეჭდაეს ასეთი ლექსი:

¹ ციტატი ამოღებულია წიგნიდან: ზ. ჭიჭინაძე, ბეჭდვითი ხელოვნების ისტორიიდან. ქართული წიგნის მალაზიის დაარსების 40 წლისთავი. 1925 წ.

* იქვე.

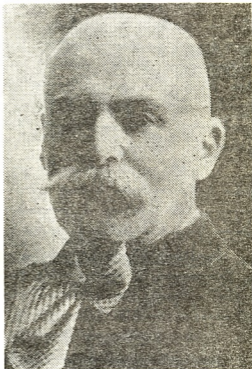
„ქართულზედ რომ ხელს იღებენ,
 ვეღარც რუსულს ახერხებენ,
 ქართულ ენას არად ხდიან,
 შვილებს კარგად არა ზრდიან,
 ტრედაკოვსკის აქებენ
 და რუსთაველს დასცინიან“.

ასეთ პირობებში მართლაც დიდი და გაბედული ნაბიჯი იყო გრიგოლ ჩარკვიანის მიერ ქართული წიგნის მალაზიის გახსნისათვის ზრუნვა.

როგორც ზ. უიჭინაძე იგონებს, გრ. ჩარკვიანის თხოვნა მალაზიის გახსნის თაობაზე პირველად წარუმატებლად დამთავრებულა. მაგრამ შემდეგ, ქართველ პროგრესულ საზოგადო მოღვაწეთა იაკობ

ვოგებაშვილისა და ილია ჭავჭავაძის ჩარევით, საქმე გარიგებულა. ი. ჭავჭავაძის ჭვისლის, გენერალ სტაროსელსკის შუამდგომლობით ჰთავარმართებელს 1878 წლის 10 მარტს გრ. ჩარკვიანისათვის მალაზიის გახსნის ნებართვა მიუცია, ხოლო 15 მაისს უკვე მალაზია გახსნილა.

მალაზიის გახსნის მიზანი იყო ქართული წიგნების ერთად შეკრება და ამ გზით ქართული წიგნების გავრცელებისათვის ხელისშეწყობა. მალაზიას იმთავითვე მიზნად დაუსახავს ქართული სახალხო წიგნების გამოცემაც. გაზ. „ივერია“

გრიგოლ ჩარკვიანი

გამოხმაურებია ამ ფაქტს. იგი წერდა: „მაისის 15-ს გაიხსნა ქართული წიგნის მალაზია, სადაც მსურველთ შეუძლიათ მოიპოვონ ყოველგვარი ქართული ძველი და ახალი წიგნები. მალაზია იმყოფება ქაშვეთის ეკლესიის ქვემოთ დუქნებში, № 2“².

² გაზ. „ივერია“, 1878 წ., 1 ივნისი.

მალაზიას ამშვენებდა წარწერა: „ქართული წიგნის გრიგოლ ვასილის ძე ჩარკვიანისა“. მას მალაზიაში შეამჩნაგებული ჰყოლია ზაქარია ჭიჭინაძე და ანთიმოზ ჯულელი. გრ. ჩარკვიანსა და ზ. ჭიჭინაძეს წინასწარ შეუგროვებიათ ქართული წიგნები, ყურნალ-გაზეთები. ამავე დროს, ზ. ჭიჭინაძეს ნაბეჭდის გარდა ხელნაწერი წიგნებიც შეუგროვებია, რომელთაგან ბევრი ეტრატზე ყოფილა გადაწერილი.

მალაზია მალე გამხდარა ქართული მოწინავე ინტელიგენციის თავშეყრის ადგილად და აზრთა ურთიერთგაზიარების კერად ქცეულა.

ისტორიკოსი დ. ბაქრაძე საუბრობდა საქართველოს ისტორიაზე, — იგონებს ზ. ჭიჭინაძე, — რ. ერისთავის მუღმივი საზრუნავი იყო ძველი და ახალი პოეზიის საკითხები. ამ პერიოდში დაწერა მან ისტორიული პოემა „ასპინძის ომი“. ქართული სწავლა-განათლების მოამაგე ი. გოგებაშვილი დაჟინებით ამტკიცებდა კარგი სახელმძღვანელო წიგნის ბეჭდვის აუცილებლობას. პ. უმიკაშვილი დაინტერესებული იყო ძველი ქართული წიგნების შეკრებისა და გამოცემის საკითხებით.

ა. ყაზბეგი ამ პერიოდში თეატრით ყოფილა გატაცებული და მისი ნაწარმოებები პიესად ჰქონია დაწერილი, ზოლო შემდეგ გადაუკეთებია პროზად. ნ. ლოღობერიძის სალაპარაკო თემა კი ქართული წიგნის ლამაზად გაფორმება და გამოცემა იყო.

მალაზიის ხშირი სტუმრები ყოფილან ს. მესხი, ნ. ნიკოლაძე, გ. წერეთელი, ა. ფურცელაძე და სხვები. მისი ხშირი სტუმრები იყვნენ აგრეთვე ახალგაზრდა მწერლები და პოეტები. როდესაც ვაჟა ფშაველა თბილისში ჩამოვიდოდა, მუდამ ამ მალაზიაში იღებდა ბინას. ბევრი ხელმოკლე მოღვაწეც აქ აფარებდა თავს.

მალაზიის ავტორიტეტი იმდენად პოპულარული გამხდარა, რომ ერთხელ სამი გენერალი — პოეტი გრ. ორბელიანი, მთავარმართბლის ხელქვეითი ლ. მელიქიშვილი და კაზაკთა ატამანი გ. ერისთავი სტუმრებია. ისინი დიდხანს დარჩენილან. ბევრი უსაუბრიათ, დამაარსებელთა ინიციატივა შეუქიათ და შემდგომი წარმატებები უსურვებიათ ამ საქმის მოთავეთათვის.

მალაზიის გახსნის შემდეგ მეტი გასაქანი მიეცა წიგნის გამოცემას, ვინაიდან მან დიდძალი ხალხი მიიზიდა. აქ მოდიოდნენ

სხვადასხვა ასაკის ხალხი, სემინარიის მოსწავლეები, მუშები, ლოსნები, შევირდები. ზოგჯერ უსახსრო მყიდველს ნისიად ან საჩუქრადაც აძლევდნენ წიგნებს.

მალაზიამ იმავე წელსვე შესძლო გავლო ჭარჯები ქართული სიმღერების ნოტების გამოსაცემად: „სახალხო ხმები ყმაწვილთათვის გადაღებული ნოტებზე ერთ, სამ და ოთხ ხმად მიხეილ მაჭავაძისა, გამოცემა გრ. ჩარკვიანისა, 1878 წელი“.

წიგნების გამოცემა რომ დიდად გაიზარდა, ეს ჩანს თვით გრ. ჩარკვიანის მიერ გამოცემული კატალოგიდან: „გრიგოლ ჩარკვიანის ქართული წიგნის მალაზიის კატალოგი. 1878-1888 წწ. ამ კატალოგში 100-ზე მეტი დასახელების წიგნია აღნუსხული.

გრ. ჩარკვიანმა მალე საკუთარი სტამბის დაარსებაც გადაწყვიტა, ვაზ. „დროება“ წერდა: „ჩვენ გვიამბეს, რომ ერთად-ერთის ქართულის წიგნების მალაზიის პატრონს ზ-ნს გ. ჩარკვიანს განუზრახავს თავისი მალაზიის გავრცელება და რიგიანად მოწყობა... ვინ იცის, რა მნიშვნელობა აქვს კარგად და წესიერად დაწყობილ წიგნებით ვაჭრობის საქმეს, მეტადრე იმგვარ ქვეყანაში, როგორც ჩვენა ქვეყანა... არ შეიძლება თანაგრძნობა არ მიეგებოს გრ. ჩარკვიანის განზრახვას, რომელსაც ამასთანავე სტამბის გამართვაც მოუსურვებია, განსაკუთრებით ქართული წიგნების საბეჭდავად“.³

გრ. ჩარკვიანის ამ წამოწყებას ვაზ. „ივერია“ გამოხმაურებია. იგი იუწყებოდა: „გრ. ჩარკვიანი და ამხ. ამ მოკლე ხანში სტამბის გახსნას აპირებს, რომლისთვისაც ასოები, დაზგა და სახლი უკვე მზადა აქვს. მაშასადამე, საქმე მხოლოდ მმართველობის ნებართვაზედ ყოფილა დამოკიდებული. ამ სტამბას, როგორც გვითხრეს, თითქმის მარტო ქართულის წიგნების გამოსაცემად აფუძნებს ზემოსხენებული მალაზია, რომ ამით უფრო იაფად დაიჭინოს თავის საკუთარი გამოცემანი და ხალხსაც უფრო იაფად მიჰყიდოს... კარგი მიზანია, თუ ღმერთმა ჰქნა და მარტო მალაზიის საკუთარის და ზოგერთის სხვების ქართულ გამოცემებით გასძლო ამ სტამბამ“⁴.

როგორც ზ. ჭიჭინაძე იგონებს, პირველად ამ სტამბაში გრ. ჩარკვიანს კედლისა და ჯიბის ქართული კალენდრები გამოუცია,

³ ვაზ. „დროება“, 1878 წლის 23 ნოემბერი.

⁴ ვაზ. „ივერია“, 1880 წელი, 29 აგვისტო.

გრიგოლ ხარჭბაძის
 1878წ. ქართული წიგნის მაგაზინის 1888წ.
კ ბ ტ ბ ზ მ გ ი

საქართველოს
კვლევა
1888 წ.

საქართველოს კვლევის გამომცემი
თბილისი, 1891 წლისთვის და გამომცემლობა
მისი პლატო

გრიგოლ ხარჭბაძის

შეუხვის-გყაოსანი

საქართველოს
კვლევის გამომცემი

კაცია-ქაჯიანი

საქართველოს
კვლევის გამომცემი

მ მ მ მ რ ი ბ ე

სხვადასხვა
საქართველოს
კვლევის გამომცემი

მედიკალი

საქართველოს
კვლევის გამომცემი

სურათის მიხედვით

საქართველოს
კვლევის გამომცემი

მედიკალი

საქართველოს
კვლევის გამომცემი

რაც პირველი შემთხვევა იყო საქართველოში. შემდეგ წლებში იგი უფრო მიმზიდველად აფორმებდა კალენდრებს ფერადი სურათებით — აქ მოცემული იყო ეროვნულ ტანსაცმელში გამოწყობილი ყველა კუთხის ტიპი.⁵

როგორც ვახ. „დროების“ ერთი ცნობიდან ჩანს, გრ. ჩარკვიანს დაუწყია ქართველი მწერლების ნაწარმოებთა კრებულების გამოცემა: „ჩვენ შევიტყვეთ, რომ გრ. ჩარკვიანი აპირებს ჩვენი პატივცემული მწერლის თ. რაფ. ერისთავის თხზულებათა გამოცემას. სულ ოთხ წიგნად გამოვა ეს თხზულებანი. პირველ წიგნად ლექსები, მეორე — სცენები, მესამე — დრამატული თხზულებანი და მეოთხედ — პროზაული.

ურიგო არ იქნება, რომ ყველა ჩვენი ახლანდელი მწერლები იზრუნავდნენ შეაგროვონ, შეასწორონ და გამოსცენ თავიანთი თხზულებანი თავის სიცოცხლეშივე“⁶.

1887 წელს გრ. ჩარკვიანს გამოუცია შ. რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“. აღსანიშნავია, რომ მისი ერთი ეგზემპლარი „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისურად მთარგმნელის მარჯორი უორდროპის კუთვნილება ყოფილა, რომელიც ამჟამად ოქსფორდის ფუნდამენტალურ ბიბლიოთეკაში ინახება წარწერით: „პირადი ეგზემპლარი ქალბატონ უორდროპისა“. წიგნში ჩაწყობილია გამხმარი ყვავილები, რომელთაც მარჯორი კრეფდა, როცა საქართველოში ცხოვრობდა, იგი განსაკუთრებული შემთხვევის გარეშე მკითხველზე არ გაიცემა!⁷

ასევე დაუბეჭდავს გრ. ჩარკვიანს თავის სტამბაში გრიგოლ რჩეულიშვილის ისტორიული რომანი „თამარ ბატონიშვილი“, ვასილ აბაშიძის ერთმოქმედებიანი ვოდევილი „ცოლი თუ გინდა ეს არის“, „მოთხრობები ქართველ ქალებისაგან ჩათარგმნი“. გიორგი თუმანიშვილის „ქართული თეატრის საქმე“, ალმანახი „თბილისი“, დ. გივიშვილის ლექსი „ბრძოლის ველზედ გარდაცვლილ თ. ი. ზ. ჩოლაყაშვილზე“, საერთო კალენდარი (შედგენილი გრიგოლ ჩარკვიანის მიერ). ზ. ჭიჭინაძის სიტყვით, ამ გამოცემებს ერთობ კარგი გავლენა მოუხდენია ქართველ საზოგადოებაზე.

⁵ ზ. ჭიჭინაძე, დს. ნაშრომი.

⁶ ვახ. „დროება“, 1881 წელი, 6 ოქტომბერი.

⁷ იხ. Мелор Стурца, Время по Гринвичу и по существу, Известия, 1969 г.

1886 წელს გრ. ჩარკვიანს გამოუცია „ლექსნი თქმულნი თ. ნ. ბარათაშვილისაგან“. „ეს მესამე გამოცემა — ვკითხულობთ ამ კრებულის წინასიტყვაობაში, — ჩვენი გამოჩენილი და უდროოდ გარდაცვლილი პოეტის ნ. ბარათაშვილის ლექსებისა... ამით შევასრულეთ სურვილი და წყურვილი საზოგადოებისა ბარათაშვილის თხზულებისადმი. ამ გამოცემას დაემატა კიდევ ლექსები და მიწერ-მოწერა პოეტისა, რომელნიც დღემდის თუმცა დაბეჭდილი იყო, მაგრამ გაბნეული ცალკეულ გაზეთებში. ახლა მის თხზულებათა კრებულში პირველად შეერთდნენ პოეტის სხვადასხვა ნაწარმოები. ამ პატარა კრებულში ამჟამად შესულია: „შემოღამება მთაწმინდაზედ“, „ფიქრი მტკვრის პირას“, „სული ობოლი“, „როს ბედნიერი ვარ შენთან ყოფნითა“, „ცისა ფერს, ლურჯსა ფერს“, „იდუმალი ზმა“, „ჩონგურს“, „ჩემი მეგობარი“, „ბულბული და მწირი“, „მერანი“, „საფლავი მეფის ირაკლისა“, „ჩინარი“, „ღამე ყაბაზზედ“, „ჩემი ლოცვა“, „ჩემს ვარსკვლავს“, „საყურე“, „თავადის ჭავ... ის ასულ ეკა... ნას“, „სატრფოვ, მახსოვს თვალნი შენნი“, „ნაპოლეონი“, „ქეთევანი“, „ბულბული ვარდზედ“, „გზა იდუმალი“, „ჩემი ვარსკვლავი“, „ვპოვე ტაძარი, შესაფარი, უდაბნოდ მდგარი“, „მიყვარს თვალები მიბნედილები“ და სხვ.

გრიგოლი დიდი თავყვანისმცემელი ყოფილა ილია ჭავჭავაძისა და საქმიანი ურთიერთობა ჰქონია მასთან. გრიგოლს ილიას ნაწარმოებებიდან განსაკუთრებით მოსწონდა პოემა „რამდენიმე სურათი, ანუ ეპიზოდი, ყაჩაღის ცხოვრებიდან“. როდესაც ამ პოემის დასტამბვა გადაწყვიტა, შეთანხმებია ერთ-ერთ მხატვარს დასურათებაზე. მხატვარს კაკო თეთრ ცხენზე მჯდარი დაუხატავს. ილიასათვის იგი სტამბაში უჩვენებიათ. ილიას გაღიმებია და დინჯად უთქვამს: „ეგ, ჩემი კაკო არ არის! ჩემი კაკო თეთრი ცხენით არ დადიოდა“. მართლაც, თეთრი ცხენით ყაჩაღი ხომ შორიდანაც ადვილი შესამჩნევი იქნებოდა.

გრ. ჩარკვიანს მაღაზიასთან გაუხსნია აგრეთვე ქართული ხელნაწერი წიგნების ბიბლიოთეკა, რომლის წესდება დ. ბაქრაძეს შეუდგენია. ბიბლიოთეკის მიზანი ყოფილა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ მიერ ხელნაწერი წიგნების შეკრება და დაცვა.

გრიგოლ ჩარკვიანის სტამბას კარგახანს უარსობია. 1905 წლის

რევოლუციის დროს, მეფის მთაერობას ცარიზმის საწინააღმდეგო პროკლამაციის დაბეჭდვის გამო მისი სტამბა დაუბრუნებია. თვით მწიგნობარი რამდენჯერმე დაუპატიმრებიათ, ერთხელ გაუსახლებიათ კიდეც თბილისიდან. გრ. ჩარკვიანი ბოლოს და ბოლოს იძულებული გამხდარა საგამომცემლო საქმიანობა შეეწყვიტა. მაგრამ მოამაგეს გული მაინც მშრომელი ხალხის სამსახურისაკენ მიუწევდა. მას ავლაბარში მამაპაპეული კარმიდამო გაუყიდია და ახალ უბანში — ნაძალადევში დასახლებულა მეუღლის ავადმყოფობის საბაბით (ხუდადოვის ტყის პირას უკეთესი, საავარაკო ადგილიაო). ამ კუთხეში, — წერდა ზ. ჭიჭინაძე, — ფეხს იდგამდნენ და სახლდებოდნენ რკინიგზის სახელოსნოების მუშები და ხელოსნები, რომელთა დაახლოება და დამეზობლება გრიგოლ ჩარკვიანის დიდი ხნის ოცნება ყოფილა. მას ქართული წიგნის მაღაზიაც ნაძალადევში, სასულიერო სემინარიის ახლოს გადაუტანია.

სულ მოკლე ხანში გრ. ჩარკვიანი და მისი მეუღლე ნაძალადევში ყოველი ახალი საქმის მოთავენი გამხდარან. მათ სახელთანა დაკავშირებული ნაძალადევში ქართული სახალხო თეატრის დაარსება, აგრეთვე ჭრა-კერვის სკოლის, ქართული რეალური სასწავლებლის დაარსება და სხვ.

მაგრამ მისი მოღვაწეობის გვირგვინს წარმოადგენს ქართული წიგნის მაღაზიისა და სტამბის გახსნა, რითაც ქართველ მშრომელ ხალხს ფასდაუდებელი ამაგი დასდო — გაუადვილა და ხელმისაწვდომი გახადა მათთვის საინტერესო წიგნების შეძენა.

სამართლ-მსახმრულ თხზულებათა ხელნაწერი
პრეზულის „შესვებითიანის“ ანდერძი, თქმული
ნიკოლოზ ჩაჩიკაშვილის მიერ*

განსრულდა წიგნი ესე — როსტომიანი, ბაამანიანი, ყარამანიანი, ამირანდარეჯანიანი, ვეფხისტყაოსანი, ომაინ-ჭაბუკიანი, მცირე ბარამანიანი, ბარამ-და-გულიჯანიანი, დიდი ბარამიანი, მირიანი, ჩარდავრიშანი, თიმსარიანი, სიბრძნე-სიცრუვე, სარკე თქმულთა, ანბანთქება, კრების ამბავი, შემოდგომა-გაზაფხულის ბაასი, სენილთ ქება და ბაასი ვარდ-ბულბულისა. შამი-ფარვანასი, მავჯამა მუნასი-ბი, წამება ქეთევან დედოფლისა, ქრისტიანისაგან თათართ ბაასი.

ესენი აღვსწერე მე, ცოდვილმან ჩაჩიკაშვილმან მღვდელმან ნიკოლოზ. რიგი არ იყო ჩემგან ამისი წერისა, მაგრამ ამ მიზეზით, რომ, დიად, შეწუხებული ვიყავ და მწუხარებისგან გული, დიად, შეპყრობილი მქონდა ჩემის სასურველის შვილების და მეუღლის ამიერსოფლით გარდაცვალებით. იმას უკან პატრონი და ნუგეში არავინ მყვანდა და მარტობით ვალამებდი და მათთვის ვსწუხდი. მამული-დამ მტრისაგან გამოვარდნილი ვიყავ და სამწყსო და საყდარი არა მქონდა, რომ მით შევქცეოდი და მემუშავა. ავდეგ და ეს გულს დაკოდილს მალამოდ დავადე და ამით უკუვიყრიდი და მწუხარება გამეყრებოდა სოლმე.

ახლა ამას გვევდრებით: ვინც იხილოთ ეს ჩემი [სუთი] წლის ნაშრომი, ნუ მძრახავთ და ნუცა მწყევთ, ამაღ რომე ბევრი კარგი საღმრთოც და საეროც არის კაცთა შესამატად. ვინც იკითხოთ და ამ წიგნს შეექცეთ, ჩემთვის შენდობა ბრძანეთ, რამეთუ ნაშრომი ესე დარჩების და ჩვენ წარვალთ. გვევდრებით, რომ ეს წიგნები ერთმანეთს არ მოაშორვით.

ღმერთო, მშვიდობაში ახმარე ამის პატრონს, ძესა ჩემსა კორნილიეს და ძმასა მისსა თომასა და ცოლთა და შვილთა მისთა, რომ ჩემად სახსენებლად და იადგრად ჩემდა დარჩეს და ამაზედ მომიგონონ და არ დაიკარგოს ჩემი გვარი და სახელი.

* ნიკოლოზ ჩაჩიკაშვილი არის XVIII საუკუნის ცნობილი მწიგნობარი და კალიგრაფი, რომელმაც 50-მდე ძველქართული ხელნაწერი წიგნი გადაწერა. გარდაიცვალა ღრმად მოხუცებული 1810 წელს. აქ ვაქვეყნებთ მის ერთ-ერთ ანდერძს, რომელიც უაღრესად მნიშვნელოვანია ქართული მწიგნობრობის ისტორიისათვის.

წყეული იყოს ის კაცი თუ ქალი, რომელმაც თხოვნით და ამის პატრონს დაავიწყდეს და აღარ გამოუჩინოს. წყეულ იყოს [ის], რომელსაც აქედამ ანბავი მოეწონოს და ან რვეული ამოგლიჯოს, და ან ფურცელი ამოხიოს, და ან უბრალოდ არშიაზე ბღაჯვა დაუწყოს ან ფინთად და უნაღველად და ნისიად ისმაროს. ამისი მსმენელი კურთხეულ იყოს და ისარებდეს კითხვითა და მის ანბის სმენითა უკუნისამდე! კურთხეულ იყოს, ვინც ამისთანა, თუ სხვა რიგი ანბის წიგნები ნახოს და ის გარდაწეროს და იმაზედ იჭირნახულოს, რომ ქვეყანაზე პირველი ანბავი არ ამოვარდეს და მათ ფალავანთა ანბავი კი გააახლოს.

შესაძევრადაც, დიად, კარგია და ყმაწვილმანც რომ კითხვით ამგვარი წიგნები გატეხოს, მრავალს შეიმატებს და კაი სწავლულიც შეიქმნება, მრავალს ადგილს გამოიყენებს საღმრთოთა თუ საეროთ, ხელმწიფესთან თუ ამსანათან. უამი მოხვდება, რომ მრავლის წიგნის კითხვა დიდად გამოადგეს.

ამ წიგნში ზოგი ანბავი სრულია და ზოგს ანბავს აკლია, ამათ რომე, რომელიც დედანი ვიშოვე, ნაკლები იყო და მერმე ცდით ბევრს ვეცადე და შესათავებელი დედანი ველარსად ვიშოვე, თორემ მსუროდა ამათი შესრულებით ყოფა...

გასრულდა იანვარს კდ [24], კსპზ [7287-5508=1779], ჩლოთ [1779]“.

ამას მოსდევს 16-მარცვლოვანი შაირით დაწერილი ანდერძი, რომლისაგან ვადარჩენილია მხოლოდ ოთხი სტროფი.

(A 860 ფ. 408v — 409v. შდრ.:
М. Джанашивили, Описание
рукописей церковного музея, III,
1908, с. 87—89).

СОДЕРЖАНИЕ

ТАМАР ЦХВЕДИАНИ
Кандидат исторических наук

Книга В. И. Ленина «Две тактики «социал-демократии» в демократической революции»

В статье рассказывается об исторических событиях 1905 года и о тех разногласиях между большевиками и меньшевиками по тактике социал-демократической партии в демократической революции, которые выявились на III съезде РСДРП и конференции меньшевиков, после чего В. И. Ленин написал книгу «Две тактики «социал-демократии» в демократической революции». Книга В. И. Ленина имеет огромное историческое значение и в настоящее время играет большую роль для развивающихся стран (стр. 5).

ТЕНГИЗ БУАЧИДЗЕ
Профессор

«Слово о полку Игореве»

Статья посвящается 800-летию памятника древнерусской литературе — поэмы «Слово о полку Игореве». Автор освещает основные исторические аспекты создания поэмы, рассказывает о художественных особенностях и общем историческом значении памятника, о поэтическом и прозаическом переводах поэмы на грузинский язык. Точный научный перевод поэмы принадлежит самому автору статьи, Тенгизу Буачидзе (стр. 15).

НОННА КАЛАНДАРИШВИЛИ
Главный редактор издательства «Накадули»

Детям — чарующий книжный мир

В июне 1985 года в Тбилиси проводилось совместное заседание советов детской и юношеской литературы Госкомиздата СССР и Союза писателей СССР, которое способствовало активизации процесса развития детской юношеской литературы, решению задач коммунистического воспитания молодого поколения.

Беседа журналиста Отара Хуцишвили с главным редактором издательства детской и юношеской литературы «Накадули» Нонной Каландаришвили касается конкретных задач издательства «Накадули» в свете решений ЦК Компартии Грузии и Совета Министров СССР «О дальнейшем улучшении издания детской и юношеской литературы» (стр. 41).

АКАКИИ ГЕЦАДЗЕ

Писатель

Своеобразный обелиск

Статья писателя Акакия Гецадзе написана под впечатлением книги Отара Гиоргадзе «Боевая песня осталась навеки» о молодом поэте-солдате Георгии Напетваридзе, погибшем в Великой Отечественной войне. Читая отрывки фронтовых записей, автор статьи с болью в сердце размышляет о талантливом поэте, оставившем после себя только маленький сборник стихов (стр. 49).

Г. И. МЯМЛИН

Искусствовед (Ленинград)

Размышления об экслибрисе

В декабре 1985 года в Тбилиси была организована выставка экслибрисов художников Закавказских республик. К открытию выставки были приглашены художники и искусствоведы из разных городов Советского Союза.

Искусствовед из Ленинграда Г. И. Мямлин с читателями «Мцигнобари» делится своими впечатлениями о выставке и размышлениями о настоящем и будущем экслибриса (стр. 57).

МАРИНА ГОГБАИДЗЕ, ГЕОРГИИ ДЖАВАХИШВИЛИ

1. Журналист. 2. Кандидат филологических наук

Женщины-книжники из Телави

Телави — древний культурный город Грузии — может гордиться женщинами-книжниками, деятелями грузинской культуры конца XIX и начала XX столетия. Получив высшее образование, эти женщины активно участвовали в общественной и культурной жизни страны. Они были пропагандистами книги и знания, открывали бесплатные кружки и школы для детей бедных, имели богатые личные библиотеки, коллекции которых сегодня украшают полки общественных библиотек города (стр. 65).

ГИВИ ГЕЦАДЗЕ

Журналист

Страстный книголюб

В статье рассказывается о личной библиотеке ткибульского библиофила Павла Берекашвили. Директор школы и учитель грузинского языка и литературы Павел Платонович еще в детстве страстно полюбил книгу и будучи учеником четвертого класса начал собирать свою личную библиотеку, книжный фонд которой сегодня уже превышает 10 тысяч экземпляров. Библиотекой неутомимого пропагандиста книги пользуются все желающие. Людям может служить только прочитанная книга, а не та, которую неподвижно держат на книжной полке, словно лишив свободы, — говорит Павел Платонович (стр. 89).

НАНА ДУНДУА

Журналист

Истинный библиофил

Статья о библиофиле Бениамине Гоготишвили, участнике Великой Отечественной войны, заслуженном педагоге из села Натанеби Махарадзевского района. Книга была его верным другом и в детстве, и в юности, и в трудные дни войны, когда он даже на фронте, между ожесточенными боями находил время для чтения.

Двери богатой личной библиотеки Бениамина Гоготишвили открыты для всех, кто проявляет интерес к знаниям и кому дорога книга (стр. 101).

НАНА ГВИНЕПАДЗЕ

Заслуженный журналист

Фрагменты из архива писателя

Статья знакомит читателей с богатым неопубликованным материалом личного архива известного ученого и писателя, литературоведа и критика профессора Шалва Радиани. Перед читателями раскрываются неизвестные до сих пор страницы жизни писателей М. Джавахишвили, К. Гамсахурдиа, Г. Табидзе, И. Гришашвили, Г. Кучишвили и др. (стр. 111).

ВЕНЕРА ХУНДАДЗЕ
Старший редактор Республиканского
правления ДОК ГССР

Экслибрис подружил их

Статья о содружестве грузинских и польских художников-графиков, которые обмениваются экслибрисами, устраивают выставки в разных городах как Грузии, так и Польши. Инициаторами этого содружества являются польский график Чеслав Родзевич, грузинские художники сестры Тамар, Нино и Варвара Канделаки и председатель республиканского клуба экслибрисов при РП ДОК ГССР Борис Лазаревич Поляк (стр. 127).

НУГЗАР ЦЕРЕТЕЛИ

Большой форум книги

На V Московской международной выставке-ярмарке книги, которая проходила под девизом: «Книга на службе мира и прогресса», всеобщее одобрение заслужили изданные на уровне мировых стандартов грузинские книги.

В статье рассказывается, какие предварительные работы были проведены для подготовки к ярмарке, как работал павильон Грузинской ССР, какие деловые встречи были у нашей делегации и какие договоры были заключены с зарубежными издателями по выпуску произведений грузинских авторов (стр. 139).

СЕРГО ТУРНАВА

Кандидат филологических наук

«Беди Картлиса» («Судьба Грузии») —
пропагандист грузинской культуры

В 1948 году в Париже вышел первый номер грузинского литературно-политического журнала «Беди Картлиса» («Судьба Грузии»). Особенным авторитетом пользуется журнал с 1957 года, после того, как он получил научное направление и выпускается на французском языке. В редакционную коллегия журнала вошли всемирно известные ученые: Р. Лафон, Ж. Гарит, И. Асфальг, М. Ланг, Г. Печ, Г. Фогт и др.

В статье рассказывается о создателях журнала, двух грузинских патриотах, супругах Калистрате Салия и Нино Курцикашвили, об их боль-

шой, бескорыстной организационной и научной деятельности, о тесном сотрудничестве в журнале европейских и советских грузинологов, о той огромной роли, которую журнал сыграл в деле развития французо-грузинского литературного и научного содружества (стр. 150).

ЗАИРА СТУРУА

Старший научный сотрудник института истории грузинской литературы

Луиджи Магарото — переводчик Галактиона

Имя великого грузинского поэта Галактиона Табидзе впервые в итальянской прессе появилось в 1977 году. Уже в 1978 году один из самых популярных европейских грузинологов, доцент Венецианского университета, преподаватель грузинского языка и литературы Луиджи Магарото напечатал переводы 19 стихотворений Галактиона. В 1985 году в Тбилиси издательство «Меципереба» («Наука») выпустило стихотворения Г. Табидзе на двух языках — грузинском и итальянском. Книга вызвала большой интерес грузинских и итальянских читателей.

Статья рассказывает о жизни и творчестве Луиджи Магарото (стр. 172).

ПЕЛО ГЕЛЕКВА

Старший редактор РП ДОК ГССР

«Тяжелые были слезы эти»

В статье даются некоторые сведения о жизни и творчестве известного поэта современной Японии Исикава Такубуку, о переводах его поэзии на грузинский язык (стр. 190).

ЛЕВАН МЕНАБДЕ

Профессор

Руставели в русской литературе

С поэмой великого Руставели «Витязь в тигровой шкуре» русская общественность познакомилась в XIX веке, но особой популярностью среди русских читателей поэма стала пользоваться в начале XX столетия.

Статья знакомит нас с первыми отзывами о поэме Руставели в русской прессе, статьями и исследованиями известных русских ученых и писателей, опубликованными за годы Советской власти.

Подробно рассказывается о юбилейных празднествах 750-летия поэ-

мы (в 1937 году) и 800-летия со дня рождения Шота Руставели (в 1966 году), в которых активное участие принимали русские писатели: Н. Асаев, Д. Бедный, Ф. Гладков, Н. Заболоцкий, А. Серафимович, Н. Тихонов, А. Фадеев, К. Федин, П. Антокольский, К. Симонов и многие другие, статьи высказывания и исследования которых широко освещались во всесоюзной прессе (стр. 197).

БОРИС ДАРЧИЯ

Кандидат филологических наук

Редакции рукописных сборников поэзии царя Вахтанга VI

Царь и поэт Вахтанг VI — один из выдающихся представителей грузинской художественной литературы XVIII века. Поэт неоднократно возвращался к своим поэтическим творениям, обрабатывая и совершенствуя их. До нас дошли разные редакции рукописных сборников его стихов. Автор статьи подробно анализирует эти рукописи и с научным обоснованием утверждает, что самой последней редакцией можно считать рукопись, которая хранится в Ленинградском отделении Института востоковедения Академии наук СССР (стр. 220).

ТАМАР ГОМАРТЕЛИ

Заслуженный журналист

Книжный магазин Григола Чарквиани

В 1878 году известный грузинский общественный деятель, большой знаток книжного дела Григол Чарквиани, собрав множество грузинских книг, журналов и газет, открыл в Тбилиси книжный магазин, в котором, кроме печатной продукции, можно было приобрести и рукописные книги. Рядом с магазином была открыта библиотека, где собирали рукописные книги для «Общества распространения грамотности среди грузин».

Магазин стал местом собраний передовой грузинской интеллигенции. Сюда заходили люди разного возраста и разных специальностей, рабочие и ремесленники, студенты и учащиеся. Несостоятельные покупатели получали книги в кредит и даже в подарок.

Через некоторое время Г. Чарквиани открыл типографию, где печатались недорогие книги для трудящихся. Во время революции 1905 года за печатание революционных прокламаций Г. Чарквиани неоднократно подвергался аресту. В конце концов ему пришлось отказаться от издательской деятельности, закрыть типографию, а магазин перенести в новый район города, который в ту пору заселялся рабочими и ремесленниками железнодорожных мастерских (стр. 238).

შ ი ნ ა ა რ ს ი

თამარ ცხვედიანი, ვ. ი. ლენინის „სოციალ-დემოკრატიის“ ორი ტაქტიკა დემოკრატიულ რევოლუციაში	5
--	---

წიგნი და ცანცრება

თენგიზ ბუაჩიძე, „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“	15
ნონა კალანდარიშვილი, ბავშვებს — წიგნის ჯადოსნური სამყა- რი. ესაუბრა ოთარ ხუციშვილი	41
აკაკი გეწაძე, ესეც თავისებური ობელისკია	49
გიორგი მიაშლინი, ფიქრები ექსლიბრისზე	57

ბიბლიოთეკები და ბიბლიოფილები

მარინე გოგბაიძე, გიორგი ჯავახიშვილი, თელაველი მწიგნობარი ქალები	65
გივი გეწაძე, წიგნის მიწია	89
ნანა დუნდუა, კაცი ჯადოსნური ლამპარით	101
ბიბლიოთეკები და „ბიბლიოფილები“	107

ძიებანი

ნანა დვინეფაძე, ფრაგმენტები მწერლის არქივიდან	111
---	-----

ხალხით და ზუსტებით

ვენერა ხუნდაძე, ექსლიბრისმა დაამეგობრა	127
--	-----

მსოფლიოს ნერიდინაობები

ნუგზარ წერეთელი, წიგნის დიდი ფორუმი	139
სერგო თურნაია, „მედი ქართლისა“ — ქართული კულტურის პროპაგანდისტი	150
ზაირა სტრუა, ლეიჯი მაგაროტო — გალაკტიონის მთარგმნელი	172
პელა დელეჟავა, „...რა მძიმე იყო ის ცრემლი“	190

წარსულის ფურცლები

ლევან მენაბდე, რუსთაველი რუსულ ლიტერატურაში	197
ბორის დარჩია, ვახტანგ მეექვსის პოეზიის ხელნაწერ კრებულთა რედაქციები	220
თამარ გომართელი, ჩარკვიანის წიგნის მაღაზია	238

ღმძსნები

ნოდარ ჯალაღონია, ნოქალაქევი	124
ხელნაწერი წიგნი ანდერძი (შეხვეტილიანი)	147
ანოტირებული სარჩევი რუსულ ენაზე	250

Общество любителей книги Грузинской ССР
МЦИГНОВАРИ

(На грузинском языке)

Издательство «Сабчота Сакартвело»
Тбилиси, Марджанишвили, 5
1987

გამომცემლობის რედაქტორი ე. ტრაპოლსკი
მხატვრული რედაქტორი აკ. თევზაძე
ტექნიკური რედაქტორი ნ. აფხაზაძე
კორექტორები: ნ. თავაძე, ე. უვანია
გამომწვები მ. მკედელიძე

გადაეცა წარმოებას 20. 11. 85. ხელმოწერილია დასაბეჭდად
22. 01. 87. უე 01217. საბეჭდი ქალაქი № 1 60×84¹/₁₆.
გარნიტურა ვენა. ბეჭდვის ხერხი მაღალი. პირობ. ნაბ. თაბახი
14.88 პირ. საღებავ. გატარება 15,46 სააღრ.-საგამომცემლო
თაბახი 11,99. ტირაჟი 15.000. შეეც. № 1723.

ფახი 65 კაპ.

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
თბილისი, მარჯანიშვილის, 5

საქართველოს კპ ცკ-ის გამომცემლობის შრომის წითელი
დროშის ორდენოსანი სტამბა, თბილისი, ლენინის, 14

Ордена Трудового Красного Знамени типография издательства
ЦК КП Грузии, г. Тбилиси, ул. Ленина, 14.

2104/115

ՀԱՅԿԵՆՏՐԱԿ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Կ

Պ

Պ

Կ